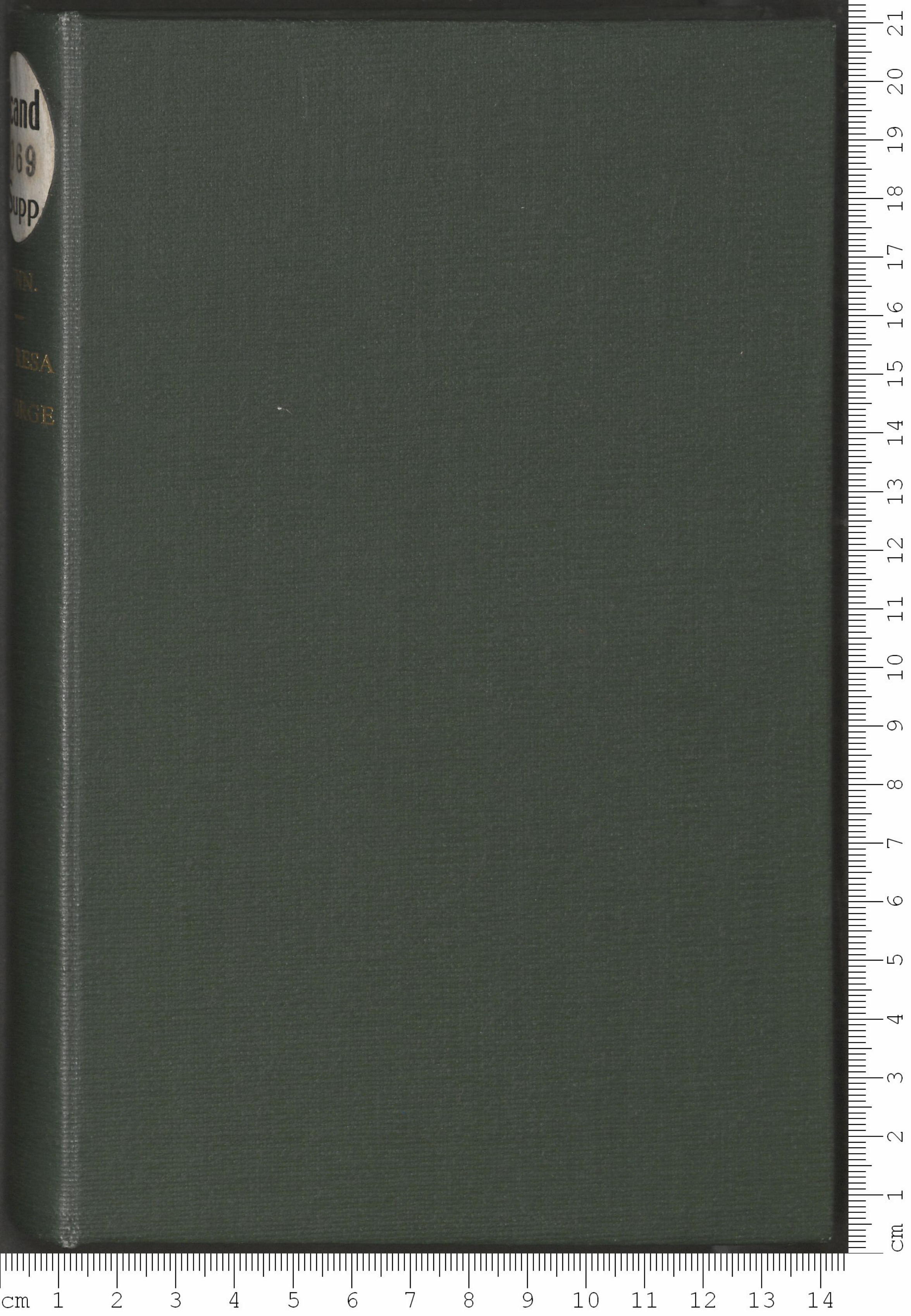
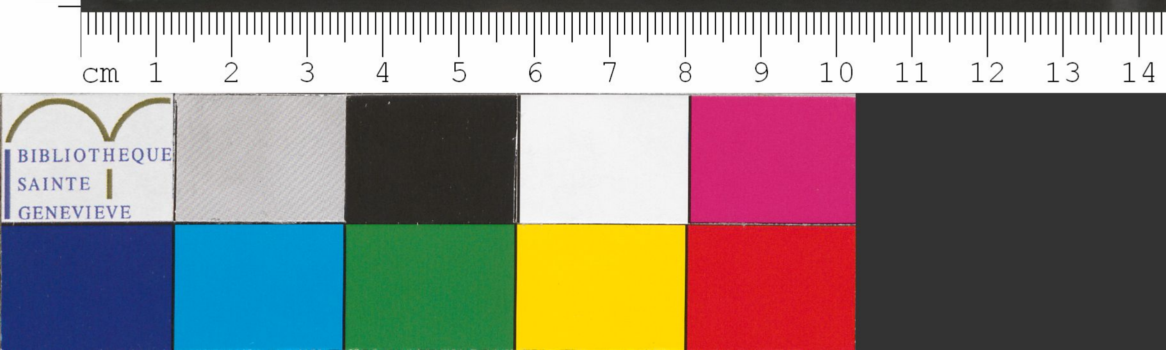
FINN.

EN RESA
I NORGE

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

TURISTBREF

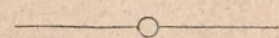
FRÅN

EN RESA I NORGE

SOMMAREN 1875

AF

FINN.

STOCKHOLM,
AKTIEBOLAGET NU
1876.

TURISTBREF

FRÅN

EN RESA I NORGE

SOMMAREN 1875

AF

FINN.

STOCKHOLM,
AKTIEBOLAGET NU,
1876.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS K. L. BECKMAN,
1876.

Dessa skildringar, ursprungligen införda i tidningen Aftonbladet, har författaren på fleres begäran nu utgifvit i bokform. Han skulle ej efterkommit dessa önskningar, då han själf bättre än någon känner, huru föga dessa anspråkslösa reseminnen motsvara de föremål de skildra, om han ej viste, att de samma, redan genom sitt framträdande i tidningen, eldat ej så få svenskar att genom egna resor lära sig grundligt känna vårt sköna broderland, och om han ej sålunda hade skäl att hoppas, att de, i form af en bok lättare tillgängliga för den större allmänheten, skulle kunna locka än flere att uppfriska sig med sommarfärder i Norge och att med detta lands natur och folk stifta en bekantskap, som satte dem i stånd att själfständigt bedöma företeelserna i denna nation, som, ehuru till ursprung, seder, språk och intressen oss närmare än något annat folk, dock ännu är af oss svenskar så föga känd.

Trägna göromål af annat slag hafva hindrat författaren att med dessa Turistbref företaga någon grundligare omarbetning. Manuskriptet har endast underkastats en lätt retouchering, hvarjämte sagorna om Villandsätten och en liten skildring af Jörgen Moes hand tillagts.

Stockholm, sommaren 1876.

Finn.

~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~

Första Brefvet.

Strand i Vestfjorddalen i Telemarken den 4 Juli 1875.

Inledning. Iltågsfärd och svenskt superi. Norsk järnvägssouper. Österdölerne och S:t Hansveckan. Kristiania och norskt superi. Drammensbanan. Bolkesjö. Första vandringsdagen. Gubben på Tinnoset. Ankomst till Strand.

Då jag blifvit ombedd att sända hem några turistbref från den färd, jag i sommar ämnat företaga genom åtskilliga trakter af vår nordiska halfö, vill jag gärna efterkomma denna begäran, dock med det vilkoret, att jag får taga uppmaningen efter orden och sända — icke bref uti vanlig bemärkelse — utan turistbref. Min färd är nämligen icke en resa af den art, som står oss till buds, då vi ämna fara från Stockholm till Berlin eller Paris, icke en resa uti elegant järnvägskupé med goda och behagligt serverade måltider på väl afpassade tider och med tillgång till förträffliga sängar om nätterna. På en sådan tur kan man ju föra med sig ett helt bibliotek till förströelse eller till anställande af studier öfver de trakter, man ilar förbi, och skulle källskrifterna till de ofta nog mer undervisande än ursprungliga resebref, man på ett välförsedt hviloställe kunde författa, befinnas för tunga, så är denna olägenhet hulpen med ett par

kronor för öfvervigt. Men min färd är nu icke af det slaget. Mina källskrifter äro endast naturen och lifvet, sådana de — i mörka eller ljusa taflor — komma att visa sig för mig, och jag har på de flesta ställen hvarken ånghäst eller skjutskamp att spänna för, utan får nöja mig med apostlahästarna. Därför har jag icke häller med mig hvarken en bok eller ens en blyertspenna, som jag på något sätt kan undvara, och den öfvervigt, jag dess värre ändå har, får hvarken betalas med silfver eller guld, utan endast med åtskilliga mindre behagliga känslor i knän och skuldror. Skall jag därför skrifva bref, så må de varda turistbref, d. v. s. de må få rättigheten att stundom blifva litet flygtiga och att mera gifva ord åt stämningar och intryck, än åt resultaten af några djupgående undersökningar. Och nu till verket!

Genom mellersta Sverige och fram till Kristiania foro vi — ty jag har en reskamrat — med snälltåget midsommaraftonen. Det var en behaglig dag och en angenäm resa uti alt, utom i de afskyvärda exempel på det svenska superiet, som alt för ofta upprullades. Massor af folk af alla stånd och klasser, dock mest arbetsfolk, uppfylde snälltågets vagnar, och buteljer af alla slag kringbjödos. Scenerna började tidigt på morgonen på Mjölby—Halsbergsbanan, fortsattes genom Närike och nådde sin höjdpunkt i Värmland, där slutligen två raglande bröder med konduktörens hjälp måste släpa ut en likblek, fullkomligt medvetslös usling ur kupén. Det är vämjeligt, att medlemmar af vårt folk kunna med sådan oblyghet och midt bland resande från andra nationer lägga i dagen en så stygg last. Fast förmågan att blygas för sig själf är borta, plägar det dock finnas nå-

gon försynthet för andra. Det är mycket ogjordt i vår folkuppfostran.

Men från dessa dystra taflor är det godt att få se ut öfver det fagra, solbelysta Värmland, där skog och sjö, dal och höjd ännu stå lika fagra, som då de för ett halft århundrade sedan för första gången strålade för hela Sverige i Geijers sånger. Det är hårdt, att ej resans plan medgifver oss att få ila ut ur järnvägskupén för att genomströfva Frykens och Värmelens leende dalgångar. Man får nöja sig med att blott låta de vackra landskapstaflorna med hvirflande fart löpa förbi ögonen. Nu äro vi vid gränsen, småsakerna flyttas öfver i den norska kupén, och snart fara vi genom en något enformig dal ned mot Kongsvinger, där naturen börjar blifva något rikare. Men det är redan sent på aftonen, och järnvägen liksom sjön suger. Altså — hvar finnes den station, som bjuder på supé? Jo, det är Årnäs. Skönt! Pipan ljuder. Vi äro framme vid Årnäs och skynda glada och hungriga in i matsalen. En helt liten disk och på denna en tallrik eller ett litet fat med en vanlig ostkupa af glas öfver! Där ligger supén för ett helt järnvägståg gömd för flugorna. Kupan lyftes — en, två, tre, fyra — summa fyra smörgåsar, men — du outransaklige! — huru gamla? Skymningen befriade oss emellertid för alla betänkligheter, och vi fyra, som fått hvar sin smörgås, kände oss mycket lycklige i jämförelse med våra hungrige samtida, som, framkomne senare än vi, öfver våra axlar fingo snegla på, huru dessa godbitar af oss uppslukades. Öl fans dock tillräckligt, åtminstone för dem, som fått smörgåsar, och af mjölk fans en hel tillbringare, som snart var tömd. De mest lifliga böner

om mer mjölk och flera smörgåsar möttes af uppasserskan med ordet »umuligt», framsagdt gång på gång med leende artighet. Ack, hur älskvärdt och uppriktigt! Men åter till vägs!

Mulen himmel gjorde midsommaraftonen så mycket mer lämplig för de talrika S:t Hans-eldar, som började tändas rundt omkring på alla höjder. För fyra år sedan såg jag också Kristianiadalen omkransad af S:t Hans-eldar, men då icke af så skarpa och klara lågor, som nu, då mörkret var större.

Vår vistelse i självfva Kristiania torde icke egentligen höra till ett turistbref och må därför blott i några korta rader antydas. Att hon var angenäm, faller af sig själf, då vi hvarje dag voro upptagna af bjudningar till gamla, kära vänner, boende antingen i självfva staden eller på några af de förtjusande villor, som på alla håll vinka i Kristianias på en gång leende och storartade omgifningar.

För öfrigt har Kristiania i S:t Hansdagarna ett särskildt intresse genom den mängd storbönder, mestadels från Österdalen, hvilka då gästa staden för årets timmeraffärer. På gatorna, på hotellen, på bankirkontoren ser man dem, burgne och bastante, i stora klungor. De äro af en helt annan art, dessa timmerpatroner, än bönderne i de bygder, dit vi ämna oss i sommar, och likna mycket mer våra skåningar eller östgötar än vossingar eller hallingdöler. Välmågan är också mycket stor i Österdalen, ehuru tillväxten i förmögenhet för ögonblicket är häjdad genom misskonjunktur i trävaruhandeln. Emellertid märkes ingen skilnad mot förr i det muntra sällskapslif, som gubbarne föra under detta årliga besök i hufvudstaden.

Men, för att öfvergå till en annan grupp af företeelser, så hafva dess värre de rika inkomster, som den egentliga arbetsklassen i Norge under de sista åren åtnjutit, i betänklig grad ökat dryckenskapen äfven här, och på kvällen af midsommardagen föreföllo i stadens omgifningar flera slagsmål och öfverfall af råaste slag. I en familj, där vi tillbragte denna kväll, hände det, att husmoderns broder, en rask och dugtig yngling, som inom några dagar skulle taga sin studentexamen — examen artium — kom hem och, sedan han, som om intet händt, suttit i sällskapet omkring en half timme, plötsligen svimmade och föll omkull. Häftig uppståndelse, vatten, eau de cologne och bud efter läkaren! Nu upplyses det, att ynglingen på vägen hem mött tre muraregesäller, af hvilka en slagit honom i ansigtet med ett spö. Då han yttrat missnöje öfver denna behandling, har han blifvit öfverfallen af alla tre och efter ett häftigt motstånd störtad till marken, sparkad och slutligen slagen i hufvudet med träskor. Genom en officers mellankomst har han sluppit lös och fått tillfälle att springa hem. Läkaren förklarar, att ett ben bakom örat är krossadt, att en blödning skett inåt hufvudet, och att blodets tryckning på hjärnan vållat den slutliga svimningen. Först om sex veckor blir det möjligt att veta, om ynglingen kan blifva frälst, eller om han får lida ondt för hela sitt lif af detta våld.* — Jag har anfört detta fall för att ej ens indirekt vara orättvis mot mina egna landsmän. Det är nämligen lika uselt stäldt med nykterheten på båda sidorna af Kölen. Samma midsommarkväll vardt en ka-

* Ynglingen har sedan återvunnit sin hälsa och har ej mist sina själsförmögenheters bruk; men sin examen fick han försinkad.

dett strax utanför Kristiania öfverfallen, men lyckades att, fastän kullslagen, draga sin lilla värja och hugga ej mer och ej mindre än — näsan af en bland sina angripare. Dessa fula händelser gifva en inblick uti ett drag af råhet, som väl ej på kortare tid än mansåldrar kan tagas bort i Norden.

Men vi måste taga afsked af hufvudstadens både bildning och uselhet. Efter åtta dagar äro turistdrägterna färdiga, ränslarna packade och vägda, konjakspluntan fyld — en halfbutelj för två personer under tre veckors tid. Det är onsdagen den 30 Juni kl. half 7 på morgonen. Vi sitta i en af de luftiga, öppna vagnarna på västbanan. Turisten åker på tredje klass. Pipan blåser. Faren väl, alla vänner, som gjort våra Kristianiadagar till en lång, brokig midsommarsfest, och måtte edra välönskningar bära frukt!

Det är bekant, att Kristiania—Drammensbanan har ett stort rykte för naturskönhet, och det torde icke vara för mycket sagdt, att hon öfverträffar de flestes förväntningar. Fjällåsar, höga nog och höljda af svällande löfskogar, omkransa fjord och sjöar. Man får på denna väg en god försmak af den på en gång leende och storartade natur, som utmärker Norge och ger detsamma en så stark dragningskraft på alla svenskar. Ja, månget parti, som redan här framträder, är en praktfull tafla, värd att studeras ända in i detaljerna. Det mest öfverraskande stället är vid Lier. Tåget löper in i en lång, mörk tunnel, Rökentunneln. Då man kommer ut i dagsljuset igen, löper banan tätt utmed ett bråddjup, öfver hvilket man skådar ut öfver hela den frodiga, tätt bebygda och väl

odlade Lierdalen, Dramsfjorden med sina skepp och skutor och den nedra delen af staden Drammen.

I Drammen hinner jag icke dröja, ehuruväl minnena af en storartad gästfrihet under studentmötet 1869 väl kunde mana till ett nytt besök.

Den järnvägsbit, som nu följer, nämligen mellan Drammen och Kongsberg, är visst långt ifrån ful, men dock ej lika omväxlande som den föregående sträckan. Vid Kongsberg skulle det nog varit af intresse att besöka bergens innandömen och se silfret glimma ur klippan; men vår längtan stod nu helt och hållet till fjällens höjder och till solljusets guld på de branta sluttningarna. Som de första milen äro tämligen enformiga, togo vi skjuts från Kongsberg till Bolkesjö. Dels ville jag fort komma in i den egentliga fjällbygden, dels ville jag låta min följeslagare så länge som möjligt skonas för turistlifvets svårare och svåraste mödor.

Denna väg öfver Bolkesjöheia, hvilken af de fleste föredrages framför vägen öfver den ödsliga Meheia, går först ett stycke uppåt utmed Numedalslågen, men viker snart af åt väster in i den i synnerhet mot slutet kala och enformiga Jondalen. Det är en jämn, ehuru lindrig, stigning alt ifrån Kongsberg; men från den lilla sjön Bu-vandet, två och en half mil från staden, börjar den egentliga, stora stigningen. I branta slingrande backar kryssar vägen upp genom den tjocka barrskogen. Själfva körbanan är ytterligt smal och ofta utskuren af vattuflöden; backe häfver sig ofvanom backe, tills man nått en höjd af 1740 fot öfver hafvet. Skog stänger utsigten åt alla håll, och himlen är mulen, ehuru hög, och af en mycket mörkblå färgton. Men just här väntar en af de

största öfverraskningar, som hela Nordens natur torde erbjuda. I ett nu, vid torpet Heia, just på den högsta punkten, skiljer sig skogen, och en tafla af öfverväldigande storhet utbreder sig för ögat. På ett afstånd af fem eller sex mil af lägre fjällåsar höja sig väldiga mot synranden Vindäggen till 4770 och Lidfjället med Bosnuten till 4600 fots höjd. De äro breda och likna en ofantlig, jättestor massa af blå kristall. Men ännu några steg, och till höger visar sig ett alldeles spetsigt, asurblått fjäll, fullt af skimrande snö. Det är hela Telemarkens krona och stolthet, det 6000 fot höga Gausta. Vi sprungo genast ur kärran och upp på en hög sten för att ostördt se och beundra. Det var en tafla, som ej lätt kan glömmas. Men ännu skönare skulle den samma dock blifva. Förgrunden, som låg närmast framför vår fot, utgjordes af frodig barrskog. Genom denna slingrar sig nu den smala vägen nedåt i brådstupande, krokiga backar. Men häst och skjutspojke äro förträffliga, och jag kan icke säga, att jag hyste oro för något annat, än att vi möjligtvis skulle möta någon annan skjuts i någon trång tvärbrant. Och se, detta skedde också. Då vi just hunnit fram på randen af åsen ofvanför själfva Bolkesjö gård, då vår utsigt var som mest underskön, och då vi började att rulla af utför, se, då kommer i första krökningen en annan vagn nerifrån. Vägen mäter en och en half vagnsbredd, men icke mer, tvärbranten är till på köpet betydlig och öppnar sig helt tätt intill vägkanten. Båda ränna vi naturligtvis med det ena hjulet in i busksnåren, hvar och en på sin sida om vägen. Men detta är ändock ej nog. Med det andra hjulet haka sig våra kärror fast i hvar andra. Ingen dera

kan komma ur fläcken, skjutspojkarne gå till hästarnas hufvud och lyckas slutligen att genom några manövrer fram och till baka få åkdonen fria från hvar andra. Emellertid har bekantskap stiftats mellan oss och den främmande resanden, som var en öfver måttan glad och språksam amerikan. Han står upprätt i sin vinglande vagn, gestikulerar och pekar utåt den undersköna tafla, hvilken utbreder sig nedanför oss, och om hvilken en engelsman skrifvit, att »such a brilliant scenery» har han hvarken sett i Schweiz eller Italien. Lustigt nog brukade dock vår gode amerikan egentligen ordet »elegant» uti olika mening om alt, hvad han såg. I hastigheten fingo vi också till bästa åtminstone halfva hans lefverneshistoria och tre fjärdedelar af hans reseplaner. Sedan han nu sett Bolkesjö och Riukan, hade han fått nog af södra Norge och ämnade fara direkt till Finnmarken »to see the sun — and so back to America again».

Emellertid torde denna tafla, som så uppeldat en sannolikt tämligen flegmatisk natur, vara värd några ord. På den grönskande terrassen nedanför oss ligger Bolkesjö gård, full af fornåldrig utsmyckning. Gamla stabburar med öfvervåningen framspringande långt utanför bottenvåningens timmerväggar, med spiror och väderflöjlar och med rika utskärningar på hörnbalkar och dörrstolpar stå framför hufvudbyggnaden. 240 fot lägre än själfva gården och bortom den samma ligger den lilla trekantiga sjön af samma namn, och 310 fot lägre än denna sjö ligger den betydligt större Folsjön, båda på alla sidor omkransade af åsar med löf- och barrskog. Vi hafva således liksom på trappsteg nedanför hvarandra gården och de båda sjöarna. Men bortom denna för-

grund af omkring en mils utsträckning hvälfver sig sedan liksom ett haf af jättestora, blåa böljor. Det är fjäll och åsar bortom hvar andra, milsträckor bortom milsträckor. Vi räknade dem till 30 à 40 stycken. Genom den lyckliga belysning, i hvilken vi fingo denna berömda tafla, förhöjdes ännu mera hennes naturliga storhet. I Jotunfjällen och i Hardanger har jag väl förr sett asurfärgerna på nordiska fjäll; men jag har aldrig förr sett dessa färgtoner få en sådan genomskinlighet och hvad jag ville kalla kristallglans. Det föreföll oss, att de ofantliga klipporna voro af ett så flygtigt ämne, att man i nästa ögonblick skulle kunna se tvärs igenom dem. Äfven här voro Lidfjället, Vindäggen och Gausta höjdpunkterna af de skönhetslinier, som mötte hvar andra i åsarnes kammar, tvärbranter och sluttningar. Det hela var en af dessa taflor, som man aldrig i hela sitt lif kan förgäta, det intryck, som föddes, var ett af dessa, som äro evärdliga.

Efter skilsmässan från amerikanen rulla vi fort ner på Bolkesjö gård, som var full af vagnar med pratande och snackande engelsmän, amerikaner, tyskar, danskar, norrmän och, efter vår ankomst, svenskar. Midt i skaran stod i röd mössa och lortiga skjortärmar, fet, fåordig och med fägnesam uppsyn, den gamle Ole Bolkesjö själf och välkomnade oss. Efter en kort stund drogo alla dessa främlingar sin väg åt hvar sitt håll, och vi infördes i stora stugan en trappa upp, där vi snart uti stora, väggfasta pelarsängar inslumrade att hvila ut efter dagens långa färd och växlande intryck.

Följande dag, det var den 1 Juli, hade vi egentligen ämnat att ro öfver båda sjöarna och sedan gå öfver Lille-

herred till Hitterdal för att se den berömda stafkyrkan därstädes. Men som vägen befans gå genom villsam skog, och himlen på alla håll var betäkt med moln, som snart urladdade sig i ett envist dagsregn, ändrade vi vår plan och lågo kvar på Bolkesjö för att afteckna den gamla, stilfulla inredningen och för att studera de vackra visdomsord, som voro målade rundt omkring på sängar, väggar och hyllor.

Det yttre af hufvudbyggnaden på Bolkesjö utmärker sig nu mera icke för något märkeligt. Så mycket ansenligare är det inre. Redan bottenvåningens stuga gör med sitt bjälktak, sin stora, väggfasta pelarsäng, sitt väggfasta matskåp med nedgång till källaren samt med sina utskurna och målade inskrifter en tilltalande anblick. Stugan i öfvervåningen är med sin höga, dubbla pelarsäng, till hvilken man stiger upp på ett trappsteg, och med sin långa hylla för koppar- och tennkärl än präktigare. Bland inskrifterna vill jag anföra:

På frambordet af sängtaket i öfra stugan står ordagrant följande:
»Gudss Ande Frygt Er Sæd Til Alle Gode Dyder,
Den Leder Os Til Det Som Gud Og Lov Os Byder.»

På hyllan längs ena långväggen i öfra stugan:
»Huus Og Gods Arves Efter Foreldre, Men En Forstandig Kvinde Kommer Fra Herren.»

På skänken midt emot sängen i öfra stugan:
»Frygt Er Gu Og Kongen ærer.»

I nedra stugan på hyllan öfver dörren:
»Gud Bvare Min InGan oG U GanG Fra Nu oG Intel Ev Tit. Ano 1778.» (d. v. s. Gud bevare min ingång och utgång från nu och intill evig tid. Anno 1778.)

En egenhet med denna inskrift är, såsom man ser, att alla »g» stå upp och ner.

På sängen i nedra stugan:

»Soli Deo Gloria» samt »Frygt Gud og Kongen erre. Ano 1778.»

Samt på matskåpet i nedra stugan:

»Gud give det maa florrere.»

I dessa båda sista är bokstafven L regelbundet skuren bakfram eller som ⅃.

Det är att märka, att det inre af stugorna på Bolkesjö liksom på alla välmående gårdar i Telemarken är måladt i oljefärg, medan Öfra Gudbrandsdalens lika präktiga stugor i allmänhet visa furuträdets egen färg, oftast genom flitig skurning förvandlad nästan till snöhvitt. Så färgrika äro emellertid ej stugorna på Bolkesjö som uti öfra Telemarken. Bland dessa senare vill jag till resandes uppmärksamhet rekommendera en stuga på Botten i Grungedalen i, såsom jag vill minnas, Vinje prestgäll. Det är den sista gården i Telemarken, belägen där man stiger till fjälls, då man öfver Haukelid vill gå öfver till Röldal och Hardanger. Alt, tak, takbjälkar, väggar, säng, skåp, dörrar m. m., var där måladt, och det mesta ganska smakfullt. Blomsterornament och slingverk var anbragt med mycket god urskilning. Vi, som helt civiliseradt bo i lådor, innantill förskönade med påklistradt papper, på hvilket en tryckpress åstadkommit från golf till tak i hundratal återkommande, triviala, enformiga krumelurer, kunna där hafva mycket att lära af hvad allmogens naturliga, oförvillade smak på egen hand åstadkommit. Jag har funnit mer af sundt konstsinne hos mången man af den äkta, gammaldags allmogen i

Norge, än som kunde klämmas ut ur ett helt tjog af professionella tapetserare där hemma.

Innan vi lemna Bolkesjö, må jag något omnämna gårdens två stabburar. Ordet stabbur är genom assimilation uppkommet af ett äldre stafbur och betecknar en bod, bygd på fyra tämligen höga stolpar, hvarför hon också ibland kallas en stolpebod. Ole Bolkesjö har på sin gård flera sådana, men de yppersta äro de två, som stå till höger om hufvudbyggnaden. Den ena af dem är envånings och förskrifver sig sannolikt från midten af 1700-talet, den större med årtalet 1796 öfver dörren har två våningar och utmärker sig för en beundransvärd harmoni uti alla proportioner. Också har denna, en bondes simpla matbod i tusentals afbildningar gjort sin rund kring verlden. Det var nämligen denna stabbur, som Tidemand flyttade in i konstens verld genom en af sina skönaste taflor. Hvem minnes icke den härliga julmorgonsscenen, då bonden med barn och husfolk omkring sig reser upp julkärfven åt sparfvarna på stabburstaket? Den vackra byggnaden i midten af denna tafla är Bolkesjö stabbur.

Men vi måste återvända till vår färd.

Fredagen den 2 Juli uppgick klar och skyfri. Klockan half 6 på morgonen togo vi afsked af gamle Ole Bolkesjö, som sände en »gut» att ro oss öfver de båda sjöarna, hvarefter vi för första gången verkligen spände på oss vår fulla packning och började den egentliga fotturen. Som det emellertid under färdens fortgång torde blifva omöjligt för min följeslagare att få bibehålla sitt inkognito, torde det vara så godt, att jag redan nu meddelar, att kamraten både i glädje och möda ingen annan

är än min hustru, en svensk kvinna, som aldrig förr än nu sett ett fjäll och ännu mindre bestigit ett sådant. Aldrig har hon förr än i dag burit ränsel, men nu måste en sådan af icke så liten tyngd spännas på hennes rygg; aldrig har hon förr än i dag gått mer än en half mil i sträck, men nu föreligga nära två. Huru skall försöket aflöpa? Första taget är onekligen något kärft, men stund efter stund går det bättre. Vägens skönhet, den Linnéafylda skogens vällukt, taflornas öfverraskande nyhet, alt verkar styrkande och uppmuntrande. Endast solhettan, som i den trånga dalen stiger till en tropisk glöd, blir tröttande. Första halfmilen tillryggalägges på en timme, det är ju icke så illa; den andra likaså. Nu äro vi framme vid Gransherreds kyrka och hvila ut i skogen invid elfven. Ett bad i det klara, kalla vattnet ger mig förnyad styrka, och ett par timmars sömn sätter min hustru åter kry på fötterna. Efter ännu tre fjärdedels mil i brännande solhetta äro vi slutligen framme vid dagsresans mål, Tinnoset, beläget vid södra ändan af den ståtliga Tinnsjön. Efter ett par timmars sömn och hvila äro vi å nyo stärkta och njuta på balkongen af aftonens svalka och det egendomliga lifvet på ett tarfligt norskt landthotell. Värden är ju alltid en offentlig person, och han må därför icke förtycka, att jag också offentligen tecknar hans bild. Den trinde, gladlynte och ständigt gnolande figuren gömmer en själ af amerikansk verksamhetsifver. Skomakeriet, tror jag, är det yrke, på hvilket han skurit sina första lagrar och förtjänat sina första penningar. Nu är rörelsen utvidgad. Skomakarverkstaden finnes kvar innanför en liten landthandlarbod, och samma fingrar, som i det ena ögonblicket i skoma-

keriets eller sadelmakeriets lofliga yrke af den flitiga beröringen med lädret fått en viss mörk, oljig glans, plocka i nästa ögonblick upp karameller eller engelska »cakes» åt lycklige kunder. Men mannen är också hotellvärd och nedlägger stundom becksömsrullen och vågskålen för att på ett språk midt emellan telemarkiska och engelska välkomna de britiske gentlemen, hvilkas guldsådd så rikligen faller i Norges jord. Lägga vi härtill, att en liten grupp melodier, glada, om än ej Mozartska, ständigt pärla fram, jag vet ej om genom munnen eller näsan, så tror jag, att vi något så när känna igen den alltid verksamme och alltid vänlige hotellvärden på Tinnoset. Visst är, att man mår ganska bra uti hans hus, och att hans hustru sörjer för att man får ett ganska godt bord.

Sedan vi somnat bort från Gluntarnes toner, öfverraskande nog sjungna af en fiskande son af Albions jord, skakades hotellets lätta trossbottnar ännu länge af ankommande resande och af en rättänkande familj, som, fåfängt sökande en fullt tillfredsställande bostad, flyttade med alla sina kappsäckar ur rum och i rum.

Följande dag föll duggande regn hela förmiddagen och gjorde färden på den lilla ångbåten Riukan tämligen trist. Tinnsjön är en äkta fjällsjö med branta, vilda stränder, som blott fläckvis gifva plats för någon odling. De kala klipporna teckna sig svartblåa mot himmelen, och en kall vind låter oss förstå, att vi redan äro ett godt stycke öfver hafvets yta. Vi hade emellertid ganska angenämt genom underhållande samtal dels med presten i Gransherred, som reste upp att predika i sitt annex, Hovin, och dels med en synnerligt erfaren och insigts-

full bonde, Ole Bakka, uppe från Attrå socken. Af honom fingo vi många, goda vinkar rörande de följande dagarnas färd och en ganska god inblick i denna fjällbygds lefnadssätt och förhållanden. Tar jag icke miste, så är Ole Bakka liksom Ole Bolkesjö bland de norrmän, som med välvilja kommit D:r A. Hazelius till mötes vid hans arbeten och forskningar i och för det norskt-etnografiska museum, som nu snart skall komma att pryda Sveriges hufvudstad *.

Vid middagstiden kommo vi till Strand, ett hotell, som är utomordentligt vackert beläget på norra stranden af den lilla Vestfjorden. Ett svenskt fruntimmer är den förekommande värdinnan på stället, men hotellet är för öfrigt i alla hänseenden norskt.

Hvad var nu att göra? En stor flock resande, nyfikne såsom kajor, begapade oss från trappor och fönster, mörk dimma skar af fjällen på halfva höjden, och fint duggregn gjorde luften kall. Skulle vi uti afvaktan på bättre väder sälla oss till kajorna och må godt på fru T:s hotell, eller skulle vi under så ogynsamma förhållanden företaga färden uppför den mångberömda Vestfjorddalen till det östanfjällska Norges högsta och skönaste vattenfall, Riukan? Väl förtrogna med vädrets ostadighet och nyckfullhet uti fjälldalar, valde vi det senare alternativet, men hyrde, för att vinna tid, med en norsk medicine studiosus en vagn till färden. »Den reisen glemmer jeg aldrig», men hvad på den »reisen» hände, må jag gömma till mitt nästa bref.

* Och hvilket nu kommit till stånd.

Andra Brefvet.

Nore i Numedalen den 5 Juli 1875.

Vestfjorddalen. Krokan och god mjölk. Riukan. Maristien. Åsynen af Gausta. Östbygden i Tinn. Dålig kost och orenlighet. Fjällöfvergång till Numedalen. En flock vildrenar. Ankomst till Nore prestgård.

Jag berättade i mitt förra bref, att det var i föga gynsamt väder, som vi lördagsmiddagen den 3 Juli reste uppför Vestfjorddalen för att se Riukan. Dalen är i sig själf ytterst storartad, synnerligast ofvanför Dals kyrka, men på denna färd sågs föga däraf, — förr än just det vackraste kom. Skyar och dimmor seglade så lågt, att vi icke sågo dalsidornas kammar och än mindre det väldiga Gausta, som reser sig högt ofvanför dem. Det var en rätt kuslig ställning, som vi störtat oss uti. Skulle de försigtigare turisterne, som stannat på Strand, gjort klokare än vi? Ännu en mil uppe i dalen visade skyarna ingen lust att skingras. Vi åkte upp till gästgifveriet Dale för att få middag, och när vi stego af på den stora, gräsgrodda gården, pekade vår värde skjutspojke med piskan rätt upp i molnen och sade, att just där syntes Gausta, — när det var klart väder. Jomfru Engell serverade oss här en middag, god i sig själf och

så mycket mer minnesvärd, som den bestod af biff — på det yppersta renkött, eller, för att tala ännu tydligare, på vildrenskött. Ärade läsare! Jag anar, att öfver dina läppar sväfvar ett smålöje, och att på din tunga ligger ett försmädligt: »Hvilken matgud! Att midt uppe i en af Nordens skönaste dalar tala om — en biffstek! Kanske vi snart få en hel matsedel till bästa! Kan man ej få se Gausta och Riukan annat än genom dunsterna från en köksspis?» — Lycklige goddagspilt, som äter din delikata middag utan ditt anletes svett, du vet ej, huru turisten mäter på guldvåg äfven den minsta rispa af färskmat. Guldfisk med vinsås eller stekt näktergal är dig en småsak att få, emot för honom att få en tarflig köttbulle. Jag skall stjäla litet af framtidens hemligheter och ge dig just här, i det jag låter dig veta, att de personer, som här sutto såsom jomfru Engells gäster, sedan på åtta dygn, eller nära två hundra timmar, icke sågo så mycket som en skifva färskt kött. Salt, ettersalt, årsgammal, litet härsk skinka eller tort, spiktort fårkött, det varder deras enda spis af de djur, som på jorden vandra. Ett måste dock tillfogas, nämligen att mjölk kommer att stå dem till buds, ehuru endast på fjällen. Men nu åter till färden!

Ofvanför Dale blir Vestfjorddalen alt skönare och mer storartad för hvart steg. Molnen och dimmorna skingra sig också så mycket, att vi kunna se framåt, om också ej uppåt. Vägen höjer sig alt mer och mer, slingrar stundom fram och åter på gråstensterrasser, öfverskuggade af yppiga löfdungar. Stundom ser man tvärs genom de frodiga trädkronor, som man har under sig, silfverglittret af den skummande Månälfven, som

uti ständig fors skurit sig en djup ränna genom fjällgrunden. Vägen går snart nog flera hundra fot upp öfver älfvens bädd och ringlar alt djärfvare utmed branta afgrunder. Redan på en half mils afstånd skymtar man då och då ett par små hus högt uppe på kanten af en väldig fjällkägla midt i fonden nära vid dalens slut. Det är Krokan, den norska turistföreningens egendom. En romantisk belägenhet, tvärbranter ofvanför, tvärbranter nedanför, men leende grönska öfver alt, där en buske kunnat slå rot i skrefvorna. Man har god tid att förbereda sig på hvad man skall få se. Ofvanför Krokan blir dalen ännu vildare, och en böljande vattenånga, som skenbarligen uppstiger rakt ur fjället, antyder platsen, där Riukan nedstörtar. Vid gården Vå är det slut med körvägen. Fjället störtar tvärbrant ned i den skummande Månälfven, och den sista fjärdedels milen måste tillryggaläggas till fots. Uppåt, uppåt på den vackraste gångstig! Det är onekligen ibland litet brant ner till vänster, men låt bli att se dit, om du har ondt af svindel! Har du det icke, så kan du fritt dyka ned med ögat i grönska och hvitskummande vågor 5 à 800 fot under dina fötter. Ändtligen äro vi uppe vid Krokan. Smått, men fint och rent och tilltalande. Det är dessutom alltid angenämt att komma till sitt eget. Hvad fastigheter beträffar, har jag aldrig kunnat säga något sådant förr. Det här är den enda grundegendom, som jag eger — en tusendedel uti. I, som tillhören allmogen i detta ords urgamla bemärkelse, I torden knappast annat än med ett löje kunna betrakta den stackaren, som af Nordens jordgrund ej eger mer än tusendedelen af en liten, liten fläck på fjällets sida. Och dock är han glad där-

öfver. På den fläcken har han dock rätt att, så länge han tillhör den norska turistföreningen, hvila ut som på egen grund och drömma om den lott, som i hans ögon är den lyckligaste, nämligen att såsom självständig man på eget hemman lefva i ett fritt fosterland. Jordbesittningen är dock alt samhälles grundval, och den bärande torfvan det sista, som, i stormarnas, ofridens och nödens tid, kan rifvas bort från sin fasta grund. I Norge är denna tankegång, som jag sätter så högt, ännu på de flesta ställen lifs lefvande i allmogen. Ständigt och jämt frågar jag bonden, om han vet, hvem som först bragt gården i ättens ego, men sällan känner han det. En kan följa sine fäder på gården upp till det sjuttonde, en annan till det sextonde århundradet, somlige ännu längre, ända in i den katolska tiden, och, med kännedom om odelsrättens betydelse för Norges hela kulturlif, är det min öfvertygelse, att mången bonde uti landet, utan att veta det, sitter på en grund, som hans fäder ända in i hedenhös egt. Jag vet väl, att den ekonomiska vetenskapen har ett och annat att invända mot förträffligheten af detta tillstånd, och att det finnes en slägtledernas rörlighet, som är nyttig för samhället; men det synes mig icke dess mindre säkert, att sambandet tidsåldrarna emellan är ändå vigtigare, och att ett folk, för hvilket alt, alt i hvilket ögonblick som hälst gärna kan få vara till salu, omöjligen kan skapa en historia eller blifva ett af kulturens kärnfolk. Frihet främst af alt, men en frihet, genomandad af kärlek till fäderneslandet, till fädrens heder, tro, grund och seder! Framåt, men icke framåt utan samband med det förflutna! Ty

ny fura växer ur den gamlas frö, men icke ur någon annan plantas.

Men vi voro ju komna till den norska turistföreningens egendom, Krokan. Jomfru Engell, en syster till värdinnan på Dale, bjöd oss här välkomna, och efter en stund fingo vi in mjölk, en stockholmare skulle kalla det grädda, i en stor tillbringare. Som jag druckit mjölk förr, d. v. s. mjölk på fjällen, vardt jag ej synnerligen förvånad, utan njöt endast af förnyad bekantskap med gammal, bekant vara; men min följeslagerska, hvilken såg den gula, feta musten med en husmoders ögon, kunde icke nog prisa denna mjölk, hvartill maken torde vara omöjlig att uppdrifva på någon slättbygd i verlden. Efter en stunds hvila gingo vi sedan de få steg, som föra fram till det östanfjällska Norges skönaste vattenfall. För att uppriktigt säga mitt första intryck, så var detta förvåning öfver huru liten denna väldiga fors i själfva verket föreföll vara. Detta kommer sannolikt därutaf, att jag förut sett åtskilliga af det västra Norges forsar. För personer, som ej sett dem, men möjligen Staubbach eller några andra af Alpernas berömda forsar, tror jag åter, att intrycket skall blifva ett motsatt. Höjden, d. v. s. den lodräta fallhöjden, som efter Vibes mätningar uppgår till icke mindre än 780 fot, är ju så ansenlig, att ingen kan undgå att erfara intrycket af väldig storhet; den betydande vattenmassan störtar ju med så väldig kraft ut från fjällranden, dånet är ju så döfvande, att en hvar märker, att han här står inför ett af naturens egna, ursprungliga mästerverk och icke inför någon mänsklig dvärgaskapelse. Dessutom är fallets form, en fint bygd, så att säga lefvande pelare af

hvitskummigt vatten, så vacker, att ingen med sinne för skönhet och behag kan undgå att med liflig njutning följa linierna af det snabt ilande skummet. Men att den mer än tre fjärdedels tusen fot höga forsen icke dess mindre förefaller föga stor, beror dels därpå, att man ser honom från en något för hög utsigtspunkt, dels och kanske mest därpå, att de närmaste klippbranterna, den afgrund, i hvilken forsen nedstörtar, fjällhöjderna ofvanför, kort sagdt, hela omgifningen är så öfver måttan väldig och jättestor, att den ansenliga forsen krymper samman till att vara endast en liten vacker detalj i taflan af det hela. Jag håller detta hela för en af de i sitt slag mest storartade punkter i Norden och påstår för min del, att både Vestfjorddalens nedre del och den stora klyftan väster om Krokan äro så storartade, att de i och för sig väl förtjänade sitt besök, äfven om Riukan aldrig funnes.

Man njuter anblicken af Riukan från afsatserna af ett klipputsprång, som skjuter fram alldeles midt för forsen. Ofvanför fallet ser man upp i ett helt högfjällslandskap med gårdar, skog och aflägsna, nakna fjäll; på hvardera sidan har man åter tvärbranta klippväggar, svarta och hemska. Den närmaste af dessa, den, som man har på högra sidan, tyckes från ofvan, där han ofta beröres af skyarna, till nedan, där han är evigt våt af forsens skum, vara en enda svart stenskifva, med några små remnor blott. Men i dessa remnor hafva dock träden slagit sina rötter och, hvad mer är, människan sökt sig och verkligen till slut funnit väg. Just medan vi sutto och njöto af forsens lifliga lopp, kommer en yngling, han såg ut som en lilleput, och ömsom går och

ömsom springer ute på klippskifvan midt på hennes höjd och högt uppöfver oss. Alldeles sorglöst svingar han sig framåt, och sakta går det icke. Ibland tager han sig ett stöd af buskar eller klipputsprång, ibland ser det ut, som om han hängde eller lutade sig öfver afgrunden. Man väntar, att han i nästa ögonblick skall ligga krossad i djupet där nere, en tusen fot under den luftiga väg, han vandrar. Men nej! Han reder sig som en karl och står inom kort bredvid oss, rödblommig och glad och utan att det ringaste hafva tänkt på någon fara. Han har tagit saken lika kallblodigt, som en stockholmare tager en promenad öfver Norrbro. Och det är icke på något vis för att göra ett konststycke, som han vandrar denna bland alla resande beryktade väg, som torde vara väl känd äfven i Sverige under namnet Maristien, och som enligt sägnen fått sitt namn af en skön, olycklig, älskande flicka, hvilken härifrån störtade ned i afgrunden. Han bor på en af gårdarna där ofvanom forsen, jag tror, att de heta Fosse och Berge, och han har ett ärende ned i dalen, och därför går han denna smala, halsbrytande väg. Han har aldrig tänkt sig någon annan. Vill han till kyrkan, vill han till handelsboden, vill han så långt som till näst närmaste grannar, eller vilja han och hans små syskon till skolan för att lära sig något, så måste han och de gå denna väg; ty det finnes helt enkelt icke någon annan. Orätt vore att säga, att sådana vägar förekomma allestädes i Norge, eller att de i allmänhet äro nödvändiga för samfärdseln; men enstaka ställen finnas dock, och i det västra Norge tämligen många, där sådana svindlande stigar, till mer än hälften liknande fågelns väg i rymden, äro oundvikliga.

Jag gick, och det var i sällskap med damer, för fyra år sedan en sådan väg upp genom Tyssedalen i Hardanger. Bitvis gick vägen, där den flata, branta fjällsidan icke gaf något fotfäste, på en med järnkrampor vid fjället fäst stock. Man lutade och stödde sig mot fjällväggen och gick ganska bra, ehuru det var tvärbrant nedanför, och man hörde älfven forsa nederst nere i djupet. Ibland fick man också gå på stegar. Nu efteråt ser jag i en resehandbok, att den vägen, som jag då gick, låg »mindst 1000 fod ovenover den i dybet skummende elv». — På tal om svindlande vägar torde äfven böra nämnas en, som jag ej själf sett, men som är mycket ryktbar, nämligen »Nestbögalderne» på fjällvägen mellan Ål i Öfre Hallingdalen och Aurland i Sogn. På detta ställe går man först ner utför en lodrät fjällvägg på en rätt upp stående stege, därefter går man längs fjällväggen öfver en med vide inflätad, horisontal stege, som hvilar på starka, i fjället indrifna järnstänger. På denna vandring har man vattnet minst 100 fot rätt under sina fötter.

Återfärden från Krokan gick raskt och hurtigt. Den sega sista fjärdingsvägen, som var en enda envis motbacke, är nu en hjälpande medbacke. Aftonsvalkan gör färden alt mer behaglig. Och se! Moln och dimma äro borta. Fjällen stå klara och synliga från foten och ända upp till högsta randen, och öfver alt sammans, tätt innanför den södra dalsidan, reser sig spetsigt, snöbetäkt och i majestätisk ensamhet Gaustafjället. Detta märkeliga fjäll är alldeles danadt som en kil. Från smalsidorna sedt, löper det därför upp i en hög, spetsig, pyramidalisk topp, från långsidorna åter ser det ut som en lång rygg, från ofvan till nedan genomskuren af

djupa fåror, fylda med snö. Det lärer upptill vara så spetsigt, att man bokstafligen kan sitta på den öfversta, skarpa stenen, som på en hästrygg, och på båda sidor se ned öfver släta, men brant sluttande fjällsidor många tusen fot djupt. När man från öfra delen af Vestfjorddalen ser Gausta, visar det sig som pyramid, från nedra delen af dalen ser man det åter såsom en lång rygg. Det är rätt egendomligt att följa öfvergången från den ena formen till den andra. Aftonens svalka, dalens skönhet och synen af det obeslöjade Gausta gjorde vår färd till en ren njutning, och ytterst belåtna hamnade vi åter sent om kvällen på hotellet vid Strand, hvarifrån följande dagen en hel skock resande i tryckande solkvalm tog samma väg.

Denna dag, den 4 Juli, som var en söndag, var också en hvilodag i alla bemärkelser ända tills på eftermiddagen, då vi hyrde en båt och rodde öfver till den så kallade Östbygden, en afsides belägen, enslig dal, som sluttar ner mot norra ändan af Tinnsjön. Här började vår resas mest besvärliga stycke. Gårdarna i Östbygden ligga vackert och se ganska intagande ut, men en gräslig orenlighet gömmer sig alt för ofta innanför väggarna. Vi hade hälst önskat att få bo på Haukås, som skulle vara den bästa gården, men mannen var bortrest, och mor ville ej i hans frånvaro taga emot främmande. Därför styrde vi, redan förut trötta, emedan vi, vilseledda af amtskartan, som alt för ofta på dessa kanter visar fel, å nyo ut att söka vår lycka, hvar vi kunde finna henne. Till sist öppnades oss också med mycken vänlighet och välvilja en kammare på gården Svalestuen, en högt belägen, rätt ståtlig bondgård.

Det är vemodigt att komma till de mer aflägsna och undangömda dalvråarna i Norge. Man ser nämligen där som oftast ett redbart, välvilligt, hjälpsamt och, jag är öfvertygad därom, i grund och botten fromt folk, försänkt i ett dystert stillastående. Det ligger i vissa fall liksom en dvala öfver sinnena. På många drag märker man väl, att den nya tiden trängt in äfven hit, åtminstone med nya varor. Man får se ett och annat af dåliga fabriks- och industrialster vid sidan af de gamla, goda, hemmagjorda tingen, och man ser kaffepannan från morgon till kväll utbolma sina brasilianska ångor. Men föga längre sträcker sig det nya. Jord, kreatur, ladugårdsalster och födoämnen brukas och vårdas efter den urgamla traditionen. Alla kreaturen föras till fjälls under högsommaren, och bondens familj lefver antingen på flera månaders gammal, ättiksur, stinkande mjölk, eller också flytta kvinnor och barn upp med kreaturen, och mannen går ensam hemma, i fall han icke, såsom också ofta händer, öfverger gården och följer med. I bygder, där detta sista är vanligt, såsom i Sätersdalen, händer det då ofta, att hela dalen står tom, så att i hela kyrksocknar endast några gubbar och käringar finnas kvar. Det finnes fall, då resande till följd af denna omständighet kunnat digna af svält midt i fruktbar bygd. Man måste på förhand ganska noga känna till de norska bygder, i hvilka man gifver sig in; ty eljest kan man ganska lätt råka på oöfvervinneliga svårigheter. Som den norske bonden, åtminstone i de inre dalarna, aldrig företager slagt annat än om hösten, står det sällan till att om sommaren få något kött, som är yngre än tre fjärdedels år och vanligen tämligen härskt. Sill finnes

icke att få och ibland icke potatis. Jag vet icke, på hvad man egentligen lefver, när man är uppe till fjälls, ty i flatbrödet torde det väl bo föga kraft, och annat bröd får man icke. Men det vissa är, att man de första dagarna, med ytterliga och ovana ansträngningar på en svag och underhaltig föda, råkar ut för slitande hunger och dignande trötthet, men också, att dessa plågor dag för dag minskas, om man blott tager emot dem med munterhet och godt mod, och om man låter glädjen öfver det nya, storartade och sköna, som ständigt träder fram i naturen, öfverskyla de svårigheter, som omständigheterna gjort oundvikliga. Efter någon tid blir hungern alls icke något så synnerligen svårt. Jag tror, att det är med magen som med bjäbbiga hundar; då de se, att käxet icke hjälper, upphöra de att göra sig påminda. Jag har många gånger gått från morgon till kväll och fått försaka middagen, utan att det synnerligen har tagit mig. Och när man pröfvat dylika mödor någon tid, kommer man in i ett sådant tillstånd, att man blir slapp, då det å nyo står till att få god föda. Men det var egentligen uti ännu en annan sak, som jag ville framhålla åtskilliga norska bygders gammalmodighet, och det var i fråga om renlighet. Det finnes af den ädle, nyss bortgångne forskaren Eilert Sundt en hel bok sammanskrifven om »Renslighedsstellet i Norge», en af de mest intresanta böcker jag känner, en verklig guldgrufva för etnografen. Sundt tar emellertid i denna bok i många fall folket i försvar och menar, att det egentligen aldrig kunnat eller kan vara annorlunda med renligheten, än hvad det nu verkligen är. Jag vill icke polemisera med en bortgången man, allra minst med en man, som jag

så mycket vördar som Sundt; men neka kan jag dock icke, att jag tror, både att norska allmogen i de tillbakastående trakterna kan höjas, och att han måste höjas, om folket uti allo skall kunna stå vid sidan af de hyfsade nationerna. Renligheten är icke blott en yttre, oväsentlig vana, som en ytlig, utländsk bildning infört. Renligheten gömmer uti sig också något af rent moralisk halt. Jag kan icke tänka mig, att en verkligen bildad man eller ett vaket, framåtskridande folk kan trifvas i stank, smuts och osnygghet. Ett hus, där man icke kan taga uti en enda sak, utan att hon klibbar fast vid fingrarna, eller där vattnet räckes uti ett glas, hvars botten är brun af gammalt, intorkadt öl, som icke sköljts ur, ett sådant hus måste förefalla motbjudande för ett odladt sinne. Men sådant hör till det vanliga uti de ensligare dalarna i Norge, och en stor mängd gästgifverier stå uti intet hänseende högre. Som jag hyllar det gamla ordet, att en vän är ej den, som blott smicker säger, och som jag hvarken förr dolt och ej häller nu ämnar att tiga med beröm och lof öfver alt ädelt, stort och godt, som jag känner finnas i det norska folket, anser jag mig också så mycket mer oförhindrad att utan skonsmål skildra dess sämre eller lägre drag. Och härvid börjar jag helt naturligt med det, som först faller i ögonen. Längre fram få vi kanske se in uti vida djupare liggande ting. I samband med hvad jag nu sagt, må jag emellertid äfven framhålla en tankegång, som mycket ofta kommit öfver mig här i Norge. Hvad uträttar folkskolan, och hvad bör hon uträtta i folket här eller hemma i Sverige eller hvar som hälst? Jag tror, att hon alt för öfvervägande åsyftar att *gifva kunskap*,

då hon likväl allra främst borde sträfva att *uppfostra*. För hvarje år har jag alt lifligare blifvit öfvertygad om riktigheten af denna åsigt, om behöfligheten af folkskolans utveckling i sådan riktning. Då jag ser ett ruckel till skolhus, en vanvårdad och oren skolsal samt lärarens bostad snuskig och hans hustru och barn, okammade och otvättade, i intet hänseende skilja sig från de sämre familjerna rundt omkring, så fylles jag ovilkorligen af en verklig vämjelse. Samhället kan icke göra nog för att få idel bildade män till folkskolelärare. Ju mer skollärarens hustru, barn och hela hans hus äro ett mönster uti alla hänseenden, och ju mer friden och ordningen af det trefliga hemmet tränga genom väggarna och in i själfva skolsalen, dess mer kan också skolan bära frukt, ej blott för förståndet, utan också för hjärtelifvet och hela personlighetens, ja, hela folkets hyfsning. Det är visst, att vi uti Sverige behöfva sådant i hög grad, men Norge behöfver det också. Mer än någon annan behöfver den i en trång dal instängde norske folkskoleläraren att komma ut för att lära af andra bygders tänkesätt och seder och för att lära sig att ej fatta sin uppgift alt för trångt. Det finnes så mycket, som ej står i reglementet, men som dock är nödvändigt. Men nu bort från den täpta stugans kvalm och ut i naturen!

Det är måndagen den 5 Juli. Vi hafva för oss en dryg dagstur, två och en half mil eller kanske mer. Solen går upp, glödhet och skimrande. Fjället, som vi skola stiga öfver, för att komma från Tinn till Numedalen, är omkring 4000 fot högt, hvadan vi närmast hafva att motse en backe på 3000 fot, ty mer än 1000 fot äro vi icke öfver hafvet ännu. Det är varmt att gå uppför, packningen

trycker, ej en vind fläktar mellan de alt lägre björkar, som fylla dalsidan, och solen steker alt kraftigare. Timme går efter timme, och man känner, att knän och bröst få utstå helt andra pröfningar, än de uti Sverige drömt om. Men ändtligen tager den kvalmiga skogen slut. Det öppna, nakna fjället ligger framför oss såsom ett ofantligt lutande plan. Uppåt och än vidare uppåt! Snart äro vi komna ända till randen. Skall det sedan bära af utför? Nej, en ny sluttning öppnar sig för ögat, mindre brant, men icke mindre lång. Men nu börjar också vind att blåsa. Det blir svalt och angenämt att gå. Packningen kännes lättare, ty högfjällsluften stärker såsom ett friskt vin. Lungorna fyllas, och sinnet blir gladare. Utsigten växer, nya åsar framträda bakom hvar andra. Se där! Står icke själfva Gausta å nyo synligt, ej längre framför, utan bakom oss; högt, resligt häfver sig fjället såsom en krona öfver alt, som finnes inom synranden. Ännu åter långa, långa, långsluttande lier, tills vi slutligen stå på högsta åsen. Men nu öppnar sig också en hel verld af fjäll på andra sidan. Böljande åsar bortom hvar andra, och äfven där i norr randen af ett väldigt snöfjäll! Upp med kartan! Det är Hallingskarven och Hardangerjökulen, resande sig till 6250 och 6350 fots höjd. Här måste man hvila och njuta. Kikaren vandrar rundt omkring den åt alla håll öppna synranden, och den ljufliga vinden svalkar snart våra upphettade lemmar. Ett stycke bröd och hvar sitt ägg, medtagna från hotellet på Strand, samt chokoladkakor och konjak tagas fram och spisas med begärlighet. Det är en fin middag för att vara på fjället. — Men se! Hvad är detta? Nio ljusa punkter röra sig där borta på fjällranden i öster.

Vår förare springer upp. Kikaren riktas dit. Sannolikt, men ännu ej säkert! Jo! Nej! Jo, det är riktigt. En flock af vilda renar kommer löpande ned på den flata fjällslätten nedanför oss. Nu dricka de uti en bäck, nu gå de i rad utmed en liten spegelblank tjärn, som återger de ståtliga djurens rörelser, nu åter beta de i ro på en mossig slätt. De gå rakt emot oss, och vi kunna se deras kraftiga bringa, deras ståtligt burna hufvud, deras väldiga horn och deras lätta hopp. En ståtlig oxe går främst och håller utkik; de öfriga beta och dricka alldeles sorglöst. Jag tror, att det var en half timmes tid, vi kunde följa dem med kikaren. Till slut voro de oss ganska nära; men hur stilla vi sutto, märkte de oss ändock, och så bar det af. Huj, hvilken fart och hvilka hopp! Efter några minuter voro de borta alle samman. Och nu skynda vi själfva ned mot den vinkande Numedalen. Timme efter timme bär det utför. Sten, buskar och moras ila vi förbi. Nu äro vi nere i löfskogen. En säter, Glott eller Glutt, vinkar. Utmärkt renlighet, en vänlig jänta, en fin bunke med god mjölk. Det är annat än de sätrar, tillhöriga Telemarken, hvilka vi besökte under uppstigningen. Vägen blir alt vackrare, förtjusande löfskogar, en vacker dal, ett resligt folk. Slutligen komma vi in uti själfva hufvuddalen och nå efter ännu en timmes vandring den täkt belägna prestgården i Nore, der goda rekommendationer öppnade oss ett gästvänligt och älskvärdt hus. Besynnerligt! Vi känna ingen trötthet, utan befinna oss efter en liten stund uti lifligt samspråk och hålla ut ett godt stycke på kvällen. Men nu god natt! Om det också dröjer, så tager dock naturen till sist ut sin rätt.

Tredje Brefvet.

Hols prestgård i Hallingdalen den 12 Juli 1875.

Nore kyrka. Prestens kall i Norge. Gården Skjönne. Historien om Sävli-gutten. Fjällöfvergång öfver Dagalid och Skurdalen till Ustadalen. Sagorna om Villandsätten. Sammanträffande med Elling Aslesön Roe. Besök hos Sander Råen. Nutidsdrag af hallingdölen. Om Ole Maticsen Engelstrup i Ål. Ankomst till Hol. Öfverraskning och gästfrihet.

Det var en klar och vacker morgon, då vi drogo ut från Nore gästvänliga prestgård. Först gjordes ett kort besök i den gamla, lutande kyrkan, som är full af märkvärdiga målningar och inskrifter. I synnerhet de sistnämda voro af ett eget slag. Alla ord, som kunde återgifvas med bilder, voro framstälda genom ett slags målningar midt uti skrifraderna. Sålunda såg man ögon, öron, händer, djäfvulen, djur o. s. v. stå i stället för ord uti bibelspråken. Hvarje inskrift var ett slags kyrklig rebus. Som kyrkan, hvilken egentligen är en gammal stafkyrka, skall rifvas, sökte jag att vinna den ganska präktigt utskurna portalen för det etnografiska museet i Stockholm; men som samfundet för de norska fornminnesmärkenas bevarande redan lagt beslag på konstverket, fans ingen utsigt till framgång. De där forna stafkyrkorna äro emellertid ganska präktiga, så länge de

äro utan vank; men då de börja att förfalla, äro de mer än ruskiga. Den egendomliga sammansättningen af väggarna vållar, att alt sammans kan gunga och vagga liksom löst gängade leder, och i detta skick befinner sig nu det gamla, hemskt lutande templet på Norefjordens strand. Men nu är dessutom det förhållande rådande, att vissa vindar just på denna punkt af dalen få en förfärande styrka. Sålunda kunna fruktträd för kastvindarnas skull icke trifvas i prestgårdens lilla trädgård, ja, för åtskilliga år sedan hände det, att prestens stora, två våningars timrade stabbur af en stormil helt enkelt med alt, hvad däruti var, lyftes rätt upp i luften och slängdes åtskilliga alnar ut på ängen, där han kom ner igen på sina fyra fötter och fullkomligt oskadad. Tänkom oss nu gudstjänsten i kyrkan på detta års första pingstdag! Stormen rasade vildt genom dalen och spände emot den vacklande kyrkan, så att det suckade och knakade i alla fogar. Midt under det att presten stod på predikstolen, såg han korväggen med hiskligt brak gifva efter och lyfta sig, så att en bred strimma af dager kikade in mellan golfvet och väggens nederkant. Det var icke en situation för någon blödig karl. Gudstjänsten gick emellertid sin gilla gång, men många af församlingsborna stego upp och drogo sina färde; och de, som sutto kvar, voro bleka af förskräckelse.

Öfver hufvud torde prestens kall i Norge vara förenadt med försakelser och mödor, om hvilka våra själasörjare på mellersta Sveriges flata bygder svårligen torde hafva någon aning. Literärt bildadt folk hos oss torde väl genom Schultzes, Jonas Lies, Magdalena Thoresens och andras lifliga skildringar hafva kännedom om de

äfventyr, som ofta hopa sig kring prestens väg uppe på fjordarna i Nordlanden och i Vestlandets skärgårdar; men att samma kall midt inne i bygderna i södra Norge alt för ofta tvingar till lifsfarliga vågstycken, torde få tänka sig. Och dock är det så. Till Nore prestgäll t. ex. höra tre socknar, Nore, Opdal och Dagalid. Mellan den första och den sista af dessa kyrkor är en sträcka af fem och tre fjärdedels norska mil, af hvilka blott fyra och en fjärdedels äro väglagda. Det sista stycket, en och en half mil, bär tvärs öfver ett brant och högt fjäll, som lyfter sig åtminstone ett par tusen fot öfver dalen och högt öfver trädgränsen. Under den korta sommaren kan visserligen denna färd till häst eller till fots vara härlig nog, men i den mörka och dimmiga hösten, på yrande vinterdag, eller då frosten belägger de höga, branta fjällsidorna med glanskis, då är en predikoresa eller en oundviklig färd till en döende, som ligger och väntar, ingen lusttur. Och någon hjälpprest finnes icke, utan en enda man skall fullgöra alt, hvad ämbetet kräfver.

Men vi skulle begifva oss uppför Numedalen. Presten satte för sina kampar och följde oss med sin fru en mil uppför. Vacker bygd, mycket välbygda och ovanligt renliga gårdar. Här och där vinka fornåldriga stabburar med gammalt, vackert snidverk, men vi måste nöja oss med en flygtig blick på hvar och en, ty vi veta, att de vackraste finnas just på den gård, som är färdens närmaste mål. Denna gård heter Skjönne och ligger mycket vackert. Byggningen är fornåldrig med präktiga svalgångar och stora stugor eller salar. Hembrygdt öl i en väldig silfverkanna bjudes oss till väl-

komst, och sedan vi tagit afsked af det vänliga prestfolket, som välvilligt gifvit oss rekommendationsbref till ännu ett par ställen högre upp i dalen, slå vi oss ned för ett par dagar på det inbjudande Skjönne, dels för att hvila ut, dels för att teckna och anteckna.

En fjärdedels mil ofvanför Skjönne börjar Numedalens praktfullaste stycke. Vägen höjer sig på en tämligen kort sträcka omkring 600 fot och erbjuder talrika, präktiga utsigtspunkter, i synnerhet vid Opdalsälfvens och Numedals-Lågens sammanflöde. Båda älfvarna hafva ett glindrande klart vatten och löpa med skummande fart genom de djupa klyftor, de danat sig genom klipporna. Löfdungar och barrskogar kläda höjderna ända upp mot fjälltopparna, som här hafva den egendomliga formen af höga, smärta, upptill runda käglor. Men på hvar enda afsats ligga frodiga gårdar, somliga ända upp mot fjälltopparna. Det måtte vara svindlande vägar, på hvilka dessa hafva sin samfärdsel med mänskligheten. Den första milen från Skjönne innesluter, såsom jag nyss nämde, Numedalens vackraste stycke, och färden upp genom det samma vardt oss så mycket angenämare, då vi ändtligen torsdagen den 8 drogo å stad, som Fader Torsten, hvilken jämte sina båda bröder, Torgil och Kettil, eger Skjönne, själf följde oss ända upp till skiftet Liverud.

Det finnes hos de förmögnare bönderne af gamla ätter i Norge ofta en värdighet och en naturlig bildning, som ställa dem mycket högt, och då dessa måhända ärfda och medfödda egenskaper ytterligare utvecklats genom läsning, erfarenhet och umgänge med mer kunskapsrike personer, danar sig ett väsende, som ovilkor-

ligen ingifver aktning och intresse. Bönder af sådan art äro de tre bröderne på Skjönne, och timmarna flögo fort i deras krets. Att det dock äfven i den lugna och fredliga Numedalen kan utveckla sig sinnen af sällsam hårdhet, kan väl märkas på den vemodiga historien om Sävlidgutten. Sävlid ligger helt nära intill Skjönne, och de tre bröderne där hade altså för en fyratio år sedan Sävlidgutten till sin närmaste granne. Jag hörde också af dem hans historia, men jag fick henne endast på bestämd begäran och i korta drag. Ämnet var helt naturligt motbjudande. Sävlidgutten, jag minnes ej hans dopnamn, ärfde gården Sävlid, men med skuld. Han var en behaglig man, stark långt utöfver, hvad män pläga vara, vänlig, hjälpsam, ja, jag tror till och med, gifmild. Men skulden trykte. Gutten grubblade på sin ställning och sitt möjliga öde, och han glömde alt annat för den tanken, att han skulle bevara gården åt sig, d. v. s. åt sina efterkommande och åt ätten. Men flit och arbete räkte icke till, och inga underverk skedde. Då öfverfaller han på en marknadsfärd en vandrande krämare, mördar honom och stjäl hans pengar och gods. Han besöker sedan sin käresta, som intet ondt anar. Men han är icke sig lik, och ingen vet, hvad som händt honom. Men han är strax upptäkt. En man har suttit uppe i ett träd och sett antingen mordet eller hvad som följt efter det samma. Sävlidgutten blir gripen, och förhör anställas. Men ingen bekännelse kommer öfver hans läppar. Lång tid går, han lyckas bryta sig ut från fängelset och rymma. Han kommer till sin säter, han upptäcker sig för sitt tjänstefolk, som troget gömmer honom, ger honom mat och hjälper honom. Han bor, såsom den

flyktige isländaren Grette Åsmundsson, i de doldaste klipphålor, de otillgängligaste klyftor och lyckas länge nog att dölja sig, tack vare den tillgifvenhet, hvarmed han oafbrutet är omfattad af de sina. — Slutligen gripes han dock å nyo. Men ännu en gång flyr han och trotsar djärft sitt hemska öde. Men han flyr ej ur landet. Han vistas helt nära hemmet och gården, och hela trakten är uppskrämd af medvetandet om att den farlige brottslingen finnes helt nära. Man han blir åter gripen och genomgår prässningen af långvarigt fängelse, fullkomlig öfverbevisning, förmaningar, enslighet, kort sagdt, alla de kraftiga medel, som till sist pläga krossa det mänskliga hjärtats hårdhet; men han bekänner icke sitt dåd. Han får ändock sin dom, och han vet, att denna icke kan blifva värre af något, men han bekänner ändock icke, och han går stolt och lugn till döden, utan att genom det ringaste yttrande hafva medgifvit sig ega något ouppgjordt med samhället. Det finnes hemska drag i denna karakter, men icke alla dragen äro onda. På bottnen ligga utan all fråga känslor, som äro stora och gripande, ehuru vilseledda. Det synes mig fullkomligt påtagligt, att det icke var för att gagna blott sig själf, som han begick brottet, och det var icke mest för bevarandet af egen ära, som han dog utan att bekänna. Sävlidgutten hade säkert ingen aning om den isländska sagoliteraturens karakterer; men det är fullkomligt säkert, att hans egen personlighet är genomträngd af åtskilligt, som där finnes från en äldre tid upptecknadt. Jag har åtskilliga gånger sett de forna lynnena gå igen i nyare former, synnerligen här i Norge, och jag skulle kunna skildra en norsk bondekvinna, som uti så godt som ondt på-

minner om Gunnars på Lidarända maka, Hallgärd; men som denna kvinna troligtvis ännu lefver (för fyra år sedan såg jag henne frisk och sund), så må hennes historia gömmas till längre fram.

Men vi voro på vägen till Liverud. Där togo vi farväl af gubben Torsten och bestälde oss skjuts för att ej alt för mycket trötta ut oss till den följande dagens troligen tämligen tunga mödor. Och sålunda hunno vi uti skäligen god tid på eftermiddagen till Reier Halvorsen på Brösterud, en af de öfversta gårdarna i Numedalen. Här blefvo vi på den afhållne prestens rekommendation mycket vänligt mottagna och fingo till logis en ny, fin och vacker stuga. Här var också, såsom nästan öfver alt i Numedalen, ganska renligt, åtminstone i jämförelse med Telemarken. Men kallt var det betydligt. Brösterud ligger 2548 fot öfver hafvet, och detta är ej så litet; men tillika blåste det en kall och envis nordanvind, som trängde genom både väggar och kläder. Denna bistra nordanvind fortfor också att blåsa under följande dagar och höll vädret svalt, så att vi på det allra behagligaste sätt kunde företaga fjällöfvergången från Numedalen till Hallingdalen. Jag gick, och min hustru red. Vi drogo å stad i god tid, drucko mjölk på sätrarna, bjödo getterna tobak och fröjdade oss på bästa sätt. Som vi skulle upp till en 3800 fots höjd, kunde ej backen bestigas uti ett enda tag. Sköna hvilostunder uppe på åsens kam belönade dock rikligen vår möda. Ett fint duggregn hade gifvit björkarna just det rätta doftet, och den klarnande luften medgaf en härlig utsigt åt väster till Hallingskarvens väldiga branter och höga iskupoler och åt norr till hela raden af Jotunfjällen norr om Val-

ders. Det var en härlig tafla, obeskriflig, endast återgifbar med målarens pensel. Dessa väldiga utsigter får ingen se utom fjällvandraren. De äro en njutning för ögonblicket och en härlig skatt för framtiden. Minnet återgår så gärna till de sköna stunderna på fjällen, och man tycker stundom, då man sitter om vinteraftonen på sin kammare, att väggarna glida undan, dvärgbjörken doftar, solen skiner och blicken ilar ut öfver asurblåa höjder och skimrande istoppar.

Nedstigningen från fjället till den lilla bygden i Dagalids annex är lång och seg, men till sist hinna vi den sökta gården. Vi spörja efter husbonden, Hermund Åsberg, men han är ej hemma. Vi hvila några timmar, men han kommer icke. Aftonen är vacker, det kan ej vara en mil öfver nästa fjäll, och vi besluta att draga vidare. Åter en uppstigning och härliga taflor åt alla håll, och så ned i den torftigaste bygd, vi ännu mött, nämligen Skurdalen. Det är redan skymning, och vi äro mycket medtagna af trötthet och svält. Slutligen få vi kvarter hos en gammal, fattig käring, Ingeborg Bekkin, d. v. s. vi få logera i hennes stabbur (visthus), en liten lokal, fem alnar i fyrkant, otät i golf och väggar, full af salt kött, mjöllårar och tunnor med stinkande, sur mjölk. Råttorna hålla sin lifliga dans på golfvet, vinden tjuter kring knutarna, och ett stridt regn smattrar på taket. Det är just intet fint ställe; men tröttheten är befallande, och den gamla värdinnans välmening får öfverskyla torftigheten och smutsen och — det lätta kavalleri, som infinner sig. Det var en ruskig natt. Men det värsta är, att sängen endast mäter två och en half aln i längd, medan undertecknad råkar att

vara öfver tre. Förr i verlden, då jag vandrade på Gudbrandsdalens sätervidder, tog jag under slika förhållanden alltid min sofplats på golfvet; men detta är här omöjligt, emedan smutsen är tumsdjup. Altså får man söka att sofva i ett slags sprättbågsställning. Men »fast natten i Norden är lång, så blir det väl morgon en gång». Och så vardt det, och vi drogo gladeliga å stad till fjälls, denna gång till fots båda. Vår frukost var naturligtvis skral nog, och vi fingo denna dag ej häller någon middag, utom en bit chokoladkaka och en kopp kaffe utan grädde. Likvisst gingo vi från kl. sju på morgonen till åtta på aftonen öfver tre norska mil; men jag kan ändock ej säga, att vi blefvo så synnerligen trötta. Vårt närmaste mål var nu en ytterst intressant bygd, Ustadalen, en sidodal till den öfversta delen af Hallingdalen. Det är i denna afsides belägna, men vackra och väl odlade dal, som den för sina strider och dåd i de yngre folksägnerna så fräjdade Villandsätten haft sitt stamgods. Då det ej torde vara många svenskar, som känna till sagorna om denna ätt, vill jag efter J. E. Nielsens »Søgnir fraa Hallingdal» och L. Daaes »Norske Bygdesagn» meddela ett och annat betecknande drag. Läsaren skall finna, att dessa sägner i mycket påminna om de allra vildaste partierna i Islands sagor. Det är dock visst, att åtskilligt, som förvaras i gamla svenska domböcker, visar, att ett fullt ut lika stridbart, ömtåligt och dödsföraktande folk i de förra århundradena äfven funnits i åtskilliga svenska bygder, riktigt oblandade ätteläggar af de forne bärsärkarne. Äfven i ett annat hänseende äro dessa sägner märkvärdiga. De hafva nämligen fortplantats från slägtled till slägtled hela århundraden igenom, tills de i våra dagar upptecknats, och de

visa således klart, huru de fornnordiska sagorna uppkommit och genom traditionen bevarats. Som hvar och en finner, handla dessa sägner för det mesta om strider och våldsgärningar. Anmärkas bör dock därvid, att vi därför icke behöfva att fatta hela det forna allmogelifvet här uppe i dalen såsom endast en kedja af slagsmål. Den urgamla odlingen, de stora åkrarna, de gamla, höga stugorna, som ännu stå kvar från dessa ättstriders tider, tyda på ett flitigt och sträfsamt hvardagsarbete. Men detta, som var det naturliga och vanliga, har icke bevarats af minnet och dikten, ty dessa hafva endast fäst sig vid det märkvärdiga och ovanliga, det, som gick öfver de naturliga måtten. Dessa sägner visa oss således väsendtligen, att detta kraftiga fjällfolk ovanligt länge eller nästan intill våra dagar vidhållit de urgamla krigiska idealen. De visa oss sålunda ett stycke hedendom och medeltid ända in i de sista århundradena. Fogar man samman till en kulturbild det märkligaste af våra egna riddarvisor från det katolska tidehvarfvet, får man en helhet, som icke är mycket olika detta bondelif. Ättstrider, öfverfall och dråp möta oss i båda. Och en annan märkvärdighet är, att de hemseder och det byggnadssätt, som träder oss till mötes i våra medeltidsvisor, alldeles likna hvad man än i dag möter i dessa norska bondebygder. Mellan vår medeltidsadel och Norges storbönder från de senare århundradena är skilnaden ej stor. Men nu till

Sagorna om Villandsätten.

Om Högloftet. I Hols annex i Öfra Hallingdalen ligger gården Södra Villand, om hvars bönder man har

många sägner, hvilka icke allenast äro kända i Hallingdalen utan äfven i granndalarna.

Det stod fordom en byggning där på gården, som kallades Högloftet, och som har varit ett gammalt gillehus. Ännu visar man grundvalarna af detta hus. Det bestod af tre våningar, först en bod, i hvilken man förvarade alla dryckesvaror, så ett rum där ofvanför, i hvilket ungdomen dansade, och ändtligen öfverst en sal, i hvilken det yppersta folket samlades och samtalade. Ty huset tillhörde icke någon enskild man utan hela allmogen rundt omkring. I synnerhet höll sig ungdomen gärna lustig i detta hus. Ungkarlarne gjorde då på förhand sammanskott till malt och humle och legde sig en piga till att brygga öl. När de därpå kommo samman, vardt det först drucket och sedan dansadt. Träffade nu ovänner samman i ett slikt lag, vardt det gärna ett slagsmål, och för det mesta med bältespänning.* Denna bestod däri, att de bundo hvar andres bälten fast samman och så togo till att bruka knifvarna. Sådana hade de två i hvarje slida. På den tiden, då denna byggning var i stånd, var eljest männens klädedrägt helt annorlunda än nu. De gingo i fotsid rock och röd undertröja, bägge utsydda med silketråd af brokiga färger. Bröstduken var gärna grön och icke igenknäpt längre än till midt på lifvet, så att det visade sig en lång rad af silfversöljor midt i bringan, de största öfverst och de mindre nedanför. Därtill kommo knäbyxor, som voro utstickade utefter båda låren, och som sammanhöllos med knäspännen och knäremspännen. På skorna hade de stora silfverspännen. På hufvudet hade de hatt med trekantigt

* Vi se strax den starka likheten med gamla Värendsseder.

uppvikta brätten samt kring lifvet ett handsbredt bälte af gul älghud med silfverspännen framtill och dubbel knifslida. Håret läto de växa så långt det ville, och det nådde ofta ner öfver hela ryggen. Gult och lockigt hår var hållet för det vackraste.

Om Myregutten. För nästan två hundrade år sedan var det en man på Myre ofvan skogen, en gård i Hol; han hette Ola Tollaivsson. Han var i vid omkrets känd som hästhandlare och reste för det mesta öfver fjället till Sogn med sina hästdrifter. Han gick för jämnan med mycket silfverglitter på sig, spännen och söljor,* och därför vardt han kallad Blank-Ola. En vår, då han samlat hop sina kampar, kom det en kämpe till honom norr ut i Sogndal och ville gifva honom stryk eller kan hända dräpa honom. Men Blank-Ola värjde sig så godt, att han slog kämpen i hjäl. Han vardt då tagen och driften hans med.

Blank-Ola, som också kallades Myregutten, vardt dömd att böta tre tjog (nämligen lod silfver), och skrifvaren ** sade då vid tingsbordet: »Nu skola vi väl få söljorna ur bringan och spännena ur skorna på Blank-Ola.» Men Ola hade penningar nog och lade fram de tre tjogen i silfverpenningar på tingsbordet till skrifvaren, och sporde därutöfver, hvad ett näfvaslag skulle kosta. »Tie daler, min karl», sade skrifvaren. Ola sporde då, om han finge slå hvem han ville därför, och då skrifvaren svarade ja, dref Ola till honom, så att han vältrade

* Söljor äro ett slags broscher, vanligtvis prydda med filigransarbete och hängglitter.

** Med »skriveren» menar norska allmogen alltid »sorenskriveren», d. v. s. domaren, som motsvarar vår häradshöfding.

under tingsbordet. Därefter trängde sig Myregutten ut på golfvet ech gjorde ett hallingskast* upp i flattaket och sade: »Ännu dansar han, Blank-Ola, med silfversöljorna sina i bringan och spännena i skorna.» Dessa ord vordo sedan ett ordspråk och äro det ännu bland hallingar och numedöler.** Då Myregutten sedan kommit hem igen med kamparna sina, satt han på en ensam sten ofvanför sätern Klöck, som ligger midt ofvanför Myre, och sålde hästarna, som han tjänte halffjärde tjog (daler) på.

På Södra Villand i Hofsgrannlaget bodde då en man, som hette Elling. Älsta dottern hans hette Ragnhild; hon var vän och vacker och så stor, att hennes hufvud räkte öfver alla kvinfolk, när hon kom till kyrkan. Då Myregutten hade vunnit till baka så mycket med sin hästhandel, som han slagits bort norr ut i Sogndal, kom han på det infallet, att han ville fresta på att fria till henne, Ragnhild Villand. Detta gjorde han, och de vordo gifta med hvar andra, och han fick med henne Södra Villand. Med Myregutten fick hon, Ragnhild, fem barn, fyra pojkar och en flicka, och dessa hette Tollaiv, Elling, Torkjell, Nils och Margit. Myregutten dog efter några år, och Ragnhild gifte om sig med Ola Larsson Fossgårde och fick med honom fyra söner, som hette Lars, Ola, Sven och Knut. Ragnhilds alla åtta söner vore store och starke karlar och hästhandlare och foro mycket omkring. Tollaiv var den starkaste och efter honom Sven.

Om busäten i Rikansrud. På Rikansrud sunnan om åsen var en rik busäte, d. v. s. ungkarlsbonde, som var i skyldskap med Villandskarlarne. Hos honom tjänte

* En volt i den gamla Hallingspolskan.

** Folk från Numedalen.

en jänta från Haga. Hennes bröder voro kämpar, och de drucko busäten så full, att han intet viste om, och fingo så presten, som var en kaplan, att trolofva* busäten med deras syster. Då busäten sedan vardt nykter igen, ångrade han, hvad han gjort, medan han varit full. Han sände bud till Villand efter de fyra älste Ragnhildssönerne, bad dem komma till honom och taga med sig sin syster Margit, som då var aderton år gammal, samt skjutsa fästmön från honom. De kommo alla fyra och Margit med till Rikansrud, togo fästmön, som hade gömt sig i fäjset, och lade henne och kistan hennes på en släde. Så satte de hästen för och körde ned till Haga med skrik och skrål och vältrade så utaf både fästmö och kista midt på gården. Flickans bröder, Hagakämparne, mötte med laddade bössor men funno det snart rådligast att fly in i stugan och gömma sig under sängen. Då busäten på Rikansrud på detta sätt blifvit af med sin fästmö, gaf han hvad han hade till Villandsätten; Margit fick själfva Rikansrud, Elling Tune, Torkjell Nyhus och Nils Nös. Tollaiv, som var odelsman** till Södra Villand, fick däremot ingen gård. Somlige hafva sagt, att den gamle busäten funnit ett nedgräfdt penningskrin, och att detta varit första grundläggningen till hans rikedom.

Om Tollaiv. Tollaiv, den älste af Ragnhildssönerne, bråddes på modern i längd och vardt en karl på tre alnar och två tum. Och så väl var han vuxen, som någon karl kunde vara. Medan han var ung men dock fullvuxen, var han en gång på en säter norrut, hvilken hette Rack-

* Trolofning ingicks inför presten och var därför och är ännu i folkets ögon nästan det samma som ett fullgiltigt äktenskap.

** Odelsman kallas den, som är arfsboren till en gård.

staindalen, för att rödja och gärdsla. En dag, medan han satt och hvilade sig och satte tänder på sin rifva, kom där en bålstor strykarfant * till honom och sade: »Det var mig en stor, lång räkel; månn tro han duger något till?» Tollaiv svarade: »Åh, så mycket duger han väl till, som här behöfver redas upp, du långhals!» Och därmed rände de ihop med hvar andra och började brottas och stångas fram och till baka på sätervallen liksom tjurar, så att torfslamsorna flögo kring skohälarna. Men till slut trängde Tollaiv strykarfanten baklänges framför sig ett långt stycke, tills han fick honom under sig på ryggen i ett enrissnår. Därmed raglade strykarfanten sin väg, och Tollaiv gick åter till sitt.

Hvart Tollaiv kom, var han en mästare i slagsmål, i synnerhet naturligtvis på Kongsbergs marknad. Här var nämligen i gamla dagar det berömdaste samlingsstället för alla kämpar i vid omkrets, särdeles från Numedalen, Hallingdalen och Telemarken, och att vara frikarl, ** som det hette, på en marknad här, var den största utmärkelse, som någon kunde nå.

En vinter var Tollaiv på Kongsbergs marknad och handlade med hästar. På marknaden var det ett helt lag med hästskojare, och bland dem var det en kämpe. Tollaiv bytte häst med kämpen, och då de hade bytt, gaf kämpen honom en sämre kamp än den, som han visat fram, innan de bytte. Då Tollaiv icke ville taga den dåliga hästen, flög kämpen på honom. Tollaiv tog då kämpen och slängde honom mot en källardörr, så att denna brast in. Då fadern till kämpen såg detta, kom

* Fanter kallas i Norge dels sigenare dels andra landstrykare.

** Frikarl kallas en mästare, en som öfvergår alla andra.

han till dem och sade: »Släpp sonen min, Tollaiv! Du skall få din rätta häst, då du är en slik karl, att du tog råde på sonen min, som har varit frikarl här på sju marknader.»

Svår var Tollaiv, hvart han kom, men värst gick det till, när han tog sig för att slås med sin egen slägt. I synnerhet lefde han i ofred med sin egen halfbroder, Ole. En gång, då dessa två halfbröder ruko samman, gaf sig deras mor emellan dem, emedan det gjorde henne ondt om Ole, att Tollaiv gaf honom stryk. Ole fick då smita sig in i kammarn och läsa igen dörren efter sig, hvarpå Ragnhild sade till Tollaiv: »Vill du dräpa bror din, får du först hugga till mig. Jag har lidit för Er båda två lika mycket, jag har legat på knä för Er båda två.» Tollaiv högg då yxan i dörren för att dämpa sin harm och sköt mor sin baklänges ut, så att hon föll omkull på dörrhällen, och hennes höfter gingo ur led. Sedan gaf han på sin stjuffader också, när han knuffat ut sin mor. Detta vardt emellertid uppgifvet för öfverheten, och Tollaiv vardt tagen och dömd på fästning för hela sin återstående lifstid. Länsmannen, som då skulle komma och taga honom, var en liten man och hade stor skräck för honom. Han reste därför till granngården Nerejorde, och där töfvade han och sände förfrågan till Södra Villand, där Tollaiv bodde, om hvad han då stälde med eller tog sig till. Tollaivs sju bröder, som höllo med föräldrarna, gåfvo sig i lag med länsmannen, så snart de fått veta, att han var kommen på orten. Och de gåfvo honom nys om, att han var hemma, Tollaiv, och satt och täljde på en kubb *. Nu

* Troligtvis för att göra en kubbstol. Se om sådana noten på sidan 50!

först dristade sig länsmannen från Nerejorde till Villand och kom in där, och då sutto alla sju kämparne rundt omkring huset. Sven, som var Tollaiv närmast i styrka, satte sig då tätt invid honom och sade för sig själf: »Jag kan hjälpa dig att tälja litet.» Förr än Tollaiv viste ordet utaf, var Sven snar och slog till honom med en kubb öfver handleden, så att knifven flög ur handen på honom. Därmed rände de på honom alla sju såsom en man och drogo honom under sig på golfvet samt togo hans armar och lade dem på smalryggen och bakbundo honom med ett tåg. Så drog länsmannen honom till Hammarsböen som en vild tjur.

Då han hade varit på fästningen några år, släpte kommendanten honom hem igen, mest väl därför, att han kunde bära sig fint åt, när han icke var full eller arg; men förr än han slapp ut, måste han lofva kommendanten, att han skulle hålla sig stilla, när han kom hem, och styra med sin gård. Han fick då på sig hos kommendanten en gammal soldatmundering, och då han så gaf sig på hemvägen, trodde folk, där han tågade upp genom bygden, att han var en förlupen värfvad soldat. Då han var så långt kommen upp i dalen som till Slabänke, som är ett hvilställe i Flöbygden, så satt där ett lag druckne kortspelare. En af desse, som var en kämpe, var dumdristig och tog sig för att håna honom, Tollaiv, och kalla honom en knektslanker, emedan han gick i soldatplagg. Denne kämpe satt då ofvanpå bordet åt väggen till. Tollaiv gick fram på golfvet och bjöd honom krokfinger med den ena handen. Detta våp häktade då i med honom, och med det samma sköt Tollaiv med den andra handen både bord och kämpe tätt in till

väggen, höll honom där och slet långfingern alldeles ifrån honom och ut ur handen hans. Således var han då färdig att gå därifrån, sedan han uträttat detta.

Sedan kom han in på ett annat hvilställe, som kallas Mortingsudden, och där satt det också ett lag af kortspelare, som voro fulle och spelade om bränvin. Tollaiv gick på golfvet och såg på. En utaf dem tog sig då för att drilla honom till att sätta sig i laget och spela med. Han stod länge emot; men till slut fingo de honom att sätta sig ned och spela. Men huru spelet vände sig, så tappade Tollaiv och vardt skyldig några skilling. Då togo de sig för att vara enträgne på honom, att han skulle ut med pengarna, men då det gälde, så hade Tollaiv inga pengar. De började då att lofva honom ondt, och en fant redde sig till att vilja taga honom. Men Tollaiv gaf honom en knuff, som gjorde honom ohugad att gå vidare på, och därefter dref han ut alle sammans ur stugan, så att de togo till flykten upp i några bärgsskrefvor tätt ofvanför. Tollaiv drack ur bränvinet, som stod på bordet, och så gaf han sig åter på vägen norr ut till Ise på Bromunn. Då han var kommen ett stycke framåt, såg han sig till baka, och då fick han se, att de där räklarne sutto uppe i bärgsskrefvorna och kikade fram med skallarna och stirrade efter honom, liksom getter, när de äro skrämda af ulfven. Men de tordes icke visa sig i sin förskräckelse.

På Tufto i Kvisle bodde då Ole, hans halfbror, som han trodde hafva vållat fästningsstraffet. Då Tollaiv nu var kommen så långt på hemvägen som till Tufto, ville han titta in litet hos honom, Ole. Då han kom in på gården där, hade Ole nyligen kört hem på ladugårds-

backen en diger, rå furustock. Denna tog då Tollaiv och reste på ändan och satte honom upp emot fäjsgafveln, och så gick han in i stugan till bror sin och dennes käring. Då vordo dessa rädda, när de sågo, att den vildbattingen emot all vån var kommen lös åter. Då han var inkommen och hade suttit en stund, började han att varda grufligen hetsig utaf sig i talet; men bror hans och käringen tordes icke annat än att plocka och ställa fint åt honom med mat och dryck och höfliga ord och andra åthäfvor, tills han åter blidkade sig något. Då han så hade stillat och tålmodat sig litet, tog brodern sig för att tala om, att han nyligen hade handlat sig till en öfver måttan präktig gul häst, och denna ville han då få visa för honom, Tollaiv. De gingo därför till häststallet och sågo på hästen, och de tykte väl om honom, så ståtlig som han var på alla vis. Tollaiv var med i förstningen, men sedan tog han sig för att tala illa om hästen och låta förstå, att det icke var en så präktig kamp likväl.

Då Ole nu hörde detta, ville han visa bror sin det stora lass, hästen nyligen dragit hem, och det var den råa furustocken, som är nämd förut. De gingo därför ut ur stallet för att se på stocken, men då de kommo ut, var han borta från backen. Ola vardt rent förbluffad öfver hvart han kunde hafva tagit vägen, och därmed sade han, Tollaiv: »Kanske det var den där lilla furupinnen, som jag tog och reste upp mot fäjsgafveln din, då jag kom in på gården till dig, bror.» Därmed skildes han för den gången från bror sin.

På ett ting i Ål var Tollaiv i lag med många andra storkämpar, och då vordo de druckne och började att

reta upp sig på hvar andra. I stugan, där de voro, fans en öfver måttan stor kubbstol,* som de började slänga med och häfva på; men ingen af dem orkade häfva honom synnerligen högt från golfvet. Tollaiv kom då fram och bad dem, att de skulle tocka på sig litet, »så vill jag», sade han, »gifva den där stolen, som I försöken Eder med, en liten näfvastöt bak i ryggstycket.» Så grep han stolen med en hand och kastade honom rakt upp i takåsen. Men de andre, som hofverat i lag med honom, vordo rädde, då de sågo det karlatag, han gjorde, och fingo sådan skräck i kroppen, att det bar på dörr'n med dem, omkull och upp igen och baklänges med hela skocken. Tollaiv vardt snart ensam kvar inne denna gången med, såsom det vanligtvis hände, då han kom i fläng med någon.

De yngste Villandskarlarne, Tollaivs halfbröder, hade kommit i delo med Skottarne eller Mehuskarlarne i Kvisle, och de gåfvo sig till att slås på det vildaste med hvar andra jämt, när de kommo ihop. Asle Mehus var då kommen i olycka och satt hos länsmannen. Asle var lågvuxen men en karl med framfärd. En kämpe i Fossgården hade brukat skryta väldeligen med sin styrka, och då detta skryt kom fram till Tollaiv, vardt han rasande därpå; men, såsom det är sagdt ofvanför, han tordes icke slås själf, sedan han kommit hem från fästningen. Han reste då till länsmannen och tog Asle Mehus med sig ur arresten, och så körde dessa två till den omtalte

* Dylika kubbstolar, som äro gjorda af en massiv träkubb, hvars öfra del urhålkats för att bilda ett säte, med kvarstående ytterrand till ryggstöd och sidokarmar, äro oerhördt tunga, då de stundom äro en aln i diameter eller däröfver. På D:r Hazelii museum finnas några märkliga exemplar.

kämpen. Då de kommo dit, var Fossgårdskämpen arg och stororordig. Asle och kämpen kommo då snart i slagsmål, och kämpen rök stygt omkull och fick stryk, så att han vardt liggande på golfvet. Därpå följde de Alse Mehus ut, men då han kom på gården, kom han i raseri, så att ingen kunde styra honom, och de höllos med honom fyra, fem karlar för att få honom att sitta ner i Tollaivs släde. Tollaiv hörde oväsendet och märkte, att Asle nu såg ut att gifva med sig; men nu fick han hog att visa, att han hade stål i armen själf också. Han gick bort till långbordet, som räkte från vägg till vägg i stugan, sträkte den ena armen under midten på bordet, hof det i vädret och tvärsläpte det åter på bockarna, så att hela stugan skalf.* Därefter gick han ut till Asle och sade till honom: »Nu får du ställa dig i ordning litet, Mehus-katt! och sätta dig ner i släden, så gifva vi oss af på väg hemåt.»

Efter den tiden, då Tollaiv hade slutat upp att slås själf, var han en gång i ett lag, och där kom sonen hans, Ola, som fått namn efter Blank-Ola, i fläng med en annan stark kämpe. I deras nappatag gick det både fram och till baka; ingen dera orkade få bugt på den andre. Gamle Tollaiv vardt då arg, gick bort emellan dem och tog med en hand i hvar dera samt slet dem ifrån hvar andra. Sin son satte han på dörr'n med de orden: »Det är bäst, att du går hem till mor din och sitter där och grötar; du ser ut att vara bäst skickad till det. När jag var vid din ålder, tog jag aldrig emot

* Hvilket kraftprof detta var, inses bäst, om man betänker, att dylika långbord, hvilka ännu brukas i Öfra Hallingdalen, ofta äro 8 à 10 alnar långa, 3 tum tjocka och en aln eller mera i bredd.

stryk.» Den andre satte han med andra handen mot väggen, så att blodet sprutade ur käft och näsa, och han sjönk ned på bänken blek som ett lik.

Tollaiv sade farväl till Hyttin. En tjänstedräng, som Tollaiv tykte rätt bra om, kom i olag med en retsticka, som kallades Hyttin. Detta hände i ett bröllopsgille, och Tollaiv vardt förargad däröfver. Han var då slug, tog sig för att reta upp sig och göra sig full, och därunder bad han tjänstedrängen att sno sig hem efter kampen och kappsläden hans, ty nu ville han snart hem, sade han. Drängen gjorde, som husbonden bad honom, och kom till baka med häst och gräjor, * så fort han kunde.

Då Tollaiv såg, att häst och dräng voro återkomna, började han att taga farväl af litet hvar af folket och drog sig till dörr'n och därefter ut på gården. Där tog han häst och tömmar af drängen och satte sig i släden. Så såg han sig omkring och vardt varse Hyttin, och därmed sade han: »Åh, kom nu hit till mig; så får jag säga farväl till dig också, Hyttin!» Hyttin var en sådan dumbom, att han gick till honom och gaf honom sin hand. Tollaiv räkte sin kefva** till Hyttin, klämde till hans näfve, och slog med det samma till hästen med piskan, så att det bar af från gården i fyrsprång. Hyttin for snart omkull, så att han släpade efter släden som en stämkubbe, och snön rök omkring dem, som om en hvirfvelvind farit fram där. Så gick det både långt och länge utefter vägen, förr än Hyttin fick sin hand lös igen.

* Gräjor, svenskt dialektord (norskt Greier) samling af don eller redskap af allehanda slag.

** Kefva, svenskt dialektord (norskt Kjaiva) betyder vänstra handen.

Skilnaden mellan Blank-Ola och Tollaiv. En gammal hästhandlare, som dog för en tjugu år sedan, plägade omtala, att han en gång, medan han var ung, kom på nordsidan af fjället till Aurlandsvangen i Sogn. Där bodde då en gammal gumma, som var mycket pratsam, och som plägade omtala, att hon mindes, att han, Blank-Ola, for och köpte hästar där, då hon var ung. När han kom norr ut om vårarna, plägade han för jämnan företaga sig ett riktigt supande där på Aurlandsvangen, och då vardt han uppöst och trätlysten alt emellanåt. »Och när så bar till», sade gumman, »så, Gud hjälpe mig, drog han ej på, så att de knappast tordes vara kvar hemma, karlstackrarna, på en half mil rundt omkring Vangen här.» Hon förtalde också, gumman, att Tollaiv liksom far hans for där norr ut och handlade kampar om vårarna, och då drack han på Aurlandsvangen på samma vis. Det hände då stundom, att han också pöste upp sig och vardt arg, och då gjorde han snart tomt i stugan; »men han gjorde icke tomt i hela bygdelaget, som far hans gjorde, utan rensade bara huset för lustige landstrykare.» »Och icke kunde han ha makt till det häller, Tollaiv», sade hon, »ty han såg ut som en vallpojke emot Blank-Ola, far sin, och det var icke den ringaste jämförelse dem emellan.»

Om Torkjell. Torkjell var den klokaste af alla åtta bröderne. Han var länsman nedanom skogen och sunnan om åsen, och kunde så mycket, att han förde sak på tinget. Han var dugtig att bygga hus, och dem krotade han själf ut på det finaste, såsom ännu kan ses på tingsstugan på Sundre, som är uppsatt af honom.

Det är sagt om honom, att han icke kämpade ofta, kan hända därför, att han ville hålla sig på storvis

Men på ett ting vid Sundre var det en gång en bonde från Ål, som ville vara en storkaxe och tog sig till att reta och förtreta Torkjell. Han vardt då till slut vred och tog i tu med honom, men först blott med ord, och sade till honom: »Och ville jag roa mig så mycket, så vånnar jag, att ett godt struphugg skulle vara lagom.» Och med det samma drog han till honom med hvasskanten af handen rakt på struphufvudet, så att karlen damp omkull och låg och vrålade. Så sade Torkjell: »Nu såg du, att det gick, som jag sade dig förut.» Den andre hade då icke lust för mer.

Om Sven. Sven var näst Torkjell den starkaste af bröderne. Han var icke mycket hög men svarfvande väl vuxen, hade fina fötter, var vän i anletet och så smidig och vig, att han skall hafva kunnat från flata marken hoppa jämfota öfver en häst med tväsadel på utan att nudda vid honom.

Ola Tufto, Villandstuften, som han kallades, bjöd en gång sin broder Sven till sig som gäst i julen. Han fägnade honom då först med öl och bränvin, men då Sven skulle till bordet för att få mat, hade käringen på en borddisk af trä lagt upp åt Villandstuften det nakna utaf en oxmule och en brödhög bredvid. Detta gjorde hon på skämt och i samråd med sin man. Sven åt väl icke stort, men sade icke häller något, förr än det led ut på kvällen, och Ola började blifva efterhängsen; då satte han åt bror sin för den julfägnaden, som han fått fram för sig på bordet om dagen. Ola lät då påskina, att fägnaden passade för karlen. Då de hade kifvats om detta en liten stund, grep Sven Ola om strupen. Tuften tog då till att vråla, damp i golf-

vet och vände ut och in på ögonen, så att det var ledt att se, när bara det hvita syntes i ögonen. Folket sprang då emellan dem och skilde dem åt. Då Tuften kommit sig något, flög han bort på väggen och tog en dragonpistol, som var laddad, och ville skjuta bror sin. De skilde honom då från pistolen, och medan detta stod på, nappades några andre med Sven i den andra vrån. Därmed skildes bröderne åt, och Sven lemnade i vredesmode sin broders värdskap och gaf sig på hemvägen med tjut och skrik.

Sven var gift nere i Satalaget och stod sig godt, men till slut kom han i olycka. Detta hände en sommar på så sätt, att han och en af hans grannar, hvilken också ville vara kämpe, hade druckit sig fulle och sedan vordo ovänner. Sven ville alls icke hålla den andre för en karl, utan tog honom bara och lade honom så lång han var på golfvet. Denne, som låg under, drog då knifven, och Sven fruktade, att han ville sticka till. Då tog han båda armarna på honom, vred dem bakåt på flata golfvet och skilde honom vid knifven, som han tog i sin egen hand. Han menade sig då hafva skrämt honom och sade: »Hvad skulle jag göra vid dig, om jag skulle göra dig den hedern», och därmed måttade han med knifven åt armen på honom, som låg under. I det samma var det, som om den onde slagit till armbogen på Sven; knifven gick rakt i pulsådern på den andres armbogsveck, så att han förblödde. Sven vardt strax tagen och förd till Sundre till sin broder Torkjell, som då var länsman. Där satt han ett helt år fast, och i alla tre * domarna dömdes han till döden.

* Både hos sorenskrifvaren och i de två öfverrätterna.

Mästermannen och knekten voro komne kvällen före den morgon, då Sven skulle afrättas. Då mästermannen kom körande söderifrån, sade länsmannen: »Såg Ni, om skallen satt rätt på honom, medan han körde?» »Ja, gjorde han så», svarade hans folk. »Ja, så krype dj... i mig, skall icke skallen sitta så också på bror min!» sade han. Det var nog Torkjell, som med sina listiga knep fått det därhän, att brodern sluppit att afrättas i staden. Nu gick han till bror sin i arresten och sade: »Nu skall du få lefva, bror!» »Nu har du visst varit ute och kört igen, Torkjell,» sade Sven; »aldrig blir jag så beredd att dö mer, som jag nu är.» Han vardt nu lössläpt och gick och ranglade fredlös för folk och gaf sig till dem, som kommit på sned. Men han vågade sig fram här och där till sine ättmän för att få sig underhåll och bodde stundom uppe på fjället i en säter såsom en ensittare. Till slut dog han i ett eldhus * på södra Mörk i Hols socken.

Men i Rollaug i Numedalen förtäljes det på ett annat sätt om hans död. Där heter det, att han verkligen vardt afrättad, och man vet ännu att omtala, hvad han svarade presten, som skulle bereda honom till döden.

Då nämligen presten bad honom att betänka sina synder, bad Sven först om en angelikarot att tugga på, emedan han hade ondt i bröstet. Presten bad honom åter att omvända sig; då skulle han ännu samma dag få sitta till bords med Abraham, Isak och Jakob. Sven svarade därpå: »Vill du i dag gå i mitt ställe, så skall jag unna dig det kalaset.»

Om Knut Anfinnssäte. Ibland de åtta bröderne på södra Villand var det, såsom förut är sagdt, en, som

* Eldhus motsvarar ungefär vårt brygghus eller bagarstuga.

hette Knut. Han bodde sedan på Anfinnssät i Hofve och var en svår man att tas med. Han kunde icke komma i något samkväm, utan att gräla och träta för att få i gång ett slagsmål, och folk säger, att han var den allra värste af bröderne. Anfinnssäten, som han vardt kallad, hade en gång litet till godo hos en fattig torparkäring i Skardsätsliden. Han kom då dit och sade, att han ville hafva käringen att skära den dagen, men hon svarade: »Jag kan icke komma förr än i morgon, om du så vill taga lifvet af mig». Han grep då fatt i henne och drog henne ned åt älfven, och där band han henne fast vid svansen på sin häst. Så satte han sig själf upp på hästen och slog på med ett dugtigt spö, så att käringen stundom var på fötterna och stundom stod på hufvudet, ty repet var satt som en rännsnara om halsen. På så sätt drog han henne med sig hem på sin åker. Så lång väg, som det är från Skardsätsliden och hem till Hofve, så kan man tänka, att han kunde hafva tagit lifvet af henne, då rännsnaran var om halsen; men när han hörde, att det var kommet så vidt, att det bara harklade i henne, vardt han själf ängslig, att det snart var ute med henne, och då höll han in hästen och lät henne komma på fötterna.

En gång hade han varit i Skardsätsliden efter en fattig torpare, som hette Airik, och som han hade litet till godo hos. Denne ville han truga att komma till sig att löfva samma dagen, men mannen ursäktade sig därmed, att han icke hade tid att komma förr än nästa morgon. Han grep honom då och förde honom med sig ned mot älfven, tills han kom till hästen. Nu vardt han, såsom käringen förut, bunden i hästsvansen, och på

sådant sätt vardt han förd raka vägen till Larsgård. Då han kommit dit med honom, band han hästen utanför dörren med karlen i svansen, och gick in själf. Mannen där, som hette Ailif, och som var en tjänstvillig karl, tog väl emot Anfinnssäten, bad honom sitta ned på bordbänken och gick till källarn efter en skål öl och bad honom dricka. Anfinnssäten lät förstå, att han icke fick fördröja sig med att sitta där och dricka, »ty jag har en gråbock ute i hästsvansen», sade han, »och han kunde slita sig.» Ailif misstänkte, att det kunde ligga någon mening i detta, och gick ut och fann torparen bunden i hästsvansen. Han tog upp knifven, skar af repet och lät den stackaren ta till fötterna. Då ölskålen nu hunnit blifva tom, ville Anfinnssäten ut att se efter hästen och bocken i svansen, och han fann nog hästen, men bocken hade däremot pillat sig bort, så att han misstänkte, att Airik hade spelat honom ett spratt. Då han kom till baka in, gick Ailif ned i källaren efter en skål med öl till åt honom, och då han gaf honom ölskålen, sade han: »Detta skall du få för bocken din, som du hade i hästsvansen, och vill du ha mer, när du har druckit, så skall du få det af denna», och därmed höll han fram näfven. Ailif var en stor stark karl, så att Anfinnssäten började att ängslas, att han ämnade sätta honom på prof, och ville nu börja att ursäkta sig därför, att han farit så vettlöst fram med den där torparen. Ailif lät honom veta, att, ifall han icke ifrån den tiden ville fara annorlunda fram, så skulle de göra upp detta med det samma, och då han icke fick något svar, så grep han honom och vände upp och ned på honom, så att fötterna pekade åt kroppåsen och skallen mot golfvet.

Då började Anfinnssäten att be för sig. Ailif svarade: »Antingen skall du i dag lofva hederligen, att du icke skall fara fram så mer, eller också skall jag låta dig veta, att du icke skall vara någon kung i Hofve socken, utan att både en och annan skall töras att taga i tu med dig». Och med det samma grep han fatt i honom igen och satte honom tvärt emot spiselhällen, så att Anfinnssäten trodde, att ryggen var knäkt. Där låg han på golfvet, tills Ailif lyfte upp honom och bar honom ut och satte honom på hästen. Sedan följde Ailif honom till Anfinnssät, och där skildes de.

På Öfrestölen i västra Villand höll där till en käring, som hette Guri Narfvesdotter, och henne ville Anfinnssäten hafva till att skära åt sig en gång, då han var bet för slåtterkäringar. Han kom bort till stölen och var arg och ville truga henne att följa med. Hon tog då till att skälfva af räddhoga och sade, att hon icke var honom något skyldig och därför icke ville följa honom. Då fattade han henne i händerna och drog henne i flätan ned till älfven; där band han ett rep om lifvet på henne och fäste det i bukgjorden på hästen. Han satte sig sedan upp med en vidja i handen och rappade på hästen, som fick lof att vada öfver den stora älfven och draga käringen efter i forsen. Stundom var hon uppe på vattnet stundom neri. Älfven var mer än ett halft hundrade alnar bred, där han lät käringen släpa. Då han kom upp till Villand, skröt han med sig själf och sade, att han tagit ett karlatag och dragit en timmerstock öfver älfven. Elling, hans broder, gick ut, och då stod hästen utanför dörren med käringen i svansen. Elling var en likaså elak man i andra stycken, men det

klack till i honom af denna syn. Medan Anfinnssäten satt inne och drack öl, skar Elling af tömmarna, som käringen var bunden med, och tog henne in och lastade bror sin för hans framfart. Knut trätte igen, och Elling sade då, att en slik omänniska som han säkert skulle få en stygg död. Knut svarade, att det finge gå, som det ville, och därmed skildes de.

Strax därefter var Elling norrut i granngården och mötte där Anfinnssäten, som han hälsade vänligt på, utan att dock själf mötas af annat än en surmulen uppsyn. Då Elling sporde, om han hade något emot honom, sade han: »Nej intet vidare, men inom kort skola vi talas vid.»

I Mellangården bodde på den tiden en gammal käring, som hette Gunhild, undantagskäring i Hallstainsgården hos Embrik, och dit kommo en lördagskväll Elling och Knut och satte sig på spiselbänken att samtala; detta tyktes gamla Gunhild litet ovanligt. Efter en stund hörde några barn, som stodo i dörren, att Elling sade: »Du vill väl icke dräpa mig, bror?», och att Anfinnssäten svarade: »Du borde få det så, men jag har icke hjärta till det». Strax därefter vardt det ett sådant väsen därinne, att de trodde, att den ene af karlarne drap den andre, och Gunhild kom då ut och bad folk komma in, »ty dessa galningar hade då varit ihop många gånger». Bröderne slogos, tills de vordo utpankade, och sedan reste de hem, hvar och en till sig, och vordo liggande halfdöde i flera dagar; så hade de dunkat på hvar andra. Elling hade fått flera knifstygn, så att de måste bära honom i en stol söder ut till baka till Villand. De, som buro honom, bådo honom så

vackert, att de skulle få lof att se såren, stygnen och slagen, men han svarade: »Det är tids nog att få se dem, när man sveper mig». Men han lefde många år därefter, och äfven sedan Anfinnssäten var död.

Anfinnssäten fick en stygg affärdsdag. En höst hade han och några andra handelsmän rest till Kongsberg med boskap och hästar, och då de hade afyttrat, hvad de haft med sig, lagade de sig till hemfärden. Samma dag, som de drogo ut, vardt Anfinnssäten sjuk, men de andre togo honom då med sig och kommo med honom ända till Sigdal. Dit kommo de en kväll till en gård, som heter Grasvik. Detta var på senhösten, och folket där på gården vardt förskrämdt, då de sågo, att det kom så många hallingar, och icke hade de häller någon stans att lägga dem. De måste då upplåta sin egen stuga, så att de som kommo åtminstone kunde komma under tak. Dessa fingo då finna sig i att ligga på bänkar och stolar. Anfinnssäten började att blifva alt sämre ooh sämre. De andre rådde honom då att lägga sig på bänken emellan spiseln och sängen, och då han icke hade något under hufvudet, tog en utaf kamraterne en ränsel och lade under hufvudet. Nu sutto de andre och pratade, men då de minst tänkte på slikt, vordo de varse, att han vardt gripen liksom af en osynlig ande och lagd på eldbränderna i spiseln; där brann det så, att elden gick rundt omkring honom. De togo honom då och lade honom till baka ner på bänken och sade: »Vi mena, att du är rent af galen, då du riktigt vill bränna upp dig». Han svarade icke, och det såg ut, som om han fick somna. Medan de sutto och tänkte, att han snart skulle till att dö, viste de icke ordet utaf, förr än han

för andra gången vardt satt in i elden. En utaf kamraterne tog honom då utur elden och drog honom bort till bänken och sade: »Gör du så en gång till, så vilja vi alla resa, och så skall du få ligga kvar efter oss som ett kreatur.» »Hvarför tog du mig åter från elden? Jag skall så brinna i hvad fall som hälst, och det är det samma, när det börjar.» Denne kamraten satt sig ner på bänken och höll honom fast kvar, ända tills han gaf upp andan. Där efter togo de honom och buro honom ner på logen och lade honom där vidöppen i en kubbstol med alla kläderna på. Utaf alt detta hade de fått sådan skräck i sig, att de icke voro i stånd att lägga sig att sofva. Medan de då sutto och samtalade, kom det in en tiggare och bad om husrum, men käringen sade: »Jag har nog med dem, som redan äro här, de taga bort både bänkar och stolar i huset.» Tiggaren sade, att han var nöjd, om han bara fick vara under tak, och bad om lof att få gå ned på logen att ligga där. »Det kan du gärna få», sade käringen, »men det står ett lik på loggolfvet, och då vill du väl icke ligga där.» »Liket gör då väl icke mig något», menade mannen. »Ja, efter som du vill det», svarade käringen »så finner du uti en af vråarna på logen litet foder, som du kan lägga dig i». Därmed gick karlen på logen. Han fann fodret i vrån, lade sig där och var glad att vara kommen under tak. Då han hade legat en stund, började det att blifva ljust på logen, så att han godt kunde räkna alla läktena i taket. Detta undrade han mycket öfver och började frukta, att det kanske skulle komma något värre. Medan han låg och såg på ljusskenet, tykte han, att det kom in en skepnad af en man

genom dörren, och att denna skepnad drog sig bort åt kubbstolen, i hvilken liket låg. Skepnaden grep liket i härdarna och rykte det ned på golfvet, och där togo de sig för att brottas. Än var liket på knäna och än skepnaden, och sålunda bar det af fram och till baka öfver golfvet med dem. Tiggaren ville gärna hafva sluppit ut, men han kunde icke komma åt det. När han försökte på den ena sidan åt logväggen, så mötte han liket och skepnaden som brottades, och när han försökte på den andra sidan, så voro de där med. Men då båda tyktes vara uttröttade, drogo de sig bort till kubbstolen, och »den fule», som mannen med säkerhet trodde att det var, halp liket att komma till baka upp på stolen. Liket vände sig då sålunda, att det hängde med ryggen in på stolskanten framtill, mera förmådde det icke. Men sedan vardt det vidare hulpet af den andre, och tiggaren såg grant, att »den fule› rätade ut det, såsom det förut hade legat både med händer och fötter. Då först slapp mannen ut från logen och kom in i stugan. Folket började då att undra och tänka: »Månn tro, han har sett något?» Efter det, som hade händt där om kvällen, tvifIade de icke på att »den onde» hade tagit kroppen med, liksom han, efter hvad de trodde för visst, redan förut hade tagit själen. De frågade därför tiggaren, hvad som hade händt med honom, efter som han kom in igen midt på natten. Han såg hiskligt vanstäld ut och kunde knappast svara, så rysligt uppskrämd var han. Då han hade sansat sig, sade han dem alt, hvad som händt. Hallingarne viste sig då ingen annan råd än att få Annfinnssäten nedgräfd, och det gjorde de om morgonen. Då de kommo till kyrkogården med liket, gingo de

till presten och sporde, om han ville kasta jord på det, men presten sade nej därtill. De fingo då kasta upp en graf och sätta ned liket och jorda det själfva där.

Det första, som spordes i hemtrakten om detta, kom fram på så vis, att en gammal skvallerkäring kom in på ett torp och där råkade på Ågåt Anfinnssät, Knuts käring. Ågåt och käringen i huset vordo osams, och Ågåt började att lofva henne ondt och låta förstå, att Knut skulle få taga i tu med detta, när han komme hem. Den gamla käringen, som förut kommit in, satt där och tuggade på sin tobaksbuss och vardt arg på Ågåt för detta och sade: «Du skulle icke sitta här och lofva så ondt du, Ågåt; det är icke många dagar, sedan 'den fule' tog Knut ute på Grasvik i Sigdal.» Nu var det Ågåt, som vardt förskräkt, men ändå ville hon icke tro, att det var sant, att han hade dött; men hon gick å stad och lyddes och hörde efter, då handelsmännen kommo. Då fick hon veta det för allvar, och därtill det, att de visst och fast trodde, att »den fule» hade tagit honom med både hull och hår.

Om en jänta från Villand. Det var en jänta af Villandsätten, som var vän och stor och dugtig som den präktigaste karl och stark som en kämpe. Det hände sig nu så, att några pojkar hade skrutit med den nära bekantskap, som de hade med den väna Villandsjäntan. Detta kom fram till henne, och hon vardt illa till mods, men var lugn och listig och låtsade om ingenting, tills hon fann utsigt till att hämnas med något knep. Det föll sig då så, att det var ett dansgille en gång om sommaren på en af granngårdarna vid Villand, och där voro de pojkarne, som hade skrutit i otid.

Hon var på det gillet, hon också, och en jänta, som var hennes syskonbarn, och de slogo sig till sammans om att resa i förväg från dansen och lägga sig i bakhåll för pojkarne med hvar sitt fång småhuggen ved. Detta gjorde de också, och pojkarne kommo farande fram förbi det stället, där jäntorna lågo på lur. Och i rätta ögonklicket sprungo jäntorna upp och började slänga vedträd efter vedträd på pojkarne, så att det skrälde i skallarna på dem. Och så sade Villandsjäntan: »Nu ska' ni få känna, hur trä smakar, våra karlar!» Och på sådant vis gaf hon dem skjuts ända fram till granngården i fullt flygande språng, pojkarne före och jäntorna efter.

Denna jänta vardt sedan gift och hade många äfventyr. En gång, då hon låg på sätern, hade hennes boskap gått in på grannens mark och af honom blifvit upptagen. Då satte hon sig till häst och red i fyrsprång till grannen och fram till stugan. Det var på gården Tufto. Men mannen kom ej ut. Då red hon ner öfver Tuftebron och upp i Tufteliden efter sin boskap och dref sedan denna samma vägen hem. Men nu lade hon färden tvärs öfver själfva åkern på Tufto, och där gaf hon kreaturen god tid att äta sig väl mätta. Sedan red hon fram till stugfönstret, steg utaf hästen, lade betslet öfver sadelknappen och manade mannen ut. Men han hade icke lust att komma. Då tog käringen sig för att göra rundkast * så högt och väl som den bäste karl och manade ännu en gång ut mannen för den omak, han gjort sig med hennes boskap. Men då han såg, hvilka hallingskast hon gjorde, och huru stark hon var,

* Ett slags volt i luften, hörande till hallingspolskan.

så satt han där han satt innanväggs och stack icke ens ut hufvudet genom dörren.

En annan gång sprang samma käring öfver en två alnar hög stengärdsgård så lätt som en get och lyfte bara litet på klädningskjoln framför fötterna.

Om Mette-Elling. Tre söner af Villandsätten voro med i kriget mot svenskarne år 1788, och alla tre hette de Elling. Men Elling Ellingsson var den störste och starkaste af dem. Eftersom hans mor hette Mette, vardt han mest kallad Mette-Elling. Innan han vardt inskrifven till knekt, mötte han en hög officer vid namn Lossius i Golsbackarna. Lossius ropade, att Elling skulle köra ur vägen; men Elling hade två hästar för och tungt lass och kunde icke komma ur vägen. Då slog Lossius till honom, men Elling svarade: »slår du mer, så slår jag igen». Lossius slog då till honom ännu en gång, men då gaf Elling igen ett sådant slag, att Lossius stupade ner utför branten och släden med. Då Elling sedan vardt inskrifven i knektrullan, måste han springa gatlopp därför, att han slagit Lossius. Detta skedde på Tannbergsmon, och en del mängd kvinfolk hade kommit dit för att se på. Och då Elling hade lupit tolfte och sista gången, sprang han midt in i kvinnohopen och gjorde där flera hallingskast, så att de skulle se, huru litet han brydde sig om alt stryk han fått.

Om Vebjörn och hans käresta. Villandsätten vardt sig lik äfven i följande led, men det är icke skäl att upprepa alla de stygga ting, som berättas om den samma, om både män och kvinnor. Blott ett drag må ännu tagas med. Det är en liten historia, som tilldrog sig

1822, d. v. s. för något mer än ett halft århundrade sedan. Det hände sig, att en pojke uppe i Hallingdalen, hvilken hette Vebjörn friade till en jänta. Hon tykte om honom, men föräldrarna svarade nej. Emellertid fingo de unga ett barn. En dag kom friaren till gården, där jäntan bodde, och hade med sig några af de värsta kämparne i dalen. De gingo in och togo barnet, och då följde modern med godvilligt. Men gubben, jäntans fader, bad sin dotter det bästa, han kunde, att hon skulle stanna kvar, så ville han föda både henne och barnet. Men jäntan sade nej. Hustrun i huset, Astrid, var emellertid hårdare, hon, men det var också Villandsblod i henne. »Kom hit, du,» sade hon till friaren, »jag får väl lof att tala ett ord med dig, innan du reser.» Han kom då fram till henne: »Du har kyst dotter min så många gånger på det nya viset, du, men nu skall jag kyssa dig på det gamla,» och därmed drog hon upp loftsnyckeln, som hon hade gömt i barmen, och slog till Vebjörn, så att blodet sprutade honom både af näsa och mun. Jäntan och barnet reste då med honom.

Dagen därefter gick gamla Astrid på en väg mellan två gårdar i närheten. En man, som mötte henne, vardt förfärad vid att se, huru bedröfvad hon såg ut, och sade till henne: »Hvad fattas dig, Astrid; du ser så förändrad ut?» »Åh, icke mycket,» svarade Astrid, »det var gråtassar hos oss i går och togo en ungget och killingen med; det var skam, att någon skulle se något på mig för det». De unga vordo sedan gifta men mycket olyckliga.

* * *

Villandskämparne är ett ord, som ännu ej är glömdt, och som klart tyder på att idrotter och stridbarhet stodo främst bland ättemännens egenskaper. Men Ustadalen är också, såsom jag förut antydt, full af stugor i en vacker och ståtlig trästil, de bästa bygda af Villandsbönderne, som voro mästare i att timra och konstnärer uti att bruka knifven ej blott uti ättestriderna, utan äfven på träblocket. Gretestugan och Tingsstugan, båda på Sundre i Åls socken och tillhörande Villandsböndernes verk, torde vara svenske läsare väl bekanta genom teckningarna uti »Nordiska Taflor».

På vandringen ned genom Ustadalen hvilade vi en stund på gården Fos uti en ståtlig stuga, såsom de flesta här uppe i dalen, öppen ända upp till takåsen. Där kom då in en man, gammal, men kraftig och reslig. Då han hörde, att vi hade samma väg, erbjöd han sig vänligt nog att bära den ena, nämligen den tyngre, ränseln, hvilken han också ledigt slängde upp på axlarna, medan åter vår unge, starke förare från Östbygden i Tinn först efter mycket vägande och kink låtit beveka sig att taga på sig samma ränsel, eller den, som jag vanligtvis bar. Vandringen födde samtal om både ett och annat, och snart fick jag veta, att den raske gubben, som hette Elling Aslesön Roe, var den ene af de två män, som i början af vårt århundrade följde den nu aflidne, ryktbare professor Hansteen öfver fjällen härifrån till Hardanger just den gången, då denne så att säga upptäkte Vöringsforsen. Den andre bonden, som följde med, hette Per Jonsen Maurset. På den tiden fans alldeles intet turistlif. Gästfriheten kunde ännu utan ersättning underhålla de ytterst få resande, som,

stundom med ett mellanrum af åratal, kunde komma upp till de ensliga fjälldalarna. Gamle Elling skildrade på sitt vis de märkvärdiga instrument och redskap, som Hansteen förde med sig, och målade lifligt nog den då unge lärdes förtjusning öfver Vöringsforsens upptäkt. Han hade krupit på magen fram till den afgrundsrand, utför hvilken Vöringen störtar ner, och låtit Elling kasta ner klippstycken samt beräknade forsens höjd af den tid, som åtgick, innan dessa hunnit djupet. Från Vöringen gick deras färd ner till Hardangerfjordens strand, där de gästvänligt mottogos af den ryktbare prosten Hertzberg i Kinservik, en man, säkerligen bekant för många svenskar genom Carsten Hauchs skildring af sina ungdomsdagar i Hertzbergs hus. Han var en kyrklig storman af forntida, nu kanske utdöd art, en öfverlägset lärd, fint bildad, belefvad, sträng, arbetsam man, sina församlingars älskade fader, vördade vän och allsvåldige herskare. Han var en vetenskaplig forskare, på samma gång han ej var för hög att tänka på bondens ringaste önskningar, intressen och behof. Man hörer ännu gamle män i Hardanger med stolthet och lof omtala prosten Hertzberg och hans tidehvarf.

Då vi kommit till Hammersböens gästgifvaregård, lastade gubben Elling ett stort stycke tungt och groft vadmal ofvanpå ränseln, så att han nu bar en börda, som skulle varit tryckande till och med för en stark man i sina bästa år, men han bar ändå sin last säkert och fast uppför backe och nedför backe. Vi styrde sedan vår väg till den för sin vetenskapliga samlarifver bekante bonden Sander Råen, som bor på sin ättegård ett stycke nedom vägen. Vi kommo in i en luftig och

sval stuga, öppen ända upp under takåsen, och funno den liflige, mörklagde Sander hemma. Vi vordo vänligt emottagna, språkade öfver en bred bål med godt, starkt öl om forna tider och Hallingdalens märkvärdigheter. Sander härstammar från en skotsk man, som, jag tror det var i slutet af sextonhundratalet, kom in till Norge, och tjänade sig upp till sorenskriver (häradshöfding) här uppe i dalen. Sander hade bland många fornsaker också ett gammalt märkligt vapen, det enda i sitt slag i dalen, hvilket troligen härstammar från Skotland och inkommit med ättfadern. Taket på Sanders stuga, som i sitt slag är ett praktstycke, är måladt af en märklig bygdemålare, Trugi Gunnilgaard, som lefde för omkring 120 år sedan, och som målat mycket här uppe i dalen. Sander Råens egen måhända märkligaste bedrift är, att han upptecknat icke mindre än 6000 af de ord, som förekomma uti Ivar Aasens norska ordbok. Han torde uti ett och alt vara en bonde af det slag, hvaraf icke många födas uti hvarje tid, men en bonde, som klart visar, hvilka märkliga anlag till tänkande och forskning ofta gömma sig uti det fria bondeståndet i Norden. Vårt samtal vände sig till många håll, och jag kom äfven att spörja, om några afkomlingar af Villandsätten ännu funnes i Hallingdalen. Sander visade då strax på gamle Elling, hvars moder, Bergit Larsdotter, var ett brorsbarn af Torkjell Villand, som bygdt den gamla Torkjellstuen på Nyhus i Torpe socken. Vi upptäkte nu, att Elling var icke mindre än 80 (säger åttio) år gammal, denne reslige gubbe, som, ännu uppe i sådan ålderdom, bar öfvertung mansbörda för ros skull öfver en mils väg. Det var en äkta afkom-

ling af den gamla, ryktbara kämpaslägten. På gammalnordiskt vis skildes Sander Råen [hvars förnamn Sander egentligen är det skotska Saunder, Alexander] från oss med gåfvor, och jag fick där vid lag initialbokstäfverna till mitt namn uti naturliga typer, vuxna i skogen, eller, ännu tydligare sagdt, uti krokvuxna kvistar, som fullkomligt återgåfvo bokstäfvernas form. Sander hade på sina vandringar letat upp flera alfabet af sådana. Då vi å nyo kommit ut på vägen, började vi att alt närmare utforska Ellings slägtförhållanden, och dessa voro tragiska nog. Troligtvis hade hans moders gifte uti de ättstore Villandsböndernes ögon varit en mesallians, ty Ellings fader vardt dräpt af sin hustrus anhörige, ännu innan Elling hunnit födas. Detta hände år 1795. Elling mindes föröfrigt väl, huru stridbare bönderne öfver alt i Hallingdalen voro ännu i hans ungdom; men han önskade alls icke denna tiden till baka. Nu är allting annorlunda, men drag finnas dock, som visa, att åtminstone den gamla tankegången ännu ej är död. Hämden är ännu en grundtanke i folket, och man kan knappast tro det, då man ser de ofta vackra, ljusa och öppna anletena i Hallingdalen, att knifven kan sitta så löst i slidan, som det stundom ännu är fallet. Man berättade mig, att, om en pojke helt ung fått aga af sin husbonde, och att, om, sedan år, ja årtionden, gått och pojken blifvit man, ett lämpligt ögonblick erbjuder sig, man kan vara säker på, att detta ej får gå förbi, utan att hämdlusten blifver tillfredsställd. Ett förnärmande ord, en öfverilad handling kan ligga tyst och oomtalad uti åratal; men en gång kommer stunden, då den förorättade utkräfver sin hämd, och denna är aldrig

skonsam. Men det vore orätt att säga, att endast onda minnen sålunda lefva, ty de goda förvaras lika troget i hjärtedjupen. Jag känner en fru i Hallingdalen, hvars man blifvit mycket omtykt af bönderne. Då mannen dog, viste de icke nog, huru väl de ville göra enkan. Alla gingo tysta förbi hennes bostad och täflade om att kunna göra henne tjänster. Slutligen, till begrafningsdagen, gingo de ut alle man och fälde unga björkar och satte löfgång och äreportar hela vägen, en fjärdedels mil från sorgehuset och till kyrkan, så att den sörjande vardt rent gripen och öfverväldigad af denna hyllning åt den aflidne. På tal om hämden eller, såsom jag hällre ville kalla det, gärningsgälden här uppe i dalen, måste jag äfven påminna om presten Ole Mattiesen Engelstrup, i Ål, samme man, som skänkt altartaflan till Åls kyrka. Under hans tid kom ut det påbudet, att bönderne icke fingo komma till kyrkan med sina vapen och stridsyxor. Då var det en stridbar bonde, Björn Lexvold, som trotsade påbudet. Men presten var häller ingen rädd man, utan gick hårdeligen emot Björn Lexvold och tog, då förmaningar icke hulpo, jag tror att det var i själfva kyrkan, med våld yxan ifrån bonden. Men se, denne sjuknade och dog inom ett par dagar, och gaf, fullt öfvertygad om att presten därtill var skulden, åt sin son såsom arf skyldigheten att hämnas. Stunden kommer, Björns son infinner sig och rusar med höjd yxa mot presten. Men denne stod alldeles lugn och lyfte bibeln såsom en sköld framför sig. Detta lugn häjdade den vildsinte, och Ole Mattiesen räkte honom bibeln såsom ett ord från Honom, som tagit all hämd uti sitt våld. Uppträdet slutade så, att

Björns son läste så pass mycket i bibeln, att han självilligt sänkte hämdeyxan.

Det kunde finnas månget karakteristiskt drag att anföra från Hallingdalen, men vi få ej trötta läsaren med för många sinkande hållpunkter på färden. Det led mot lördagskvällen den 10 Juli, och vi ville ovilkorligen hinna till gästgifvargården Nederål nära Hols kyrka, den öfversta i Hallingdalen, för att där hvila ut öfver söndagen. Elling hade redan gått ett långt stycke förbi sitt hem, och stridt regn började att falla. Då kom en kärra farande uppför dalen, och vi fingo utan svårighet fri skjuts för våra ränslar ända upp till kirkesangeren i Hol, där vi skulle hemta dem. Vi gingo nu naturligtvis mycket lättare och skildes från Elling, som endast med svårighet ville mottaga en ringa betalning för den tjänst, han gjort oss. Regnet vardt alt skarpare, dalens skönhet doldes alldeles för oss, och vi längtade ifrigt att komma till gästgifvargården, huru tarflig än denna måtte vara. Så kommo vi till kirkesangerens hus att taga våra ränslar och vidare spörja om vägen. En man kommer ut och frågar, om vi ej hällre ville sitta ner och vara som hemma där. Det var sockneprесten H., som under prestgårdens nybyggnad hyrt sig in i skolsalen och ett af kirkesangerens rum. Aldrig har en inbjudning kommit mer öfverraskande och oväntadt, och aldrig hafva min hustru och jag lifligare njutit af gästvänskapen i en älsklig familj, än denna gång, då vi efter en hel vecka på fjällen väl behöfde att komma i ro. Här njuta vi ännu på tredje dagen af trefnad och behag hos ett värdfolk, där kristligt allvar och en frisk, vaken bildning stämt möte.

Fjärde Brefvet.

På Högfjället mellan Hallingdalen och Lärdalen den 17 Juli 1875.

Den norska pietismen. Nationaldrägten i Hol. Gamla stugor med målningar och inskrifter. Ett vackert drag. Om dalens bebyggelse. Rolfshus. Hemsedalen. Otreflige engelsmän. Natt på Tuff. Middag på Bjöberg.

Jag slutade mitt förra bref just med vår ankomst till Hols prestgård sent på lördagskvällen den 10 Juli. Följande dag besökte vi kyrkan och hörde en nyss vid universitet utexaminerad teolog för första gången tala från en predikstol. Han gjorde sin sak med evangelisk värme och nitiskt allvar. Öfver hufvud måste jag erkänna, att jag ofta hört goda och besjälade predikanter i Norge, och jag tror, att de bästa dragen af det kyrkliga lifvet i Norden för ögonblicket äro de märkliga rörelser af ett nytt och för tidens frågor ovanligt vaket trosnit, som uppenbarar sig på många punkter i Norge. Det är bekant, att den märkliga väckelse, som i vårt århundrade genomströmmat den norska kyrkan, är utgången från en bonde, Hans Hauge, hvars glödande ord skakat tusendens samveten och såsom slagen af stormklockor skallat genom hvar enda vrå af den norska statskyrkan. Man må rikta hvilka anklagelser som hälst mot Hans Hauge, men ett är visst, nämligen att han var en man af brinnande tro och altuppoffrande hänförelse. I med-

gången liksom i förföljelsen var han ståndaktig och orubblig vid hvad han höll för rätt och sanning, och det fans på jorden ingen makt, för hvilken hans fasta tro bäfvade. En sådan man måste få inflytelse, och Hauges ord och namn och den anda, som från honom utgått, hafva verkat långt efter Hauges död, och de verka medelbart uti många skiftande former och drag ännu i den dag, som i dag är. För dem, som öfver hufvud sysselsätta sig med den kritiskt-vetenskapliga undersökningen af de kärfva dogmatiska problemen, liksom för dem, som i den statskyrkliga uniformiteten se det bästa värnet för det kristliga lifvet, är Hauge lika litet tilltalande. Men sätter man lifvet i tro och hänförelse och gärningar främst af alt, då tål Hauge vid att ses och studeras på mycket nära håll, och uti sådant lif har Hauge många efterföljare. Om man under ett namn, pietister, vill sammanföra alla dem, som framför mängden beflita sig om »pietas» i detta ords djupaste och bästa betydelse, så är det otvifvelaktigt, att de norske pietisterne med jämförelsevis få undantag på ett mycket fördelaktigt sätt utmärka sig framför de svenske. Det finnes hos de norske en friskhet och otvungenhet, en vaken blick för tidens frågor, en afgjort frisinnad uppfattning af politiska och öfver hufvud samhälleliga spörsmål samt ett öppet sinne för literär och humanistisk odling, som skarpt afviker från den ständiga förbannelsedom öfver alt utom ett enda, hvilken uti hvar enda vrå i vårt land möter oss från en viss kyrklig fraktion. Jag skulle vilja säga, att norrmännen visa sig som partimän mest ofördragsamme i politiska, svenskarne åter i religiösa tvister. Så tilltalande och

sund har jag för min del ej mött den husliga och dagliga andakten i Sverige som i Norge; och jag har i Norge mycket oftare än i Sverige uti familjer af afgjordt religiöst allvar mött den varmaste kärlek för fosterlandets literatur, konst och samhällslif. Jag har hos de allvarligaste familjer i Norge mycket ofta sett en rik och smakfullt vald boksamling af mångsidigaste slag; i Sverige har jag dess värre mycket sällan sett det. Och *hvarför* skall det vara så? Hvar ligger grunden och orsaken?

Men jag kommer bort från min reseskildring. Det var af stort intresse att se den allmoge, som infunnit sig till gudstjänsten i Hols gamla kyrka. De färgrika nationaldrägterna voro afgjordt förherskande. Klädningskjolen räcker här uppe i Öfra Hallingdalen ända upp till armhålorna, och lifvet är ej större än en krage på axlarna. Granna bårder nedtill sticka bjärt af mot vadmalets mörka färg; och de hvita hufvudbonaderna lysa grant med sin mångfärgade tofs, som blandar sig med det utslagna håret i nacken. Man ser mycket ofta vackra ansigten både bland män och kvinnor. Åtskilliga detaljer af gudstjänsten röja drag, som tydligen äro minnen från den katolska tiden, och dessa i förening med färgprakten hos menigheten och den storartade natur, i hvilken kyrkan ligger, stämma ovilkorligen sinnet på ett underfullt sätt. Man känner sig så att säga hundratals mil och hundratals år borta från Sverige och nutiden.

Hol är utan all fråga den vackraste socknen i Hallingdalen. Den kristallklara Holsfjorden utbreder sig till en half mils längd nedanför kyrkan och återspeglar fruktbara stränder och frodiga gårdar, öfverskuggad af resliga, skogbevuxna fjäll, öfver hvilkas hjässor Hal-

lingskarfven häfver sin väldiga krona högt mot skyn och afslutar taflan med den rand af asurblått och snöhvitt, som är alplandskapens skönaste smycke. Det var ett nöje att gå omkring uti gårdarna och studera den fornåldriga inredningen och de ofta märkliga inskrifterna på väggar och tak. En sådan stuga må jag något närmare beskrifva, nämligen Nystugan på Nedre Myre i Hol. Hon var, såsom alla äldre stugor här i bygden, öppen ända upp under takåsen, som utgjordes af en ofantlig stor stock. Hela stugans inre var måladt år 1792 af Christen Aandstadt af Gusdal (d. v. s. Gausdal). Takmålningarna utgjordes af, jag tror, nästan alla det gamla testamentets djur, åtminstone de fyrfota, och i synnerhet dem, hvilka man kände just lagom litet, för att fantasien fritt kunde få karakterisera dem. Kring djuren slingrade sig kolossala krumelurer af blomsterverk. På väggarna voro också många lärorika ting, begynnandes med Adam och Eva, begåfvade med mera arkaistiska än sköna gestalter. Hvarför målade man då, kunde någon museibesökare spörja, när man ej kunde måla bättre? Jo, det kommer helt enkelt däraf, att kunskap aldrig kan trifvas såsom någon blott förståndsegendom, nämligen så länge människan ännu är naiv. Ögat vill få se, hvad tanken inlärt; yttre bilder måste ge lif åt det, som uti minnet finnes till såsom blotta skuggestalter. O, att våra uppfostrare alt ifrån söta pappa och söta mamma ända till lärarinnorna i tusenriksdalerspensionerna och till lektorerne och inspektorerne, som skola fostra den karlaktiga delen af vårt folk, ville i lif och gärning följa naturens vink och låta barnåldern, som är inbillningens tid, förskonas från en

abstrakt kunskap, som dock aldrig kan uppfattas förr än i den tänkande och mer mogna åldern. Vi se ju folken i sin barndomsålder på alla punkter omgifva sig med betydelsefulla bildverk, och vi se ju barnen nu, såsom alltid, hällre hylla sig till bildboken, som talar om händelser för ögat, än till de svarta trycksidorna, som vilja ge oss samma sak genom ett mer abstrakt medel, språket. Skulle ej detta innebära en betydelsefull vink och mana oss att från barndomens lektionsschema stryka ut en hel hop med otyg, som trängt sig dit in? Jag är för min del fullt förvissad därom.

Men vi må återgå till stugan på Nedre Myre. På det att den väldiga takresningen ej skulle spränga väggarna i sär, var en grof stock lagd tvärs öfver stugan, från långvägg till långvägg. På denna stock stod på ena sidan måladt (med originalets språkfel bevarade):

»Herre Vel Kommen til Bors for at Æde og Drike
Men forGlæm ej din Gud og Fader ikke
Hvo som Vil Tale med Gud
Maa fra sig Luke Verden ud».

Och på den andra, med en drakbild framför inskriften och en dylik midt inuti:

»Af Drager
Mange Megen skræk Intager
Haf Gud for Öyne og i Hiertet
han frier fra smerte».

Öfver dörren stod vidare att läsa:

»O Gud for din Naade
Fri og bevare Dett Huds i Fra Al Vaade.
Ja Vem Som gaar ind heller Ud
Bevare os Alle o Store Magestediske gode Gud».

Omkring frisen af den gamla pelarsängen stod vidare:

»De Gud Frygter skule Frydes
og som Solen Herlig Prydes
Gud gifve os Fred O Fredens Förster:
Efter Fred vi Alle: Sucker Raaber og Törster».

Och slutligen inuti sängtaket:

»Læs din Morgen
Og Aften Bön:
Saa faar du de Godes
Englers Lön».

Om jag nu tillägger, att väldiga, gammaldags »boller» och kärl stodo på skåpen, och att skifvan till det stora bordet framför gafvelbänken bestod af en enda planka, 8 (åtta) alnar och 1 tum lång, samt 1 aln bred i ena och 1 aln och 3 tum bred i den andra ändan och därtill 3 tum tjock, utan några ytkanter, så synes det, att praktstycken af gediget gods ej häller saknades. Framför detta väldiga bord var betydelsen af det Tollaiv Villands kraftprof, som jag förut omtalat, lätt att fatta.

Bland inskrifter i stugor här uppe i den öfversta vrån af Hallingdalen, vill jag ännu, efter sockenprestens anteckning, anföra några. På ingångsdörren till den gamla stugan på Nerålshougen står:

»Tro ikke hörer
Elsk alt Seer
Sig hvad veed
Gjör du vil.»

Detta ser alt litet gåtolikt ut och är tydligen afsedt att vålla något hufvudbry. Men då det kunnat tydas

af bönderne här uppe i dalen, torde den regel, efter hvilket det skall lösas, icke häller för detta brefs läsare behöfva framläggas. Orden, brukade så, som ristaren menat, gifva fyra goda visdomsråd.

På en annan dörr på Nerålshougen står:

»Menneskets Vandel paa jorden er vigtig,
Lykke og ære beroer derpaa,
Gjören og Laden maa vare forsigtig,
Skal Held og Hæder i Löbet ei gaa,
Man sig maa vare
For Listens Snare,
Ingen tro ilde
Men sig selv bedst,
Trædskhed på jorden
Mægtig er vorden,
Vogt dig for Samme,
Den dræber som Pest.
Finnis.»

På Medhus i Hols prestgäll äro i stugan på väggen vid högsätet målade en prest, en krigsman och en bonde, med följande deviser under hvar dera: »Jeg beder for Eder», »Jeg strider for Eder», »Jeg stræver for Eder.»

Likheten med ett svenskt ordstäf är här påfallande.

En i sitt slag på en gång lustig och rörande inskrift påträffade presten för några år sedan vid ett besök hos en gammal hustru, som sedan tjugu år lefde ensam, öfvergifven af sin man, som ännu höll sig till en annan kvinna. Den samma lydde så:

»Jeg lever i en Sörgestand,
Men Jesus er min Frelsermand,

Jeg lefver i en Sörgestand,
Men Möller er min Tröstermand.
Sammensadt af Margit Torstensdatter Sönderaal 1866.»

På prestens förvånade fråga om, hvad Möller vore för någon tröstare, fick han till svar, att gumman lade fram för honom — Heinrich Müllers Postilla, en gammal, hederlig andaktsbok. *

Våra nyvunna, gästfria vänner i Hols prestgård ansågo, att vi ganska väl behöfde hvila ut äfven under måndagen, och vi voro ej själfva särdeles svåra att öfvertyga därom, synnerligast som ett stridt regn, ett verkligt dagsregn, började falla. Men sålunda fingo vi njuta en af de angenämaste dagar under hela vår färd. Som Runeberg och Tegnér funnos på hyllan, läste vi högt emellanåt, och dagen förflöt med ilande snabbhet.

Följande dagen gingo vi nedåt dalen, som nedanför Hol blir mera enformig, och hunno vid middagstiden, efter en tämligen långsam rodd öfver Strandefjorden, till Åls prestgård, dit vi vänligen inbjudits. En liten episod från denna vandring måste jag omtala, emedan den samma föll in öfver vår väg såsom en stråle af forntida, vackert tänkesätt hos folket. Då vi kommit ned till Strandefjorden, ville vi naturligtvis gärna få en båt, för att slippa den långa vägen längs med stranden. Vi gingo därför in till en gammal gubbe, som bodde nära vägen, och bådo om båtskjuts. Han hade ingen båt själf, men var strax villig att på sina gamla, styfva ben speta uppför backarna till andra gårdar, för att där skaffa oss båt och karl. Efter en ganska lång promenad

* P. S. Gumman Margit dog i Augusti år 1876, 82 år gammal, säkerligen en af de sista, som i Hallingdalen diktat inskrifter.

lyckades han och kom med en roddare ned till oss, som under tiden fått hvila ut vid stranden. Då jag nu ville gifva honom några skilling för besväret, nekade han envist att taga emot någon betalning. Ena gången svarade han: »Penningar vill jag icke hafva, de göra mig intet godt», och den andra gången: »Hvad skulle jag då, sedan Ni rest, hafva för glädje af att jag kunnat göra Er en liten tjänst!» Sådana tänkesätt äro numera alt annat än vanliga ibland de fattigare klasserna i Norge. Åtminstone får en främling sällan se dem. Tvärt om måste man bekänna, att priset äfven på den ringaste sak eller hjälp ofta sättes oblygt högt. Synnerligast är detta fallet, då man fått mat och nattlogis i de sämsta och smutsigaste gårdar. Så långt har fjällkarlen kommit, att han hört talas om städernas och hotellens höga pris för en måltid eller en säng, och han sätter sitt pris så nära detta som möjligt, utan att förstå, att smutsen i hans stuga, stanken i hans säng och den skrala beskaffenheten af hans föda äro en ganska dålig godtgörelse för de penningar, han kräfver. Stundom tvingas han så alldeles utan svårighet att pruta med sig, att det är fullkomligt tydligt, att hela prissättningen varit ett försök att präja. Det är icke af erfarenheter från en enda vrå af landet, som jag säger detta, ej häller blott på grund af en enda sommars minnen. Och jag får naturligtvis tillägga, att detta fula drag allra mest påträffas just i de fattigaste, sämsta och smutsigaste bygderna. Och så till vida får jag äfven tillägga en ursäkt, som sådane bönder sällan varit utom sin trånga fjälldal och aldrig smakat, hvad behag renlighet, ordning och sund föda hafva. Fjällbonden tror, att hans

orenlighet och hans härskna mat äro de yppesta ting i verlden.

Den öfra delen af Hallingdalen visar ännu lefvande, huru den gamla bebyggelsen försiggått. Det finnes knappast gårdar på sydsidan af dalen eller skuggsidan, såsom hon kallas, utan hela den odlade bygden ligger på nordsidan, solsidan. Och detta är ej att undra på; ty sol och värme behöfvas väl både för människor, fä och korn, för att de skola kunna trifvas så långt uppe i Norden på en höjd af 1500 till 2000 fot öfver hafvet. Och ändock finnas på solsidan gårdar, hvilka, såsom Hols under byggnad varande nya prestgård, på sex eller flera veckors tid under vintern aldrig få sol. Jag tycker mig se, hvilken glädje det skall blifva för både unga och gamla, då det vackra, varma skenet å nyo i Februari månad spelar in genom fönsterna och leker på golftiljorna. Där fjällen äro högre och brantare, såsom på västkusten, finnas gårdar eller rättare byggnader, som under hela året *aldrig* få någon sol. Där de odlingsbara fläckarna, som naturligtvis alltid måste hafva solljus, äro få och små, har man nämligen ej råd att taga upp så fin plats för boningshuset. Människorna måste nöja sig med den eviga skuggan. Det är alltid odlingsbara marker, källsprång och solljus samt, i kallare näjder, tillgång på bränsle, som varit bestämmande faktorer för de förste invandrarne, när de brutit bygd. Först upptogos de platser, som erbjödo dessa förmåner i rikligaste grad. Småningom och långt senare tvang nöden till förnöjsamhet och förmådde den växande befolkningen att äfven slå sig ned på sämre platser, såsom på mer stenig mark, på mer svårtillgänliga ställen

eller på skuggsidan af dalen. I Hols, Åls, Torpe och Gols socknar i öfra Hallingdalen har dock utvecklingen ännu ej kommit så långt, att folket tvungits in på den skuggiga sydsidan. Jag tror, att det är på en sträcka af flera mil, som man ej ser en enda gård annat än på nordsidan. Den södra visar en sammanhängande skog, en mörkgrön växtmassa, som ser ut som en oändlig, långsluttande, oafbruten yta af säd. Stundom ter sig denna skäligen enformig, stundom kan dock äfven den öfriga omgifningens behag sätta ett slags lif i de dystra, böljande sluttningarna, såsom vid Rolfshus, det angenäma och synnerligen goda landthotellet strax nedom den punkt, där Hemsedalen stöter till hufvuddalen. Från Ål gingo vi till detta af en vacker trägård och täck park omgifna Rolfshus, dit vi anlände på eftermiddagen den 14:de, och där vi sammanträffade med tvänne svenska damer, af hvilka den ena var skådespelerskan, fröken Ottonius. Dessa damer vistades här för sin hälsas skull, och jag kan tillägga, att en angenämare och friskare punkt än Rolfshus ej torde vara lätt att påträffa för den, som behöfver skogsluft och stillhet. Värdinnan, fru Bruun, bjuder också främlingen mera behaget af ett hem än af ett hotell, och det bord hon håller är utmärkt.

Vid Rolfshus märktes det, att vi nu kommit in på en af landets hufvudvägar. Från den stund, då vi lemnade Vestfjorddalen i Telemarken, och ända till Rolfshus hade vi ej mött en enda turist och knappast någon annan resande. Stundom har vår vandring rent af varit enslig. Men nu hafva vi kommit på en af de stora

stråkvägarna, och vi ämna nu köra ett par dagar, för att hinna undan till bygder af en annan natur.

Efter ett par dagars hvila afreste vi därför uppåt Hemsedalen fredagen den 16 Juli vid middagstiden. Vägen bärer uppåt en hel mil i de ändlösa Golsbackarna. Stundom är färden dock ganska intressant, då man från kärran kan se djupt ned i den afgrundsklyfta, som Hemsilsälfven i flydda tiderymder skurit ut åt sig. För öfrigt ändrar sig omgifningen småningom. De frodiga dungar af vaggande hängbjörkar, som pryda ängarna nedanför Gols kyrka, taga slut eller blifva glesare, lägre och, så att säga, förkrympta. Det bär uppåt och åter uppåt, och dalen är onekligen något enformig. Så mycket större skäl är det då att till tidens förkortande berätta den lustiga historia, som i »Sögnir fraa Hallingdal» finnes bevarad om

Presten i Hemsedalen.

Till Hemsedalen var det kommen en ny prest, som alla mycket gärna ville få höra. Och de lade i väg till kyrkan, alla, som kunde, för att höra efter både huru han predikade och huru han mässade. De tykte, att han var en karl, som talade både vackert och väl efter skriften, medan han utlade evangeliet, och det började att hagla ur ögonen på något hvar af allmogen, men mest var detta nu fallet med kvinfolken af det skälet, att de hafva icke så långt till, förr'n det skvalhaglar af dem. Detta var, medan presten stod på predikstolen; men som han kom för altaret och började att sjunga för dem, då tog en gammal käring sig till att storgråta, så att

det var rent omänskligt. Detta tykte nu något hvar vara underligt, att hon grät så mycket nu, då hon intet gråtit något alls, medan han stod på predikstolen, och presten tykte likaså. Han gick därför till henne efter högmässan och sporde, hvarför hon grät så, då han sjöng för altaret, och icke förut. »Åh jo», sade hon, »du kan väl tänka dig det, jag hade bara en endaste get, som jag egde, och den tog vargen endera dagen; och då han, far, tog till att ge hals framför altaret, då var det mest i gudande verlden, som om jag hört geten min bräka, och därmed var det icke att undras öfver, om jag vardt förgjord ända till tårar,» sade hon och klappade presten rörd på ärmen.

* * *

Men vi få väl icke sinka oss längre med sägnerna.

Då vi kommit till skiftet Lostegård, märkte vi uti backarna bakom oss tre stycken engelsmän, som jagade sina hästar framåt af alla krafter, för att komma före oss med beställningen af ny skjuts. Lyckan var oss emellertid gynsam, så att vi kommo före dem. Samma äfventyr förestod emellertid på alla skjutsskiftena; ty alt för många af de engelsmän, som resa i Norge, fara fram skoningslöst med hästarna, och hvad nu särskildt dem angår, med hvilka vi här råkade i beröring, så kommo de ut minst en half timme senare än vi från hvart skjutsskifte, men voro dock i fatt oss före det nästa. »Hvar tid har väl två slag», säger Håvamål om människorna, och det samma kan också sägas om Albions söner i Norge. Vi hafva bland dem påträffat både personer med den finaste bildning och äfven sådana, om hvilka ett dylikt omdöme skulle vara alt annat än be-

fogadt. Öfver hufvud voro de fleste engelsmän, som reste i Norge, då detta lands stora naturskönhet först vardt bekant, gentlemen i detta ords bästa betydelse, och en resande engelsman var betraktad med de största sympatier. Nu tyckes det, som om alla utan ringaste intresse såge deras färder, alla nämligen — utom hotellvärdarne. Med desse åter är det en annan sak, ty aldrig ser man en värdshusidkande landthandlande få ett ömmare och mer längtande uttryck i sina ögon, än då han sneglar på en kommande engelsman och af tyngden på dennes bagage gör en kalkyl öfver hur groft han kan pungslås.

Som förläggaren af »Norges kommunikationer» stält så försigtigt till, att hans blad icke står att få köpa (annat än möjligen på direkt, tidsödande rekvisition) någonstädes ute på de stora hufvudvägarna genom landet, utan endast i Kristiania och *möjligtvis* i några af de andra större städerna, och som det nummer af nämda blad, som vi nätt upp just nu behöfde, ännu icke var utkommet, då vi reste från Kristiania, hade vi fått uppgöra planen för vår resa till västkusten helt och hållet på grund af hörsagor angående ångbåtarnas reseturer på Sognefjorden. Och se, just i sista stunden få vi visshet om, att vi äro lurade på tjugofyra timmar. För att nu ej förlora alt för lång tid under väntan på nästa ångbåt, var det nödvändigt att på ett par dagar nästan helt och hållet förändra fotturen till körtur, och det till på köpet till en tämligen forcerad. Och under sådana förhållanden dugde det icke att släppa alt för många före sig, ty gästgifvarhästarnas antal är ganska begränsadt, men turisternes däremot mycket stort, just

på denna tid. Vi ville därför denna dag gärna hinna till Björberg, ett mycket godt, af staten understödt gästgifveri midt på högfjället mellan östan- och västanfjällska Norge; men vägen var seg, och backarna dryga, hvadan vi ej hunno längre än till Tuff. Det var redan nära midnatt, då vi hunnit så långt, och fastän stället just ej såg så synnerligen inbjudande ut, beslöto vi oss dock för att stanna öfver natten, hälst en skarp nordanvind gjorde en längre nattresa alt annat än angenäm. Vi mottogos också så pass vänligt, som husfolket förmådde, och funno oss rätt väl, ehuru man i det tjocka lager af mörkfärgade ämnen, som betäkte den uppvaktande tärnans kinder, ganska säkert skulle kunnat få åtskilliga gräsarter att gro. Men sådant får man ej ens på hufvudvägarnas skjutsskiften fästa sig vid, utan får hålla till godo med den välfägnad, man kan få, se så illa som möjligt, stoppa ner glasögonen, om man brukar sådana, och för öfrigt tugga, svälja och tiga. På sådant sätt kan man hafva ett paradis hvar som hälst i Norge, ty naturen är härlig, och människorna öfver alt vänliga.

Just nyss insomnade, väktes vi af det rammel och skrål och väsen, hvarmed våra tre engelsmän förkunnade sin ankomst, sitt intåg och sin fortfarande verksamhet på stället, och efter en i allo orolig natt gåfvo vi oss ut på fjället tidigt på morgonen. Det var en härlig färd. Den renaste luft, det klaraste solsken öfver de vidsträkta, trädlösa fjällsluttningarna, på hvilka fet och vacker boskap betade. Hemsilsälfven vardt alt mindre och mindre, snöfläckarna åter alt större och närmare vägen, och slutligen hunno vi det i sitt slag så vackra och välbelägna Björberg, där fina, väl inredda

rum med bländhvita sängar samt mer än vanligt förekommande och vänliga människor skulle gjort en längre vistelse synnerligen angenäm. Nu fans dock ej tid till mer än middagsspisning. Men Bjöbergs hufvudrätt är renstek, färsk och mjäll, samt gul, präktig mjölk, och på sådan festmåltid står man sig länge. Skulle man till och med önska sig vin och nektar, torde den blide och småleende fader Knut ej vara rådlös; och har man ett par, tre specier till öfverlopps, skall man från Bjöberg kunna få hemföra en praktfull väggprydnad som minne af stället. Öfver dörrarna på alla husen sitta nämligen skallar af vildren, ståtligt krönta af ett par alnars mångreniga horn, och dessa skallar sitta ej hårdare fast, än att de kunna tagas loss åtminstone med silfvertång.

På andra sidan Bjöberg passerar man vattenskilnaden mellan östan- och västanfjällska Norge. Vägen är nästan alldeles flat, ty han går uti ett slags dal, omgifven af snöiga klintar. Öfverst uppe ligga två tämligen stora fjällsjöar. Den enas vatten rinner genom Hemsil ned till Hallingdalen, den andras genom Lärdalen till Sognefjorden. Nu äro vi på höjden, där ett stort kummel utmärker stiftsgränsen, och nästa steg bärer nedåt till de undersköna fjordarna vid Västerhafvet, där vikingarne och urfäderne för den isländska odlingen hade sina stamsäten och odalgårdar.

Femte Brefvet.

Husum i Lärdalen den 18 Juli 1875.

Öfvergång till västra Norges natur. Borgunds kyrka. Om ursprunget till de gammalnorska träbildhuggeriernas stil. Vindhällen.

Vi stodo, då vi slutade vårt sista bref, vid stenkumlet mellan det östan- och västanfjällska Norge. Ännu ett stycke var vägen flat, men sedan bar det utför uti branta backar. Som Bjöberg ligger 3,230 fot öfver hafvet, är det tydligt, att den öfversta dalen, Mörkedalen, skall få ett tämligen högfjällsartadt tycke, men af desto större intresse blir då också öfvergången från den trädlösa betesmarken till dvärgbjörkarnas och buskväxternas region och från denna åter till de frodiga lundar af löf- och barrträd, som pryda dalen. Fastän vår väg är stor postväg, är det ingen rimlighet att åka här på ett par mils sträcka. Backarna äro så branta, att det vore alt annat än angenämt att sitta på en kärra, och naturen är så vild och storartad, att man bör hafva sin fulla frihet att njuta af de växlande taflorna. Till höger häfva sig de branta fjällåsarna, ibland skogbeväxta, ibland kala, vägen slingrar som ett smalt band utefter branten, och till vänster forsar en klar älf i en djup klyfta. Alt från Brejdstölen kan man säga, att vägen en hel mil utgör en enda backe, endast på några ställen häjdad af några flata mellanstycken eller terasser. Längst ned

emot Lärdalen är situationen mest storartad. Alt är på en gång mer väldigt och mer vildt än i det östra Norge. Man ser väl icke från vägen de högsta topparna, som finnas i närheten, ty de gömma sig bakom sina framsprång eller knän, men redan dessa äro ett par, tre tusen fot höga och stå dessutom hvar andra så nära, att dalen mångenstädes blir sammanträngd nästan till en kilformig klyfta. Det är så trångt, att man i början lätt blir beklämd till mods, och ändock är detta blid och leende natur i jämförelse med mycket, som kommer att uppenbara sig för oss i västra Norges fjordvikar. Med några riktigt allvarsamma tvärstup tar nu vägen slutligen afsked af sidodalen och mynnar ut i själfva Lärdalens flata och hårda chaussé. Denna kommer från Valders och är, efter föreningen med Hemsedalsvägen, på denna tid af året säkerligen den mest befarna väg i Norge. Det är också den enda *körväg*, som mellan Väblungsnäs i Romsdalen och Norges sydspets, Lindesnäs, d. v. s. på en sträcka af inemot 70 geografiska mil, ännu förer öfver fjällen mellan östra och västra Norge. Man kan tänka sig, hvilken rörelse skall uppstå på en sådan väg, synnerligast dagarna närmast före och efter ångfartygens ankomst till Lärdalsören vid Sognefjordens innersta vik åt detta håll. Då tåga engelsmän, amerikaner, tyskar och alla slags folk i en jämn ström fram genom denna underfulla natur. Bäst är det för dem, som kunna stå ut med att vandra på den flata och delvis stenhårda, delvis nygrusade chaussén. Men detta är ej mången gifvet, ty de fleste blifva sårfotade redan på andra dagen och måste sedan hålla sig till de ofta alldeles uttröttade gästgifvarhästarna.

Ett stycke af denna väg bör dock ingen, som reser med vakna sinnen och öppna ögon, underlåta att gå till fots, och det är milen mellan Hägg och Husum eller åtminstone sista tredjedelen af denna mil. Djupt nere mellan fjällsidorna i den trånga dalen resa sig de bruna eller nästan svartbruna väggarna, gafvelutsprången, taken och tornen af Borgunds gamla stafkyrka, och tätt vid sidan af henne ser man den ljusa och rymliga nya kyrkan. Något märkligare monument af Nordens gamla, inhemska kyrkliga konst känner jag icke än Borgunds lilla, dystra tempel. Väl prunkar den ytterst intressanta Urnäs kyrka i Sogn utantill med långt uråldrigare och innantill med långt rikare och smakfullare bildskäringar, väl är Hitterdals kyrka i Telemarken vida större, och väl finnas andra träskurna kyrkportaler, som erbjuda forskaren mera öfverraskande egendomligheter än Borgunds; men ändock är det visst, att man endast i Borgund får det rena, oblandade intrycket af den underbara tidsålder, som skapat dessa kyrkliga konstverk, dessa stafkyrkor af trä, hvilka endast Norge numera eger att uppvisa. Utan detaljerade teckningar och planer är det naturligtvis omöjligt för någon att fullkomligt fatta byggnadens egendomliga stil och konstruktion; men jag skall dock gifva några antydningar, som i någon mon torde kunna vara upplysande.

Själfva väggarna äro sålunda uppförda, att mycket grofva, runda, upprättstående stockar bilda hörnen samt, på lämpliga mellanrum, säkra stöd för de mycket lätt hopfogade väggytorna. Dessa senare åter äro bildade af upprättstående, oftast mycket grofva plankor, hvilka upptill och nedtill äro infalsade uti de vågräta tvär-

stockar. som inbördes förena och sammanhålla hörn- och väggstolparna. Ofta nog plägar detta plankverk göras ganska konstfullt. Stundom kunna sålunda vissa plankor hafva konvex, andra flat yta; stundom kan, såsom på norra väggen af Urnäs kyrka, hvar annan planka vara slät, hvar annan prydd med det dråpligaste träbildhuggeri. Det är klart, att denna konstruktion af träväggar dessutom ganska väl medgifver möjligheten af runda korutsprång, hvilka också äro vanliga på de norska stafkyrkorna. Portalerna äro dessa väggars förnämsta smycken, och de äro ofta utarbetade med den mest utsökta smak i förening med en högt uppdrifven skicklighet i att använda de troligen högst få och enkla äggjärn, med hvilka de äro förfärdigade. Man torde kunna säga, att alla dessa portaler utgöras af en konstfull dörromfattning, och att de flesta dessutom hafva en fantastiskt utskuren ram kring själfva dörromfattningen. Fasthåller man skilnaden mellan dörromfattningen och ramen, är det tämligen lätt att tänka sig strukturen af någon bland dessa portaler. Dörromfattningen utgöres nämligen alltid af två runda, till mer än halfva omkretsen utspringande kolonner, hvilkas både kapitäl och skaft äro omslingrade af regelbundet, valknutslikt fäst ornament. Öfver dessa kolonners kapitäl hvälfver sig en rundbåge, hvars framsida likaledes är smyckad med regelbundet stiliseradt slingverk. Sådana äro de enklare af dessa norska träkyrkoportaler; de allra enklaste hafva dock själfva pelarskaften släta.

Men hela denna dörromfattning är mycket ofta innesluten i hvad jag här ofvan kallat en rektangulär ram. Hvar dera långstycket af denna ram utgöres af

en tjock, oftast mycket bred planka, ett verkligt praktstycke af furuvirke, och det kortare tvärstycket, som innesluter rundbågen, består af ett eller två sådana plankstycken. Hela denna breda och höga ram är ett enda, fantastiskt bildhuggeriverk, ett arbete, som tagit i anspråk lång tid och öfverlägsen snidarskicklighet. Aldrig torde teckningen vara i egentlig mening regelbunden; men man finner dock snart, att en bestämd lag genomgår och sammanhåller det hela. I de flesta fall plägar motivet vara taget af två drakar, hvilka mötas öfver dörrhvalfvet, och hvilkas ramar och stjärtar i de mjukaste linier slingra nedåt ramens sidor ända till golfvet. Men dessa hufvudfigurer omgifvas vidare af otaliga små drakar eller ormar, hvilkas ringlande kroppar och stjärtar bilda ett flätverk af öglor och knutar, snart sagdt omöjligt att utan den sorgfälligaste granskning ens någorlunda utreda. Såsom det fullfärdiga verket står framför åskådarens ögon, är det en skapelse ur en tidsålder på en gång vidskeplig och konstnärlig, på en gång svindlande fantastisk och nyktert arbetande.

Men hvarför, så frågar man sig, stå dessa hemska inbillningsfoster, dessa afgrundsdjur just kring kyrkoportarna? Det är icke lätt att gifva svaret på denna fråga. Otaliga drag ur den romaniska och götiska kyrkostilen uti alla land, alt från England och ner till den byzantinska konstens gränser, visa, att ungefärligen samma idékrets lefvat och rört sig uti alla de germaniska kristna folken hela medeltiden igenom, ehuru de i grund och botten hemska föreställningarna aldrig fått ett så egendomligt genombildadt, konstnärligt uttryck, som i den gamla norska träkyrkostilens bildhuggeriarbeten.

Icke torde man väl utan hårklyfveri kunna inlägga någon djupare, kristligt-etisk betydelse uti dessa bildhuggeriverk; det allra mesta, som af sådan anda kan uti dem intvingas, är att göra dem till bilder för inbillningskraften af de frestelser, faror, försåt och fiendtligheter, hvilka hvar och en måste genomkämpa, som vill ingå uti ett lif af fromhet och helgelse, och det är ju icke omöjligt, att de med tiden så uppfattades af de mer tänkande och djupsinnige. Jag är emellertid, ehuru jag icke är i stånd att framlägga några bevis för min sats, mycket böjd för att tro, att gamla minnen af hedniskt ursprung spelat in i den norska kyrkobyggnadens snidverk. En så egendomlig stilkänsla, som den, hvilken genomgår alla dessa utskärningar, äfven de älsta, och som återfinnes lika väl i bildverk från Sätersdalens som öfra Gudbrandsdalens eller Sogns kyrkoportaler, d. v. s. uti bygder, som med den tidens samfärdselsmedel torde kunna betraktas såsom nästan fullkomligt skilda från hvar andra, en sådan genomgående stilkänsla, likartad öfver hela landet, torde icke kunna tänkas hafva upprunnit utan lefvande och likartade föreställningar, ja utan verkliga förebilder, hvilka funnits öfver alt i landet, både i norr och i söder. Och hafva sådana verkligen funnits, så måste de ju bestått uti mer eller mindre konstfulla snidverk uti forna, hedniska tempel eller andra byggnader.

Kallar man med ett ord själfva den karakteristiska figuren i dessa snidverk för »drakslingan», så förefinnes denna visserligen äfven utanför Norge, såsom på svenska runstenar och fornfynd af alla slag, ja, man skulle till och med i de irländska medeltidsmanuskriptens valknuts-

prydnader kunna finna månget drag, som lika väl skulle kunnat tänkas tillhöra en norsk kyrkoutskärning; men det är icke desto mindre oförnekligt, att detta ornamentsmotiv ingenstädes utvecklats till en så storartad monumental prakt som i Norge, och jag har därför mycket svårt för att tänka mig, att det samma skulle kunna hafva haft sin upprinnelse annanstädes än här i Norden eller (kanske rättare) inom den germaniska stam, som här uppe i Norden mottog kristendomen. Jag har hört påstås, att somlige forskare vilja drifva den satsen, att de gamla norska träsniderierna endast skulle vara efterhärmningar af prydnadsformer, som norske vikingar skulle sett på Irland, hvilken ö, såsom bekant, mycket ofta var målet för de nordiske sjöhjältarnes färder. De, som hylla denna mening, begå, efter min tanke, en uppenbar orättvisa mot Norge och Norden; och endast så till vida torde någon grund kunna tillmätas deras åsigt, som det ingalunda skulle kunna vara otänkbart, att norrmännen, hvilka genom sina vikingafärder i väster så synnerligen mycket kommo i beröring med Irland, af denna ös konststil kunnat få en äggelse att än vidare och rikare utbilda det ornamentsmotiv, som de redan förut egde.

Svenskarne, som väl egt samma nationella ornamentsmotiv, men hvilkas bästa gamla kyrkobyggnader utfördes i sten, och hvilka därigenom aldrig fått ett lika tacksamt tillfälle att utbilda någon frukt af detta gamla inhemska frö, hafva emellertid äfven, i synnerhet på runstenar och smärre metallarbeten, visat, att också deras smak och fantasi uti långa tider rört sig i samma riktning som norrmännens. Just slägtskapen mellan pryd-

naderna på svenska runstenar och norska kyrkoportaler visar, synes det mig, allra bäst, att ursprunget till hela drakslinge-ornamentet är inhemskt här i Norden, ehuru det, just emedan det af omständigheternas makt allenast i Norge kommit att i större utsträckning användas på ett så lättarbetadt material som trä, endast i detta land kunnat utbildas till hela den rika fullkomlighet, hvaraf det genom sin inneboende skönhet var mäktigt. (Såsom en parentes må kanske tilläggas, att hvar och en, som besökt det svenska nationalmuseet, tvifvelsutan känner, att vi äfven i Sverige funnit åtminstone några ringa kvarlefvor af kyrkliga träutskärningar, alldeles likartade med de norska. Dessa kvarlefvor äro emellertid så ringa, att det endast af dem vore förväget att uppkasta det påståendet, att äfven Sverige en gång egt lika talrika och utbildade monument af inhemsk träkyrkobyggnadskonst som Norge. Att dock äfven vi egt åtminstone *något* af sådan konst, är emellertid säkert. Det lilla, ett par hundra år efter digerdödens härjningar af finske nybyggare midt i skogen påträffade Skagens kapell i norra Västergötland, hvilket först 1825 nedrefs, är därpå ett oomtvistligt vittnesbörd.) En omständighet, som synnerligen kraftigt synes mig tala för den åsigten, att förebilder till de norska träutskärningarna hafva funnits på forna hedniska byggnader, är den, att icke få af dessa kyrkoportaler på sina ramar äfven varit prydda med figurer ur Nordens gamla hedniska hjältesagor. Hade hedningarne själfva icke på bildverk i templen framstält en Sigurd Fåfnesbane, en Hälge o. s. v., så vore det väl högst eget af de kristne att i sina kyrkor börja med det, då de dock hade fullt upp af helgon

och bibliska personligheter att framställa. Jag känner visserligen icke alla norska träkyrkoportaler, men de flesta torde jag dock hafva sett antingen i original eller afbildning, och det rinner mig just nu i minnet, att jag bland alla, som jag känner, ej vet en enda, som egt några helgon- eller apostlabilder. Skall det nu verkligen förhålla sig så, att de förste omvände hedningar, som här uppe började att bygga kristna kyrkor, prydde dessa med bildverk uti en stil och anda, med hvilken de från fordom voro förtrogna, så utesluter detta alls icke möjligheten af att de högre bildade och med utlandets storverk förtrogne män, som ledde dessa företag, i dem äfven använde former, som de lärt känna utom Norden. En sådan konstruktiv form är t. ex. rundbågen, som genomgående användes i de flesta stafkyrkor, och som tydligen är öfverflyttad från de romaniska stenkyrkorna, där den samma är lika naturlig som å träbyggnader oegentlig. Dessa hedniska bilders förekomst på kristna kyrkoportaler synes mig för öfrigt stå i full samklang med att Odin, Njärd och Häl spela in i den undersköna Solsången, som, ehuru diktad på Eddans versmått, alt igenom är af kristligt innehåll.

Innan vi nu skrida in att skåda det inre af Borgunds kyrka, må vi kasta ännu en blick på det yttre. De egendomligt sammanfogade väggarna, hvilka vi här ofvan skildrat, äro rundt omkring kyrkan omslutna och skyddade genom en betäkt gång, som omgifver hela byggnaden. De yttre väggarna af denna gång äro uppförda af helt simpelt plankverk, men få ett egendomligt lif därigenom, att de upptill äro genombrutna med ett rundbågigt dvärggalleri, som på en gång ger dager åt

denna svalgång och behag åt byggnadens yttre. Detta galleri skänker nämligen en viss ersättning för fönster, som alldeles saknas på de verkliga väggarna.

Alt, hvad vi hittills skildrat, tillhör hvad man skulle kunna kalla kyrkans nedra våning. Detta uttryck är oegentligt, ty kyrkan har visst icke flera våningar; men som denna svalgång har föga större höjd än en manslängd, och det ofantligt höga taket både har lutande och lodräta partier (de senare tjänande till väggar åt de öfra afdelningarna af kyrkans höga inre) och dessutom genombrytes af flera högspetsiga gafvelutsprång, tills det till sist reser sig i tre tornpyramider, så får kyrkans hela yttre det egendomliga utseendet af våning, som reser sig på våning, alldeles sådana, som man ser på teckningar af kinesiska byggnader. Lägger man nu härtill, att takryggarna på alla dessa utsprång äro prydda med plankor med genombrutet snidverk, som öfver alla gafvelspetsarna löper ut i stora, gapande drakhufvud, så är det tydligt, att det yttre af dessa egendomliga kyrkor är så fantastiskt, så fullt af lif och rörelse, så kraftigt genom dagrar och skuggor, att det ovilkorligen slår åskådaren med intrycket af en arkitektonisk idérikedom, som nu, dess värre, är utdöd i Norden.

Det är ett groft fel, som vidlåder månget byggnadsverk, att det yttre har ett visst behag, medan det inre är vanprydligt eller oskönt eller åtminstone sådant, att det icke värdigt svarar mot det yttre. Om vi med hänsyn till denna omständighet skärskåda Borgunds kyrka, står hon sig utan all fråga mycket väl. Jag vill skildra detta inre, icke i och för sig, utan såsom vi fingo intrycket af det. Den gamle kyrkovaktaren öpp-

nade dörrarna och bjöd oss stiga in och gjorde sig all möda att få upp alla portar, för att skaffa så god dager som möjligt i den dunkla andaktssalen. I återskenet af de skarpa ljusstrimmor, som därigenom från skilda håll korsade hvar andra på golfvet, vardt det möjligt att se, att inga inre loft funnos, utan att rummet var öppet ända upp under takstolarna, ja ända upp i spetsen af den höga tornpyramiden i midten. Hvar enda stock i tak och öfverväggar var synlig eller kunde åtminstone skymtas genom halfdagern, och de höga, runda träpelare, som uppburo skeppets öfverbyggnad, kastade långa skuggor öfver golfvet. Fönster funnos alldeles inga, utan endast några runda gluggar, knappast så stora som ett ansigte, högt uppe. Men var detta den rätta dagern, eller var det på detta sätt, som den okände byggmästaren långt borta i forntiden hade tänkt sig, att kyrksalen skulle framträda för menigheten? Nej, visst icke. Efter vår önskan stängdes dörrarna, och vi befunno oss en stund i nästan fullkomligt mörker. Så snart ögat emellertid vant sig vid detta mörker, och den ytterst sparsamma dagern från de små runda gluggarna högt uppe hunnit göra sin verkan, vardt hela det inre så pass mycket synligt, att det nätt och jämt kunde urskiljas. Ett rum af på alla sinnen så fantastiskt gripande verkan har jag aldrig beträdt. Intrycket af mått var borta. Kyrkan är verkligen liten, mycket liten; men hon föreföll, genom mångfalden af svaga skuggor och svaga dagrar, att vara stor. Det halft obestämbara i alla former gaf inbillningen fritt spelrum. Mindes ögat de slingrande linierna af drakar och ormar på portalen, kunde det här föreställa sig hundradetal af sådana

skepnader, vältrande fram uppe bland sparrverket under takstolarna, alldeles som konstnären på Urnäs stafkyrka verkligen framstält dem på och ofvanför pelarkapitälerna.

En svensk konstnär har målat en gudstjänst från kristendomens första dagar i Norden; det är en af de förste apostlarne här uppe, som midt i furuskogen höjer upp korset och Kristusbilden och kärleksevangeliet från Österlanden, och som vapenlös predikar för bredaxlade kämpar i hjälmar och svärd. Det är både sanning och skönhet i denna tafla; men här inne i den dystra, mörka kyrksalen framträder en annan tafla, som är icke mindre sann och gripande, om än ej lika skön och tilltalande. Här är det ej längre den kämpande, oförfärade, en gång med offerdöden krönte martyren, som predikar, utan den segrande kyrkans lif och tankar och gudstjänst, som framträda för inbillningskraften. Det är ej mera skogens pelarstammar och himlens tak och solens ljus, som omsluta både prest och menighet; utan här står, instängdt i det trånga rummet, ett folk i mörker, och det skall stå i mörker, medan de sparsamma ljusen tändas på altarbordet för att bjärt lysa på gyllene krucifix och granna korkåpor. Intet af någon yttre, jordisk dager får här tränga in, utan det famlande folket skall känna, huru mörkt det är, och får gärna vara omgifvet af troll och drakar och fasor för att så mycket djupare böja sig för de ofvan dess egen krets stående mäktige där uppe i koret, hvilka ensamme ega insigten och vissheten och med dem nycklarna till lifvet och döden. Gudstjänsten framträder med majestätet af en uppenbarelse, med väldet af en öfverlägsen makt; och

folket är till såsom en massa, hvilken icke har rätt att fordra något, utan endast pligt att böja sig och få, såsom smulor från rik mans bord, de nådegåfvor, som kyrkan på hårda vilkor medgifver. Det är ett förfärligt rum, denna mörka kyrkosal uppe i den trånga och dystra fjälldalen, det är ett rum, som kraftigare än något vittnar om det verkliga väsendet i det märkvärdiga historiska skede, då Nordens kraftfulla allmoge brände sina gamla hednagudar och lärde sig att knäfalla för altaret och presten. Ljus kommer nog äfven för massorna, ty de äro lika säkert kallade därtill, som någonsin de stora, vägbrytande andarna; men det går åt tidsåldrar därtill, och århundraden försvinna som timmar i det stora, arbetet för de mångas framåtskridande till dager och klarhet, och vi må ingalunda inbilla oss, att vi ännu hunnit längre än ett kort stycke framåt på början af vägen. Det vore att tänka lågt om mänskligheten att skatta den nutida civilisationen högre; ty sant är det väl, att hon uträttat åtskilligt, men *djupt* har hon dock ej ännu trängt.

Det är godt, att från mörkret i den gamla kyrkan komma ut i den friska naturen, som just här börjar att taga alt väldigare och väldigare former. Alldeles invid Borgunds kyrka ligger ett af de märkligaste vägstycken i hela Norge, nämligen »Vindhällen». Lärdalen, som alt igenom är trång och vild, afsmalnar dock här plötsligen till en trång fjällklyfta, hvars väggar på ett mycket långt stycke stupa alldeles lodrätt ned i älfven. Det är klart, att man under sådana förhållanden i forna dagar ej skulle kunna lägga vägen invid älfven. Fram kom man likväl ändå, ja, Valders vardt, säga häfdafor-

skarne, genom denna dal befolkadt från Västlandet. Men huru kom man fram? Jo, detta fjällskar, som släpper älfven igenom, beskrifver en stor båge, och den punkt, där dalen åter vidgar sig, ligger i själfva verket ej synnerligen långt, fågelvägen räknadt, från Borgunds kyrka. Den fjällhammare, som går ut i dalen och tvingar älfven att göra sin stora bugt, är ej häller så synnerligen hög, åtminstone från den sida, där Borgunds kyrka ligger. Öfver denna ås har vägen sålunda måst läggas. Vi skola försöka att tänka oss den första af de vägar, som här gått fram. Det har naturligtvis varit en gångstig, som småningom fått tjäna som ridväg, ja, som säkerligen fans till långt in i den tidsålder, då människan i sitt otyglade begär efter bekvämlighet kommit så långt, att hon började att fortskaffa både sig själf och sitt gods på hjuldon, tvåhjuliga förstås.

Det företaget, att man satte sin börda på hjuldon, vållade omstörtningar, som för visso ej voro mindre genomgripande än de, som nu vållas af järnvägarna. Ja, hvad hindrar oss från att göra den gissningen, att de matadorer, som allra först haft råd att lägga sig till detta nya fortskaffningsmedel, med outsäglig harm och gränslöst förakt åsett, huru äfven den tidens småfolk småningom också kommit skumpande på fordon med hjul af misslyckad cirkelform. Ja, det har för visso funnits en tid, då ofjädrade åkdon med smala träsäten och med hjul, lika elfvakantiga som de nutida skjutskärrornas i Svea och Göta land, betraktats såsom lika förnäma, som nu för tiden landåer med silfverbeslag.

Spår af denna allra första väg, på hvilken det var bättre att rida än att köra, men ännu bättre att gå och

allra bäst att krypa, finnas ännu här och där i klipporna, synnerligast på den sida af fjällhammaren, som vetter från Borgunds kyrka, d. v. s. nedåt dalen. Denna sida är nämligen förfärande brant och danar, för att bruka en bild från sjöstranden, en bugt, som på tre sidor omgifves af lodräta fjällväggar af betydande höjd. I stygga, numera troligtvis otillgängliga skrefvor i dessa fjällväggar ser man nu små stycken af igengrodd gång- eller ridväg. Dessa äro lemningarna af den allra älsta vägen, forna dagars kungsväg, den väg, på hvilken vi måste föreställa oss, att kung Ring och Beles söner skulle färdats, om de velat komma till hvar andra landvägen. Men det finnes äfven spår af ännu en andra, bredare och bättre väg, som är lika mycket bättre än den förra, som åkning utför ett kyrktak är att föredraga framför åkning utför en tornspira. Och dock var denna andra väg i sina dagar ett verkligt praktstycke och säkerligen alldeles icke gammal, troligtvis icke ens ett eller halfannat hundratal år. * Denna väg har varit fullkomligt fast, ty ganska goda stenmurar hafva på de svåraste ställena stödt honom. Han har endast haft den lilla olägenheten, att han varit så brant, att mången torde svindlat vid blotta tanken på att åka på ett slikt »lutande plan», och att han i de talrika svängarna varit så trång, att alt för många vägfarande utöfver murranden störtat ned i afgrunden. Denna andra väg har dock odisputabelt varit körväg. Men vår tidsålder kom och ville fara med fyrahjulig vagn genom fjällklyftan,

* Ännu så långt fram i tiden som omkring år 1740 kunde man näppeligen i hela Bergens stift på något ställe komma fram en half fjärdingsväg i vagn.

Se Historisk Tidsskrift fjerde Binds andet Hefte, sid 260!

och då slopades den andra vägen och en tredje bygdes, om jag ej misstager mig, på 1840-talet. Denna väg går ett stycke ofvanom Borgunds kyrka rätt upp på åsen och slingrar därpå ned tvärs genom fjällhålan, helt och hållet hvilande på höga, lodräta gråstensmurar. Jag räknade ej, huru många svängar denna väg måste taga, innan man kommit ned i bottnen af dalen, men få äro de icke. Utsigten är storartad. Terrass nedanför terrass, löfträd i hvar enda skrefva, svindlande branter nedanför hvar andra, ända tills ögat längst nere upptäcker älfven, som ringlar fram mellan täcka gårdar. Men äfven denna tredje väg, ehuru så ny, så vacker och så oerhördt kostbar, är nu öfvergifven; ty äfven han är så brant, att det är hemskt att åka på honom. Ingen, som älskar storartad natur och väldiga mänskoverk, bör dock underlåta att gå honom och låta sin skjuts, om man har någon, köra den nya, d. v. s. den fjärde vägen. Denna väg, som alldeles tillhör våra dagar, har sökt sig fram genom dalen på ett helt annat ställe än alla föregångarne. Han har med krutets och dynamitens hjälp krossat klipporna i den ända hittills såsom otillgänglig ansedda fjällremna, i hvilken själfva älfven tagit sin bana. Denna allra nyaste väg blir naturligtvis mycket längre än de gamla vägarna, men också till gengäld i det närmaste fullkomligt flat. Han sänker sig småningom med lindrig lutning liksom den forsande älfven, hvars strand han i hvar enda vrå följer, hela tiden hvilande på en ur klippan framsprängd terrass. Har man tid, är det på det högsta att tillråda, att, sedan man vandrat utför »Vindhällen», såsom den gamla backen kallas, äfven taga en tur in på denna nya väg,

hvars omgifningar äro lika vilda som den gamla vägens, ehuru lodräta tvärbranter naturligtvis aldrig göra ett så gripande intryck, då de ses nedifrån, som då de, sedda ofvanifrån, fylla inbillningskraften med föreställningarna om huru det skulle vara, om de svindlande klippor, på hvilka man vandrar, störtade ned.

Sjätte Brefvet.

Lärdalsören den 18 Juli 1875.

Vägen öfver Sältunsåsen och Galdarne i Lärdalen. Fornåldrig och fattig bygd. Rökugnsstugor. Exempel på mycket gamla stugor i olika delar af landet. Om ljor och takfönster. Olämpligt byggnadssätt försämrar sederna. Vattenledningar. Arkitekten Christies träkyrkor.

Lärdalen är nedanför Vindhällen fortfarande trång och vild, men något sådant parti som stycket ofvanför Husum har den samma dock icke vidare att uppvisa. För den, som kommer från Sveriges flatare bygder, och för hvilken taflorna af fjällens branter ännu äro idel nyheter, gömmer emellertid äfven resan mellan Husum och Blåflaten ett parti af storartad och öfverraskande skönhet, nämligen vägen öfver Sältunsåsen, synnerligast styckena i närheten af de gårdar, som på amtskartan bära namnen Gravdal och Ögård. På det förra stället går vägen, flat och god, fram på en viadukt af höga, lodräta murar och bjuder dels på en lockande utsigt öfver den frodiga grönska, som fyller den trånga dalen, dels åter på en nedblick i de skumma klipphålor, hvilka bygdens fattiga folk åt sig inredt till hölador eller redskapsskjul. På det senare stället har man, liksom vid Vindhällen, tillfälle att jämföra forna och nyare tiders olika väganläggningar.

En bit af den väg, på hvilken man nu för tiden far fram, är onekligen praktfull. Älfven rasar fram i fors på fors mellan klippor, hvilka mindre utmärka sig genom sin höjd än genom den vilda oreda, i hvilken de så att säga slungats kring. Fordom undvek vägen på alt sätt dessa pittoreska stalp utmed forsarna, nu åter har han sprängt sig fram tvärs igenom dem. Han slingrar rundt omkring hvar enda klippknota och in i hvar enda vrå mellan klabbarna. Den del af grunden, som ej är åstadkommen genom sprängning, hvilar på murar, som stöda sig på väggarna af djupa skrefvor. Ibland tycker man nästan, att vägen hänger i luften öfver de stygga, brusande forsarna. Och är än körbanan flat som en järnvägsbank, så bildar hon dock, till på köpet ytterst smal, sådana kurvor, att amatörer af spannköring svårligen i Norden torde kunna förskaffa sig en mer lärorik öfningsbana. Skulle t. ex. värdigheten af hofstallmästare ej kunnat vinnas utan det examensprofvet att här köra åtta spranta hästar i spann, torde åtskillige, som nu hafva den uniformen, gärna hafva afstått från den äran, och flertalet af dem, som vågat försöket, skulle troligtvis blifvit kuggadt.

Vägen håller sig efter utträdet ur de trängsta klyftorna länge på samma höjd, medan älfven sänker sig mycket brant och med henne dalens botten och den gamla vägen. Efter en helt kort stund är det verkligen svindlande att mellan löfträdens kronor under vägkanten blicka ner på vattnet och den forna vägen. Slutligen sänker sig dock äfven den nya vägen, men långsamt och med värdighet, och bildar en i en väldig bugt gående backe. Hela denna kostbara väganläggning

öfver Sältunsåsen är gjord för att undvika de beryktade, halsbrytande backar, utför hvilka den gamla vägen gick, och hvilka gifvit honom det urgamla, ännu bevarade namnet Galderne eller Galdarne. * För att gifva ett begrepp om de backar, utför hvilka vägen från det i ett föregående bref omnämda skjutsskiftet Breidstölen sänker sig på 2 $^{7}/_{8}$ mils sträcka till gården Björkum nedanför Galderne, må jag nämna, att Breidstölen ligger 3300 fot öfver hafvet och Björkum 410. Sänkningen är således 2890 fot, af hvilka brorslotten är fördelad på tre eller fyra backar.

»Lärdalen är i hela sin längd (sex mil)», säger en resehandbok, »blott en djup och smal remna mellan höga, nakna och svarta bärg; men hans storslagna skönhet i fjällformerna och de alltid växlande utsigter, som man får under nedfarten genom de många krökningarna i dalen, bringa snart det skräckingifvande att lemna plats för intrycket af det storartade.» Om man endast reste för att skåda naturens skönhet, skulle Lärdalen tvifvelsutan väcka ett intryck af oblandadt behag, hälst när man kommer öster ifrån, så att de branta, brådstupande fjällformerna äro nyheter för ögat. Men det är ej möjligt att fara sin led fram utan att också gifva akt på folket, och huru intressant detta än må vara att studera, tilldragande är det icke i första ögonkastet. Den stora fattigdom och de små lifsvilkor, i hvilka de fleste lefva, hafva trykt sin stämpel på alt, som hörer mänskor till i dalen. Husen äro små och torftiga, ja, många familjer bo till och med i usla stenhyddor, ynk-

* Ordet Gald betyder, liksom det svenska klef, tvärbrant klippväg.

ligare än alt, vi hittills sett af mänskoboningar i Norge. De höga, rymliga timmerstugor, som i Hallingdalen gåfvo intrycket af välmåga och trefnad, finnas ej mera här. Skogen kan naturligtvis ej vara ymnig i den trånga dalen, hvars små flata ytor mestadels uppbrutits till åker och äng, och tusental af de träd, som ibland ymnigt nog växa högt uppe i fjällskrefvorna, kunna näppeligen åtkommas af någon dödlig. Denna skogsfattigdom har helt naturligt vållat, att äfven burget bondfolk oftast uppfört sina hus endast af plank, och att månget hybble finnes, där ett fuktigt jordgolf omöjliggör både sund luft och renlighet. Det är både lärorikt och förfärande att se sambandet mellan det ekonomiska och det moraliska eländet. Lärdalen predikar högt därom.

Af berättelsen i mitt förra bref om vägarna förbi Vindhällen är det tydligt, att denna smala dal sedan urminnes tider varit en färdväg af stor betydelse, och blotta tillvaron af Borgunds kyrka så högt uppe som två och en half mil från hafvet eller rättare fjorden visar, att befolkning funnits och bebyggelse däruppe redan i kristendomens första tider. Men andra drag visa lika tydligt, att all mänsklig odling här endast lefvat så att säga på nåder, och att den vilda naturen uti alla skepnader trängt på. Skred hafva gått ner utför de branta fjällen och ödelagt hus och hem, folk och åker; och icke ens de skyggaste af de vilda djuren hafva tykt den lilla rispa, som mänskligt arbete brutit upp i vildmarken, vara af oroande art. Man har härpå ett märkligt exempel i en notis, som förvaras uti en resebeskrifning från år 1668 af Ludovicus Paus, prost i Finnmarken. Det heter där om Borgunds kyrka: »En

artelig trækirke efter gammel vis med adskillige tårne udsiret, S:t Andræ kallet; herinde står et stort udstoppet rensdyr, som blev skudt under prediken, da det som en vejviser marscherede frem for de andre dyrekropper.» *

Under naturens öfverväldigande tryck har dock en liten befolkning närt sig fram i dalen genom alla tidsåldrar, och just genom sin fattigdom torde den samma bevarat eller rättare varit ur stånd att förändra sitt fornåldriga lefnadssätt. Hvarje bildad person känner väl numera, att våra hedniske fäder ej hade spisel och skorstenspipa som vi, utan endast en eldstad af hällar midt på golfvet och ett hål i taket till rökfång. Mindre bekant torde det vara, att det, i synnerhet i västra Norge, finnes en öfvergångsform mellan stuga med öppen äril midt på golfvet och stuga med riktig spisel. Denna öfvergångsform, om hvars möjliga förekomst i vårt eget land jag ännu intet känner, kallas rökugnsstuga och utmärkes däraf, att elden ej längre brinner midt på golfvet, utan i en trång, djup, täkt ugn, som uppmurats i ena hörnet. Murkappa, som uppfångar röken, och pipa, som leder honom ut, finnas dock ännu icke, utan lågan slår ofvan ugnsgapet upp mot takstolarna och fyller hela stugan liksom i den älsta byggnadsformens tid, med rök. Företrädet af denna byggnadsform, rökugnsstugan framför rökstugan, är ej stort, men dock något, och består däri, att ugnsmurens uppvärmda stenar utstråla värme äfven en stund sedan elden slocknat.

* Se Foreningens til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring Årsberetning for 1866, sid. 73!

I Sverige torde väl redan under medeltiden de katolske prelaternes boningar samt klosterna hafva gifvit ett föredöme till byggande af spislar med rökfång, och hos oss undanträngdes således för hundratals år sedan de gamla rökstugorna, om än hålet i taket i somliga landsändar länge allmänt bibehölls och brukades som takfönster. I det östanfjällska Norge uppkom säkerligen föga senare än i Sverige och genom samma inflytelser byggningssättet med spisel och skorsten, ehuru spiseln i början, liksom ännu i öfra Gudbrandsdalen, ej bygdes samman med timmerväggen utan, sannolikt af fruktan för eldfara, uppfördes fristående ett godt stycke från den samma; men det gamla sättet med öppen äril midt på golfvet dog ej ut ändå. Talrika exempel förefinnas i flera af östlandets dalfören på rökstugor, som brukats ända in i de två sista århundradena, ja en fransk resande, de la Martinière, såg flera sådana ännu år 1653 blott ett par mil från Kristiania.

Som egenheterna hos dessa märkliga kvarlefvor af forntidens lefnadssätt i Norden och dessa stugors fortvaro så nära våra dagar torde vara flertalet af svenske läsare obekant, må jag här i förbigående meddela ett par små notiser, hvilka äfven ur den synpunkten torde kunna hafva något intresse, att de äro väl egnade att häfva de fördomar, som en eller annan torde hysa mot våra nordiske fäders smak och slöjdskicklighet. I Wiels beskrifning öfver Ringerike af år 1743 skildras en stuga på gården Devegge i Näs prestgäll i Hallingdalen. Timret i väggarna var af sådan groflek, att endast två stockar behöft genomsågas för att dana dörröppning, och ändå kunde en medelstor karl gå in utan att buga

sig. Timret var listhyfladt i hopfällningarna, och det var lagdt fint blått kläde mellan hvar stock, dörrstolparna voro utskurna i ett löfverk, svalstolparna likaså, ty det var svalgång på två sidor. Fönster funnos inga eller hade ursprungligen icke funnits, hvadan stugan ej häller fått annan dager än den, som fallit in genom rököppningen i taket.

En annan stuga af samma slag omtalas i Foreningens til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring Årsberetning för 1860. Den samma fans åtminstone kvar ännu så nyligen som 1859, då en teckning af henne togs. Denna stuga tillhörde gården Söndre Raudland i Opdals socken i Numedalen och var en oförändrad rökstuga ända till år 1734, då hon inreddes med nyare eldstad. »Byggnaden», skrifver antikvarien Nicolaysen, »är nu icke allenast en af de älsta verldsliga träbyggningar i landet, utan företer äfven en stor sällsynthet, då den har en runeskrift, som förtäljer, hvem som uppfört stugan. Inskriften står öfver den med utskärningar i gammal smak utsirade karm, som omgifver ingångsdörren till förstugan. Denna inskrift innehåller i öfversättning: 'Torgöt Fifil gjorde mig.'» Den lärde meddelaren anser, att inskriften icke kan vara yngre än digerdöden, eller 1350. Smaken i dörrposternas utskärningar pekar å andra sidan till tiden efter 1250. En tredje stuga af samma slag är Jutulstugan på gården Uv i Rennebo, hvilken socken ligger i Örkedalen i Trondhjems stift. Portalen på denna stuga påminner mera om stilen i medeltida stenkyrkor, än om de inhemska träkyrkornas konst. Äfven Jutulstugan är af jättetimmer. En gammal bonde berättade Eilert Sundt, att han en gång mätt

den ena af syllarna och funnit honom vara två alnar i tvärmått. Sundt säger själf: »Jag fann den en tum bredare än min spatserkäpps längd; men mycket tyktes då vara bortruttnadt.»

Jag har fört in dessa drag af forntida minnesmärken för att ge en bild af den konstskicklighet, hvarmed man i älsta tider täljde, timrade och bygde, och för att ge ett begrepp om hvad furuskogarna i Norden fordom hade för virke att bjuda timmermannen på. Dessa ståtliga praktstugor voro emellertid alle sammans rökstugor och gåfvo således en bild och ett återsken af de hus, i hvilka Nordens forne bönder, lagmän, höfdingar och konungar uti längst förflutna, hedniska dagar bodde. I åtskilliga bygder, såsom i Sätersdalen och i Rundalen i Voss, brukades länge, ja, ända in i våra dagar, de uråldriga rökstugorna till sommarstugor, medan mer nymodiga hus utgjorde bondens vinterbostad. Och jag kan slutligen tillägga, att jag själf för fyra år sedan hade den lyckan att påträffa en bebodd rökstuga utmed vägen mellan Vossevangen och Gravens socken i Hardanger. Elden brann på äriln midt på golfvet, sängarna voro uppredda, och fullt bohag stod kring väggarna. Husets folk sutto till bords och grässtrån och blåklockor tittade in genom ljoren (rököppningen) i taket.

Men, som jag ofvan sagt, utbyttes på många ställen i västra Norge rökstugor mot rökugnsstugor, och dessa hafva i sin ordning på många eller de flesta ställen fått gifva vika för de mer renliga nutida spiselstugorna, såvida man icke får antaga, att det i de flesta fall varit samma stuga, hvars eldstad tid efter annan ändrats. Nu mera brukas järnkaminer, användbara äfven till kok-

spislar, mycket allmänt i västra Norge. Men i den fattiga Lärdalen hafva rökugnsstugorna länge lefvat kvar. Ännu 1817 fans knappast någon stuga, som hade bättre eldstad än rökugn, och detta till både vinter- och sommarbostad. Och ännu omkring 1750, skrifver Pontoppidan, som då var biskop i Bergen, att fönster med glas voro ytterst sällsynta till och med hos de rikaste bönder; och gå vi ett hundra år ännu längre till baka i tiden, torde mången prestgård funnits, som icke hade annat ljus i stugan, än det, som kom in genom taköppningen. Detta förhållande, hus utan väggfönster, erinrar om ett drag i den gamla Fritiofssagan, där höfdingen Anganty sätter Halvar att hålla vakt uppe på taket. Han skulle ropa ned genom ljoren, i fall han vardt varse något. Tegnérs framställning häraf i början af sången om Fritiof hos Anganty förtager det fornåldriga i hela situationen och kommer en okunnig läsare att tro, att det fornnordiska huset var likadant inrättadt som det nutida. Äfven från Sverige berättar Vadstena klosters diarium om en riddare, som vardt skjuten genom takfönstret.

Men den ena tanken har nu födt den andra, så att vi kommit alt för långt bort från Lärdalen. Det är klart, att trängseln och kvalmet i de ynkliga rökugnsstugorna, uppförda smått och uselt i skogsfattig bygd, skulle bidraga att sänka folket i orenlighet och djurisk torftighet. Män och kvinnor sammanfördes på ett sätt, som var vådligt för bevarande af rena seder. Redan Pontoppidan klagar också för mer än ett århundrade sedan öfver osedligheten i Voss och socknarna i inre Sogn och säger särskildt om Lärdal och Aurland ett

alt annat än lofvande omdöme. Och Eilert Sundt förer 1864 inre Sogn i det lägsta och mest vanhedrande rummet på sin tabell öfver de norska bygdernas antal af oäkta barn. Nöden och osedligheten äro alt för ofta inbördes upphof till hvar andra; men där de båda en gång kommit in, hafva de en förfärande kraft att bryta ned alt ädelt och godt. Jag kan, hvad Lärdalen beträffar, tillägga ännu ett drag, som härutinnan är upplysande, och jag tager det ur en vida spridd skrift af Eilert Sundt. År 1846 var Moe och 1847 var Asbjörnsen ute på resor i landet, för att samla folkvisor och sagor, och båda kommo att resa genom Lärdalen i Bergens stift. Deras reseberättelser finnas trykta i tidskriften »Universitets- og Skole-Annaler». »Jeg tager neppe Feil», säger Moe, »når jeg yttrer den Formening, at Leirdalen * ikke har noget af Betydenhet at yde Folkepoesiens Samlinger, og at de, der her kunde väre at udvinde, for störste Delen vilde väre neddukkede i så rå Sandselighed, at de vanskelig lade sig rense og benytte». Asbjörnsens utlåtande är af samma slag: »De få Eventyr», säger han, »jeg hörte under min Reise gjennem Leirdalen, vare overordentlig humoristiske; men de havde almindelig det tilfälles med en del af Eventyrene fra Valders, at de vare inkarnerede med den krasseste Sandselighed, så at det er en Umulighed at benytte dem.» Äfven Eilert Sundt gör en likartad erfarenhet, som är så pass stark, att äfven han, som stundom ända

* Stafningsförbistringen är i Norge lika stor som i Sverige. Jag har framför mig tre norska publikationer. I den första står Lerdalen, i den andra Leirdalen, i den tredje Lärdalen. Jag brukar den sista beteckningen, emedan dalen i isländska skrifter kallas Læradalr.

till orimlighet tager i försvar de mindre prisvärda egenheterna hos det norska folket, utbrister: »Jeg må sige, at en sådan udtänkt Liderlighed havde jeg ikke forestillet mig blandt vore Land-amuer.»

Men det är nu hög tid, att vi lemna Lärdalen. Det var i glödande solhetta, som vi färdades dalen utför och kommo till Lärdalsören vid Sognefjordens strand. Dalens nedersta del är något bredare än den öfra och mycket sandig; men befolkningen har här såsom i Gudbrandsdalens öfversta socknar genom vackra vattenledningar, som på många ställen korsa vägen, skaffat sina fält en god vattning, hvadan de ock te sig synnerligen frodiga. En mycket vanställande sed herskar här likväl, nämligen att landtfolket, tydligen af brist på foder, på det ynkligaste sköflar löfträdens grenar på alla fina och bladrika kvistar, hvadan de lundar, som skulle förmildra intrycket af dalens vildhet, i stället likna grupper af upp- och nedvända sopkvastar.

Vid Lärdalsören märktes det granneligen, att vi voro komna till äkta landthotellscivilisation. Table-d'hôte-middag, långsam, dålig och dyr. För öfrigt är här post-,telegraf- och ångbåtsstation samt en viss köpingsaktig bebyggelse. Lärdalsören hyser emellertid också en byggnad af synnerligt intresse i sin nybygda kyrka. Denna är liksom Borgunds nya kyrka och flera andra nya kyrkor i Sogn uppförd enligt ritning af den framstående, rikt begåfvade arkitekten Christie, åt hvilken restaurationen af Nordens skönaste kyrka, Trondhjems domkyrka, nu är anförtrodd. Jag skulle vilja råda hvarje fattig församling, som kunde hafva större lust att uppföra en vacker kyrka af trä än en ful af sten, att vända

sig till herr Christie för att få ritning. Denne arkitekt är grundligt bevandrad både i Nordens urgamla träbyggnadskonst och i kontinentens och Englands medeltida stenbyggnadskonst, och han har hedern af att hafva på ett sådant sätt tillämpat den inhemska trästilen, att redan många rätt fattiga församlingar i Norge kunna samlas i ett nytt och tillika andakten värdigt rum. Det vore för vidlyftigt att här ingå i detaljer; jag vill endast framhålla grundtanken i Christies träkyrkor.

Så till vida har han upptagit stafkyrkornas disposition af rummet, att själfva kyrksalen består af ett mycket högt midtelrum, åt öster fortsatt af koret samt i norr och söder genom en pelarrad skildt från sina smalare och lägre sidoskepp. Dessa sidoskepp påminna så mycket mer om motsvarande rum i stafkyrkorna, som *deras ytterväggar icke hafva några fönster.* Uti ännu en sak har han följt stafkyrkornas mönster, nämligen däruti, att hela byggnadens höga takresning är fullt synligt inuti och sålunda icke blifvit genom något dumt och ödsligt lögnarhvalf af hvitmålade, spruckna bräder, förkonstladt efter mönstren af gammal brunnssalongsarkitektur. Taksparrarna samt hela resningens alla vinklar och knän lyfta sig tvärt om på en gång med sådan konstnärlig smak och med sådan konstruktiv klarhet och enkelhet, att de utan all fråga genast uppenbara, att det är en mästare och ingen klåpare, på hvars vink de fogat sig sålunda samman. Och nu slutligen hans verkligen värdiga små landtkyrkors skönaste egendomlighet och den punkt, i hvilken han å ena sidan fullständigt bryter mot det katolskt mystiska i stafkyrkorna och å den andra ansluter sig till den vackraste märk-

värdigheten i den fornnordiske bondens rökstuga! Jag sade nyss, att sidoskeppens ytterväggar hade alls inga fönster. Men äro då Christies kyrkor mörka såsom det gamla Borgundstemplet? Nej! Fastän de hafva intet af den rättrogna hvitmening och döda kalkrappning, som tyckes vara den svenska protestantismens liffärg, vet jag mig aldrig hafva varit i kyrkor af mer behaglig dager. Hemligheten är, att Christie tydligen genomträngts af skönheten i den *dager uppifrån*, som var karakteristisk för det fornnordiska huset, och som ger en egendomlig, nästan himmelsk och helig belysning åt några af Tidemanns skönaste taflor (jag påminner särskildt om Haugianerne), och som slutligen forskaren ännu någon gång kan få njuta i någon af de urgamla rökstugorna. Med denna dager har han öfvergjutit sina kyrkor, väl icke genom fönster i taken, men i det stället genom fönster på midtelskeppets höga öfverväggar. Detta strider icke mot anordningen i de stora katedralerna och t. ex. i Upsala domkyrka, men skilnaden är dock högst betydlig. Dessa kyrkor hafva fönster både på det högre midtelskeppets och de lägre sidoskeppens ytterväggar; Christie däremot samlar alla ljusöppningarna högt uppe på midtelskeppets sidoväggar, hvilka tätt, tätt äro genombrutna af fönster, så att dagern med rik kraft strålar ned ofvanifrån och ger fullt ljus åt hvar enda vrå af kyrkan. Och likväl kunna endast få eller nästan inga platser blifva utsatta för solskenet själft.

Färgen i Christies kyrkor är träets egen, endast i Lärdalsörens något förhöjd genom målning på sparrarnas och bjälkverkets skråkanter.

Det yttre af dessa kyrkor tilltalar icke i samma grad som det inre. Sparsamhetshänsyn kunna dock möjligen härpå hafva haft mycket inflytande, ty jag ser ingen anledning, hvarför icke det yttre skulle kunna upptaga åtskilligt af det träbildhuggeri och af de vackra dvärggallerier, som smycka de forna träkyrkorna. Jag för min del sätter dock den enklare utsidan af Borgunds nya kyrka framför den mer pompösa fasaden af Lärdalsörens, där det om en veranda påminnande portgalleriet och i synnerhet de två alt för långt från hvar andra isärspärrade tornen göra ett stördt och oharmoniskt intryck. I hvad fall som hälst har dock arkitekten Christie gjort ett uppslag i vår nutida, torftiga kyrkobyggnadsstil, ett uppslag, som är värdt det varmaste erkännande.

Men ångaren tjuter där ute på fjorden, och jag måste sluta. De drakar, som nu plöja Ellidas gamla vågor, äro nog både snabba och bra, men någon Frithiof ser jag icke till om bord och icke häller någon Ingeborg på stranden. Men på alla kanter hör jag la langue de yes gurglas upp ur manliga och kvinliga porterstrupar, och från nu är den musiken oundviklig, om vi ej vilja afstå från färden till det skönaste, Nordens landamären gömma, nämligen det »underdeilige Hardanger». Därifrån mitt nästa bref, så vida jag icke före framkomsten är ynkeligen afliden i öronkatarr, förorsakad af hörselhinnornas misshandling genom det fulaste kulturspråk i verlden.

Sjunde Brefvet.

Vossevangen den 19 Juli 1875.

Sommarnatt på Sognefjorden. Soluppgång utanför Amble. Aurlandsfjorden och Näröfjorden. Närödalen och Stalheimskleven med sina forsar. Voss Norges Italien. Tvindeforsen.

Vi gingo i söndags afton, den 18 Juli, om bord på ett af Nordre Bergenhus amts ståtliga ångfartyg. För att slippa riskera att midt på natten, såsom ju ganska lätt kunnat ske, försofva oss på hotellet, beslöto vi att taga vårt nattlogis om bord på ångbåten. Denna skulle nämligen afgå kl. half två på morgonen. Kvällen var vacker, och det var behagligt att se hafsvattnets varma färg i solnedgången. En stund var däcket tämligen folktomt, ty nästan alla hade gått tidigt till sängs för att kunna njuta af den stundande morgonfärden. Men snart tittar ett hufvud upp ur aktersalongsdörren: »Hu, hvad det är varmt där nere!» Inom kort kommer ett annat: »Det var da skräkkelig! Det er akkurat som at koges levende i en Theemaskine!» Strax därpå brummas nere ur trappans djup några synonymer till verbet »damn», och snart uppsticka ett par polissonger, i det närmaste öfverskyggande en liten näsa, hvilken med sina besynnerliga oregelbundenheter liknar en hund, som sitter mellan två buskar.

Saken är enkel nog. Hittills hafva vi litet hvar fått frysa uppe på fjällen och äro ovana vid värmen, och nu hafva vi kommit till Nordens bästa värmekälla, Norges västra kust. I själfva verket var luften så ljum och mild, att all vistelse i täpt rum var outhärdlig, och det dröjde ej lång stund, förr än däcket åter var fullt af folk, som, likt djuren i arken, hvart efter sin natur sökte ställa så behagligt för sig som möjligt. Först var det ett par äldre herrar, som från en bunke tıossar började tala nattens tungomål, det där egendomliga, som ej utgår från munnen utan strax ofvanför. Ett par feta berlinare lade sig på spjälsofforna; och det lät, när de sofvo, som om man spelat långa, tyska koraler på bastuba. De många damerna stredo hjältemodigt mot Jon Blund, till och med sedan äfven åtskillige af de yngre herrarne »vikit sig» här och där i vråarna på däcket. Ändtligen gaf dock äfven en fet och förmodligen rik gumma blott och uppenbart svaghetens offer åt naturen och deltog ungefärligen lika harmoniskt som en gammal, sprucken violoncell i den ofvannämnda tyska musiken. Detta faktum rubbade tydligen någon hållpunkt i de yngre damernas tankegång; efter en stund såg man en ung fru i sina bästa år svepa in sig i en fotsid plaid och med sin på samma sätt utstyrde man intaga samma ställning som de väna systrarna Aglauros och Herse på östra Partenonsgafveln. Det såta paret hade dock intet annat att luta sitt hufvud emot än rorpinnen, och han var af järn. Nu bäfvade de yngre af de eleganta damerna ej länge till baka för att gäspa och det riktigt öppenhjärtigt och af all sin förmåga, och slutligen öppnades äfven för dem en utväg, då en utaf

dem, så sömnig, att hon ej viste, hvad hon gjorde, mottog och begagnade sig af en god madrass, som en välvillig ungersven uppburit ur salongen och utbredt på däcket. Inom kort funnos inga flera madrasser kvar i salongerna, men väl sneglade den matta fullmånen, som sken på däcket i den ljusa sommarnatten, förvånad på de tio till tolf bylten af filtar och plaider, ur hvilkas ena ända ett ljuslockigt hufvud och ur hvilkas andra ett par små fina pariserskor framtittade. Och sagan förtäljer, att den förra instrumentalmusiken snart förstärktes af ett helt litet kapell af små, blyga violiner, spelande med sordin.

Men hvilans timmar äro ej långa. Skrill, skrill, skrill tjuter den demoniska olåten i ånghvisselpipan och störer friden i den pittoreska turistkaravanen, som lägrat sig på det moderna drakskeppets däck. Man morgnar sig, så godt man kan; ty hvem vet, om han någonsin mer får gunga på Sognefjordens mångbesjungna böljor. Stränderna, som omgifva de inre vikarna af denna fjord, uppstiga nästan öfveralt omedelbart utur vattnet till höga, vilda fjäll, och alla fjordens många vikar och armar hafva hvar för sig rang, heder och värdighet af fjord.

Lärdalsfjorden, hvilken vi segla utåt, har storartade, men föga sköna omgifningar. Den grå, ofruktbara klippgrunden är ej tillräckligt brant att göra något öfverväldigande intryck, och de många, kalstammiga tallarna, som genom skogens gleshet rent af kunna räknas, öka ännu mera intrycket af magerhet. Vid mynningen af Lärdalsfjorden har man åt nordost ett stort perspektiv inåt den alldeles likartade Årdalsfjorden,

på hvars vänstra sida man tydligen skönjer inloppet till den tre och en half mil långa Lysterfjorden, hvilkens stränder, en af skådeplatserna för Hagbarts och Signes historia, för visso äro att räkna till det skönaste, som famnas af Sognefjordens armar. Min färd på Lysterfjorden för fyra år sedan måste jag räkna till mina skönaste minnen från Norge, och det är med vemod, jag denna gång drager förbi porten till detta förtrollande paradis, där den 700 fot höga, lodräta Fejgumforsen störtar ned på en terass af frodiga skogar, och där Urnäs ligger så fagert på en udde, öfverväxt med kirsbärsdungar. Emellertid styr vår ångare in i den för mig nya Amblebugten, hvilken med sina stora, välbygda gårdar (Amble är den Heibergska familjens stamgods) och sina äppleträgårdar i någon mån påminner om bygderna kring Hardangerfjorden.

Vid utfärden från Amble, kl. half tre på morgonen, mötte oss en af de skönaste taflor, som hela vår resa erbjudit. I mitt första bref tecknade jag den underbara asurkolorit, i hvilken vi hade lyckan att få se den verldsbekanta utsigten från Bolkesjö. Oändligt mycket hafva vi sedan sett af fjällandskap i vacker och intressant belysning; men icke förr än i denna soluppgång på Sognefjorden hafva vi haft den lyckan att få ett i förtrollande sköna färger fullkomligt värdigt motstycke till första dagens aftontafla. Den rol, asurblått spelade i det förra, öfvertog purpurn i detta landskap. Den stora, breda hufvudfjorden låg på en sträcka af ett par mil spegelklar framför oss, de af glesa furor bevuxna, från två till fem tusen fot höga stränderna återgåfvos af det klara vattnet, och midt framför oss, tre mil borta i

perspektivets bakgrund, utbredde sig Fresviksbräens ismassor såsom en silfverkrona på de 5000 fot höga fjällen. Nattens glåmiga dager började alt mer att ljusna, men kvarhöll ännu hela landskapet i en kall, grå färgton, då i ett nu den allra öfversta kammen af isbräen, taflans högsta punkt, började att tindra i skarp purpurfärg liksom en eldslinie. Vi hade solen rakt bakom oss, ty vår kosa gick åt väst-syd-väst; men det dröjde mycket länge, innan hon kom så högt upp, att vi kunde se henne själf. Emellertid vidgade sig den skimrande strimman och öfvergöt först hela den fårade ismassan med en kristallisk purpurglans och snart därpå hela det höga fjäll, hvarpå denna hvilade, med en ljusare, men lika eterisk, skiftning af samma färg. Tag rodnaden af den ljusröda törnrosens allra skäraste blad och tänk dig denna fullkomnad af en skenbar genomskinlighet, och gjut så i tankarna detta fina stoff som en flygtig anda öfver fjäll efter fjäll och låt det återspeglas af den klara fjordens vatten, tills du har hela det kolossalt stora landskapet insvept i den varmaste purpurdager, och du har ändå endast ett ytterst svagt återsken af den undersköna soluppgång, dina resande vänner sågo på Sognefjorden!

Sedan man passerat Yttre Frönningen, öppnar sig en intressant utsigt åt väster ut mot Lekanger, men vår färd går mot söder in i den trångaste och vildaste af Sognefjordens armar, nämligen Aurlandsfjorden samt dennas ännu ryktbarare gren, Näröfjorden. Redan i Aurlandsfjorden stupa fjällen mycket brantare ned i vattnet än i själfva hufvudfjorden, och för gårdar och odling finnes det endast på några få ställen ett knapt

utrymme. Vi glida alt längre framåt och hafva redan hunnit så långt, att vi med kikaren kunna på stranden längst in mellan fjällen skönja Underdals kyrka, då en gapande klyfta mellan svindlande höga, lodräta klipptorn öppnar sig till höger. Dit in i den mörka remnan mellan fyra och fem tusen fots fjäll, lyktande i tvärbranta stalp, är det som vi skola styra; ty det är Näröfjorden. Det var natt, då jag sista gången passerade in här, och det af stjärnor genomstrålade mörkret skänkte då åt denna dystra hafsarm ett ändå mer häpnadsväckande tycke. Nu gaf visserligen dagern fastare konturer, men det var mörkt och hemskt äfven nu, då vi ur solsjuset styrde in i den af en skarp och kall morgonvind genomsusade, i djup skugga liggande jätteremnan.

Fjällen resa sig tvärbrant upp ur vattnet som en lång rad af oformliga gaflar, såsom en förstoring i hundradubbel skala af en gata i någon fallfärdig medeltidsstad. Den, som sett en rad byggnader af samma slag som apotekshuset i Visby, förstår hvad jag menar. Ibland blir man hemsk till mods, då fjorden kniper sig samman, så att man knappast tycker det kunna vara rum för den stora ångbåten mellan de lutande klippväggarna. Snö tittar fram nästan i hvar enda hög skrefva, och små, hvita vattenfall taga skutt på skutt utför tvärbranterna. Gårdar titta också fram här och hvar i remnorna; men hemskt måtte det vara att bo på dem, och hemskt är också nästan alt, som Näröfjordens strandbor hafva att förtälja från gångna dagar: hvirfvelvindar, stenskred, snöskred, gårdars ödeläggelse och många människors undergång. Här förstår man,

hvad det är, som ingifvit Wergelands sublimt sköna dikt om Sognefjorden:

»Den har väret Dödens Gjäst,
den har seilet på en Torden,
den er döbt i Rädsler vorden,
som har plöiet Sognefjorden,
Fortun fra til Sognefäst.

»Har du glemt dit Fadervor,
mindes du ej Bön at bede:
lär den af en Guddoms Vrede!
tänk dig, Synder, da tilsäde
i en Båd på Sognefjord!»

Klockan 6 på morgonen hunno vi till Gudvangen, den mångberömda stationen vid Näröfjordens innersta strand. I fjällväggen rätt ofvanför den punkt, där ångaren stannar, störtar ett ganska betydande och mycket högt vattenfall, Kilforsen, ut från klippan och slungar sina yrande vattenmassor åtskilliga hundra fot ned genom luften till en längre terass, från hvilken vattnet i nya forsar sedan vältrar sig ned i fjorden. Icke torde väl den högsta punkten af detta vattenfall ligga lägre än 2- à 3000 fot öfver hafvet, men så brant är fjället, att man från ångarens däck får skåda nästan rakt upp i luften för att få se vattenstrålen, som glindrar mot själfva den blåa himmelen. Midt emot forsen står ett väldigt, pyramidformigt fjäll af stor skönhet. Det är den sista jättegafveln vid fjorden.

Dagen artar sig att blifva solvarm och vacker, och som jag förr gått nästan hela den sex och tre fjärdedels mil långa vägen härifrån till Eidet i Hardanger

till fots, gäller det nu att komma framåt medelst ett snabbare kommunikationssätt. Efter en god frukost i Gudvangen sätta vi oss därför upp på en kärra och åka i följe med en älskvärd norsk familj uppför dalen. Närödalen är ett af de skönaste vägstycken i Norge; men styf i nacken gjorde den mig förra gången, och skarpt anlitade voro bådas våra nacksenor äfven denna dagen. Dalens sidor äro nämligen så tvärbranta och höga, att man hela vägen får färdas med näsan rätt upp och med haka och panna i samma horisontalplan, om man vill se alt märkligt, som naturen här bjuder på. Ett turistfölje i Närödalen skulle vara ett ypperligt motiv för en komisk tecknare, och mer än en resenär torde här vandrat så, att han stupat på näsan genom att glömma se efter, hvar han skulle sätta sina fötter.

Trots dalens utomordentliga vildhet, kan det dock ej nekas, att naturen på samma gång är ytterst leende. Mjuk löfskog klättrar på många ställen högt upp på klipporna ända till den punkt, där de lodräta branterna taga vid. Som dessutom dessa tätt och ofta äro genomskurna af små, lodräta vattenfall, liknande band af lefvande silfver, upphäfves fullkomligt intrycket af rå storhet och ger rum för njutningen af liflig och leende fägring. Midt i dalen, där denna tätt sammanknipes af ett löfrikt utsprång af den östra fjällväggen, reser sig, skenbart enstaka, den väldiga, som en kupol fullkomligt rundhufvade Jordalsnuten till en höjd af 3,500 fot. Midt på Jordalsnutens lodräta sida går, svindlande högt uppe, en väg, kallad Nålene, som, halsbrytande på sommaren, lärer vara fullkomligt lifsfarlig på vintern. Trots många försök har jag med kikare ej kunnat upp-

täcka, hvar denna väg går; men han finnes, ty det ligger åtminstone en gård, Jordal, i fjällklyftan vid sidan af Jordalsnuten, och denna gård måste hafva en väg till dalen. Namnet Nålene torde hafva något samband med den barrskog, som slagit sig in i Jordalsnutens skrefvor.

Västra Norges älfvar äro korta, men många af dem äro icke dess mindre mycket vattenrika. Detta kommer däraf, att de mindre hemta sin näring af sommarens regn än af jöklar och snömassor uppe på fjällen. Det är en stor olikhet mellan de älfvar, som upprinna af smält snö, och dem, som störta fram under isen. De senare äro vanligen häftiga och strida och hafva ett slags smutsig mjölkfärg eller likna lervatten. Närödalens älf är däremot af det förra slaget och innehåller det skönaste vatten, jag någonsin sett, ett vatten så absolut klart, att, såsom jag en gång förr därom skrifvit, det ibland förefaller, »som om blott en klar, grönaktig glasskifva sakta gungar fram öfver stenarna på bottnen». Från den solbelysta hufvudådran till strandvallarna, där det flyter i skuggan af lummiga träd, gömmer detta vatten en så rik skiftning af färger, en så bländande strålbrytning, att man nästan föreställer sig, att juveler blixtra ur det klara djupet. Denna vackra älf bildas vid Stalheim, en mil ofvanför Gudvangen, af två tämligen ansenliga älfvars sammanflöde. Dalen slutar vid den punkt, där detta sker, med en ganska brant fjällås, som skjuter fram ett stycke, så att dalen klyfves i två korta dälder, omgifna af tvärbranta fjällväggar. I hvar dera af dessa dälder nedstörtar ett vattenfall af flera (jag förmodar af fyra till sex) hundra fots lodrät höjd. Det östra fallet heter Stalheims-

forsen, det västra Sivleforsen. Och på fjällväggen mellan båda dessa forsar slingrar i femton bugter den praktfulla väganläggning, som är verldsbekant under namn af Stalheimskleven.

Denna väg, som helt och hållet är bildad genom sprängning och lodräta, murade terasser, är i sina nedre slingringar inbäddad i lundar af björk och andra löfträd, men ger dock vid hvarje vändning en förträfflig utsigtspunkt till endera af de två sköna forsarna. Högre upp blir omgifningen mera kal, och man får rundt omkring sig se stora fält och åsar af snö uppe på fjällryggarna. Men desto märkvärdigare blir också utsigten nedåt dalen. Den tillryggalagda »kleven» liknar, uppifrån sedd, en ofantlig ringlande orm, som från en väldig tjocklek uppe i de öfversta bugterna småningom afsmalnar, ända tills han som ett fint band försvinner nere i dalen. De båda forsarna bilda hvar sin älf, och man ser liksom på en landkarta de båda flodernas mångreniga sammanflöde tätt under backens nedersta terrass. Där bortom fortsätter älfven, glimmande i dagsljuset, sin slingrande väg genom den trånga dalen, på hvars vänstra sida Jordalsnuten häfver sin af en egendomligt silfverhvit stenart danade hjessa. Här uppe märker man äfven, att den sköna, ändå brantare, men lika silfverhvita och dessutom af små fina forsar genomstrimmade, fjällväggen midt emot Jordalsnuten också reser sig högre mot skyn än denna. Säkert är den fjällväggen öfver 4000 fot hög. Och se, längst bort i bakgrunden skimrar på en mils afstånd den sköna Kilforsen uti fjällsidan ofvanför Gudvangen. Förra gången, jag var här, glimmade där borta tre forsar liksom parallella

strängar utför klippan, men de två mindre voro i år uttorkade.

Sträckan härifrån till Vossevangen är af helt annan natur än Närödalen. Höjderna äro stora nog; men svindlande branter på tusentals fot finnas knappast annat än på något enstaka ställe. Däremot är här rymligare plats för jordbruk och odling, och löfskogarna, frossande af solljuset på de af hundratals aldrig sinande bäckar vattnade dalsidorna, uppnå en höjd, frodighet och saftig färg, hvartill Norden näppeligen mer än i Hardanger och Nordfjord torde ega ett motstycke. Då dessutom täcka sjöar med väl odlade stränder tätt och ofta förhöja landskapets skönhet, må man förlåta, om norrmannen, stolt öfver sitt Voss, kallar denna uråldriga bygd för Norges Italien. Jag var trött, ensam och olifvad, då jag förra gången färdades genom Voss, och jag gaf då ej denna trakt det erkännande, som den samma förtjänar. Nu färdades vi fram här i tropiskt solkvalm och uttröttade efter en genomvakad natt; men Voss fylde ändå våra sinnen med förtjusning. Vi må dock endast syssla med naturen, drägterna, fornstugorna och folktypens plastiska skönhet, ty dessa äro värda beundran. Men bed icke på något af skiftena Stalheim, Vinje eller Tvinde om att få mat; ty då mister du matlusten! Och bed häller icke om vatten; ty detta får du sannolikt i ett kärl, hvarur du ej har mod att dricka! Lyd mitt råd, ty jag känner sederna i det gamla Voss!

I Voss kvarlefva de gamla, vackra folkdrägterna; de gifta kvinnorna bära skaut (hufvudduk) af hvitt linne med rika, vackra broderier af matematiska mönster i svart silke. Till högtidsskruden hörer ett brokigt pärl-

broderi på bröstet och ett hvitt förkläde med genombruten bård, båda af synnerlig skönhet och liknande motsvarande stycken af skruden i inre Hardanger. Till hvardagsskruden nu i höslåttern hörer för kvinnorna hvit bindel om hufvudet och blå, djupt urringad kofta med hvita lintygsärmar eller också röd skjorta. Brud i Voss bärer icke krona, utan en stor, flat skifva af rikt pärlbroderi på sammetsgrund, och från denna skifva hänger öfver måttan rikt, förgyldt silfverglitter med blad och skålar ned rundt kring hufvudet. Bruden bär dessutom rika kedjor och söljor och ett präktigt bälte, men tyckes icke hafva något pärlbroderi på bröstet. Vid brudfärden sitta alla till häst och föra ett omåttligt stoj och väsen, kanske till ett minne af de forna brudröfverierna.

Vossingarne bedömas af norrmän såsom ett djärft, eldigt och kvikt, men tillika hårdt och stridt folk; i äldre tider voro de kände såsom goda slagskämpar. Själf har jag af detta ingen annan erfarenhet, än att jag i Voss var vittne till det enda gästgifvargårdsgräl, jag hört i Norge. Säkert gäller dock om detta folklynne, att vid sidan af en vidtberyktad osedlighet, som har en ikke ringa grund dels i gamla oseder, dels i husböndernes hela anordning af lifvet inomhus, gömmer dock vossingen för visso ett mycket djupt känslolif. Jag påminner härvid om den gripande berättelsen Pilt-Ola af Magdalena Thoresen.

Då man närmar sig skjutsskiftet Tvinde, möter vid en skogsdunges slut en öfverraskande syn; ett väldigt, skummande vattenfall störtar i tusende kaskader, förorsakade af bergets horisontala aflagringar, ned från klip-

pans rand i dalen. Detta fall var i år synnerligen praktfullt, och det är genom rikedomen på pittoreska detaljer och småpartier att räkna bland de skönaste i Norge. Det synes genom sin betydande höjd, där det glittrar högt öfver skogstopparna, från alla håll i dalen och faller ned i blomsterrika löfängar.

Men tiden går, vossevägarna äro backiga, solen steker, och sömnlöshet, trötthet och skärande hunger väcka en häftig längtan till Fleischers goda hotell på Vossevangen. Ändtligen kl. 4 e. m., äro vi framme. Det går omkring i hufvudet af svält:

»God dag, hr Fleischer! Känner ni igen gamla, hungriga bekanta?»

Åttonde Brefvet.

Bergen den 28 Juli 1875.

Den tilltänkta Bergensbanan öfver högfjället. Färd till Hardanger. Vistelse på Lofthus. Kyrkbesök. Historien om Blind-Anna. Färd till Aga.

Med den gamla hansestadens skeppuppfylda hamn och lifliga rörelse för mina ögon vill jag nu korteligen sammanfatta våra reseintryck från Vossevangen och hit. Vi togo icke den genaste vägen, ty då hade vi öfver Evanger och Bolstadören kunnat vara här på omkring tio timmar. Denna tur skulle för en ingeniör varit mer intressant så till vida, som han då fått se den terräng, där Vossbanan, den första beslutade länken i en tilltänkt Bergen—Kristianiabana, skall gå fram. Troligen kommer denna terräng att erbjuda konsten många vackra uppgifter att lösa. Man kan gissa till detta redan af en vanlig vägkarta; ty det finnes mellan denna banas ändpunkter, ehuru postvägen till Bergen går öfver Vossevangen, ingen sammanhängande körväg. Vägen är till stor del vattenväg på mycket smal sjö eller fjord med branta och lodräta stränder. Samma tur skulle också för konstens och poesiens vänner hafva erbjudit ett par vallfartspunkter. Största backen på denna väg heter nämligen Flagestien af gården Flage, från hvilken Welhaven hemtat stoffet till sin praktfulla sagodikt »Åsgårdsreien», och snedt emot, tvärs öfver älfven, lig-

ger Säim, de i dikten uppträdande bärsärkarnes gård. Uppe på fjällsidan, rakt ofvanför Flage, skall dessutom ligga Bergslien, den store norske bildhuggarens och hans broder, målarens, stamhem.

Som jag kommit att nämna ordet Kristiania—Bergensbanan, må jag få tillägga några ord. Ännu är ej sträckningen österut från Vossevangen bestämd; men som vi förut på vår vandring både i Telemarken, Numedalen och Hallingdalen sett ingeniörernes pinnar i marken, är det oss bekant, att undersökningar skett utefter flera linier, och den norska publiken tyckes sålunda hafva att vänta en stortingsstrid af det slag, då en hvar af nit för det allmänna bästa vill hafva banan just till sin dörr. Jag måste bekänna, att jag, då man för ett par år sedan först fick höra talas om tanken på en bana öfver fjällen mellan östan- och västanfjällska Norge, vardt häpen. Jag var ej obekant med de norska högfjällens natur och de svårigheter, saken i tekniskt hänseende skulle komma att möta, och då jag därtill lade, att befolkningen öfver alt i de af en sådan bana genomskurna distrikten, hvar hon än kommer att läggas, är vida glesare än utefter någon annan europeisk bana af samma längd och samma art, tyktes mig saken hafva ringa utsigter till framgång. Stämningen synes emellertid allestädes i landet vara för detta företag, och terrängen torde ställa färre svårigheter för anläggningen än för underhållet af banan. Detta gäller i synnerhet sträckan öfver högfjället, där man under vintern kommer att få göra sig beredd på förfärande yrväder.

Jag kan ej bestämdt uppgifva längden af denna sträcka, men, med antagande af att banan från Vosse-

vangen kommer att gå upp genom Rundalen, samt genom den af mig i ett föregående bref skildrade Ustadalen sträcka sig ner i öfra Hallingdalen, så torde afståndet fågelvägen mellan de punkter, där körvägen i denna stund tager slut på hvar dera sidan om fjället, få antagas vara ungefär 6 $^3/_4$ norska eller något öfver 10 geografiska mil. (Detta dock blott efter mätning med passare på geografiska opmålingskontorets reskarta.) På denna betydliga sträcka, till största delen belägen 3500 till 4000 fot högt öfver hafvet, ligga endast några få gårdar, små och fattiga, hvilka äro bebodda äfven under vintern. På sommaren finnes likväl mycket folk på dessa fjällvidder, emedan hela bondefamiljerna under höslåttern flytta upp från självfva gårdarna i dalen till de talrika, men torftigt bebygda sätrar, som finnas utefter vattendragen. Under vintern åter äro alla, som ega gårdar i dalen, nere från fjällen, och då afbrytes fjällbondens enslighet endast då och då af resande, mest fattigt folk, som i handelsärenden nödgas på skidor färdas öfver dessa stora ödemarker mellan Hallingdalen samt Hardanger och Voss. Som dessa resande emellertid äro långt talrikare än sommarturisterne, kan det då ibland hända, att de två små gårdarna, Nygård och Fjeldberg, som ligga närmast öster om amtsgränsen, knappast kunna hysa dem alla. Tollef Nygård, den gästvänlige bonden på den första af dessa gårdar, har mången gång fått sitt visthus utätet af sådana objudne gäster, som alt för ofta hafva föga eller intet att betala med, men hvilka han dock måste hysa, då det i det närmaste skulle vara det samma som mord att drifva dem ut i vinterns snöstorm, som uppe på dessa hög-

fjäll lärer hafva ett majestät och en kraft, mot hvilka det vore fåfängt att kämpa. Och från dessa gårdar är det icke mindre än 2 mil till närmaste granne, gården Tufto i Ustadalen.

En omständighet, som emellertid mer än moras, fjällväggar och myrländ mark kommer att göra denna bananläggning kostbar, är sommarens korthet uppe på fjället. Man får bringa dit upp, kanske långt ifrån (man väntar för de norska banorna mycket arbetsfolk från Sverige) stora skaror arbetare endast för några få månaders arbete, och man måste tidigt på hösten åter hemförlofva dem. Vidare blir det nödvändigt att sörja för dessa arbetares härbärgerande och kosthåll under den korta arbetstiden, ty fasta gårdar finnas, såsom sagdt, nästan inga, byggnadsmaterialier måste fraktas uppför obanade fjällsluttningar, och lifsmedel, äfven de torftigaste, bli genom lång och svår transport mycket dyra. Och när banan en gång blir färdig, bör det, utom talrika banvaktare, under vintern, jag vet ej hvarifrån, skaffas tillgång till extra hjälp för snöns undanrödjande efter svåra yrväder; och de fjällhotell, som väl oundvikligen måste komma att upprättas, få vara beredda på att när som hälst under vintern, då ett bantåg yrt fast, för flera dagar eller längre härbärgera och föda stora skaror passagerare, medan de i vanliga fall kanske ilas förbi utan att där spisas så mycket som en enda måltid.

Dessa svårigheter äro stora, men säkert ej oöfvervinneliga, och det inre Norge är lika väl som vårt Jämtland i högsta grad i behof af lättad samfärdsel med hafvet. Först genom en järnväg kunna de omät-

liga och makalöst goda betena gifva ränta på det knappast rätt uppskattade kapital, som de innehålla, först då en sådan kommit till stånd, kan en mer solid välmåga få fotfäste i fjälldalarna än nu, och renlighet, rörelse och förhoppningar komma in uti bygder, som ännu dväljas i försoffande tunga förhållanden. Och då slutligen blir bonden fri från den massa utländingar, som, likt de egyptiska gräshopporna, endast och allenast äro honom till en förbannelse. De, som prisa det guld, som ur främlingarnes fickor rinner öfver i bondens, veta föga, huru själfva öfverflyttningen går till, och betänka icke, huru demoraliserande en ständigt återkommande källa till vinst utan mot vinsten svarande möda och uppoffring kan blifva. Dem, som frukta, att bonden på många håll skulle komma att lida nöd, om främlingarne på jernvägar droge hans dörr förbi, hänvisar jag till exemplet af Sverige, där också bonden skulle förgås, sedan jernvägar och kanaler gjort slut på forbondeförtjänsterna. Just sedan de upphörde, har emellertid bonden endast och allenast blifvit jordbrukare, ständigt hemma i eget arbete, och först då har det svenska jordbruket blifvit i stånd att åstadkomma en utförsel af storartadt värde. Och något liknande kommer också att hända Norge, och skulle ske än bättre, om man kunde lägga järnväg till hvar enda sevärd punkt i landet. Då toge ett par hundra hotell hela vinsten af de betalande kappsäckarna, och i bondens hus gästade endast Norges egna söner, studenter och folk, som reser för allvarligare forskningars skull. Och de skulle hvarken kunna gifva någon synnerlig näring åt stygg snikenhet eller blifva till nämnvärdt hinder för alla armars flitiga sysslande

med mark och äng under sommaren. Och då slutligen skulle nya kapital komma att söka sig användning i jordbruket och draga till det samma folk med insigter.

Då jag tänker mig Bergensbanan färdig, vill jag korteligen måla sista dagens färd på den samma. Bantåget går t. ex. ut från Rolfshus eller någon annan punkt i Gol på morgonen tidigt. Man åker i ändlösa barrskogar flera timmar, man skymtar vid förbifarten af Ål det gamla tingshusets vackra portal, man spisar frukost någonstädes i Ustadalen. Sedan bär det uppåt och uppåt i oändlighet; man far förbi Toftemoen, Foss och de andra gamla, välbygda gårdarna och är om en timme uppe på 3,500 fots höjd vid norra stranden af Ustavandet. Ännu susa kortvuxna fjällbjörkar utmed banan, men något högre upp taga äfven de slut. Man stiger ur på en station för att på ett fjällhotell få en dryck getmjölk, man ser på sidan om banan gamla, låga gråstenshybblen, säten för ohyra och smuts (det är de forna, då öfvergifna sätrarna), och ett stycke från dem nya, välbygda, renliga hus, uppförda af timmer, som endast med hjälp af banan kunnat forslas så högt upp (det är de nya, bättre sätrarna).

Vi åka i en salongsvagn för att kunna få se utsigten, och denna är storartad. Till höger reser sig i flera mils längd tätt utmed banan de 2,500 fot öfver fjällens betesslätter sig häfvande väggarna af Hallingskarven, hvilken icke illa blifvit liknad vid ett jättestort, upp- och nedvändt skeppsskrof; till vänster utbreda Ustavandet, Stödlefjorden och andra fjällsjöar sina klara vattenspeglar, och högt öfver lägre fjäll i sydväst och söder reser sig den väldiga Hardangerjökulen med blå

is på skuldrorna till något högre höjd än Skarven, eller till ungefär 6,350 fot öfver hafvet. Men småningom börjar banan att sänka sig och löper genom den långa Rundalen makligen fram till Vossenvagen, där middagsbordet väntar. Vi spisade frukost i barrskogarnas dal, och nu skall det smaka godt att få middag i det löfrika Voss. Och här hoppar jag af det tänkta bantåget, som självt får taga sig fram till Bergen, bäst det kan, för att förtälja, hvad som sannfärdeligen händt oss på vår verkliga resa från Vossevangen till Olaf Kyrres, Håkon Håkonsöns, Kristoffer Walkendorfs, Holbergs, Welhavens och Ole Bulls stad.

Jag slutade mitt förra bref med, att vi uttröttade och ursinnigt hungriga anlände till Vossevangen på eftermiddagen den 19 Juli. Nu gälde frågan, om vi skulle stanna kvar och dröja en eller annan dag i Voss eller, begagnande det vackra vädret, genast, trots tröttheten efter en färd sedan kl. 2 på morgonen, fortsätta till Hardanger. Som en ångbåt följande morgon gick från Eidet nedåt Sörfjorden, på hvars undersktöna stränder vi hällre än i Voss ville söka oss en väl behöflig hvila, valde vi det senare och skildes sålunda från den älskvärda norska familj, i hvars sälskap vi genomkämpat våra sista strapatser. Som jag förr noga studerat dessa trakter, var det också för min resas ändamål föga försummadt genom att nu göra en snabbare färd. Altså bar det å väg på den goda chaussé, som genom en förtjusande natur förer ned till Hardanger.

Vossevangen ligger endast 120 fot öfver hafvet, och första delen af vägen går sakta uppåt, till en del genom vacker granskog, den enda, som finnes i Bergens

stift. Naturen är i början icke öfverraskande storartad: frodiga gårdar, feta ängsmarker, nu utsändande ett ljufligt doft af nyslaget hö, skogiga höjder och ett par små skogsgölar, sådana som man ser så många kring vår svenska bana öfver Kolmorden. Den brännheta dagen hotar att efterföljas af en rätt kall kväll. På chausséns högsta punkt står en sten, som tillkännager, att vi äro komna upp ända till 834 fots höjd öfver hafvet. Vi fortsätta nu sakteliga utför, men blifva så frusna, att vi just ämna taga på oss våra plaider, då vi vid en svängning af vägen med ens komma in i en varm, ljuflig luftström. Det var den första hälsningen från Hardanger, Nordens varma paradis. Nu behöfdes inga ytterplagg, utan i tunn tageltygsrock kunde jag sitta och köra till långt in på natten. Äfven nedfärden från denna sidan till Hardanger har ett vägstycke, som påminner om Vindhällen och Stalheimskleven. Det är chaussén genom den en fjärdedels mil ofvanför skjutsskiftet Vasenden belägna fjällkittel, i hvilken vattenfallet Skjervet störtar ned. Man kommer vid en svängning af vägen till några små kvarnhus och hör ett väldigt brus nedanför dessa. Man går närmare och finner, att den lilla älfven störtar ned utför en väldig ättestupa, och man skönjer i den lummiga löfskogen nere i djupet vägen och älfven slingra om hvar andra i väldiga bugter. I början går vägen högt uppe på fjällsidan på en utsprängd terrass, som man vore färdig att taga för en smal altan. Men småningom sänker han sig i många bugter, går fram och tillbaka, så att man har det stora vattenfallet än framför sig, än åter bakom ryggen. På ett par ställen finnas stenbänkar, som inbjuda vandraren

att hvila och blicka nedåt i den vackra dalen, där vägen ibland går liksom genom en löfsal af vilda lindar, björkar, askar, almar, aspar och rönnar. Längre ned i denna dal nedstörtar på östra sidan ett mycket högt vattenfall, Skorven, föga omtaladt, emedan det ligger på sidan af en trång fjällklyfta, men i skönhet vida öfverträffande Skjerfvet.

Vasenden ligger i Gravens socken, och den tre fjärdedels mil långa vägen genom Gravdalen, förbi kyrkan, ner till Eidet vid själfva fjorden måste räknas till en af de skönaste bland Norges många vackra farleder. Hela vägen, numera flat som ett golf, löper tätt nere vid stranden af en liten speglande insjö, omgifven af höga, branta, löfskogsklädda fjäll, som blott på några få ställen gifva plats för öfver måttan täkt belägna gårdar. Bitvis är denna väg sprängd och murad, så att fjällväggen med sina vajande björkar i skrefvorna hänger ut öfver vandrarens hufvud. Ehuru ärda till ytterlighet trötta, njöto vi dock i fulla drag af denna förgård till det »underdeilige Hardanger», och först kl. 11 på natten hunno vi fram till Mälands goda hotell på Eidet, tätt invid en af fjordens nordligaste vikar.

Ej vardt sömnen häller nu lång, ty redan kl. 5 gälde det att vara om bord på ångaren Vikingen, med hvilken vi styrde färden utåt Gravenfjorden, som snart mynnar ut i den stora Hardangerfjorden. På min förra Hardangerfärd reste jag in till det särdeles vackra Ulvik och till Eidfjord, de östligaste vikarna af fjorden, innan jag drog ned i Sörfjorden, det mångbesjungna Hardangers krona och stolthet. Denna gången togo vi vägen rakt ner i Sörfjorden, där vi kl. 7 på morgonen på

Lofthus välkomnades af gamla vänner, samma älskliga värdfolk, hos hvilket jag för fyra år sedan njöt några af mina bästa stunder i Norge.

På kartan öfver Norge ser man mellan Haugesund och Bergen en stor fjord sträcka sig djupt in i landet. I början går denna fjord i nord-nordostlig riktning, vänder sig sedan hufvudsakligen åt öster, utsänder därpå åtskilliga vikar mot nordost och kröker slutligen nästan rakt mot söder. Det är denna mot söder gående vik, Sörfjorden, som i Tidemands och Gudes liksom ännu tydligare i Eckersbergs Brudefärd, i Wergelands och Munchs poem och i Kjärulfs musik blifvit målad och lofsjungen i skönare drag än någon annan bygd i Norden. Jämförelsevis få äro de svenskar, som ännu besökt Sörfjorden, och ingen af dem lärer väl kommit dit utan högt spända förväntningar; men jag tror likvisst, att ingen gästat denna förtrollande strand, ingen, som haft ögon att se och öron att höra med, utan att hafva burit hem med sig både uppfyllelse af hvad han hoppats och ändå mer, burit hem med sig ett minne af den fagraste natur och ett lefvande återsken af den skönaste utveckling, hvartill inhemsk, äkta nordisk allmoge hittills på egen, fri, självständig grund kommit.

Låtom oss först kasta en blick på den natur, i hvilken den äkta Haringertypen lefver. Sörfjorden har en längd af tre och en half mil och en bredd af en half. På den östra sidan af fjorden resa sig, ofta tämligen brant, de stora Hardangerviddernas yttersta förmurar till en höjd af i medeltal 3500 till 4000 fot; på den västra lyfta sig lika brant, men till tusen fots större

höjd, de fjällväggar, som omkransa den stora halfö, hvars inre helt och hållet är uppfyldt af Folgefondens ända till en höjd af 5300 fot öfver hafvet upptornade, blågröna, stundom af hvit snö täkta ismassor.

De höga och branta fjäll, som sålunda på båda sidor innesluta Hardangerfjordens egendomligt grönhvita vatten, stupa emellertid sällan lodrätt ned i vågen, utan utsända tvärt emot från sin fot vackra, löfskogsklädda sluttningar, doftande björklier, som slutligen löpa långt ut i vattnet, bildande låga, lummiga uddar. Dessa sluttningar och dessa uddar äro att räkna bland de fruktbaraste trakter i Norge, och gårdarna ligga också tätt, tätt intill hvar andra, utan att dock åkern fått ödelägga ängen, eller odlingen fått utplåna naturens eget fagra verk. Ingenstädes vet jag mig hafva fått intrycket af natur och människor, som trifvas så väl till hopa, som i Hardanger. Hvad som förhöjer intrycket af lummighet, på samma gång det högst betydligt ökar Hardangerbondens afkastning af sin jord, är, att ängarna öfver alt utmed Sörfjorden äro beväxta med äple-, päron- och körsbärsträd, och detta i sådan utsträckning, att det på många ställen är bestämmande för hela landskapets tycke, synnerligast om våren, då alla de stora fruktskogarna rundt kring stränderna blomma.

Lyfta vi nu vårt öga öfver dessa täcka sluttningar till fjällens väldiga murar, så bjuda dessa i sitt slag en lika skiftrik skönhet. Än stå de kala, svarta och saknande all växtlighet, liksom gengångare af naturens sublima urmassor, innan ännu ett inre eller yttre lif sprängt deras stenskal, än äro de klufna i klyftor, däl-der och skrefvor, i hvilka dalens saftiga grönska trängt

sig in, eller till hvilka hon klättrat upp, om det också gält att storma själfva de öfversta tinnarna, än åter genomskäras de väldiga fjällen från ofvan till nedan af svindlande höga, smala vattenfall, som glittra och skimra desto klarare, ju mörkare själfva den klippa är, som de försköna. Och dessa mångfaldiga vattenfall torka i Hardanger aldrig ut, ty de hafva sin näring af de stora snö- och ismassor, som kröna fjällens toppar och synnerligast på Sörfjordens västsida sträcka väldiga armar af blå, djupt söndersprängd is ned genom de öfversta fjällgapen.

Det är svårt att säga, i hvad belysning Sörfjorden är skönast. På morgnarna lysa Torsnuten, Aganuten och alla de västra fjällens branter och ismassor af dagerns första purpur, medan de vackra bygderna kring Kinserviks och Ullensvangs kyrkor ligga kvar i nattens djupa skuggor; om aftnarna åter, då solen går ned, kastar hon ännu länge, sedan västsidan mörknat, öfver kanten af Folgefondens is en gnistrande eldrand, som ger sitt återsken åt Skrikjoforsen och alla de öfriga höga vattenfallen på fjordens östra sida.

Vi togo in, såsom jag nyss nämde, på Lofthus. Denna makalöst vackert belägna gård ligger i Ullensvangs socken, på östra stranden af fjorden och så tätt intill vattnet, att själfva ångbåtsbryggan bildar halfva gårdsplanen. Tätt ofvanför Lofthus ligger uppe i backsluttningen Oppedalsbygden, en stor klunga med välmående gårdar, omgifna af fruktparker, norr om Lofthus ligger invid stranden en liten täck egendom, Skrifvargården, knappast skönjbar mellan de höga frukt- och löfträden, och söder om gården bygges för när-

varande en pensionsanstalt för flickor, säkert den mest naturskönt och friskt belägna i Norden. Öfver taken och lunderna, som tillhöra Oppedalsbygden, ser man från rosenkvarteret på Lofthus gård fjällväggen med den lilla Skrikjoforsen, som uti ett lodrätt fall af 500 fot eller mera störtar ut öfver en fjällrand af två tusen fots höjd öfver fjorden. På detta fagra Lofthus lågo vi stilla för att hvila ut efter den ytterst ansträngande färden och för att samla och ordna våra intryck. Jag tror ej, att jag går grannlagheten för nära, då jag säger, att vi på intet ställe i västra Norge, där resande mottagas i ett slags landtligt hotell, funnit ett hjärtligare mottagande och ett älskligare värdfolk. De två makarna på Lofthus äro borna af två bland Hardangers älsta och mest ansedda bondeätter, och man får hos dem ett det vackraste intryck af duglighet och ordning i det nutida arbetet, förenade med den vördnad för fäderneärfda seder, som på det rätta sättet länkar nutidslifvet samman med föregångna åldrar. Och kommer man dem eller deras fränder närmare, skall man uppdaga en naturlig bildning, ett vaket hjärtelif och ett det varmaste intresse för alt skönt och ädelt. Lika varma uttalanden har jag äfven af andra resande hört om de Hardangerfamiljer, med hvilka de kommit i beröring på Utne, i Ulvik och på många andra ställen, och jag har i det hela det intrycket att, såsom Hardanger är Nordens skönaste bygd, så är också Hardangerbonden ett mönster för äkta, nordisk allmoge.

I söndags hade vi en härlig dag. Vi sutto hela morgonen ute på bryggan och följde med kikaren de talrika båtar med kyrkfolk, som från alla gårdar och

näs styrde ut på fjorden för att samlas kring den lummiga udde, på hvilken Ullensvangs kyrka ligger. Dessa båtar äro stora och ros af sex till tio åror.. Alla gifta kvinnor äro klädda i snöhvitt »skaut» på hufvudet, hvita linneärmar, grönt eller rödt klädningslif, lysande pärlbroderi på bröstet och gamla, vackra silfversöljor i halskragen, hvilken, liksom handlingarna, är prydd med det smakfulla, genombrutna Hardangerbroderiet. Det är en prakt af färger, ett glitter af pärlor och silfver, hvartill i Norden ej finnes ett motstycke, då dessa ljusletta, nordiska kvinnor till ett antal af flera hundrade stå samlade i solskenet på kyrkovallen. Då jag ser denna sköna skara samlad på knä i kyrkan, då sången ljuder, lefvande och frisk, och då en varm och evangelisk predikan lyfter hvarje ansigtes själsuttryck, så står jag dock inför en helt annan församlingsbild, än den, som spökat bland skuggorna i Borgunds kyrka, och jag måste prisa Gud för, att det gamla är förgånget i Norden. Den unge prestman, hvilken jag nu, liksom för fyra år sedan, fick höra i Ullensvangs kyrka, heter Christie och är en broder till kyrkoarkitekten Christie i Trondhjem.

När vi efter gudstjänsten kommo ut på kyrkvallen och sågo de brokiga allmogeskarorna, kom jag på det lifligaste i hog en folklifsbild från Hardanger, ja just här ifrån Uallensvang, hvilken Jörgen Moe tecknat, och hvilken jag här af flera skäl vill meddela. Dels är nämligen denna skildring i sig själf synnerligen vacker, dels kan hon för de svenskar, som känna Asbjörnsens och Moes ypperliga sagosamlingar, vara af särskildt intresse, alldenstund hon handlar om en af de personer, efter hvilkas berättelse Moe har upptecknat sagor.

Den älskvärde skalden skrifver på följande sätt om

Blind-Anna.

»Som exempel på utmärkta berättarinnor af sagor vill jag nämna den gamla Blind-Anna i Ullensvang i Hardanger. På en sommarresa år 1846 kom jag vid midnattstid i ösande störtregn till Ullensvang, hvarest vi under Knut Oppedals tak funno hägn och vänligt emottagande. Då jag nästa morgon kom ned i stugan, satt gamla Blind-Anna i en kubbstol framme på golfvet, där solen spelade in genom fönstret, med bägge händerna sammanknäpta öfver tjockändan af sin långa, snedt mot golfvet stödda staf, och hvilade hakan, eftertänksam och begrundande, på baksidan af handen. Hon var tyst och stilla; ty man hade sändt bud efter henne och sagt, att en främling ville få höra alla hennes historier och visor, — och nu satt hon och letade upp dem i sitt gamla, halfdunkla minne. Det var ett genom sin prägel af vördnadsvärdhet vackert ansigte, som här hvilade sig på käppen. Från den breda pannan var håret, mjukt och skinande hvitt, med omsorg uppstruket under en liten svart hufva; öfver de af kopporna förderfvade, af ålderdomen rynkade och afblekta dragen, låg en klarhet, en mild ro, som från den gamlas inre lycka gjöt sig öfver hennes anlete och genomträngde hela hennes väsen. Ty ehuru Blind-Anna från sin tidigaste barndom, då hon i kopporna miste sin syn, hade saknat solens glans, bar hon inom sig ett klart och värmande ljus: sina barnaårs sägner och sånger och en orubblig tro. Nu var hon mycket gammal, nära inemot eller öfver då åttio, men hon var ännu hög och smärt till

gestalten och starkt bygd. Hon hade, jag vet icke i huru många år, tjänat hos prosten Hertzberg på Ullensvang som barnpiga, och alla hennes meddelanden ur verkligheten började och ändade med 'På den tiden, då jag lefde under samma tak som salig prosten.' Förmodligen var det i denna ställning, som barnpiga, som hon hade utvecklat sitt förunderligt vackra och sanna föredrag af folkets traditioner i bunden och obunden stil. Nu bodde hon hos en syster och hade fattigunderstöd, men led, som hon gång på gång försäkrade, alldeles ingen nöd. Ehuru blind vandrade hon utan ledsagare omkring i trakten, hvar hon ville; ty hon kände i bokstaflig mening hvarje sten på stigen, och hon höll, som hon själf uttrykte sig, med den vänstra handen sin staf och med den högra vår Herres ledande hand.

»Då jag i Oppedalsstugan trädde fram och hälsade på henne, lyfte hon upp hufvudet, hennes miner spändes, de stora, gråbruna ögonen riktades mot den talande, och hon lyddes noga, som om hon ville utforska den stämma, som uppfordrade henne att bära fram i dagern hennes länge gömda skatter. Men oaktadt ögonen riktades mot mig strålande och blanka, hade de dock icke den seende blickens fixerande makt; deras glans gled öfver i ett drömmande uttryck, som danade en påfallande motsättning till de uppmärksamma anletsdragen och hela gestaltens iakttagande ställning. Hon tyktes nöjd med det sätt, hvarpå jag frambar min begäran, men sporde dock ännu försigtigt, hvad jag skulle göra med hennes historier och visor. Jag svarade, att jag skulle nedskrifva dem, så att de icke skulle dö med henne. 'Ja, ja', sade hon, 'det samma sade gamle prosten, när han

skref upp det, som jag sjöng och berättade.' 'Vill du hafva det på bondemål eller stadsmål?' sporde hon vidare. 'På lefvande bondemål, ackurat som man här i Ullensvang talar och sjunger', var mitt svar. 'Han ville så, gamle prosten också', sade hon och nickade till freds. Jag hade bestått mitt prof, och vi voro från den stunden verkliga vänner.

»Nu började hon att sjunga och berätta, och hvar gång hon märkte, att hennes tradition intresserade mig, sade hon med en viss stolthet. 'Jo, jo, jag kan litet af hvarje, du!' Men ehuru hon var rask och dugtig för sin ålder, tröttades dock snart hennes minne; jag måste tidt och ofta afbryta och kunde blott begagna hennes bättre och lifligare ögonblick. Därför aflade jag täta besök i hennes hydda, och dessa gengäldade hon hvarje gång, en ny tradition rann henne i minne. När hon då med sin staf i handen kom stapplande ned till Sorenskrivargården, hvarest jag i de följande dagarna bodde, sade hon: 'Nu har jag funnit på en ny visa (eller en ny saga) till dig igen. Den, kan du tro, är fin'. Alltid var hon glad och till freds; blott en gång hörde jag henne bittert klaga, och det var öfver det yngre slägtet, som då rent af hade vändt sig bort från de gamla visorna och sägnerna. 'I min barndom och i den tiden, då jag lefde under samma tak som salig prosten, var det icke så,' sade hon. 'Hvar eviga heldagseftermiddag, som vår Herre gaf, sutto vi samman, alla som funnos i grannlaget, både stora och små, och berättade och sjöngo tills långt ut på kvällen. Det kan du tro, var muntra stunder, — var det intet det, Margit?' sporde hon systern. Därtill svarade denna ja och amen.

»Men det är förnämligast från en varm, solljus sommarmorgon uti denna fjordbrädds yppiga och storartade natur, som jag har behållit ett lefvande minne af Blind-Anna. Jag gick och smågnolade. Då hörde jag med ens tätt framför mig ett vänligt: 'Gud signe!' och då jag slog upp ögonen, stod Blind-Anna där med sin staf. Hon fogade till sin hälsning, att hon just kom från Skrifvargården, ty nu hade hon igen en ny visa åt mig. Jag sporde, huru hon kunde veta, att det var jag som kom. 'Jag känner dig på rösten och på gången,' sade hon. — Tätt vid stigen stod en gammal, väldig hängbjörk och krökte sina grenar ut i dristiga bugter, och under björken låg en sten som en bänk. Här togo vi plats, och Blind-Anna började sin sång. Men hon hade knappast sjungit strofen ut, förr än en klunga barn från det rundt omkring sysselsatta slåtterfolket nyfiket närmade sig, först halft rädda och tvekande, en efter annan, men snart dristigare och friare. Inom kort hade hela klungan lägrat sig omkring Gamla-Annas fötter. I början var deras uppmärksamhet delad mellan Anna och främlingen, som satt och skref. Men då Blind-Anna väl hade begynt på med en saga, drog hon snart med sig de små åhörarne, som af den erfarna munnens trollord villigt läto sig föras från den solblanka dagen in i fjälldjupet till Askeladden och trollet med de nio hufvudena. Jag däremot vardt kvar utanför och glömde alldeles att följa den gamlas berättelse. Medan de lätta, sommarmilda vindflägtarna buro till mig lukt af nyslaget hö och ett dämpadt genljud af liens klang under backen och af arbetsfolkets skämtande samtal, satt jag och såg ut i den vackra omgifningen.

Framför mig, under hängbjörkens smidiga, silfverglänsande stam satt gamla Blind-Anna så fördjupad i sin berättelse, att det snöhvita håret hade lossnat under hufvan och glidit ner öfver pannan; vid hennes fötter de barbenta och barhufvade barnen i skjortärmarna, hvilkas ögon hängde vid den gamlas mun och ville uppsnappa ordet, innan det ännu hade sluppit öfver läppen; utanför i den tindrande Julidagens ljus och glans den branta strandbräddens yppiga löfpartier, och så Sörfjordens grönaktiga vattenspegel, i hvars lätta krusningar solstrålarna spelade och glimade och glänste i tusen reflexer, tills fjorden långt i fjärran krökte sig och slöt sina mäktiga klyftor i dunkla, mildt hänblånande förtoningar. Men på den andra sidan, midt öfver fjorden, glittrade och blänkte Folgefondens snökam, som böjde sig ned och kyste fjällets gräs och löf, skinande hvit som Blind-Annas hår, som låg öfver sångens och sagans vårfriska tankar.

»Då jag dagen därefter sade farväl till Blind-Anna, grät hon och tackade mig för de goda timmar, vi haft samman. 'Vi se hvar andra nog intet mer här på jorden', sade hon. 'När du kommer till Harang igen, är jag för visso död'. Hon hade rätt. Ingen, som besöker Sörfjordens undersköna stränder, skall finna henne mer. Nu har hon åter flyttat under samma tak, som salig prosten; Ullensvangs kyrkogård har med sin gräsmatta täkt öfver dem båda.»

* * *

Jag har icke kunnat motstå frestelsen att i mitt resbref rycka in denna lilla makalösa skildring af den folklige skaldens penna och hoppas att han, om han får veta mitt tilltag, skall förlåta det, då det haft sin orsak i kärleken till samma naturtaflor och folklif, hvilka han återger med så mästerligt vackra och sanna färger. Men nu åter till resan!

På söndagseftermiddagen rodde vi med vårt värdfolk öfver fjorden till Aga, dit vi inbjudits till vår värdinnas föräldrar, den gamle stortingsmannen Aga och hans hustru. Som ingen dera af kvinnorna i båten var klädd i europeisk »by»-drägt, fans intet, som störde illusionen, utan vi voro Hardangers barn alle sammans, och såsom sådana togos vi också emot af de vänliga gamla, som midt i Hardangers största fruktparker bebo sitt sexhundraåriga hus.

Aga är en gammal förnäm odalgård med höga anor. På Oppedal på andra sidan fjorden fans fordom en kyrka, som bröts ned på reformationstiden. I denna kyrka fans en marmorsten, på hvilken lästes: »Her hvilir herra Sigurdr, er var Gulathings logmadr, son Brynjolfs a Aga. . .» (Här hvilar herr Sigurd Brynjolfsson på Aga, som var Gulatings lagman.) Denne Sigurd Brynjolfsson lefde i slutet på tolfhundratalet, och han har, enligt Nicolaysens Norske Fornlevninger, sannolikt bebott den sal, i hvilken gamle Aga ännu bor. Denna äldre stuga är emellertid till följd af ombyggnad, nödvändiggjord af förruttnelse i hörnen, något förminskad. Hon var fordom den största i Hardanger, och hennes jättetimmer bär ännu vittnesbörd om en skogsålder, som ej mer återkommer i Norden. Men stortingsman

Aga eger ändå under sitt tak en praktstuga, föga yngre och fullt bevarad, liksom hans närmaste granne också eger en af de största och älsta i landet. I Agas egen stuga finnes den gamla »ljoren» i taket ännu kvar, ehuru numera täkt med glas, och dagern faller därifrån ned öfver den höga takresningens sparrar, öfver väggarnas grofva, mörka timmer och öfver ett väldigt ekbord, som löper framför den ena långbänken.

Det var en innehållsrik, oförgätlig afton, vi tillbragte i denna fornåldriga storstuga, där vi efter besök hos en granne, rik på gamla fädernedrägter, smycken och klenodier af utmärkt skönhet och gedigen prakt, slogo oss ned kring ekbordet och läste högt ur Fänrik Stål, som vi lånat med oss från Lofthus, och som ej var mer okänd i Hardanger än i mången svensk bygd. Det gör hjärtat godt, och jag kan vittna därom, att den vänligaste stämning mot Sverige öfver alt är rådande i Norge, och att svenskt språk ljuder så tilltalande i norska öron, att man mången gång blir ombedd att tala eller läsa, blott emedan norrmännen önska att få höra vårt språk rent och klart. Vi hafva också många gånger, just därför att vi varit svenskar, rönt hjärtlighet och förekommande välvilja, och det af både rik och fattig. Det är vårt intryck af färden.

Om jag säger, att vi med vemod och saknad skildes från våra vänner i Hardanger, säger jag icke mera, än vi kände. Hvar gång vi hädanefter höra tonerna af

»Der ånder en tindrende Sommerluft
varmt over Hardangerfjords Vande»,

så skola vi vara midt ibland dem och minnas våra små roddfärder mellan de löfrika stränderna, som hela som-

maren igenom i jungfrulig skönhet bevara den ljusa, klara grönska, som öfver alt annanstädes i Norden ensamt smyckar våren och med honom förgår. Och hvar gång vi tänka oss ett nordiskt allmogelif i hela den skönhet och ädelhet, hvartill det på inhemsk grund samt i och genom vördnad för fädernes arf kan uppblomstra, så skola Sörfjordens undersköna stränder bilda ramen kring vår vackraste tafla.

Nionde Brefvet.

Bergen den 28 Juli 1875.

Om utflygter i Hardanger. En ny väg till Hardanger. Öfsthusforsens märkvärdighet. Staden Bergens anläggning och blodiga minnen. Eystein Magnussöns konungasal. Håkon Håkonsöns gillesal. Hanseaternes öfvervälde i Bergen.

Ehuru jag i mitt förra brefs början lofvade att med ens föra de värde läsare, som hade tålamod att följa mig, ända fram till Bergen, så hann jag dock ej med det, utan lemnade dem i Hardanger. Nå ja, på sämre ställe kunde de hafva hamnat. Och hafva de väl användt tiden, kunna de från Sörfjorden haft ett ypperligt tillfälle till utflygter, och det sådana utflygter, som torde vara oförgätliga.

Den punkt, till hvilken främlingar allra mest färdas, är Vöringsforsen. Vägen dit går från Vik i Eidfjord, men lärer, trots åtskilliga förbättringar, vara så svår, att mången resande ej ansett resans vinst, synen af Vöringsforsen, uppväga besvärligheterna och kostnaderna. Vöringen får man numera, sedan kapten Hille fått turistföreningens nya väg färdig, skåda nedifrån; men man har också genom denna vägbyggnad kommit till visshet om, att forsen, om än alltid en af Nordens skönaste, dock ej på långt när är så hög, som man förut, skådande den samma ofvan ifrån, trott.

En annan fors, hvars rykte däremot är i betydligt stigande, är Ringedals- eller Skäggedalsforsen. För fyra år sedan besökte jag detta undersköna vattenfall, som tätt vid stranden af en storartad fjällsjö, Ringedalsvandet, störtar utför en lodrät fjällvägg, och som är så gynsamt beläget, att man kan gå alldeles in bland det yrande skum, som åt alla håll störtas ut från fallets fot. Höjden af detta fall är mig veterligen aldrig med vetenskaplig noggranhet mätt, men lärer väl näppeligen vara under 500 fot. Jag har hört gissas på ända till 1,000 fots höjd.* På färden till denna fors, hvilken färd bäst företages med Odda, ångbåtsstationen vid Sörfjordens sydliga spets, till utgångspunkt, får man dessutom på köpet anblicken af en bland de älskligaste forsar, jag känner, nämligen »Tyssestrengene», en grupp af två svindlande höga systerforsar, som störta ut från fjällsidan ett stycke från hvar andra, hänga alldeles fria i luften och midt på sin luftiga väg förena sig till en enda pelare af yrande, glittrande skum. För fyra år sedan, då jag gick den tre fjärdedels mil långa vägen från Sörfjorden och upp till den fjällsjö, vid hvars strand både Ringedalsforsen och Tyssestrengene glimma, var denna väg delvis något vådlig, såsom på några ställen bestående af en enda stock, fastslagen vid hala fjällsidan, på andra åter af stegar, kanske ej fullt bristfria. Men nu lärer ny väg vara lagd djupt nedanför den gamla och fullkomligt fri för alla vådliga ställen.

* Enligt de nyaste uppgifterna är Ringedalsforsen 160 meter (540 svenska fot) hög. Vöringen 144 meter (485 svenska fot) hög, Riukan 245 meter (825 svenska fot) hög och Norges högsta vattenfall, Vettisforsen, 310 meter (1,045 svenska fot) högt. På alla andra ställen i detta arbete menas norska fot.

Ännu en annan utflygt kan jag förorda. Från Odda går man en tjugu minuters väg upp öfver backarna, tills man kommer till fjällsjön Sandvensvandet, på hvilken man ror en kvarts väg till mynningen af en liten dal, som öppnar sig mellan två väldiga fjällknutar på västra sidan. Då man vandrar uppför denna dal, får man snart ofvan lummig björk- och alskog syn på Folgefondens höga rand, och litet längre fram ser man, att denna Nordens näst största jökel just i denna dal nedsänker en väldig arm, den ryktbara Buarbräen. Jag skref i min förra resdagbok om denna brä följande: »Förfärliga ismassor, brustna i de vildaste former, asurblåa hvalf och afgrunder åt alla håll, sorl af vatten, som till och med i språng och forsar störtar ut från denna verld af is. Jättestora stenar sitta inklämda högt uppe mellan iskolonnerna, en af dem är fullt ut så stor som ett hus. Ångsblomster stå fagra och friska ända in i stänket af den smältande isen, och frodiga åkrar prunka med godt korn ett knapt bösshåll från isens nedersta rand.» Denna märkliga jökelarm har danat sig under loppet af de sista femtio åren och tränger oupphörligt framåt, skjutande framför sig väldiga åsar af slam, lera och stenblock. År 1870 utvidgade han sig 130 alnar och 1871 icke mindre än 6 alnar på en vecka. Han har redan börjat ödelägga Buargårdens marker, och så framt han icke stannar, dröjer det icke många år, förr än gården ligger fullständigt begrafven.

På återvägen från Buarbräen bör man ro till Sandvensvandets södra ända och på den präktiga chaussén färdas uppför hela Oddadalen, som, synnerligast för sina många forsars skull, räknas till en af Norges skönaste

punkter. Fjällen äro väl hvarken så höga eller af så egendomlig form och kolorit som i Närödalen, men skogarnas friskhet och forsarnas mängd och skönhet gifva en rik ersättning. En af dessa, Hildalsforsen, utgöres egentligen af en räcka af forsar nedanför hvar andra, till sammans bildande en höjd af 1000 fot; en annan, Loteforsen, bildas af två dylika terassforsar, och det märkliga är, att man nästan från samma punkt af chaussén, som ständigt är våt af Loteforsens skum, kan på en gång se två andra forsar, Skarsforsen, liksom Loteforsen belägen på dalens östra, samt Espelandsforsen på dalens västra sida. Synnerligast märkvärdig är den sistnämda. Han breder sig med hundratals fina, tunna, florlika kaskader ut öfver en bärgbrant, som är bruten af otaliga remnor och klyftor; men hela denna grupp af bländhvita strålar, hvilka bilda ett pyramidaliskt helt som ej kunnat danas skönare af den ypperste konstnär, som velat bygga en vattenkonst i jättemått, domineras af en högre, bredare och än mer luftig midtelarm, som i den mest graciösa linie slungar sina klara hvita hvirflar ned genom luften framför det öfriga fallet, så att man stundom ser de inre kaskaderna genom floret af den yttre bågens pärlskum.

Fortsätter man vägen ofvanför dessa sköna forsar, vinner man en härlig utsigt ned öfver dalen från den stora stigningen en fjärdedels mil nedanför skjutsstationen Seljestad. Men ännu skönare är den utsigt, som väntar på andra sidan om samma station eller i det trånga och vilda Seljestadsjuvet, där chaussén i stora bugter slingrar sig uppför fjället ända till den väldiga höjden af 3,392 fot öfver hafvet. Där njöt jag

vid mitt sista besök i Norge åsynen af en solnedgång af makalös prakt. Dalen låg skum och mörk djupt under mina fötter. Väg och älf och klipputsprång kunde knappast skymtas genom kvällstöcknen där nere, men öfver de omätliga fjällviddernas åsar lyste ännu solen med purpursken, och hela Folgefondens milsvida iskammar stodo skenbarligen i lågor.

På den tiden tog körvägen slut där uppe, men meningen var, att han skulle fortsättas först utför Horrebräkkene, en utförsbacke på 2,192 fot, ner till Röldal och därpå åter uppför en backe af 2,380 fots höjd och ett par mils längd till Dyrskaret, som (3,580 fot öfver hafvet) är den lägsta punkt, där väg på dessa kanter kan läggas öfver fjällen mellan västra och östra Norge. Från Dyskaret skulle chaussén sedan sakta sänka sig till Haukelidssätern, där redan en byggnad till resandes härbärgerande är uppförd, samt slutligen till Botten i öfra Telemarken, därifrån vägen sedan genom Vinje, den store landsmålsskaldens födelseort, fortsätter österut genom uråldriga odalbygder.

Jag har något utförligt omnämt denna ännu icke färdiga väg, dels emedan jag alt från Odda till Telemarken tillryggalagt honom aldeles ensam och utan afbrott till fots och således känner honom väl, dels emedan den samma, då en gång den stora chaussén blir färdig, utan all fråga blir både den skönaste och snabbaste väg, på hvilken resande från södra och mellersta Sverige kunna komma till Hardanger. Kommer järnbanan till Bergen till stånd, så bildar denna naturligtvis en ännu snabbare kommunikationsled; men skönare blir alltid vägen öfver Haukelidsfjället och sålunda

lämplig antingen till bort- eller hemväg, hälst till det förra.

Men vi måste nu lemna Hardanger, huru svårt detta än är. Det var i måndags, den 26 Juli, som vi från Lofthus stego om bord på det stora och vackra ångfartyget Hardangeren och styrde utåt fjorden efter ett hjärtligt afsked från våra vänner i det fagra Ullensvang. Hvarje stund, vi i deras krets njutit, har varit rik på behag. Måtte alla andra svenskar, som komma till dessa undersköna stränder, hafva samma lycka med sig, som vi haft, att få tränga in till hjärtat af det älskvärda folk, som bor

»ved de dybe Bugter,
hvor de röde Frugter
gro ved Bredden af din Snekkes Ly.»

Vi blickade för sista gången till baka på det vackra perspektivet mot Sörfjordens innersta vrå, togo afsked af den lummiga Börvenuten och af den som en sfinx på fjällets rand liggande »Hästen», och vände oss så mot norr, där det väldiga fjället »Oxen» reser sig 4000 fot högt på en udde mellan två vikar. Vi styrde ut förbi Kinservik, det lummiga Grimo, det gästfria Utne och kommo på fjärdarna Inre och Yttre Samlen midt in i mellersta Hardangers natur, som är vacker, utan att dock hvarken i väldighet eller behag kunna mäta sig med Sörfjorden. Vi kikade in i det dystra och mörka Fiksensund, lade till vid det täcka Lundanäs, som med heder bär sitt vackra namn, och landade kl. 8 på aftonen i det fagra Noreimssundet. I sällskap med en stor skara främlingar, mest engelsmän och amerikaner, vandrade vi så uppför Steinsdalen, i hvars inner-

sta vrå vi snart på fjällsidan fingo sigte på ett vackert, lodrätt vattenfall. Det var dit, vi alla styrde vår kosa. Fallet, som är ryktbart under namn af Öfsthusforsen, har en icke ringa vattenmassa, men skulle, då det icke är högre än 150 fot, i det på sköna forsar så rika västra Norge, dock ej göra sig synnerligen bemärkt, om det icke hade en annan egenhet, som helt enkelt gör det till det enda i sitt slag. Men denna egenhet ställer också Öfsthusforsen så bländande, att ingen, som ej besökt honom, kan till fullo göra sig ett begrepp om hvilken skönhet fallande vatten verkligen kan gömma. För att ej med otidig brådska förråda Öfsthusforsens hemlighet, må vi helt varligt föra läsaren med oss på samma väg, vi själfva gått. Denna förde uppför dalen ungefär en fjärdedels mil genom frodig löfskog och förbi ganska goda gårdar. Nästan hela tiden ser man den hvita forsen framför sig. Man kommer alt närmare, man går öfver en bro och ser då, att vattenmassan är klar och stor. Man fortsätter på en gångstig uppför en backe, man går förbi en mindre bondgård och följer stigen, som slingrar in mellan lummig småskog. Forsen dånar alt närmare, gångstigen smyger tätt intill fjällväggen, denna böjer sig alt mer utåt, ja, bildar nästan ett hvalf, och det icke ett lågt och trångt, utan ett högt och luftigt eller, ännu rättare sagdt, en halftunnel. I denna naturliga halftunnel, med klippan till golf, innervägg och tak, fortsätter den lilla gångstigen tvärs inunder hela forsen, som med blixtrande fart störtar ned i djupet på yttre sidan om vandrarens torra och trygga väg. Icke är bredden mellan fjällväggen och forsens innersta strålar mindre än sex à sju alnar, och

ej häller höjden så ringa, att vandringen under forsen det ringaste är obehaglig. En tio års gosse kan stå rak längst inne, och där gångstigen går fram, behöfver en tre alnars karl endast på ett ställe böja ner sitt hufvud ett ögonblick; ville man gå allra ytterst tätt invid vattnets dånande vägg, skulle man kunna tåga med gevär på axeln. På intet vis har man häller intrycket af att vara i någon unken klippgrotta. Nej, gräset gror i hvar skrefva, och lummiga buskar sträcka sina grenar in under hvalfvet från båda sidorna. Endast på ett ställe faller ett långsamt takdropp, eljest kan man hvar som hälst slå sig ner, tända sin cigarr och helt makligt njuta af svalkan och af den sköna utsigt, som dunkelt tecknar sig bakom vattnets glindrande, af millioner på millioner droppar virkade florsdraperi. Gångstigen under denna fors har i alla tider varit den enda brukliga färdvägen mellan två närbelägna granngårdar, och det skulle ej tarfvas mer än några få spränggskott samt litet planeringsarbete, för att man ledigt skulle kunna åka med spann och landå under fallet.

Kl. 4 följande morgon fortsatte vår ångare färden från Noreimssundet, förbi Jondal, Strandebarm och Varaldsön, alt sevärda ställen, till Rosendal i Kvindherred. Här är man tydligen hunnen till yttre Hardanger. Dialekten är ej det klara och malmfulla språket i de inre fjordarmarna, och kvinnornas drägt är en helt annan. Ett slags svart valmarsmössa med en smal, hvit kant nertill har kommit i stället för Sörfjordshustrurnas vackra, hvita »skaut», och ett mörkt lif är varmt och sundt, men ersätter ej för ögat det mångfärgade pärlbroderi, som likt en praktfull sköld höljer

Ullensvangskvinnornas barm. Det var en stor förlust, att vår tid ej medgaf oss att stiga i land och gästa Kvindherreds socken. Här på Malmangers prestgård var det, som den märklige skalden Carsten Hauch uppfostrades hos prosten Hertzberg, innan denne fick Kinserviks-Ullensvangs gäll. Här lyfte sig öfver dalen de två fjällen, Melderskin och Malmangernut, hvilka ännu i diktarens höga ålderdom så lifligt stodo för hans minne och lockade hans själ från Danmarks slätter upp till hans skönare barndomshem. Här ligger också det forna baroniet Rosendal, en af de ytterst få stora herregårdar, som Norge eger. Hufvudbyggnaden lärer innesluta den största privata målerisamling i landet.

Från Rosendal färdades vi utåt fjorden till Terön, hvarifrån vi genom det trånga Loksundet och Godösundet lemnade Hardangerfjorden och styrde upp genom Bergens skärgård. Fjällen blifva nu alt lägre och lägre och hafva ej längre så väldiga former som i de inre fjordarmarna. Växtligheten aftager också steg för steg, och de höga skären och holmarna äro snart fullkomligt nakna och kala. Endast i små skyddade vikar mot söder ser man några lummiga löfträd, som antyda, att grunden nog vore drifvande, om ej hafvets vindar vore så våldsamma. Huru likna ej dessa ödsliga skär de förkastade människor, som, utstötta ur samhället, dväljas i enslighet och gälla som förhärdade, ehuru de endast behöfde litet hägn och ljus för att sprida välsignelse och glädje såsom andra! — Till höger blicka vi in i den bugt, där Lysön ligger, på hvilken Ole Bull bygt sin mångomtalade villa, och närma oss slutligen

vid middagstiden det gamla, af blodiga minnen genomsusade Bergen.

Läget af staden Bergen är ganska egendomligt. Från fastlandet utskjuter en lång, högländ landtunga, som böjer sig mot nordväst och därigenom mellan sig och stranden bildar en ganska djup vik. Innerst i denna vik, som ännu nämnes med det forngamla namnet Vågen, låg fordom landningsstället för kungsgården Ålrekstad, och vid detta landningsställe, som utmärkte sig för sin goda hamn, anlade konung Olaf Kyrre omkring 1070 en stad. Genom handel, både inländsk och utländsk och i början mest med engelsmän och skottar, utvecklade sig den nya staden fort till ett välstånd, som under medeltidens borgerliga fäjder helt naturligt drog både kungar och kungsämnen till sin närhet. Få städer finnas också i Norden, hvilkas murar sudlats af så mycket blod som Bergens.

Jag vet ej, huru de gamla, katolska helgonen skyddat de orter, där de dyrkats, men att den heliga Sunniva, Bergens skyddshelgon, efter vår tids sätt att se saken gifvit föga hägn åt dem, som tytt sig till hennes stad, det är säkert. Om man blott håller sig till några af de märkligaste bland de blodsdåd, som hvarje skildring af staden Bergen plägar uppräkna, får man likvisst en lifligt intryck af de skiftande och i Norges historia ingripande strider, för hvilka Bergen varit skådeplatsen. Här vardt Magnus Sigurdsön fångad och bländad af Harald Gille, här mördades Harald Gille af Sigurd Slembe, här fäldes Sigurd Mund af sin broder Inge, här utanför stod sjöslaget mellan konungarne Magnus och Sverre, här tillintetgjorde kung Sverre,

kallad Sverre prest, Kuvlungarnes och sex år senare Öyeskäggarnes flock, här stredo Birkebeinar och Bagler hela sommaren 1198, här dråpo de inflyttade och snart mäktige hanseaterne år 1455 höfvitsmannen Olaf Nilsson och biskop Torleif samt brände Munkelivs kloster, här begingo samme hanseater i tidens lopp alt flera öfvergrepp, tills de ändtligen af Kristoffer Walkendorf 1559 tvungos att hålla sig i styr.

Ändå mycket mer kunde vara att uppräkna ur Bergens historia, det mesta blodigt och hemskt, men jag hinner det ej, utan tillägger endast, att äfven främlingar här hafva tagit sin valplats, såsom då fjorton stora engelska skepp år 1665 sökte att bemäktiga sig en stor holländsk kofferdiflotta, som sökt sig in i Bergens hamn. Holländarnes och fästningens kanoner drefvo dem emellertid till baka.

Sin glansperiod nådde Bergen egentligen så långt till baka i fornåldern, som under konung Håkon Håkonsöns tid. År 1223 hölls i Bergen det riksmöte, som erkände Håkons arfsrätt, år 1247 kröntes han i samma stad af den äfven i vår historia kände kardinalen Vilhelm af Sabina. Fjorton år senare firade han här med stor prakt sin sons bröllop, och tre år därefter, eller 1264, bäddades han själf bland de kunglige döde under den större Kristkyrkans golf. Denna kyrka är, liksom så många af Bergens forna praktbyggnader, nu försvunnen, och ingen vet, hvart de många konungaliken tagit vägen. En annan praktbyggnad finnes däremot kvar från kung Håkons tid, ehuru dess värre i ytterst uselt tillstånd. Jag menar »Kongehallen».

Den gamla kungsgården låg just på den plats, där nu fästningens kommendantsboning står. Där uppbygde Eystein Magnussön 1107, enligt sagorna, »den stora salen», det präktigaste *trähus*, som varit gjordt i Norge. Detta kungliga residens var dock säkerligen efter våra dagars förhållanden ytterst anspråkslöst. Det hade två våningar och kring den öfversta en svalgång, från hvilken en trappa förde ned till Apostlakyrkan, som var af trä och således en stafkyrka af samma slag som Borgunds. Denna sal var länge de norske konungarnes praktrum och stod vid många högtidliga tillfällen »tjäldad med päll och härligt kläde». I hvardagslag var däremot efter all sannolikhet väggarnas timmer obetäkt. Och om vi fråga, huru samma sal uppvärmdes, så tala sagorna om, att han hade »ugnar», efter all sannolikhet sådana rökugnar, utan skorstenspipa, hvilka vi i ett föregående bref beskrifvit.

Det är egendomligt att tänka sig ett kungligt hof sitta mellan grofva timmerväggar och uti skenet af tyrvedsbloss glamma kring klumpiga, järnbeslagna träbord, medan elden ur gapet på ett par rökugnar ibland räcker ända upp mot taksparrarna och i hvad fall som hälst fyller hela rymden närmast under kroppåsen med böljande rökmoln. Detta var en barsk och rå tid, men hon födde storslagna karakterer, och det är icke säkert, att vi, som hafva finare seder och vanor än den tidens konungar, skulle i ett kritiskt ögonblick haft deras mod och själsnärvaro.

Redan konung Håkon Håkonsöns tid ger oss en annan bild af konungalif. Den gamla kungsgården, som bestod af idel trähus, brändes af Baglerna år 1207. Se-

dan bygde konung Inge en ny träsal på samma ställe, och det var i denna sal, som Håkon firade sin trolofning 1219 och sitt bröllop 1225. Men mellan åren 1247 och 1261 bygde denne konung de första *stenhusen* på konungaborgen.

Om anledningen till Håkons stora byggnadsföretag finnes den intressanta notisen, att kungen måste med påpekande af det trånga utrymmet i kungsgården, bedja kardinalen af Sabina om ursäkt för, att kröningsgästabudet måste hållas i ett stort fartygslider eller skeppsskjul. Detta skedde 1247. Men år 1261, då samme konung firade sin sons bröllop, kunde den nya »*stensalen*» redan användas.

Denna sal var nu bygd efter mönstret af de samtida engelska konungasalarna uti *två* våningar, den nedra i tre rum till åtskilliga ändamål, den öfra i ett rum till den egentliga festsalen. Denna sal, det yppersta praktrum i Norge på den tiden, var 50 alnar lång, 20 alnar bred samt 11 till 12 alnar hög till långmurarnas öfverkant. Men som något inre loft ej fans, måste höjden upp till takåsen hafva varit omkring 27 alnar. Salen upplystes af sju götiska dubbelfönster på ena långväggen samt af ett mycket stort götiskt fönster på ena gafveln. Har rummet på något sätt uppvärmts, så har detta skett genom eldar på stengolfvet eller rökugnar, hvilka båda sätt förutsätta ljor i taket; ty skorstenspipor voro ännu på denna tid okända i Norge. Om fönstren ursprungligen haft glas, är mycket tvifvelaktigt. Fönster af detta ämne sägas på den tiden varit så dyrbara till och med i England, att de voro inpassade i träramar, som vid konungarnes ankomst till deras bor-

gar uppsattes i ljusöppningarna, men vid deras bortresa åter nedtogos och inpackades, tills de härnäst behöfdes. I denna sal sutto emellertid konung, biskopar och förnäma herrar på bänkar, täkta med kuddar af guldinvirkadt silke och annat kostbart tyg, och utländsk belefvenhet var införd åtminstone som ett slags förgyllning utanpå det gammalnordiska kämpalifvet, hvars äfventyrslust dock innerst sjöd i ådrorna. När Håkonshallen var färdig, hade Norge vunnit sin största utsträckning, och Bergen var rikets kufvudstad.

Hanseaterne hafva i Bergen spelat en stor och för hela Norge ödesdiger rol. Tidigt måste de hafva innästlat sig i staden, alldenstund redan kung Sverre 1186 måste jaga ut dem för deras menliga handel med rusdrycker. 1278 kommo de dock igen, vunno alt större insteg, fingo i midten af fjortonhundratalet fast fot på »Bryggen» samt jagade stadens inhemska borgare öfver på »Stranden», d. v. s. den här ofvannämda landtungan, som från denna tid bebygdes och nu utgör stadens yppersta del. Från 1445, då hanseaterne fingo monopol på den vigtiga handeln med Nordland, voro de fullkomligt enväldige i staden och i handeln, och detta uti mer än ett hundra år, eller till dess Kristoffer Walkendorf upptuktade dem. Efter hans tid har handeln småningom återgått i inhemske köpmäns händer, men först 1763 såldes den sista hanseatiska egendomen på »Bryggen».

Om betydelsen af Bergans handel vittnar otvetydigt tyskarnes seghet att hålla sig kvar i staden, likaså det faktum, att Bergen i början af sjuttonhundratalet var den förnämsta handelsstad, som fans i de nordiska rikena, och att stadens handel ännu 1768 var dubbelt så

stor som Kjöbenhavns. Just denna omständighet, att Bergens handel var så betydande, gjorde tyskarnes öfvervälde där så ödesdigert. Som skrårättigheter och monopol utstängt all fri täflan, kunde nämligen desse tyskar på det vidrigaste sätt utsuga och förlama det fordom så kraftiga riket. Alla landets alster, som de uppköpte och utförde, och dessa voro fordom som nu förnämligast fiskvaror, tilltvungo de sig till röfvarpris, medan de viste att taga så mycket grundligare betaldt för de främmande varor, som de utprånglade till landets egna söner. Genom denna dubbla handelsvinst utsögo de så grundligt hela västra Norge, att man icke utan grund anser, att en af de i icke oväsentlig grad medverkande orsakerna till Norges vanmakt vid den tidpunkt, då Sverige under Gustaf Vasa frigjorde sig från danskarnes ok, just var tyskarnes ekonomiska öfvervälde. Redan Birger Jarl hade ett öppet öga för den fara, hvaraf äfven Sverige från samma håll hotades, och Gustaf Vasa gjorde för all framtid en ända på tyskarnes intrång i vårt fosterland. Genom dessa förhållanden frälstes vi från det öde, som öfvergick Norge. Detta land sjönk nämligen just under det danska väldet i ekonomiskt hänseende ned till ett alt djupare beroende af tyskarnes varor och penningar, medan det på samma gång, hvad politiken beträffar, tämligen satrapmässigt styrdes af danske ämbetsmän. För båda dessa former af förtryck har Bergen varit ett säte.

Bergen, som både burit i sitt sköte Norges mest lysande tidehvarf och de förhållanden, som vållat landets vanmakt, är ännu Norges största och en af Nordens förnämsta handelsstäder och torde hafva att motse en ly-

lande framtid, mindre blodig och mera välsignelserik än den gångna storhetstiden.

Den stora Håkonshallen, som vi vid vårt besök funno som en usel och tom magasinsbyggnad, i alla delar vanställd, kommer sannolikt att återställas i sin forntida prakt och bära vittne om Norges pånyttfödelse, i stället för att såsom nu stå som en hemsk påminnelse om landets förfall genom inre tvedrägt samt danskars och tyskars tilltagsenhet.

I mitt nästa bref skall jag, efter en blick på stadens nutida utseende samt det ståtliga museet, föra läsaren med mig ut till hafvets stränder och de vilda fjordbygderna norr och söder om udden Stadt.

Tionde Brefvet.

Om bord på ångaren Framnäs vid inloppet till Dalfjorden den 29 Juli 1875.

Utsigten öfver Bergens hamn. Striler och pigor på fisktorget. Tyska traditioner. Bergens regn. Almändingerne. Stadens gränder. Museets samlingar. Båtmodeller. Hafsfaunan. Fåglar. Fyrfotadjur. Primitivt hotellväsende.

Jag lofvade i mitt förra bref att skildra Bergens nutida utseende och det ståtliga museet, och jag skyndar nu att uppfylla detta löfte. Jag nämde sist, att staden först grundlades vid innersta stranden af den lilla vik, Vågen, hvilken än i dag utgör Bergens hamn. Ställa vi oss just på samma ställe och rikta blicken utåt denna hamn, mötes ögat af en tafla, full af lif och rörelse. Hamnen ligger full af segelfartyg och ångskepp af alla storlekar, strandbryggorna upptagas till det mesta af breda, bäriga Nordlandsjakter med hög förstäf och med kölen dessutom i förn uppskjutande till en mycket mer än manshög, något bakåtlutande vågklyfvare. Samma form på stäf och köl märkes äfven på roddbåtar från Nordland och ser så fornåldrig ut, att man ovilkorligen frestas att tänka på den sannolika formen af våra fäders drakskepp. Lägga vi härtill, att fiskarstrilernes *) båtar och köpmännens och fartygens slupar och pråmar upp-

*) *Striler* är det vanliga namnet på skärkarlsbefolkningen uti Bergens skärgård.

träda i hundratal, så föreställer sig en hvar lätteligen det vimlande och bullrande lifvet på den breda vattenytan. Denna vattenyta begränsas på vänstra sidan af de tätt, ehuru oregelbundet, bebygda kvarteren på den tämligen branta »Stranden». Längst nere vid vattnet stå vid denna sida magasin vid magasin i långa räckor, alla synnerligt väl belägna, emedan fartyg och pråmar kunna lägga till omedelbart vid sjöportarna till dessa varupalats. Någon strandgata i svensk mening finnes ej i denna stadsdel, ty den så kallade »Strandgaden», Bergens lifligaste färdväg, går väl parallel med vattnet, men högre upp, så att gatan, som för öfrigt kröker sig i många bugter, på båda sidor är begränsad af hus. Dessas bottenvåningar äro nästan helt och hållet upptagna af butiker. Vända vi oss åter till den högra sidan af den tafla, som vi hade framför oss vid vår utgångspunkt, så märka vi här en smal, men ytterst liflig strandgata, »Tyskebryggen». På den inre sidan af denna gata finnes en lång rad af hvita trähus, alla utan undantag med gaflarna ut mot sjön och med talrika fönster, ehuru alla husen troligen äro magasin eller kontor. Framför hvart och ett af dessa magasin går en lastbrygga med öppet regnskjul ut i sjön, och det trånga utrymmet är vanligen så belamradt med stockfiskstaplar och silltunnor, att man knappast kan komma fram. I bakgrunden af »Tyskebryggen» märker man Bergenhus fästning (troligen ett klent försvarsverk i monitorernas och de Kruppska kanonernas tidehvarf) och bland fästningens byggnader främst det s. k. Walkendorfs torn samt taket af Håkon Håkonsöns »Kongehall». Göra vi från den tagna utgångspunkten helt om, så få vi framför oss

en del äldre kvarter med oregelbundna gator, och bland de märkligare byggnaderna i dessa kvarter må nämnas Korskyrkan, domkyrkan och rådhuset. Mellan dessa kvarter och »Stranden» sträcker sig Bergens långa, smala och backiga torg, vid hvars ena sida börsbyggnaden utmärker sig genom sin arkitektur. Midt på torget står stiftsamtman Christies bronsstaty, ett konstverk, för hvilket jag icke lyckats få något intresse.

Men hvad är det för ett sorl här nere vid sjötrapporna? Aldrig hafva vi hört maken. Innan vi göra en rundtur genom staden, måste vi taga reda på, hvad som är på färde. Det är onsdagsmorgon, och vi stå framför den lilla brygga, som under namn af »Triangelen» skjuter ut i hamnen.

Hvilket vimmel af båtar! Skårgårdens fiskare, de så kallade »strilerne», hafva i dag infunnit sig i stora skaror och med väldiga laster af nyss upptagen fisk af mångahanda, för oss obekanta slag. Desse fiskestriler äro ett folk för sig, ej liknande något, som vi förut sett. De bo på klabbar och skär långt ute i hafsbandet, och de tumlande vågorna äro fårorna på deras åker. Ur djupet hemta de sin skörd, och med faror och lifsvåda samla de brödet åt hustru och barn. Strilerne äro icke sköna att se på. Ansigtet är brunt och fåradt, luggen tyckes icke i hvardagslag tämjas af kammen, och tobaksbussen har gifvit upphof till ett par mörka floder nedanför mungiporna. Till sjös äro de i sitt element, och bröst och skuldror äro starkt utvecklade af den ständiga rodden, hvaremot benen tyckas mer hafva fått stå till baka. De äro också endast ett nödhjälpsredskap, som föga öfvas. En stril skulle troligen vara föga utmärkt

som fjällvandrare, och otaliga äro de speglosor, med hvilka Bergens gatpojkar bombardera de bistre gubbarne i oljerock och sydväst, då desse efter slutad affär på fisktorget ovigt vagga uppför gränderna för att få sig en tår på tand eller köpa något krafs med sig hem till barnen. Skulle man genomgå strilernes ordförråd och af detta dana sig en bild af deras tankars verld, skulle hafvet och stormen vara poesien däri, och fiskets och seglingens hemligheter spela rolen af hvardagsnöjena. Aldrig är inbillningskraften lifligare hos några folk än hos fjällens och hafvets söner, om hon än hos båda finner helt olika föremål att leka på. Samme gubbe, som på Bergens gator är butter och fåordig, har tusen fyndiga stickord till sina kamrater, då alla strilbåtarna på fisktorgsmorgnarna ro i kapp öfver Vågen för att täfla om eröfringen af de fördelaktigaste saluplatserna uppe vid »Triangelen». Men här mötas sjöbussarne af ett slägte, som icke ger gubbarne efter i munlädrets öfning. Jag menar de bergensiska tjänstepigorna. Dessa äro ett slägte för sig och torde icke hafva sina likar i Norden. Åtskilliga af dem lära vara ganska täcka, men det är troligtvis endast om söndagseftermiddagarna, då de uppträda stärkta och fina med sitt lilla hvita huckle i nacken. På hvardagarna se de mer prosaiska ut, där de komma med sin målade järnbleckskorg på armen och brokiga paraply uti handen. Ty paraplyen är, till följd af den gamla köpstadens verldsbekanta regn, lika nödvändig för pigan i Bergen, som parasollen är det i Stockholmsjungfruns hand. Jag skall försöka att skildra en Bergenspiga i affärsärenden, ehuru jag icke är säker på att jag rätt uppfattat hvarje ord af dialogen mellan henne

och fiskaren. Vi roade oss nämligen med att obemärkt följa en slik liten pigg köperska i går morgse för att få se hennes affärshufvud och sätt att gå till väga. Det var tydligt, att hon var ombud för ett helt litet herrskap, ja, kanske för ett fattigt, ty hon spekulerade ej på mer än en medelstor »lyr» (ett slags hafsfisk af torskslägtet, på isländska »lýrr») och litet strömming. »Ka' vi' du ha' for Lyren, Stril?» »Sejsten Skilling.» »Er du da gal, Far? Tror du, jeg har stjålet Pengane mine? Ka' vi' du ha?» Som gubben står orörlig, upprepas denna fråga fem, tio, femton gånger, och späckas för hvarje gång med alt skönare tilltalsord. Som emellertid intet svar, innehållande prutning, står till att vinna, tar den sköna sig för att själf göra ett bud. »Vi' du' ta' fjorten Skilling for Lyren? — Hör du, Fiskar', vi' du ta' fjorten Skilling for Lyren? — Fiskar' hör hit, Fiskar'! Her har du fjorten Skilling for Lyren.» Men, intet svar står till att få. Flickan kunde lika gärna gått upp och stält sig att pruta med Christies bronsstaty på torget. Flåsande af trötthet stryker hon svetten ur pannan och banar sig genom trängseln väg till en annan gubbe. Han har ej såsom den förre sin plats uppe på strandgatan, utan står kvar i sin båt nedanför stenmuren. Det hör till saken, att båtarna ligga så trångt vid stranden, att de packat sig uti flera täta led långt utåt vattnet, alla med förstäfven mot land. Det är egarne af de yttre båtarna, som fört sina varor upp på gatan; de, som ligga innerst, bruka båten som butik. Vi armbåga oss fram mellan tjogtals tjänsteflickor, som belägra de bästa platserna. Vår tilltagsna mö har också lyckats få med sig både paraplyn och den målade korgen ända

fram till järnräckverket, öfver hvilket hon lutar sig med öfverkroppen för att göra sitt val mellan läckerbitarna nere i båtarna. Snart har hon utsett sig ett rof. Hon pekar med paraplyn på en lagom stor lyr, som ligger på en af tofterna: »Ka' ska' du ha for Lyren, Stril? — Hör du, Stril? — Hör hit, Fiskar'! — Fiskar'!» — Men som tjogtals munnar ropa öfver hvar andra, och gubben ej gör sig så brådt om med att expediera dessa kunder, som mindre kunna undvara honom än han dem, får hon icke svar i första taget. Ändtligen är det hennes tur. Han begär fjorton skilling för fisken, och som denna tyckes vara alldeles lika stor som den, på hvilken hon själf förut bjudit fjorton, tro vi, att affären strax skall vara uppgjord till båda parternas belåtenhet. Men så är icke händelsen. Den, som kan tänka slikt, han känner icke kvinnorna — i Bergen. Då fiskaren begär fjorton, bjuder pigan tolf. Det vore för långt att upprepa ens tiondedelen af de fyndigheter, med hvilka skönhetens och sparsamhetens representant manövrerar i detta skarpa anfall på sin lugne motståndare. Han kallas för en »Stygging», en »Stornakke», en »Snytar» (d. v. s. en präjare), en »Våndel» (d. v. s. en kloss) o. s. v. Hon frågar honom, hvar han stulit den där fisken, om det varit i mörkret, efter han fått fatt pä en så usel, hur länge fisken legat död o. s. v. Ändtligen ger han med sig och prutar ner sitt pris till tolf skilling. Nu är väl kommersen uppgjord, tänka vi. Nej, långt ifrån! Nu börjas en ny operation. Pigan bjuder elfva. Men nu är gubben ej så lätt att tas med. Han skänker skenbarligen icke vidare den ringaste uppmärksamhet åt det oblyga stycket till gniderska. Hon ropar tio, hon ro-

par tjugu gånger outtröttligen: »Vi' du ta elleve Skilling for Lyren?» Dussintals affärer uppgöras under tiden, alla med en mer eller mindre likartad inledning. Korg på korg langas ned i båten och fylles med fisk, och silfverslantar och fiskfjäll ligga i en stor hög på aktertoften. Mångfaldiga pigor skrika samtidigt i den förskräckligaste diskant sina bud, hvar och en på sin fisk eller sin knippa, ty de förderfva ej genom bud på samma vara affären för hvar andra. Men vår outtröttliga tärna håller i med sitt bud: »Elleve Skilling for Lyren!» Hon blundar och skriker sina »elleve Skilling.» Hon afskräckes ej däraf, att hon intet svar får och icke lyckas att inleda någon diskussion, något meningsbyte med valda artigheter. Hon petar fiskaren i nacken med paraplyens dobbsko, hon lägger sig på knä, sträcker ut armen under järnstaketet och rycker honom i kragen och ropar: Striiiiiil! Fiskaaaaaar'! Ä' du döv, Fiskaaaaaaaaar'! Vi' du ta' elleve Skilling for Lyren?» Hon är verkligen dråplig, hon är en hjältinna i sitt slag, hon borde onekligen belönas med framgång, ty hundra gånger och mer till har hon skrikit sina »elleve Skilling.» Ändtligen veknar det starkare kärilet och ger segern åt det svagare. I en ögonblicklig vändning rycker fiskaren lyren från båttoften, kör det stygga fiskhufvudet rätt in i munnen på den gapande sköna och går in på hennes bud med det läckra uttrycket: »Kyss da Mor din, du ofjelge Väkjunge!» (= du odrägliga flickunge.)

Vi hafva kanske nog länge uppehållit oss på fisktorget; men så göra alla resande, ty scenerna där nere höra till de lustigaste, man kan få se. Dessa muntra tjänstflickor kunna också tåla att litet studeras. Hvar

hafva de kommit ifrån? Hvarifrån hafva de tagit sitt uppsluppna lynne i ett så allvarligt land som Norge? Troligen gömmer sig häri ett medeltidsminne; ty de tyske köpmännen, som efter den oblida Hansalagen ej fingo gifta sig å främmande ort (så har jag hört uppgifvas, men jag har ej varit i tillfälle att genom egen forskning bestyrka uppgiftens riktighet), hade i stället, om man får tro la chronique scandaleuse från en så aflägsen tid, talrika lösa kvinfolk med sig, och dessa bodde på »Norra gatan» ofvanför »Tyskebryggen», och det skulle vara som ett arf af dessas blod, som Bergens tjänsteflickor ännu ega en så munvig tunga.

Staden har äfven i andra hänseenden åtskilliga drag bevarade af gammal tysk inflytelse. De många gaflarna åt gatan äro hanseatiska, den oregelbundna grupperingen af fönstren tillhör alla sydbaltiska städer, karnapperna och de höga stentrapporna med genombrutet järngaller och med stenbänk, på hvilken herrskapet sitter för att tillfredsställa sin nyfikenhet, äro helt och hållet ett arf från das grosse Vaterland. Ja, äfven i det konservativa vidhållandet af åtskilliga borgarseder och gammalmodigheter, som eljest äro försvunna, kan man spåra en mera tysk än nationelt nordisk småstadsmässighet. Huru ifrige än åtskillige bergenser äro att vindicera sin egen och sin stads urnordiskhet, huru de drifva sitt »målsträv» ända till löjlighet genom att deklamera i en skarp, skrällande dialekt, och huru de rensa sitt språk, begynnande med »Björgvin» i st. f. »Bergen», så kunna de väl dock svårligen amputera bort det faktum, att folken i tidernas lopp naturligt och till sin egen båtnad blanda upp sitt blod med hvar andras, och att en tysk

kolonistskara, så betydande som den, hvilken i hundratals år tagit herraväldet i Norges handel, ej kunnat blåsas bort, utan att lemna djupa spår efter sig i själfva sin hufvudort. Och detta har säkert icke varit till skada, ty bergenserne äro ett driftigt, vaket och kraftfullt slägte och hålla sin stads anseende som en af Nordens solidaste handelsplatser stadigt vid makt. Och bergensernes intensiva ifver för all norskt-nationell sträfvan, hvilken ifver på många vackra sätt trädt i dagen, är det bästa beviset på, att ursprungligen främmande blod i tidens lopp kan blifva lika fosterländskt, som det inborna, en sanning, som också tagit gestalt i många svenska adeliga ätter, hvilkas namn otvetydigt vittna om främmande rot.

Men skulle vi kan hända taga en rundtur i staden! Från Fisktorget vandra vi för den skull bortåt »Tyskebryggen» för att på närmare håll få titta in i de öfverfylda varumagasinen och de små kontorslokalerna. Fisk och tran och tran och fisk äro här gatsmutsens och bryggornas och vattnets, ja, själfva luftens, om jag så får säga, tongifvande element, ehuru luktgifvande kanske vore det rättare ordet. En främling gör sig icke ett begrepp om denna doft. Han är lika behaglig, som jag föreställer mig att getingsstick inuti näsan skulle vara. Men naturligtvis uppfattas slikt något olika af den, som vet att han tager in millioner på den doftande varan, och af den, som egentligen blott vill studera folklif och dricka frisk luft. Säkerligen skulle också de salta varumassor, som här vältras fram och till baka, vålla en långt förfärligare stank i det soliga Stockholm, än uti Bergen. I Stockholm finge man bygga en sär-

skild vattenledning för att skölja bort det doftande slammet; här är denna redan förut anordnad och det förintet. Ty samma försyn, som öfver alt placerat floder, »där stora städer stryka fram», har också i sällsam grad utgjutit sin mildhet i form af regn öfver det goda Bergen. Ty där faller icke mindre än 1800 millimeter regn om året, och detta lär utgöra något mer än sex svenska fot. En sådan vattuström gör säkerligen lika god verkan, som åtskilliga tusental af dagsverken, då det gäller renhållning.

Men, för att återkomma till vår promenad, så svänga vi från Tyskebryggen upp genom en trång gränd och betrakta från den öfra gatan baksidan af »Bryggens» hvita byggnader. Denna är gräslig. Det hvita och regelbundna räcker ej längre än till framsidan. Man bör aldrig se medaljer på afvigan. Emellertid lockar oss Mariakyrkan, som, trång och mörk, men ytterst intressant, är ett äkta monument af medeltidens anda. Kyrkan, som, när den pågående reparationen fullföljts, lofvar att blifva synnerligen vacker, är omgifven af talrika grafstenar med långa, delvis rörande grafskrifter på tyska.

Härifrån är det ej långt till Bergenhus fästning med Walkendorfs torn och Håkons Kongehall; men som vi varit där förut, taga vi båt öfver Vågen och ro ut till Toldboden. Hvilket lif måste det ej vara här ute på vattnet vid de stora »Nordfartstävnerne» då Nordlandsjakterna, lastade till högt upp på masten med hafvets dyrbara skatter, samlats i skärgården och, när god vind blåser upp, på en gång till hundratal styra in förbi Molons fyrbåk! Dess värre äro vi här just midt emellan

båda dessa »stämmor». Den första hålles nämligen i Juni, den senare i Augusti, och under dem lärer Bergens rymliga hamn vara lika trång som fordom Upsala torg på en Distings-marknad. Från Toldboden komma vi upp på den s. k. Toldbod-almendingen. Detta är en stor, öppen plats, som sträcker sig från stranden långt upp mellan kvarteren. Från denna almending vända vi in på den krokiga och lifliga »Strandgaden», det bergensiska butiklifvets pulsåder Efter en stund komma vi åter till en dylik öppen plats, Nykirke-almendingen, och litet längre bort till ännu en annan, Holbergs-almendingen, därpå till Mur-almendingen, där gatan löper genom ett lågt och trångt hvalf under ett hus, som bygts midt på den öppna platsen, och slutligen till Torv-almendingen. Äfven den andra sidan af Vågen har ett par dylika almendinger, hvilka äro ovärderliga dels såtom luft- och ljuskanaler i den trånga staden, dels såsom skyddslinier vid svåra eldsvådor. Dessutom skulle dessa almendinger, om ej stadens grund voro så backig, genom planteringar och planmässig bebyggelse kunna blifva verkliga prydnader för staden. I sitt nuvarande skick äro de ytterst ovårdade och likna, utan behöflig stenläggning, merendels flodraviner. Stora hus stå invid kåkar, långskrangliga träd, verkliga upp- och nedvända kvastar, stå här och där och skyldra med en liten löfruska uppå kala stammar, som motsvara höjden på trevåningshus. Dessa träd äro verkligen skäligen misslyckade försök att skapa till något riktigt fint, något, som skulle likna palmer i norden. Norrtullsgatans i Stockholm små barocka träd äro endast obetydliga krukväxter i jämförelse med dessa.

En egenhet för Bergen äro stadens gränder, också en kvarlefva af medeltida stadsplan, då de oundvikliga befästningarna tvungo till den trängsta möjliga bebyggelse. Tönsbergs resehandbok har om dessa gränder ett ypperligt uttryck, som jag lånar. Författaren säger, att kvarteren mellan de egentliga gatorna genomkorsas af »Smuger», och af ännu trängre »Smitter». Det första af dessa ord lärer väl motsvara det betecknade svenska ordet »smyga», pl. »smygor», det senare det ändå mer betecknande »smatt» eller »smutt». Läsaren kan säkert tänka sig hvad härmed betecknas, trånga prång, där man, utan att vara just synnerligen långarmad, skulle kunna, stående midt på platsen, med knytnäfvarna slå ut fönsterna på hvar dera sidan. Dock vill jag framhålla, att de ej förefalla så motbjudande som de stundom nästan lika smala gränderna midt i Stockholm. Ibland äro dessa »smitter» till följd af markens branta stigning på midten försedda med en gångbana, stenlagd med skarpa, på kant stående stenflisor, en farlig inrättning för de ovane.

Det är egendomligt att från de afgjordt gammaldags kvarteren kring »Strandgaden» komma ut till de mer moderna platserna kring »Lille Lungegårdsvand». I synnerhet tilltalande är den lilla, vackra park, där militärmusiken spelar ett par middagar i veckan. Från denna park är det ej långt till den nu snart färdiga katolska kyrkan, som lofvar att blifva ett värdigt och prydligt tempel, samt till Bergens berömda museum, som, liggande fritt och ståtligt på sin höga backe, i allo framträder som en vetenskapens och minnenas furstliga boning.

Bergen har väsentligen stiftsamtmannen och stor-

tingspresidenten Christies nit att tacka för denna storartade institution, som från en ursprungligen privat samling, mestadels af antikviteter, småningom och genom välvilja och understöd af stadens borgare *) vuxit upp till stor betydenhet. Man har anmärkt, att likt och olikt blifvit samladt i detta musei salar, men jag tror, att detta är en förfelad förebråelse. Lika mycket, som en enskild samlare bör begränsa sig, lika klokt är det att vid bildandet af ett offentligt museum icke förkasta något, som i ringaste grad kan hafva värde. I synnerhet där frivilliga gåfvor spela hufvudrolen, är ju intet att förlora, men alt att vinna på detta förfaringssätt. I närvarande stund innesluter Bergens museum följande afdelningar. I nedersta våningen förvaras en storartad samling nordiska fornsaker, mestadels från det västanfjällska Norge, en kyrkoarkeologisk samling af största betydelse, ett myntkabinett, en etnografisk samling, en vapensamling från medeltiden samt gamla utskurna möbler. Därjämte förvaras i samma våning ett bibliotek, synnerligen rikt på naturvetenskapliga arbeten. Den höga och vackra andra våningen är helt och hållet upptagen af det naturvetenskapliga museet, och den lilla tredje våningen i midtelpartiet innesluter ett tafvelgalleri.

Redan i den nedersta våningens förstuga möta märkliga ting, runstenar och stora, utskurna kyrkoportaler. Hvad som på främlingen otvifvelaktigt gör det lifligaste intrycket, är dessutom de vackra smycken, broderier och redskap, som blifvit insamlade från de västanfjällska fjordbygderna. Här vore mycket, som jag skulle vilja

*) En person skänkte ensam 28,000 kronor till museet.

röfva till doktor Hazelii norska etnografiska afdelning i Stockholm, ehuru denna å andra sidan eger mycket norskt af värde, som här ej finnes. Hvad Bergens museum eger af alster utaf de tropiska och asiastiska landens konstflit, är naturligtvis, såsom hopkommet genom sjömäns och resandes tillfälliga gåfvor, icke något helgjutet, men gömmer dock många vackra ting; synnerligen anslående är däremot den betydelsefulla samlingen af norska båtmodeller. Hvart man kommer på Norges kuster, får man höra talas om en »Seksring», en »Firkeiping» o. s. v., alt olika namn på båtar, men detta endast med hänsyn till det antal åror, de föra. Ger man sig åter i samtal med en lots eller skeppare, som känner mer än en eller ett par af det vidsträkta landets kustbygder, får man höra talas om helt andra begrepp, om en »Skjekte» från Nedenäs, om en »Hvalöerbåd», en »Listerbåd», en »Hardangerbåd», en »Söndfjordbåd», en »Nordfjordbåd», en »Söndmörbåd», en »Nordmörbåd», en »Åfjordbåd» eller en »Nordlandsbåd». Dessa ord beteckna åter de olika båtmodeller, som brukas i de skilda kustbygderna, och ett öfvadt öga märker genast på stäfvarnas och bordens linier eller på seglets form, från hvad distrikt en båt är. Detta är, om jag så får säga, den yttre sidan af saken. Men hvad beteckna ej dessa olikheter? Århundradens erfarenheter, otaliga försök, hundratals kullseglingar och tusendens och åter tusendens undergång i de rasande vågorna. Det är icke några kammarlärda matematici och fysici, som gjort upp dessa båtkonstruktioner. Nej, naturen har haft sin gång. Kustborne hafva hvar på sitt håll bygt sina båtar, så godt de kunnat. Så har en af dessa förfärande stormar uppkommit, hvilkas hem-

ska minnen i långliga tider dyka upp kring skären och väcka fasansfulla hågkomster hos de kvarlefvande. Men en och annan, som blifvit räddad, har gjort sina iakttagelser. En anser, att seglet varit för högt och masten för långt akterut, en annan, att förstäfven borde varit skarpare, en tredje, att ett visst bord skulle varit bugtadt på ett annat sätt o. s. v. Man gör vid nybyggnader försök med dessa förändringar. Åren gå, en ny storm kräfver nya offer. Klagande enkors jämmer och faderlösa barns elände bära vittne om den äldre båtformens sämre egenskaper, medan en och annan frälst husfader tackar Gud för sin nyare och bättre båt. Denna blir nu mönster vid nybyggnader, tills en ännu nyare form efter samma utveckling danas och i sin ordning uttränger sin föregångare. Så hafva dessa intressanta båtformer skapats, olika dels på grund af olika natur i de skilda skärgårdarna dels också på grund af olika uppgifter, olika slags fiske, olika årstider för vistelsen på hafvet, ja, kanske också olika lynne hos kustbefolkningen. Här är det naturligtvis ej den rätta platsen, ej häller finnes här den rätta pennan för skildrandet och bedömandet af dessa olika konstruktioner, af hvilka vackra prof i liten skala finnas i Bergens museum, dock kan jag icke neka, att den kanske urgamla Nordlandsbåten alltid på mig gjort intrycket af att vara den skönaste och mest behagfulla båtform, jag känner. Listerbåten, den yngsta af syskonen, skapad i vårt århundrade såsom en bastard af Östlands- och Hardangerbåten, förenar emellertid många de yppersta egenskaper och är nu kanske den mest berömda. Man känner namnen på de två bönder, som skapade denna båtform, Gjert Gunnersen,

från Jondalen i Hardanger samt Ole Olsen Stave på Lister. Sillfiskets aftagande och makrillfiskets växande betydelse var det faktum, som stälde på båtbyggeriet där söderut den svåra uppgift, som lösts i Listerbåten. Man kräfde en båt, som på en gång var lättare att ro samt bredare och styfvare än sina föregångare, så att han kunde föra mer segel än de. Slutligen skulle han äfven utmärka sig som bidevindsseglare, så att fiskaren trygt kunde våga sig till hafs om aftonen, säker på att kunna kryssa sig till lands igen om morgonen. Efter några få försök var problemet löst, och makrillfisket kunde ge en ersättning för den minskade sillen.

Bland öfriga märkvärdigheter i museets nedra våning anslå i synnerhet de inhemska träskärningarna samt de rikt skulpterade gamla praktmöblerna, hvilka väl dock troligen härstamma från Holland, med hvilket land västra Norge stått i mycket liflig förbindelse. Bland kuriosa lade vi märke till vackra afgjutningar af de romerska silfverkärl, som för några år sedan hittades i Hildesheim.

Men vi måste skrida upp i den stora andra våningen, hvars innehåll väl för vetenskapsmannen måste ega den högsta betydelsen. Här uppe har också fiskhandelsstaden på ett storartadt sätt lagt fram för verlden hemligheterna af det naturrike, som hvarje år åt stadens köpmän erlägger en så väldig tribut. Sillen, flundran, torsken, makrillen och alla de andra djupets varelser, såsom hummern, krabban, räkan, få vi här se i alla utvecklingsstadier. Sälen kunna vi få lära känna i alla varieteter, och det både som ofödd och född; ja, hvalfisken kunna vi få följa i alla utvecklingsskeden från

fostrets första form i moderlifvet och ända tills den väldige växt ut till varelsernas jätte. Jag vet ej måtten på de hvalfiskskelett, som hänga uppe i hvalfvet på grofva järnhakar, men för visso blefve man ihjälslagen, om en enda kota fölle ned. Den enda hugnad, man har, när man ser de förfärande käkar, som bilda gapet på dessa vidunder, är vissheten om att de bestarna dock hafva så trång hals, att de ej kunna svälja folk. Efter ögonmått att se, skulle emellertid en människa ej vara större munsbit för en slik räkel, än vanlig ansjovis är för oss. Sköna utsigter, om man skulle råka att falla öfver bord i Nordsjön! Det är en verklig hugnad att från den vimlande djurverlden under böljorna vända sig till de vackra, vingade varelser, som simma eller flyga öfver hafvets fjärdar. Kungsörnen i sitt majestät, gladan, lommen, äjdergåsen och otaliga andra fåglar stå här på parad, medan isbjörnen, ulfven, den hvita räfven och hvad de alt heta, alla dessa dessa mer eller mindre roflystna representanter af lifvet på fyra fötter, skenbarligen smyga omkring i sina glasskåp, uppstoppade så vackert, att man kunde tro dem vara lefvande.

Men timmen slår, museet skall stängas, vi hinna ej upp till tafvelgalleriet. Nu gäller det i stället att få sig litet middag. Men hvar? Den, som, föredragande svenska vanor, vill slippa de odrägliga och dyra table-d'hôtemiddagarna och i stället spisa à la carte, har mer än svårt att få sin önskan uppfyld. På den enda i Tönsbergs resehandbok upptagna restaurationen höll man på att tappa ögonen för det mirakulösa faktum, att äfven en dam behöfde äta. Därför öfvergåfvo vi detta ställe, som också tyktes ensamt servera table d'hôte, och som

för öfrigt såg föga inbjudunde ut, och gåfvo oss å stad att leta på måfå, fast beslutna att hällre köpa oss bröd i en bagarbod än tråka ut oss vid det sedvanliga hotellvärdsbordet. (Vi bodde, emedan de få hotellen voro öfverfyllda, i ett privatlogis, där middag ej kunde erhållas.) Jag nämner denna strunt för att få tillfoga det karakteristiska faktum, att vi på vår letarfärd sammanträffade med en ung bergensisk köpman, som vi lärt känna i Hardanger, och bådo honom om råd, men han, som visserligen hade hört talas om en eller annan restauration, viste icke, hvar någon sådan var belägen. Skulle nämligen en man af aktad familj i denna sin hemortsstad intaga några måltider på ett offentligt ställe, skulle det uppfattas som en skandal, och karlen anses hafva råkat på förfall. Utan att prisa det slöseri och den lust för kräsligt lefnadssätt, som genom det ständiga hetellifvet utvecklats hos alt för många af de svenska städernas ungherrar, torde man dock medgifva, att denna bergensernes trångbröstade uppfattning i sin terroristiska stränghet starkt stöter på det löjliga. Man berättade oss till och med, att en ung universitetsbildad lärare (om jag ej missminner mig) fick sin fader till staden och i hans sällskap intog ett par måltider på ett offentligt ställe, men för sitt ryktes skull efter ett par dagar måste upphöra därmed och låta gubben äta ensam. O, du frihetens land!

På ett nyligen öppnadt, helt litet, men mycket vackert utstyrdt, mellanting af sweitzeri och restauration uti hotell Nordstjernen fingo vi ändtligen mat efter fritt val. Så voro vi också de enda på platsen den dagen. Men hur reda sig då de många Nordlandsskepparne vid

»stämmorna»? Jo, de inbjudas nu som i forna oskuldsdagar att bo i gamla affärsvänners hus, och ju bättre surstek ech sviskonsoppa värdinnan kan servera, för dess bättre pris får far köpa fisken.

Men som vi nu redan passerat Sognefjordens mynning och Sulenöarna, om hvilka Tegnér sjunger:

»Nu Solundarö
står ur våg, som går hvit,
där är stillare sjö;
där är hamn, styr dit!»

och som vi redan nalkas inloppet af Dalsfjorden i Söndfjord, är det tid på att jag slutar mitt bref och inlemnar det på ångarens postkontor. En mängd af Norges ångbåtar hafva nämligen posthytt med särskild tjänsteman, hvilken både mottager rekommenderade och orekommenderade bref. Ja, jag har till och med på ångbåt helt oväntadt fått bref, som sändts af person, som känt, på hvilken station jag efter all sannolikhet skulle komma om bord. En ypperlig anordning!

Härnäst torde vi, mina ärade läsare, träffas vid randen af de asurblåa isbräerna i Nordfjord. Till dess, farväl!

Elfte Brefvet.

Faleidet i Nordfjord söndagen den 1 Juli 1875.

Om reselifvet och damerna. Söndfjord. Idylliska bygder. Kritisk belägenhet. Intressant bekantskap. Jölstervandet. Bredheimsvandet. Oseder af etnografisk betydelse. Att »leire» och att »krote». Nedstigning till Utviken i Nordfjord. Rodd till Oldören. Vandring och rodd uppför Olden. Naturens sublima storhet. Många forsar och tre jöklar på en gång. Ett ensligt ljus i natten.

Jag prisade i mitt förra bref den utmärkta anordning på alla något större norska ångbåtar, att det finnes postkontor om bord. Jag kan tillägga en annan, som är ännu bättre, den nämligen, att man och hustru på hvilken plats som hälst om bord, och vare sig de äro inländingar eller främlingar, endast betala half annan biljett. Detta, jämte den lagliga rättigheten att på alla gästgifverier få bruka en häst mot half annan skjutslega till att skjutsa två fullvuxna personer, underlättar så betydligt reselifvet i det eljest dyra landet, att det på långt när icke förökar resekostnaden så mycket, som man skulle tro, att hafva sin hustru med på en slik resa, som min nu är. Följden är också den, att vi i Norge öfver alt på gästgifverier och landthotell påträffa resande damer lika väl som herrar, medan vi hos oss torde kunna färdas genom hela Norrland och det under högsommaren, utan att påträffa ett enda resande fruntimmer annat än på kustångbåtarna. Men att damer

drista sig att resa på järnvägar eller ångbåtar, håller jag jag just ej för något storverk; ty icke är det synnerligen konstigt att transporteras genom landet som fraktgods. Jo, jag har verkligen sett svenska damer resa längre sträckor äfven på Sveriges landsvägar. Dessa damer äro icke många, men dock några, nämligen en och annan rik fru, som nedlåtit sig att med sin man till skydd och i egen droska låta sin dyrbara lekamen dragas af gästgifvarhästar. Följden af denna veklighetslusta i förening med oduglighet att finna sig själf till rätta i litet ovana förhållanden har också blifvit, att om än många svenska damer under säkert skydd rest på kontinenten, så är det likvisst ytterligt sällsynt att träffa en enda, som af egna erfarenheter innehar ens den nödtorftigaste kännedom om vårt eget land eller om Norge, som gömmer så mycket vackert, och som i alla hänseenden ligger oss så nära. Det torde komma att dröja ytterst länge, innan Sverige i nämnvärd grad kommer att blifva föremål för mer omfattande resor af sina egna döttrar, och därtill äro också herrarne utan tvifvel i hög grad skulden; något förr torde de drista sig att resa i Norge. Jag dömer därtill af det faktum, att tämligen många svenska fruntimmer, mestadels lärarinnor, på de sista åren och synnerligast i sommar bott eller rest omkring i Norge. På Ulvik i Hardanger, Rolfshus i Hallingdalen och Ölken i Valders hafva svenska damer i år för kortare eller längre tid vistats, och till och med i det vilda Söndmör hafva svenska fruntimmer utan manligt skydd dristat sig in. Men jag fruktar, att jag här kommit in på ett ämne, som endast torde samka mig fiender. Jag har gjort det därför, att jag själf nju-

tit så outsägligt mycket af resor i Norden, och därför, att jag vet, att en kvinna, om hon blott dristar sig därtill, både kan utstå besvärligheter och samla oförgätliga intryck i lika hög grad som en man. Förlåten mig därför, värda läsarinnor, att jag trots er tveksamhet så gärna ville föra eder till den stora naturens solljus, luft och skönhet!

Men vi hade i mitt sista bref, om jag icke missminner mig, hunnit till mynningen af Dalsfjorden i Söndfjord. Norges skärgård är storartad i hög grad. Klipporna stå lika kala och ödsliga som i Bohus län, men de äro mångdubbelt högre och verka därigenom mer lifligt på inbillningen. Komma så historiska minnen därtill som i Söndfjord, så blifva de breda fjärdarna lätt till en skådebana, på hvilken de sjunkna drakskeppens vålnader agera, medan stormen stämmer upp den gamla, rätta musiken till dramat. Det är icke småfolk, som här gjutit eget och andras blod. Dalsfjordens saga lyser med namn sådana som Olaf den helige, Håkon Eriksön jarl, Håkon Grjotgardsön, Atle jarl hin mjove samt Islands förste landnamsmän, Ingulf och Leif. Hällristningar och bautastenar äro minnesvårdar af skilda tidehvarfs stordåd. Synnerligt egendomlig är Dalsfjorden genom de underligt skapade, enstaka fjäll, som här och där resa sig på stranden. Dalshästen, Kringlen, Lökandshästen, Bleien och Kvamshästen äro dessa matadorers namn. Nedanför deras fot finnas mycket leende bygder, i synnerhet tittar Dale så outsägligt täkt fram mellan lummiga löfskogar. Vid Sveen, där man lemnar ångbåten, förde oss slumpen till sammans med en man, hos hvilken vi lade märke till två ting, dels hans in-

tresseväckande fåordighet, dels den konstnärliga säkerhet, kvarmed han skar ut vackra ornament på sin simpla käpp. Som vi fått häst före honom, togo vi med beställningssedel till nästa skifte åt honom. Den hopvikta sedeln var redan framlemnad, då vi kommo att tänka på, att det kunde hafva varit roligt att veta den obekantes namn. Vi bådo gästgifvaren att å nyo få se lappen och funno då namnet på en af Norges ypperste vetenskapsmän och därtill på en skald, hvars sköna, musikaliska verser i broderlig förening med Kjerulfs toner tjusat både oss och många andra svenskar. Det hade varit kärt att få tacka honom för mången njutningsrik stund, men nu var det för sent.

För att komma fort, beslöto vi oss nu för att åka. Vägen från Sveen till Langeland bär hårdt uppför. I de värsta backarna hade det dock varit obarmhertigt att sitta på och plåga den skrala hästen, den sämsta vi fått i Norge. Då man är fri från ränselns börda, är det också en småsak att gå uppför hvilka backar som hälst, så uppöfvade som vi nu äro. Mycket vacker är återblicken på fjorden uppe från höjderna. Ett och annat fjäll reser sig öfverraskande vildt, allra ståtligast ter sig Kvamshästen. Men förfärande långsamt går det, alltid uppför och åter uppför. Slutligen komma vi dock upp på åsen. Vi draga förbi Langeland, där vägen från Vadheim i Sogn stöter till, och färdas en god stund uti en högländ och något enformig trakt, tills vägen slutligen åter börjar att sänka sig ansenligt. Norges utförsbackar börja vi snart att riktigt älska. Väl äro de mångdubbelt brantare och högre än de beryktade Smålandsbackarna hos oss; men det är en luft, en friskhet

och en utsigt där uppe på åsarna, som göra sinnet så lätt och fritt, att man ej det ringaste tänker på någon fara. Hästarna äro också i de flesta fall så lydiga och försigtiga självfva, att det icke är det ringaste obehagligt att hålla i tömmarna ens i de mest svindlande och krokiga utförsbranter. Jag för min del kör hällre en norsk gästgifvarehäst på de värsta vägar i Norge än en svensk på de bästa i Sverige.

Men nu börjar Fördefjorden att lysa djupt nere under oss. Genom skogar och sluttande åkerfält bär vägen, och snart äro vi åter nere vid hafvets strand efter att från Sveen hafva gjort en stigning af, såsom jag förmodar, ett par tusen fots höjd.

Från Förde, en icke så obetydlig bygd längst inne vid bottnen af Fördefjorden, den nordligaste af Söndfjords fjordar, går hvad norrmännen kalla flat väg till Nedre Vasenden vid Jölstervandet. En del af denna väg är alldeles förtjusande. Man följer ena stranden af en lång, smal, i många bugter krökande sjö, Movandet, och man skulle nästan tro sig vara midt inne i Södermanlands mest leende ängar, om det icke stode fjäll i stället för bärg bakom skogen. Här skulle vara ett hem för diktare af idyller: små täcka stugor i hägnet af höga träd, ringlande bäckar, vassgrodda sjövikar och små barn af sällsynt täckhat, ja, skönhet kring knutarna. Hade Amalia Lindegren sett den lilla, lilla flickungen, som gick framför oss och arbetade på en stickstrumpa, så skulle säkerligen flickan med apelsinen fått en rival i konstens salar. Vid Mo nu nedlagda landtbruksskola börjar naturen åter blifva vildare. Just i närheten af gården går vägen ett stycke alldeles linierak, och midt

framför sig har man den höga och snöhvita Hulefossen djupt inne i en mörk fjällklyfta. Därefter blir vägen mer enformig och går mestadels genom en lång skog.

Det lider starkt mot kvällen och börjar nästan att skymma. Den, som vore under tak snart, ty vi hafva gjort en mycket tröttsam dagsresa! Ändtligen. Det här är då Nedre Vasenden? Huset ser icke litet ut. Kunna vi få ett rum? Nej. Här finnes en ensam norsk herre; han har fått ett rum. Hela huset är för öfrigt upptaget af en rik amerikansk familj. Vi ackordera med värden och göra alla möjliga förslag; men det finnes ingen utsigt till framgång. En skön belägenhet! Midt under denna vår svåra ställning kommer den norske herrn ner och erbjuder oss att få hans rum. Vi hafva aldrig sett honom förr, men han vill ändå, för att min hustru skall få hvila, afstå sin kammare och själf söka upp sig någon plats på logen eller hvar som hälst. En så uppoffrande artighet kan naturligtvis icke emottagas, utan det beslutes, att man skall anfalla den amerikanska familjen på det sårbaraste stället. Skall man vinna något af sådant folk, så måste man undvika både herrarne och tolken. Sagdt och gjordt! Min hustru börjar en underhandling med den amerikanska frun, trots gästgifvarens afstyrkande utlåtande. Denne står fast vid sitt: »Det är icke värdt; hon är alldeles ohjälplig, hon begriper icke ett ord.» Men vi fingo dock rätt, ty på fruntimmersvägen gick det, och vi vordo alla hulpna. En glad, om än något enkel, supé spisas, och vi finna oss i vår nye norske vän hafva gjort en lika angenäm som nyttig bekantskap. Presentationen visar, att det är hr Y. N., amanuens i norska riksarkivet och väl känd i Sverige

för sina historiska arbeten. I hans sällskap fortsätta vi nu resan följande morgon, d. v. s. fredagen den 30 Juli,

Denna resa öfver land mellan västra Norges inre fjordbygder är i hög grad intressant. Ständiga omväxlingar. Jölstervandet, vid hvars västra strand vi nu färdas, påminner icke det ringaste om Movandet. En helt ny natur framträder. Höga fjäll med ytterst regelbundna sluttningar, som lifligt påminna om tältdukens mjuka linier, då tältstången är något för kort. Här och där ser man in i mörka dalgångar, som öppna sig vid andra stranden. Men att något annat och vildare finnes bakom alt sammans, märker man af de blåa isflikar, som ibland titta fram i klyftorna. Det är Justedalsbräen, Europas största glacier, som ligger där bakom. Honom själf ser man icke härifrån. I förnämt majestät ligger hans hnfvudmassa tillbakadragen inom en krets af väldiga fjäll, men de många armar, som han sträcker ner i trånga dalklyftor i Sogn och Nordfjord, höra till de skönaste glacierer i verlden. (Men för att nyttja ett nordiskt ord, vill jag hädanefter kalla dem jöklar.) En bland dessa, Suphellebräen i Fjärland i Sogn, går fram till randen af ett bråddjup. Alt emellanåt störta isstycken ned. Så har det skett i omätliga tider, och den myckna isen har liksom gjutit i hop sig till en mindre jökel nedanför den stora. Jag har icke sett denna jökel, men jag kan af de många, jag sett, föreställa mig, att han skall vara storartad, där han ligger liksom i två våningar, blåhvit och klar. Och majestätiska ögonblick lärer det vara, då stora ismassor på en gång nedstörta, då stycken af vidd och höjd som stora kyrkor braka sönder och rasa ner utför fjället. Då dånar det som af

hundrade åskor, och genljud rulla utefter dalen, medan man tycker, att hela jorden skälfver, och all naturen bäfvar. Helt nära denna går Bojumsbräen ned och visar mot dalen en brant isvägg af, som det säges, 3,000 fots höjd. Så stora äro icke de jöklar, som lysa på andra stranden af Jölstervandet midt emot Helgheims kyrka; men i Nordfjord få vi skildra värdiga syskon till dem.

Det var ett lustigt sätt, på hvilket vi färdades. Vi åkte på kärra efter en äkta Nordfjordshäst, ett makalöst djur. Vi tänkte från första stunden på den ädla fåle, hvars historia Jonas Lie så gripande skildrat. Vår norske vän hade gått oss i förväg. När vi hunno upp honom, sporde hästens egare, om ej han också ville åka. Sagdt och gjordt! Vi lyckades få plats alla fyra på kärran. Tänk ut, huru det gick till, den som kan! Och ingen satt dock i knät på den andre. Men en munter färd var det. Vi hade stora spiror af den praktfulla Digitalis purpurea som plymer i hattarna och åkte som prinsar efter den snabba, lifliga hästen. Vid Skej fingo vi en ny häst af samma slag, men något för het. Emellertid gick det undan med fart, ehuru vi många gånger stego utaf för att få se oss om bättre, hvilket här var synnerligen lämpligt, alldenstund detta var ett af de skönaste vägstycken, vi rest. En trång dal, krokig och vild, med stupande fjäll på båda sidorna. Branta backar upp och ner, och lummiga löfskogar öfver alt. I några backar var vägen en fullkomlig löfsal. Kronorna flätade ett sammanhängande hvalf öfver våra hufvud, och vi kunde icke se, åt hvad håll vägen egentligen stupade ned bland de yppiga löfmassorna.

Ibland slogo små, små mörka sjöar djupt nere upp sin klara spegel emot solljuset och de lummiga branterna. Denna tre fjärdedels mil mellan Skej och Förde (ett annat än det, jag förut omtalat) hörer till det allra skönaste, vi sett. Mot middagstiden hunno vi glada och jublande öfver den härliga färden fram till Förde vid Bredheimsvandet. Här tar vägen slut, och båtskjuts måste legas öfver sjön. Men som den amerikanska familjen för sin räkning bestält tre båtar: en för herrskapet, en för betjäningen och en för ekipagerna, hotas vi att blifva fastlästa och det på ett synnerligen uselt ställe. Men turisten måste finna utvägar. Vi hyra en liten båt utan roddare och göra upp, att amerikanernes folk skall taga hem den, och så gifva vi oss ut. Bredheimsvandet är en storartad sjö, lång och smal, med stupande, höga fjäll på båda sidor. Solen steker oss nästan, men vi ro af alla krafter. Under tiden ordnar vår husmoder en enkel, mycket enkel middag i aktern, och under skämt och förnöjelse intaga vi sedan vår festliga måltid midt ute på sjön. En turist har alltid knif i slida med sig, och täljknifven är ett förträffligt redskap att breda smörgås med, när man intet annat har. Pluntan består oss en snaps, och ett par ägg afsluta rätternas icke långa rad. Men matsalen är storartad. I norr reser sig Skjorta lodrätt till flera tusen fots höjd, ett af de skönaste fjäll, vi sett, och på den motsatta stranden stå mörka skogar ända ned till vattenkanten. — Men motvind blåser upp, så att vi måste gripa i årorna af alla krafter för att ej förfela vårt mål för dagen.

Efter mer än en mils rodd hinna vi till Red, en liten frodig bygd, som sluttar vackert ner emot sjön. Återblicken öfver vattnet är härifrån storartad. Skjorta ligger tung och bred i fonden och sträcker ut liksom ett knä mot norr. Både det snöiga hufvudfjället och detta knä tyckas, härifrån sedda, vara smala kammar eller äggar och de sticka med sina kantiga former skarpt utaf emot de kullriga snöfjällen längre bort. Det är en stor och vild natur på alla kanter. Sådana insjöar hafva vi icke i Sverige.

Härifrån är det väl föga mer än en mil öfver fjället till Utvik vid södra stranden af Nordfjorden, och det finnes till och med en gästgifvaregård midt på denna mil, hvadan hvart dera skjutshållet endast föga kan öfverstiga en half mil. Men likvisst äro båda dessa skjutshåll sådana, att det vore »icke någon mening i att köra dem», såsom norrmännen säga. Naturen är nämligen så storartad, att man icke bör färdas alt för fort, och vägen öfver fjället, synnerligast nedstigningen till Utviken, så brant, att ingen kan med trefnad ens bjuda till att sitta i en vagn. Vi taga därför våra ränslar på ryggen alla tre och gifva oss å stad på apostlahästarna. Alt skönare och skönare blir utsigten nedåt, alt mer vidsträkt utsigten öfver fjällen nere i Söndfjord. Som vi något raskt skildrat färden genom dessa märkvärdiga bygder, torde det icke vara mer än rättvist, om vi nu äfven blicka till baka på något mer, än hvad man kan se här uppe på fjällbranten.

Fjordarna eller det gamla Firdafylke har sedan urminnes tid spelat en stor rol i Nordens historia. Skulle Fjordarnas saga skrifvas för sig, så skulle man

häpna öfver, att så små bygder, blott några ringa landremsor och dalgångar mellan skyhöga fjäll, mäktat taga en så stor del i den stora historien. Men mänge höfdingar hafva likväl härifrån utgått, och många strider hafva här utkämpats. Af denna stora forntid finnes det emellertid knappast nu mera några andra spår kvar än de minnesmärken, de talrika grafhögarna gömma, och några kuriosa i kyrkorna och i Bergens museum.

Vid stranden af Jölstervandet foro vi förbi några ytterst ringa, gräsgrodda kullar på en äng; där skulle fordom stått den borg, där Audun Hugleikssön Hestakorn haft sitt säte. Nu spegla sig endast några ytterligt skrala bondgårdar i dessa romantiska insjöar, på hvilkas strand fordom färdats krigiske höfdingar med sina följen af ättstore vikingabönder. Mången gammaldags egenhet har emellertid bibehållit sig ända in i nutiden. Men det är märkvärdigt, att de enstaka kvarlefvor af en förgången tids skick, som längst och segast hålla sig vid lif, här som annanstädes, sällan äro att räkna till de yppersta dragen af den gångna tidsåldern. Jag känner icke, om den storslagna, vidtfarande blicken, som tillhörde fornåldern, på något särskildt sätt utmärker Jölsterbonden; men att mycket af vantrefnad och snuskighet finnes kvar, det är säkert. Eilert Sundt drager i sin stora afhandling om Renslighedsstellet i Norge upp gränserna mellan bygder, i hvilka golfvet skuras en gång i hvarje vecka, och bygder, där det skuras endast till de stora högtiderna, Jölster räknas icke till det förra slagets. Vi svenskar hafva mycket svårt att tänka oss, huru det ser ut i ett sådant hus, där golfsmutsen får ligga kvar så länge, att lagret kan börja bearbetas med

spade eller skyffel, Sådana ställen finnas dock i dessa trakter och äro minnen från rökugnarnas odelade herravälde. Ty de äkta rökugnsstugorna hafva icke några fönster, utan endast en icke synnerligen stor öppning (ljor) i taket, och i dessa stugors eviga skymning har folket, mänskoåldrarna igenom, vant sig att vistas midt uti åtskilligt, som knappast kan tåla att dragas fram i dagsljuset. I senare tid hafva väl fönster börjat upptagas äfven på de gamla rökugnsstugorna; men så stor är vanans makt, att det är fullkomligt säkert, att bonden, till exempel i Jölster, icke märker, hvad solskenet lyser på. Ännu för en trettio år sedan funnos i Jölster många stugor, som alls icke hade några fönster. »När det var mulet en söndag under vintern, och husfadern skulle läsa texten för sitt husfolk, så kom där genom den hinna, med hvilken ljoren var betäkt, icke ned så mycket ljus i stugan, att han kunde se att läsa i högsätet, utan han måste sätta sig på en stol rakt under ljoren.» De, som först började att hugga upp fönster på väggen, rönte samma motstånd som verkliga rabulister. Gjorde en son slikt, medan ännu någon af hans föräldrar var i lifvet, så hette det, att han förstörde timret och skämde stugan. Endast långsamt hafva därför några förbättringar kunnat inträda. Kvinnorna hafva i synnerhet gjort segt motstånd, utom några stycken, hvilka tjänat i Bergen som ammor och därifrån kommit hem med några nya begrepp om ordning och renlighet.

Vid undersökning af folkseder och etnografiska förhållanden i allmänhet är ingen småsak så liten, att hon ej är värd att uppmärksammas. Eilert Sundts skrifter äro fulla af små drag, som styrka detta. Jag skall

omtala t. ex., hvad han anför i samband med frågan om, hvarför det i Söndfjords bondhus ej fans — spottlåda. Han språkade en gång om den saken både på skämt och allvar med en mycket spottande bonde och ville bringa denne att gifva det löftet, att han af brädlappar skulle slå i hop en liten spottlåda; men detta löfte afgaf bonden icke. En tid därefter språkade han om samma sak med en annan mycket rik bonde, som gjort åtskilliga nymodiga ändringar i sin ladugård. Men äfven denne svarade, att en sådan nymodighet som en spottlåda ville han icke införa. Grannarne skulle håna honom och undra, om de icke också skulle vara tvungna att gå på strumplästen, då de gjorde besök i hans fina hus. »Jag menar för resten, att de ändå skulle spotta bredvid lådan,» tillade han. En bonde erbjöd sig Eilert Sundt att skänka en spottlåda; men denne undanbad sig en så onödig gåfva. En gång träffade han likväl hos ett gammalt hjonelag på en utsliten träsko, som tjänade till spottlåda, och det i själfva Söndfjord; men denna gömdes sorgfälligt under sängen, i fall någon granne kom in. Äfven läkarne, hvilka skarpt klagat öfver orenligheten i dessa bygder, där spetälskan, en af de fasansfullaste af alla sjukdomar, har sitt stamhåll i Norden, hafva klagat öfver de oåtkomliga, hemliga orsakerna till det motstånd, som uppreser sig mot hvarje försök att förbättra renlighetstillståndet. Säkerligen ligga rötterna till detta motstånd mycket djupt. Ingen svensk torde, för att för tillfället endast aktgifva på den motbjudande osnyggheten att spotta, vara obekant med seden att spotta på hvad man anser afskyvärdt. Detta är en kvarlefva af ett gam-

malt magiskt bruk, ett mystiskt sätt att fria sig för den trolldom eller de onda makter, som eljest kunde utgå från den afskydda saken och vålla skada. Afsigten är den samma i hela Norden, och den djupa betydelse, denna handling fordom egt, ligger kvar och är det blott halft och oklart medvetna skälet, hvarför man ej vill binda någon mans frihet att spotta, hvar hälst och huru mycket han vill. Många motbjudande seder hänga sålunda till sammans med något, som fordom varit heligt. Huru mången tänker väl egentligen på, hvad han säger, då han uttaler det betydelsefulla: »Du sakramentskade lymmel.» Och dock gömmer sig häri hvarken mer eller mindre än en besvärjelse. Därigenom, att sådana seder och sådana ord fordom haft en djupare betydelse, trotsa de ofta otroligt länge hvarje den nyare tidens angrepp. Man måste därför känna en lågt stående allmoge mycket väl, innan man bryter stafven öfver den sammas egenheter. Just till dessas bevarande håller också den ene mycket noga vakt på den andre. Det råder därför i allmogemannens görande och låtande en ovighet, ett tvång och ett tryck af andres vilja och åsigt, hvilka skulle förefalla andra samhällsklasser olidliga. Det är en sjunkande kulturs hemliga stolthet och dolska hat mot alt utanför stående, hvilka på detta sätt förråda sin tillvaro. I deras fulla kraft torde vi icke numera kunna påträffa sådana forndrag annanstädes i Norden än i Norge; men en och annan blek skugga af dem fortlefver likväl äfven i Sverige. Hos oss hafva dock nu så många bönder brutit med traditionernas tvång, att det icke längre för någon kräfver ringaste mod att göra så med; men i kojorna och stundom äfven något

högre upp röjer sig oviljan mot det nya dels i hån, dels i trotsigt kvarhållande af just utsidorna af det äldre lifvet, långt sedan dettas inre anda slocknat. De vackra och tilltalande egenheterna hos fornlifvet öfvergifvas eller vrängas dock äfven ofta just af dem, som envisast hålla kvar de motbjudande dragen. Detta gäller både Norge och Sverige. Sålunda äro de vackra, färgrika folkdrägterna och andra drag af ett älskligt skönhetssinne borta, medan forntida »skiddenferdighet» lefver med friskt lif. Den gamla förtroligheten med tjänarne är försvunnen, medan misstänksamheten mot andra folkklasser är kvar. Detta är en afvigsida i det nutida bondelifvet i Norden, en skref riktning, mot hvilken all ädelsinnad och framåtseende folkbildning måste kämpa.

Som jag kommit att nämna, att äfven skönhetssinnet tyckes vara i aftagande hos de nordiska folken, må jag påpeka ett par egendomliga sätt att pryda stugan, hvilka fordom funnits just i dessa bygder, på hvilka vi blicka till baka, medan vi hvila ut litet uppe på Moldestadsfjället. I de gamla rökugnsstugorna vardt taket naturligtvis alldeles svart. Till prydnad och för att skarpt skilja väggarna från detta svarta tak, plägade man förr »leire», d. v. s. stryka ler på de två, tre öfversta väggstockarna rundt kring hela stugan. Detta bruk är nu mestadels utdödt, och det svarta får nu söka sig sin oregelbundna gräns, bäst det vill. Men en mycket vackrare prydnad var att »krote stuen». »Krote», hvilket är samma ord, som det svenska »kreta», betyder egentligen att tälja eller skära ut figurer i trä; men ordet har i dessa trakter fått en något rymligare betydelse,

nämligen att i allmänhet dana snirklar och krummelurer. Den gamla »krotingen» här i bygden bestod däri, att man med rifven krita, upplöst i vatten, målade en bård af en timmerstocks bredd kring hela stugan. Först delades stocken i fyrkantiga rutor, sedan tecknades i hvarje ruta stjärnor och snirklar, så fyndigt, som kvinnorna kunde. Samma prydnad danades äfven på de två »biter», som i gamla ryggåsstugor gå tvärs öfver rummet, och som i vårt Värend kallas »kronstängerna». Och slutligen målades äfven på den höga, sotiga gafvelväggen midt emot ingångsdörren en grann blomma eller stjärna, som från sin mörka grund riktigt skulle stråla mot den inträdande. Denna vägg kallas ännu »andveiesväggen», och hette fordom på isländska »öndvegis-veggr» d. v. s. högsätesväggen. Till julen tvättades den gamla krotingen ned, och en ny målades upp. Och då var det värdinnans stolthet, när hon af en inträdande granne kunde få höra: »Nej, se du, hvor du har krotet pene Roser! Den, der kunde krote så!» — Äfven denna sed är utdöd.

Men vi må skynda vidare. Vi hinna, medan ännu solen är uppe, ehuru efter en ytterst tung vandring, vägens högsta punkt på fjället ofvanför Moldestad. Här är en makalös utsigt. Fjäll vid fjäll i alla riktningar, snöiga toppar, branta afgrunder, slingrande dalar, som gapa likt oformligt stora remnor i fjällmassan. En liten klar, grönblå sjö, Gåsemyrvandet, ligger så djupt under oss, att det är hemskt att se dit ned. Detta ställe på höjden af Moldestadsfjället är ett af de praktfullaste, vi sett på någon väg, en bland pärlorna bland nordiska utsigter. Men nu skola vi ner till hafvets

strand. Det är en enda, sammanhängande backe på 2020 fots höjd, som vi hafva framför oss. Vägen är gammal, sannolikt urgammal, men nyttjas ännu till postväg. Detta var verkligen en ödeläggande nerstigning; vi hafva näppeligen förr varit så trötta. Vägen är så hiskligt brant, att intet grus kan ligga kvar, utan alt sammans ser ut som ravinen efter en vild störtflod. Vi viste knappast, huru vi kommo ned, ty den tunga packningen dref på stegen, långa stycken vinglade vi bokstafligen utför, ty knäna hade icke längre kraft att hålla emot. Skada, att solrök också förtog utsigten åt den sköna fjorden! Men ändtligen voro vi nere. Ett bad i hafvets salta vatten väkte åter upp lifsandarna, och en god måltid och en mjuk säng i Hammers lilla hotell återstälde oss fullständigt.

Därifrån togo vi oss sedan båt i går morgse och rodde inåt fjorden. Den roddturen och hela den dagsresan höra till vår vandrings yppersta minnen. De höga fjällen äro alldeles höljda af löfskog. Hängbjörkarna stå och vaja utöfver vattnet och äro så ljusgröna, som om de nyss slagit ut. Hela Nordfjord är något af det mest leende, man kan tänka sig, och öfverträffade betydligt alla våra förväntningar. Allra innerst öppna sig tre dalar, hvilka utgå som radier från fjordens spets. Alla tre dalarna likna hvar andra, och hela Olden, Loden och Stryn. I alla tre har man närmast fjorden tämligen höga grusbackar, ändmoräner af forntida jöklar, innanför dessa har man i alla tre en milslång sjö, omgifven af svindlande fjällbranter, och innanför sjöarna å nyo ett stycke odlad dalbotten, omsluten af vilda fjäll, mellan hvilka åtskilliga jöklar från den ofvanför liggande

Justedalsbräen skjuta ned. Vår dagsresas mål var den sydligaste af dessa dalar, Olden. Aldrig glömmer jag den mördande hetta, som vi utstodo på roddfärden. Det hade verkligen varit frestande att störta sig ned i det af jökelströmmar mjölkfärgade hafsvattnet. Men ändtligen kl. 1 på middagen vore vi framme vid Olderen. Nu gälde frågan, om vi redan samma dag skulle gifva oss upp till jöklarna eller ej. Vi valde det förra, ehuru vi därigenom pålade oss en vandring på två mil och en rodd på två mil, till hvilket alt vi blott hade en half dag på oss.

I stor hast anskaffas några ägg, en bit ost samt smör och bröd, och så bär det af. Vägen är synnerligen flat för att vara i Norge, och på jämförelsevis kort tid äro vi framme vid sjön. Båt få vi också, men icke annat än en gosse till roddkarl. Därför besluta vår norske vän och undertecknad att ro själfva. Fyra åror stickas i vattnet, och vi sätta ut. På maken till sjö hafva vi aldrig rott. Ett så förfärande vildt intryck har intet gjort, som vi ännu sett. Som endast ett par fattiga gårdar ligga högre upp i dalen, möter oss ingen båt, och inga gårdar märka vi häller på väl en half mils sträcka utmed stränderna, som stå alldeles lodrätt ned i vattnet. Här upptorna sig också klipporna till mycket väldigare höjd, än vi någonsin förut haft dem så tätt intill oss. Cecilienkrone här på högra sidan reser sig till 6,500 fots höjd, och Synsnipa är 5- till 6,000 fot hög. Midt på sträckan kniper sig sjön samman till ett smalt sund med starkt strömdrag. Vi lyckas drifva fram båten därigenom och vända sedan rundt omkring en utskjutande klippudde. Nu öppnar sig med

ens utsigten öfver sjöns innersta del. Hvilken anblick! Årorna fällas ned, och vi sitta en lång stund nästan stumma af häpnad. Midt i fonden, mellan två höga, spetsiga toppar, utbreder sig liksom randen af ett väldigt haf högt uppe i rymden. Men hela detta haf utgöres af en sammanhängande, oerhörd ismassa, det är Justedalsbräen, Europas största glacier. Och alldeles midt framför oss, i den branta dalen mellan de två spetsiga fjällen, tyckes detta haf nedvälta ett vattenfall, hvitblått och skimrande, till bredd och höjd af jättemått. Men se, fallet står stilla. Det är icke vatten, det är en katarakt af idel is. Det är ett fjäll af klippor, resta på klippor, det är stalp och branter och hålor och hvalf, vältrade om hvar andra, och alt igenom af hvitblå is, som rent af lyser mot de gråsvarta fjällväggarna. Denna plötsliga åsyn af Melkevoldsbräen, såsom denna från Justedalsbräen nedskjutande jökel kallas, skall aldrig gå ur vårt minne.

Men vi ro nu vidare och få därigenom tillfälle att tränga djupare in i taflans enskildheter. Hvad som betydligt höjer intrycket är, att den stora jökeln skenbarligen vältar sig ner i de mest lummiga, ljusgröna löfskogar, och de små gårdarna, som ligga vid stranden nedanför, tyckas endast vara till för att visa, huru smått alt mänskoverk är emot naturens storhet. Något i hög grad gripande är också den tystnad, som här råder. Det skulle nästan tarfvas tordönsbrak, för att örats förnimmelser skulle motsvara ögats. Tystnaden verkar hemskt, den öfverväldigande taflan väcker intrycket af en spöksyn, af ett stycke natur ur en verld, som ej är vår. Skulle man här tänka sig varelser, som vore pro-

portionella med sin omgifning, så skulle de vara giganter. Alla sagor om jättar, hvilka förtäljas på våra tama slättbygder, måste vara ett lån; jag har alltid undrat på, huru de kunnat uppkomma. Men här äro de alldeles naturliga, i en omgifning som denna måste de hafva skapats. — Men vi ro längre och längre mellan de brådstupande fjällväggarna. Och hör! Nu är tystnaden bruten, fastän icke af dunder och brak. Ett mildt, men sakta växande, sus fyller hela dalen, genomsorlar hela rymden. Detta sus, som är summan af de otaliga vattenfallens sorl, gör en alldeles öfverraskande verkan, ty det är något så helt annat, än hvad man väntat. Det ligger öfver det hela, som en vemodsfull grundton, hvilken väntar på sin melodi, det liknar en stor orkesters dämpade tremulando, innan solostämman lyfter sig och ger form åt hvad som drömmer i de sorlande tonernas kaos. Men här kommer aldrig melodien, intet på jorden kan lösa de bundna naturmakterna ur deras fjättrar. Vi stå vanmäktiga inför det bottenlösa vemod, som tyckes hvila öfver all natur, som lyfter sig till måttlös storhet. Det sublima i den lägre skapelsen griper oss, och det skulle för visso förkrossa oss, om vi icke viste, att samma jättesorg också ligger på bottnen af all mänsklig tillvaro, men där är löst, frigjord och försonad. Har man frid i sin själ, är en natur som denna en verklig uppenbarelse af ting, som icke kunna rymmas i någon bok; komme man åter i samvetets kvalda stunder, tror jag, att hela dalen skulle blifva en jättecell, i hvars förfärande enslighet man skulle tycka sig höra bundna andars jämmer, i hvars fasa man skulle bäfva för sitt förstånd. Först nu och

här har jag till fullo kunnat förstå det intryck, som låg till grund för några norske vänners ord, då de vid min förra resa afrådde mig att gå ensam genom Vettisgjelet i Sogn: »Gå ikke ensom der, ty der är så skräkkelig hemskt, at man kand blive gal!»

Jag nämde nyss vattenfallen. Ju längre man kommer uppför sjön, dess flera och högre blifva de. Ett störtar ner på en klippafsats och slungas därifrån rätt ut i luften, ja, till och med ett godt stycke uppåt, innan det åter faller ned. Två andra, högt uppe på den högra fjällsidan och själfva minst ett par, tre hundra fot höga, falla tätt intill hvar andra som två parallela strängar och tilldraga sig öfver alt i dalen vandrarens blickar. De hafva också en betydande vattenmassa och skulle, hvar de än funnes, väcka beundran; men här, där det är så öfverrikt på sådan naturprakt, få de sorla och glittra utan namn århundraden igenom. Man kommer verkligen att tänka på Welhavens vers om Bergens stift:

»Kjender du de svale,
mörke, kirkestille Dale
uden Arner, uden Sti og Navn?»

Denna namnlöshet hos så många föremål tyder på, att naturen är så väldig, att folket här, så att säga, icke mäktar att taga sitt rike i besittning.

Men vi äro hunna till ändan af sjön, stiga i land och fortsätta vägen uppför dalen. Öfver alt titta jöklar fram högt uppe mellan fjälltopparna; blå is glänser åt alla håll. Emellertid ligga flera gårdar nere i dalens botten, och säden ser mycket vacker ut. Genom lummig löfskog går vägen, och ibland måste vi vada öfver

snöbäckar. Vi möta en anglikansk biskop med ett par engelske prester, och de äro alldeles hänförda af hvad de sett. Biskopen försäkrar, att Alpernas ryktbaraste glacierer ej öfverträffa dessa. Denna dal hyser, utom en mängd smärre, tre större jöklar, nämligen Melkevoldsbräen, Brigsdalsbräen och Åbräkkebräen. Det är till den mellersta af dessa, som vi styra våra steg. Den rifvande älfven rasar fram i jämn fors öfver klippgrunden. Vi passera den samma på en bro af tre stockar med räckverk blott på ena sidan. I fjor brast den ena stocken, och en ung amerikan drunknade i sin systers och fästmös åsyn. Men vi draga vidare. Nu äro vi helt nära Melkevoldsbräen och midt för de två höga systerforsarna. En storartad punkt. Men här kröker sig dalen till vänster. Ditåt begifva vi oss. Vi samspråka med ett par kvinnor på en gård, och de hedra oss redan på förhand med det omdömet: »Främmande Folk flinke Folk at pröve blå Bräden». Ett är här fasansfullt, nämligen smutsen i stugorna och på kvinnornas kläder. I alt öfrigt gör folket ett angenämt och högst troskyldigt intryck. Hvem man möter, så lyder hälsningen: »Signe Motet!» det vill säga: »Gud välsigne vårt möte!» Får någon se oss, då vi sitta och hvila, så heter det: »Signe Kvilen!» d. v. s. »Gud välsigne din hvila!» Hjälpsamma och vänliga funno vi också alla vara. Men det lider starkt mot aftonen. Vi måste skynda på för att komma upp till Brigsdalsbräen. Den sista biten är ytterst svår. Det är en tvärbrant på ett halft tusen fot, som man måste uppför. Här är det oundvikligt att bruka alla fyra, d. v. s. krypa, på ett och annat ställe. Tätt bredvid oss ned-

störtar ett stort vattenfall, som midt på höjden träffar en utskjutande klippa, af hvilken det vräkes rätt ut i luften, ja äfven uppåt. Skummet yr åt alla håll, och svalkan däraf lättar våra steg. Men nu äro vi ändtligen uppe på höjden, och i ett nu ligger hela Brigsdalsbräen midt framför oss.

Denna är nu mycket större än Melkevoldsbräen och vidgar sig nedtill till en väldig bredd. Isen är fullkomligt klar och blågrön till färgen. Ofantliga remnor gapa åt alla håll, och nere i hålorna brusar vattnet i strida forsar. Hit skulle den komma att göra sina studier, som ville måla sjödrottningens slott, som glänser af pärlor och kristaller. Ty här finnes det glittret, här finnas sådana skimrande väggar, som skulle passa i hennes salar. Det är alldeles bländande att länge se på dessa glänsande, blåa ismassor. Det börjar att vimla för ögonen; man vore nästan färdig att tro, att hemlighetsfulla väsen af idel strålar sväfvade fram bakom iskolonnerna och spegelväggarna. Men akta dig för dem, gå icke ett steg för långt! Ty då behöfves det icke mer, än att du talar ett enda ord, att du ropar ett namn, förr än alt störtar samman och du bäddas till uppståndelsens dag i en graf af strålande is.

Tiden var hårdt framskriden på aftonen, och det skymmer tidigt mellan dessa hiskliga fjällväggar. Vi gåfvo oss därför till baka och beslöto att till det yttersta skynda oss för att till midnatt hinna ner till Oldören, därifrån en ångbåt då skulle afgå. Men hungern började att härja oss nog hårdt. Vi gingo in i stugan, där man sagt oss, att främmande folk var flinkt folk, och bådo att få köpa mjölk. Sådan fingo vi också och

därtill präktiga blåbär, och vi åto alla tre med glupande hunger, tills vi plötsligen måste bryta ut i ett skallande skratt vid en kvinnas med filosofiskt allvar uttalade reflexion: »Främmande Folk — sultne Folk». Jag är säker på, att dessa nödens barn, som dock stodo på sin egen grund, kände en stolt öfverlägsenhet öfver oss, kringvandrande varelser.

När vi väl stuckit ut på sjön, var det full natt och ett nästan ogenomträngligt mörker. Det var en roddtur, som aldrig kan förgätas. Ceciiienkrone, Synsnipa och alla de öfriga fjällen stodo som svarta spöken kring sjön, och forsarnas sus vardt till slut så klagande och sorgligt, att man var färdig att bäfva. Jag glömmer aldrig ett litet klart ljus, som glimmade högt, högt uppe på en fjällsida, ett par tusen fot öfver sjön. Troligtvis kom det från någon säterstuga, som låg på en liten afsats där uppe. Att bo där i stenhybblet ensam, af långa, lifsfarliga vägar skild från hvarje människa och omgifven af en natur som denna, det måtte vara cnslighet af förfärande slag. Det där ljuset kommer jag säkert att ofta i alla mina lifsdagar se i mina tankar, då sinnet vill börja att knota, och det skall lära mig, hvad människan kan uthärda utan att förgås. Min hälsning, du ensamme där uppe, som icke vet, huru djupt skenet af ditt tindrande ljus trängde i vandrarens sinne!

Ändtligen landa vi och tåga i stormmarsch den sista halfmilen för att hinna stranden före midnatt. Men ve, hvisselpipan ljuder. Vi hinna upp på den sista backen lagom snart, att se, huru ångarens kulörta lyktor försvinna bakom udden. Men det är ett synner-

ligen hyggligt folk, hos hvilket vi tagit in, och makalöst renligt för att vara här i trakten. Vi besluta därför att hvila öfver natten. Men nu märka vi också, hur trötta vi äro. Vi hafva ordentligt svettats midt igenom kläderna, och törsten är sådan, att vi dricka ur en hel butelj öl hvar. Och för att döfva förtreten öfver ångarens afgång, börja vi en passiar, som snart drifver upp lynnet, så att vi sedan knappast kunna somna för de skrattsalvor, som väkts af studentminnen och lustiga historier.

Men slut vardt det dock till sist både på ölet och anekdoterna, och vi såfvo en god sömn ända tills i dag på morgonen, då vi uti godt väder rodde öfver fjorden hit till det lilla, fina hotellet på Faleidet. Men här dröja vi ej mer än en timme. Framåt!

Tolfte Brefvet.

På ångaren Erknö, i Romsdalsfjorden
den 5 Augusti 1875.

Fotvandraren och hvilan. Horningsdalens skönhet och dåliga rykte. Möte med en blifvande skald. Nebbedalen. Hellesylt i Sunelvens socken. Amerikansk reskassa. Gejrangerfjordens fjäll, forsar och gårdar. Sökelven. Hjörendfjorden. Ålesund. Märkliga grottor. Gamla sägner om svenskar i Söndmör.

Vi blickade vid Faleidet till baka på den vackra fjorden, togo farväl af de blånande fjällen borta vid viken, innanför hvilken Olden gömmer sina praktfulla forsar och jöklar, och sågo med saknad de ljusgröna branterna vid Indviken, där hängbjörkarna uppnå en storlek och skönhet, som kanske ingenstädes eljest i Norge. Emellertid återsågo vi här den engelske biskopen, som med sina prester beklagade »the poor, little thing», min hustru, som, efter gårdagens tröttsamma vandring upp till jöklarna, ej kunde få hvila ut i dag, utan med ränsel på ryggen måste draga vidare. Men nöden hade ingen lag. Nordfjords skönheter äro så väldiga, att mången sätter denna fjordbygd i jämbredd med Sogn och Hardanger; men det nära grannskapet till Justedalsbräen vållar, att få trakter i hela landet äro mer osäkra för regn. En plötslig omkastning i vinden kan vålla, att tunga moln lägra sig öfver fjällen, och regn förtager all utsigt. Då man lyckats komma

till Nordfjord på en strålande solskensdag, bör man därför icke sky mödan att bruka tiden på det raskaste. Först när regn kommer, är det skäl att känna efter, om man är trött, och i så fall lägga sig till hvila. Som vi dessutom ännu fortfarande hade gagnet och nöjet af vår nyvunne norske väns sällskap, i fall vi ej skydde mödan, togo vi oss efter landstigningen blott en kort frukostrast, och sedan bar det af. Uppåt och nedåt tusentals fot med flera dylika uttryck hafva så ofta förekommit i dessa resebref, att jag visst måste spara på dem. De kunna också till sin betydelse svårligen fattas af människor, som aldrig sett högre klippor än dem, som likt en vacker ram sluta sig kring Mälarens stränder. Möjligen skulle de, som tycka, att knäna skälfva för en klättring upp till Mosebacke, bättre förstå ett sådant uttryck, som att de branter, som stupa ned mot Västerhafvets fjordar, sällan äro lägre än tio till tjugu gånger Mosebackes höjd. Men denna tanke skulle åter fylla dem med en löjlig fasa för svårigheter, som äro mycket små, om man blott tager dem praktiskt och utan pjunk, och ovanan vid kroppslig rörelse skulle möjligen afskräcka de oöfvade från just det slags resor, som ger den grundligaste och bästa behållningen af alla, nämligen fotresor synnerligast i ett fjälland. Jag vill därför i stället höja lofsång öfver solskenet, utsigten och den härliga, rena luften.

Det var barrskog, genom hvilken vi vandrade en stor del af denna väg, och denna barrskog påminde oss strax om att vi nu nalkades den tid på året, då fotresornas rätta sommar lider mot slutet. När vi började vår långa färd, stod hvar enda skogsdunge full med dof-

tande Linnéa; nu var blomstertiden till ända, men blåbärsriset stod i stället fullt af stora, mogna bär. Dessa blåbärsdungar voro farliga vägamärken. Varma och törstiga, kunde vi ej motstå de frestande klasarna, fastän vi ständigt med munnen full af bär varnade hvar andra för att vålla otillbörliga dröjsmål. Där flödade mycket praktisk visdom i orden, under det vi med godt mod gjorde dumheter. Kors, hvad vår lilla krets liknade de stora skarorna af våp! — Roligt hade vi emellertid, och vägen var tjusande. Varder man riktigt förtrolig med det västra Norges fägring, gillar man knappast längre östlandet. Det senare är vida mer enformigt och tungt i sitt tycke, det förra mångdubbelt vildare och mer hemskt, men också mångdubbelt mer genomådradt af älskliga, blida, leende drag, hvilka just genom de skarpa motsatserna framstå så mycket bjärtare. En sådan leende natur omgifver hela den en och en åttondels mil långa vägen mellan Faleidet och Kjos. Det måttlöst stora och öfverväldigande, som låg i Oldens natur på andra sidan fjorden, var här borta; hade man ej sett några snöfläckar på de mest aflägsna fjällen, skulle man trott sig vandra nere i Tjust i Småland eller i Fryksdalen i Värmland. Alt var täkt och blidt, på somliga punkter verkligen idylliskt. Allra fagrast blir naturen, då man närmar sig Horningsdalsvandet, en sjö på något mer än ett par mils längd, hvilken, omgifven af goda bygder, sträcker sig parrallelt med fjorden, d. v. s. mellan öster och väster. Själfva utsigten öfver sjön från backarna ofvanför Kjos måste räknas till de vackraste taflor vi sett. Mängden af uddar och näs, som utskjuta i vattnet, vållar en rikedom af

skiftningar, ett lif och en växling af sällsam skönhet. Just detta är ett landskap, som skall ses i speglande lugn, då hvart enda träd och hvar enda udde återteckna sig i vattnet.

Vid Kjos öfvergåfvo vi landsvägen och rodde en half mil till Grodås, dit vi kommo ett par timmar efter gudstjänstens slut i Horningsdalens kyrka. Vi fingo en god måltid, och läget är vackert; men få punkter hafva likväl gjort ett så motbjudande intryck på oss. Horningsdalen har just i de sista veckorna blifvit ryktbar i hela Norge till följd af ett bondbröllop, som gifvit tidningarna anledning till en mängd uttalanden. Ett förgånget tidehvarfs hela råhet lärer framträdt vid detta tillfälle, då, om jag ej missminner mig, en och en half tunna bränvin och femton à sexton tunnor öl druckits ur. Olika tidningsinsändare hafva, utgående från olika synpunkter, sökt orsaken till dylik råhet på högst skiftande håll. Till och med presterne hafva angripits, men hafva fått ett vältaligt försvar i Bergens förnämsta tidning. Tillåtes det mig att yttra en mening, så anser jag, att det norska folket, särskildt allmogen, måste räknas till de nyktraste och allvarligaste folk, som finnas. Detta hindrar emellertid ej, att de sista årens högt uppdrifna arbetslöner hafva utsatt kroppsarbetarnes klass för frestelser, som den samma ej motstått, hvadan vi också, synnerligast i städerna och de köpingslika handelsplatserna på landsbygden, påträffat flera öfverlastade personer än förr. Men den egentliga allmogen har i det hela blifvit tämligen oberörd af dessa förhållanden. I synnerligen många af landets bygder har den djupa religiösa väckelsen medfört den glädjande frukten,

att bränvin nästan alldeles aflagts, och sådana bygder hafva också bättre än andra motstått de goda konjunkturernas lockelser. Men andra trakter hafva åter föga eller intet berörts af Hauges eller den sista tidens religiösa väckelser, och dessa bygder bibehålla därför fortfarande sina äldre seder, som på somliga håll varit mycket goda, på andra åter mycket råa. Hos oss i Sverige sprider sig ett tänkesätt eller en sedernas nya riktning jämförelsevis lätt, emedan naturen icke upprest några oöfverstigliga skiljemurar mellan landskapen och bygderna. Helt annorlunda är det med Norge. Tvänne dalar, som stryka parallelt med hvar andra på blott ett par mils inbördes afstånd, kunna vara alldeles olika i tankar och folkvanor liksom i drägter och dialekt. Däraf kommer det också, att en urtida grofhet kan bibehålla sig oförändrad i en enstaka fjällvrå, medan ett vackert forntidsdrag alldeles enstaka bevarat sig på ett annat håll. Därför torde det också hafva varit alldeles förhastadt att tolka den glupska dryckenskapen på ett bröllop i Horningsdalen såsom ett drag af något mer omfattande och utbredt förfall. Vi hafva frågat oss för om nykterhetsförhållandena både i Olden, ett par mil söder om Horningsdalen, och i Gejranger, några mil nordligare, och vi hafva inga skäl att antaga, det dessa bygder hysa annat än ovilja mot detta sällsamma utbrott af råhet. En flicka från Gejranger försäkrade oss till och med, att en ung karl, som druckit sig full, aldrig i hennes hembygd skulle kunna få en flicka, som vore det ringaste mån om sin heder. Då vi berättade för henne, hvad vi själfve sett i Horningsdalen, sade hon med bestämdhet, att en sådan styggelse aldrig skulle

kunna förekomma i Gejranger. Hennes omdöme må få gälla för hvad det kan (själfva hafva vi hvarken kunnat finna något, som bekräftat eller motsagt det); men visst är, att ett sådant lif, som vi själfva sågo i Horningsdalen, var skamlingt och mer än skamligt.

Vi kommo, såsom sagdt, i land vid Grodås ett par timmar efter gudstjänstens slut. En del af församlingen var kvar på stranden, i skjulen och på gästgifvaregården. I det hus, där vi spisade middag, var ett sådant skrål och skrän af rusiga män och flamsiga kvinfolk, som under supande och dans tillbragte de närmaste timmarna efter gudstjänsten, att jag aldrig fått ett slikt intryck af råhet och fräcka seder. Då jag jämför detta med den frid och stillhet, som vid Ullensvangs kyrka i Hardanger och vid Hols kyrka i Hallingdalen voro rådande före och efter gudstjänsten, ehuru de samlade folkskarorna där tyktes vara vida större, så måste jag bekänna, att Horningsdalen gjorde alt annat än hedrade sig. Detta föreföll dessutom så mycket mer motbjudande, som Horningsdalen så nyss förut, genom det ofvannämnda bröllopet, fäst hela landets uppmärksamhet på sig. Hade andan varit riktigt god, skulle man just nu undvikit att med ohöljd öppenhet lägga i dagen bekräftelser på de anmärkta oskickens tillvaro.

Som vi denna afton ville hinna ända till Hellesylt i Sunelven, togo vi skjuts, medan vår norske vän, oss öfverlägsen som fotgängare, föredrog att gå. Uppstigningen från Grodås till Indre Haugen var icke synnerligen framstående. Småskog, aflägsna fjällåsar och vacker utsigt. Till skjutspojke hade vi fått en vacker yngling, omkring 17 år gammal. Men han förekom oss

hafva något egna manér, där han satt och dinglade på ena skakeln framför våra fötter. Äfven den sång, han uppstämde, föreföll högst besynnerlig. Den hade blott tre modulationer, och alla voro lika fula. Efter en stund började han högst förtroligt luta sig mot våra knän och göra sig redo att sofva. Då vi med en knuff väkte upp honom, funno vi att han var — full. Bränvinet syntes ej ha gjort sin fulla verkan, förr än kärrans skakning drifvit ångorna åt hufvudet. Jag tog nu själf tömmarna och började drifva på den något tröga hästen, hvarefter den förnärmade unge herr'n tog sig för att hämnas på djuret gerom att sparka det rätt eftertryckligt på bakbenen. Detta var första gången, som jag sett en norrman handskas ovårdigt med en häst, och jag måste till slut ge den unge lymmeln en ganska skarp tillrättavisning, hvarefter han grymt blängande tyktes känna sig högeligen led vid detta herrskap. Ändtligen hunno vi i lätt regnväder, det första vi haft alt sedan i Hallingdalen, till Indre Haugen och beredde oss att gå in i stugan, medan vi väntade på en ny häst. Men — hu! Detta var en af de mest ruskiga boningar, vi någonsin sett. Smuts, stank, okammade kvinnor och barn, som dröpo af orenlighet, bildade ett helt så vidrigt, att vi omöjligen kunde uthärda det, utan kände oss hafva vida trefligare af att stå ute i regngloppet. Detta var då ett hus i sin söndagsdrägt och i sin sabbatsfrid. Olyckliga varelser! Men hade vi haft tråkigt inne, så fingo vi så mycket mer nöjsamt ute. Bland de unge karlar, som samlat sig på gästgifvaregården att, Herrens dag till ära, stå och gapa kring knutarna, fans också en liten en, sannolikt några och tjugu år gammal, hvilken snart

framträdde att göra sig underrättad om mitt yrke, min resas ändamål m. m. Vid sådana där förhör voro vi alls icke ovana och sökte äfven denna gång att till punkt och pricka göra reda för oss. Den unge hern tyktes nu visserligen icke vara synnerligt klyftig, men jag begick dock en hisklig blunder med honom, i det jag, då han med ett visst intresse tyktes erfara, att jag var folkhögskolelärare, sporde honom, om han möjligtvis själf varit folkhögskolelärjunge. Han rättade medlidsamt min missuppfattning och lät mig veta, att han var — studiosus. Aj, aj, hvad skulle jag nu göra för manöver? Jag tänkte först att börja tala om det nyligen hållna studentmötet, men ändrade mig och sporde, om han då ej själf kanske ämnade att blifva folkhögskolelärare. Nej, visst icke; han funderade i stället på att blifva — »digter» (skald). Jag arme tölp kände mig hafva fått så godt som en kall dusch öfver ryggen och bockade mig det artigaste jag kunde för denne framtidsman, som talade om denna sin bestämmelse med samma naturliga ton som den, i hvilken en skräddargesäll omtalar, att han ämnar blifva mästare. Jag tänkte just att fråga, inom hvilken art af skaldekonst han ämnade skära sina lagrar m. m., då hästen olyckligtvis kom fram och gjorde en ända på vårt samtal, som med stort allvar åhörts af den lortiga menigheten rundt omkring på gården. Så där är det att ej vara fysionomist. Jag har efter de upprepade nederlag, jag af oerfarenhet lidit i detta samtal, starkt funderat på att blifva frenolig eller att åtminstone söka få reda på, hvarest skaldekonstens knöl sitter på hufvudet. Genom denna konst skulle jag, härnäst jag möter någon obekant på en gästgifvargård här

i landet, blott genom att, innan jag svarar, trefva honom litet grand i skallen, undvika att låta komma mig till last sådana grofva oartigheter, som jag i söndags begick. För att undgå den skammen, att min hustru, som icke hört vårt samtal, också skulle göra slika misstag, som jag gjort, suttade jag, till hennes stora förvåning, upp henne det fortaste jag kunde i kärran och klättrade själf efter in i stolen samt gaf hästen en klatsch, så att vi inom ett ögonblick skramlade ut från gården, beledsagade af ett dånande »valete» från skaldens högtidliga läppar.

Vägen mellan Indre Haugen och det nu nedlagda skiftet Tronstad går genom en mycket bred och tämligen flat högfjällsdal, omgifven af en mängd vilda och branta fjäll. Som tunga molnmassor vältrade fram öfver åsarna, fingo vi alldeles icke se något af de högsta topparna, utan endast de djupt skuggade fjällsidorna, hvilka endast på enstaka punkter skarpt belystes af en genomträngande solstråle. Det stora, folktomma landskapet föreföll därför synnerligen vildt och ödsligt, och ej häller hade vi den lyckan att få höra den här ännu brukliga lurens toner klinga ned genom dalen från någon af sätrarna uppe på fjället.

Med synnerlig längtan afbidade vi den stund, då vi skulle få se, åtminstone öppningen och nedra delen af den vilda, men majestätiska Nebbedalen, som egentligen är en fortsättning af samma fjällremna, hvars andra ända kallas Norangsdalen, och hvilken i sin helhet gifvit Magdalena Thoresen stoffet till en af hennes yppersta naturskildringar i den bekanta boken »Billeder fra Västkysten af Norge». Det led starkt mot skymningen, in-

nan vi hunno fram, men vi hade dock dager nog för att se, att vi här stodo inför en af den nordiska naturens mest bålstora vidunderligheter. Jag vill icke mer tala om mått, ty dessa äro, om än väldiga, dock icke på långt när makalösa (det landskap, jag i mitt förra bref skildrat från Olden, gick i storhet långt utöfver detta), men jag vill söka att gifva begrepp om linier, som i sitt stumma språk bära vittne om utbrottet af naturkrafter, som härstädes fordom urladdat sig i måttlöst raseri. Då vi tänka oss en dal, skildra vi för vårt inre öga en flat jordyta, omgifven af böljande höjder, som mildt sänka sig ned emot slätten. Men af sådant finnes icke ett spår i Nebbedalen.

Om jordens inre eld i ett ödesdigert ögonblick sprängt sitt klippskal i tu och sedan genom nya skakningar kommit de sålunda uppståndna väggarna af klippremnan att vackla hit och dit, å nyo remna och till sist stanna orörliga i de lägen, hvartill de af skakningen förts, så skulle icke någonting mera vildt hafva framkommit, än det vi här se för våra ögon. Om sluttningar kan det knappast vara tal; man ser endast tvärbranter, svindlande spetsar och till och med klippväggar, som verkligt eller skenbart luta ut öfver den trånga dalremnan. Och dock bo här människor. Presten, som har så svårt för att trumfa i oss andra, att det är på nåder, som vi alla lefva på jorden, torde i det stycket ej hafva synnerligt besvär med Nebbedalens invånare. Ty naturen upplåter, alt från deras födelsestund, för dem en barnalära, som talar tydligre än all människoskrift. En sten, skenbarligen en småsten, rakar ned från fjällspetsen. Han törnar mot ett klipputsprång, studsar så våldsamt, att

han far tvärs öfver till den andra dalsidan, studsar från denna till baka till den förra, alt under växande brak, och faller till sist ner, stor som ett hus, och så snabt, att det hvisslar i luften. Vi krossa icke en mygga så ohjälpligt, som en slik sten krossar ett hus, där många människor bo, omgifna af hela sin lefnads besparingar. Det finnes icke ett tunnland mark i Nebbedalen, som icke är öfversålladt med slika varningsmärken. Och dock äro stenskreden på intet vis dessa trånga dalars värsta fasa. Då snön ligger i tunga drifvor där inne på de från dalen osynliga fjällsluttningarna ofvanför själfva tvärbranterna, och solen rinner upp med blida vindar, som för oss båda blommornas och den ljufliga vårens återkomst, då går dalbon här i sin värsta ångest och bäfvan, då ryser han för det mest hemska, som kan hända honom. En liten snöklump, kanske ej större än ett barnhufvud, faller i mildvädret från en uppstickande fjällspets ner på ett brant sluttande snöfält af ett par hundra famnars vid. Snöklumpen börjar rulla och kramar därvid omkring sig mera snö. Snart är hans storlek fördubblad, inom kort tiodubblad, hundradubblad, tusendubblad. Ännu har han ej hunnit afgrundsbrantens rand; bonden, som intet oråd anar, står och slöjdar i sin stuga, och skorstenens rök, som hvirflar upp i solskenet, visar, att man rustar sig till middagen. Men snölavinen däruppe växer och växer, han tager med sig hela drifvan och dessutom grus och klippblock. Snart är han i genomskärning som längden af många hus; nu har han hunnit till randen af bråddjupet. Af farten slungas han långt ut i luften, då han störtar ner. Tanken kan ej mäta den snabbhet, hvarmed han faller, in-

billningen icke de fasor, hvilka han vållar. Lyckliga äro de olyckliga där inne i stugan, om han faller rätt på dem. Då är alt gjordt i ett ögonblick. Det hela är krossadt, och människorna med hemmets kära småsaker omkring sig finnas ej mer. Men faller lavinen bredvid dem, då kan det hända, att huset af lufttrycket slungas bort från sina grundvalar och slites i bitar, så att icke en enda stock hänger vid den andra, samt att människorna, somliga döda och somliga lefvande, men lemlästade, ligga kringspridda på åkrarna nära och fjärran. Det är icke godt att veta, hvilka man mest skall ömka, dem, som sålunda kastats i bråd död, eller dem, som kanske i dagar och nätter, ur stånd att röra sig, ligga under drifvan och bida hungersnöden, i fall icke händelsen skulle göra,att någon främling, som toge sin färdväg genom den lika farliga som ensliga dalen, möjligtvis finge fatt på dem.

Sådan är Nebbedalen. Man ser honom icke utan skräck. Men — dess värre — sådant är också nästan hela Söndmör, om än icke alla dess fjordar och dalfören äro fullt lika så trånga. Hvart vi nu vända oss på flera dagar, mötes ögat af hemska spår efter naturomstörtningarnas fasor. Och dock är här en så underbart skön natur som på blott få ställen i hela Norge. Färden ned till Sunelvsfjorden är från den punkt, där Nebbedalen mynnar ut i hufvuddalen, ej lång, kanske knappast en half mil. Men här är det en natur, som man ej lätt glömmer. Höjderna äro, trots stalpens branthet, fullkomligt öfverhöljda af grönska, af ljusgröna löfskogar, som sträcka sig ända ned till den lilla älfven, som i ständiga forsar skummar nedåt genom sin djupa remna. Vi åkte i några af de första backarna, men vi förlorade

därigenom för mycket af utsigten. Också vardt det nog mycket brådstupande. När vi gingo, hade vi bättre tillfälle att fästa oss vid all den pittoreska täckhet, hvilken liksom en slöja smög sig rundt omkring naturens stora former. Magdalena Thoresen säger rent af: »Intetsteds i Hardangers, af Malere og Digtere forherligede Egne, findes en Trakt, som kan måle sig i Skjönhed och Naturfylde med dette dejlige Höjdedrag, som gjennem Nebbedalen bärer nedover forbi Syndelvens Kirke lige till Syndelvsfjorden.» Så långt vill jag visserligen icke gå, men vore än naturen lika härlig, så är det dock en mäkta stor skilnad mellan Hardangers ovanligt högt stående allmoge och Söndmörs, och ingen kan undgå att sammanfläta sitt intryck af naturen med sin erfarenhet af människorna.

Man stiger på denna mycket beryktade väg ner i ett slags trång kitteldal. I bottnen ligger fjorden, mörk och dyster, i skuggan af branta och höga fjäll. Mot öster öppnar sig en tvärdal, och ett stycke ut i fjorden (som man tycker, ett par stenkast blott från den innersta stranden, men i själfva verket en dryg half mil) tyckes en remna klyfva fjällväggen i tu. Denna remna är Gejrangerfjorden, om hvilken fru Thoresen säger, att han är »indrammet af de bratteste, og man kunde fristes til at sige: urimeligeste Fjelde på hele Vestkysten». När man kommit tämligen långt ner i de svindlande backarna, varsnar man vid sidan af vägen Sunelvens hvita kyrka och ej långt från henne prestgården. Det lärer, då denna bygdes, hafva uppstått en stor och egendomlig svårighet. Man ville lägga huset på en plats som i möjligaste måtto var fri från sten- och snöskred.

Men i hela prestgället var man ingenstädes viss om att få fatt på en sådan plats. Man har skäl att *hoppas* det bästa om den punkt, man valt, men rundt här omkring förete fjällen otaliga märken af att skred gått ner. En äldre man visade oss ett par hundra steg öster om det nya hotellet (ty denna punkt har två) lemningar af ett par hus, som en natt för åtskilliga år sedan krossades af snöskred. Och dylika historier får man höra, hvart man vänder sig.

På Hellesylt lågo vi stilla hela måndagen för att hvila ut och skildes därigenom från hr Y. N., hvilken från Gejranger ämnade draga tvärs öfver fjället till Gudbrandsdalen, medan vår kosa skulle gå åt norr utefter kusten.

På eftermiddagen hann det amerikanska herrskapet fatt oss, och i dettas sällskap hafva vi sedan rest ända till Romsdalen. Ibland kan det vara fördelaktigt att komma i följe med rikt folk. Detta erforo vi i tisdags, då vi med den amerikanska familjen på ångaren Erknö reste in genom hela Gejrangerfjorden. Ångaren skulle nämligen stanna öfver natten i Meråk, innerst i denna fjord, och påföljande morgon vid utfärden till Ålesund åter löpa in till Hellesylt för att där upptaga passagerare, som, utan att anlöpa Gejranger, vilja komma till denna kuststad. Låg man på hotellet i Meråk, så måste man vara om bord kl. fyra på morgonen, låg man åter på Hellesylt, behöfde man ej vara redo förr än kl. half sex. För att nu få njuta en och en half timmes längre morgonsömn, hyrde familjen ångbåten för aftonen och lät honom återvända till Hellesylt. Sedan nu herrskapet med sin betjäning där stigit i land, gick ån-

garen naturligtvis till baka till sin rätta nattstation, genom hvilken anordning vi njöto den fördelen att få se hela Gejrangerfjorden fyra gånger. Det var säkerligen en mycket dyr morgontimme, som vederbörande på detta sätt vunno, men hvad gör det, då man reser med ett kreditiv från New-York. Man torde i Sverige föga kunna göra sig ett begrepp om rike amerikaners resor och resekostnader. Somlige släpa med sig hela följen af folk och äro redo att betala grundligt. Jag har hört af en framstående norsk köpman, att en slik amerikan för några år sedan på hans kontor uppvisade ett resekreditiv på 96,000 dollars, d. v. s. 360,000 kr. svenskt. Hans resa skulle visserligen räcka i två år och sträcka sig rundt kring jorden; men man ser, att han var beredd på att gifva ut nära 500 kr. om dagen.

Men vi få ej glömma Gejrangerfjorden för de rika yankees' skull. Innan vi svänga in i denna klippremna, vilja vi dock kasta en blick på den fjällvägg, som stupar ned i hufvudfjorden alldeles midt för Gejrangerfjordens mynning. Innan ångbåtsfarten började, gick stora postvägen norr-ut tvärs öfver detta fjäll. Ännu går där en tämligen brukad ridväg, ehuru vi med kikare ej kunde upptäcka honom. En backe på denna väg, Herdalsbacken, är dock sådan, att man om vintern »måste firas ned eller äntra upp med tillhjälp af en 300 famnar lång lina». Detta var likväl, som sagdt, postväg för icke länge sedan.

Nu äro vi likvisst inne i Gejrangerfjorden. Det första fjället är Nokkenäb, som, 4 à 5000 fot högt, delvis lutar utåt, så att man tycker, att det vill störta ned. Midt emot ligger gården Matvik, en liten, liten fläck

nedanför fjällväggen. När de stora snöskredena gå ned från Stabbefonnen uppe på Nokkenäbbet, blir lufttrycket, trots fjordens bredd på detta ställe, sådant, att alla fönsterna på Matvik krossas, i fall ej luckorna äro för. Litet längre in ligger en annan, lika hemskt belägen gård, hvilken heter Sultevik.

Man kunde tro, att evig stillhet skulle råda i dessa trånga fjordar, men detta är alls icke fallet. Stormar och virfvelvindar få här mellan fjällen tvärt om en sådan våldsamhet, att vågorna piskas högt upp, och all färdsel med båtar blir omöjlig. Då måste det vara hemskt att sitta fastlåst på dessa små gårdar, som hafva ingen annan förbindelse med verlden än på vattnets vägar. Men fjorden bjuder för hvarje kabellängd på nya under. Lysurnäbbet på södra sidan täflar med Langflåfjället på den norra; båda nå upp till 4000 fots höjd. Grautanäbba är en enstaka, hvass spets, hvilken liksom klyfver skyn. Taggig och vild reser sig denna höga, smala klippa, hvilken man tycker skulle falla ned för den ringaste stöt. Denna tagg är ett äkta Söndmörsfjäll, ty här i Söndmör få vi för första gången göra bekantskap med en mängd riktiga alpspetsar. Nordens öfriga fjäll hafva mestadels rundade hjässor, men Söndmörs äro fullkomligt spetsiga. Sedan vi glidit förbi Hörvedragsfjället, som på sin lodräta sida har en liten afsats med en gård på, blir fjorden ytterligt trång. Här, på det smalaste stället, framblänker Gejrangers yppersta naturskönhet, Knifsälfvarna, sju (säger sju) lodräta systerforsar, som tätt invid hvar andra från en oerhörd höjd nedstörta utför den lodräta fjällväggen. Blott fem hafva i denna torra sommar fullt upp af vatten, men glänsande strim-

mor utvisa dock äfven de andra. Där de tre östligaste falla, lutar fjällväggen utåt, så att vattenstrålarna på minst ett halft tusen fot sväfva fria i luften. Ingen beskrifning kan återgifva glansen och glittret af dessa rörliga silfverpelare. Man följer med ögat gång på gång vattenmassorna på deras skimrande bana ned genom rymden. Man återkommer ständigt och jämt till den lockande synen, som binder med en outsäglig trollmakt. Det är ett lif och en växling, som göra taflan för hvarje ögonblick ny, och man har mer än svårt att förlika sig med den obevekliga ångkraften, som förer oss alt för fort bort från detta makalösa skådespel. Fyra gånger hade vi emellertid den lyckan att få färdas fram och åter denna väg, och nu kunna vi aldrig mer glömma pärlan bland alt, vi sett i Söndmör. Men se, äfven här ligger en gård uppe på den svindlande fjällterrassen ofvanom forsarna. Denna gård, som heter Knifsflå, har gifvit forsarna namn, och fjorden är här så djup ända intill fjället, att ångaren kan gå in och låta forsarnas skum stänka öfver däcket. Om våren lära forsarna blifva nio, och då hölja de som ett sammanhängande vattennät klippan fullkomligt.

Men vi måste också vända oss till fjordens andra sida. Där nedstörtar den mycket mer vattenrika, men ej så svindlande höga Skaggeflåforsen, och tätt bredvid på en förfärande höjd ligger gården Skaggeflå. Om denna gård må jag låna följande ord ur en norsk skildring i Turistforeningens Årbog för år 1873: »Hvorledes Hörvedrag og Knifsflå kommunicere med Underverdenen, er ikke så godt at se fra Båden, men derimod får man en Idé om Veien til Skaggeflå. Da det for var

livsfarligt for Beboerne at komme op og ned på det usle Trävärk, som var hängt op og kilet ind i Fjeldet, har Bygden subskriberet till en ny Vei, som imidlertid ser lidet indbydende ud selv for mere övede Fodvandrere. Ialfald för i Tiden måtte man passere over et Svälg på en slags Hängebro eller Klopp, som Gårdens Eier tog väk, hver Gang han så Lendsmanden kom i Fjorden for at udpante for Skatter; han kunde da sidde tryg i sin utilgjängelige Rede og le ad Övrigheden og hele Verden. Skaggeflå skal imidlertid efter söndmörske Forholde väre en ganske god Gård.» Att denna skildring är fullt sann, kan jag intyga. Här, såsom vid alla dessa svindlande högt belägna gårdar vid Söndmörs fjordarmar, måste man först taga reda på ett litet båtskjul nere vid stranden. När man funnit detta, letar man snart med kikaren upp, hvar vägen går utmed fjällsidan upp till gården. Skageflåvägen, som jag nu många gånger studerat med kikaren, är fullkomligt synlig från fjorden och ringlar sig i en mängd zigzaglinier uppför. Ibland tyckes den samma just nätt och jämt gifva en man fotfäste, och lodrät är branten så väl ofvanför som nedanför. Jag tror icke, att en häst skulle kunna gå upp där. I häftig storm torde väl en människa knappast annat än krypande våga sig upp eller ner. Men lummiga, gröna lundar och frodiga åkrar blicka ner från den brukade slätten däruppe.

Dock, ännu flera egendomligheter gömmer emellertid den ståtliga Gejrangerfjorden. En klippkant bildar ett utsprång, som alldeles liknar en predikstol och äfven fått detta namn. Storleken är emellertid sådan, att en hel kyrka godt skulle få rum bland björ-

karna på den öfra ytan. På en annan fjällkant sitta så egendomliga utsprång, att det hela liknar en jättestor ansigtsprofil med näsa. mun och haka.

Allra innerst i fjorden utbreder sig kyrkbygden med många gårdar, och öfver det hela, såsom perspektivets afslutning, häfver sig det ståtliga fjället Holenäbba, nedanför hvilket turistvägen förbi »den oplandske Dal», en högt belägen fjällgård, går öfver till Skiaker i Gudbrandsdalen. På denna säkerligen mycket svåra väg kom för några dagar sedan en svenska, fröken B., hit öfver från östlandet. Dess värre fingo vi icke tillfälle att göra hennes bekantskap, emedan hon i Hellesylt steg i land från ångbåten med samma båt, som förde oss om bord. Säkerligen har hon dock gjort en ytterst intressant resa och, i hvad fall som hälst, med sitt föredöme, visat, att en kvinna kan uthärda stora mödor lika väl som en man. Nå ja, detta skulle väl dock aldrig betviflats, så framt det icke alltid funnits karlar af det slaget, som kallas käringar. Det är desse, som genom sin dådlöshet kastat en skugga öfver det svagare, men därför icke till veklighet skapade könet. Men vi måste låta reseintrycken förjaga dylika tankar.

Då man kommit ut ur Gejrangerfjorden, går farleden norr ut på hufvudfjorden. Men som ångaren också sticker in i alla vikar och sund, få vi godt tillfälle att studera naturen. Denna är öfver alt vild, men dock aldrig så storartadt dyster som i Gejranger. Ofta se vi på fjällsidorna minnesmärken af de talrika skredena. Där ett sådant gått fram, är nämligen hvart enda träd, ja, hvarje jordtorfva eller sten bortsopad utefter en bred gata, som oftast räcker ofvanifrån och alt ned i vattnet.

Stundom hafva skreden skenbarligen handlat liksom nyckfullt. Sålunda sågo vi på ett ställe märken efter ett fruktansvärdt skred, som gått rakt ner mot en gård. Men tätt ofvanför husen, kanske blott ett par tiotal alnar från dem, har det vändt och tagit en annan riktning, så att gården frälsts.

Nu är den lofliga jagttiden på vildren inne, och på åtskilliga ställen hafva också stora färska renstekar förts om bord. Dessa ståtliga djur finnas ännu ganska talrikt på de högre fjällen i det inre Norge; men de jagas också mycket ifrigt både af norrmän och främlingar, hvadan det väl icke är någon säkerhet för deras fortvaro i framtiden. Men fint kött gifva de, vida öfverträffande den tama renens.

Till Aure i Sökelven hunno vi kl. fyra på e. m. Den här inträngande lilla fjorden räknas till de skönaste punkter af Söndmör. Här har nämligen den leende och blida naturen på ett sällsamt sätt förenat sig med storartad vildhet. Löfskogar och täcka gårdar med rymliga egor ligga fridfullt nere vid stränderna, medan väldiga fjäll resa sig med hvassa spetsar tätt bakom dem. Tre toppar i rad gå upp i skyarna såsom tornlika, höga pyramider. En af dem är väl 3000 fot hög. Redan biskop Neumann påpekar i sina reseanteckningar från Söndmör och Nordfjord år 1824, att denna natur i sin stora stil helt och hållet är schweizisk. En stund efter utfärden från Sökelven fingo vi mot söder ett ytterst storartadt perspektiv in i Hjörendfjorden. Här stodo väldiga alpspetsar i mängd bakom hvar andra, hela rader af hvassa toppar stucko upp öfver de vidsträkta snö- och ismassor, som fylde de höga dalsänkorna mel-

lan dem. Att ro in genom hela denna fjord lärer vara som en färd på en gata, hvilken är omgifven af idel gamla, lutande kyrkor med höga, fallfärdiga torn, dock anmärkt, att både gata, kyrkor och torn måste tänkas i jättemått, tio-, ja, femtondubblade i höjd som i hemskhet.

Sedan vi passerat förbi Hjörendfjorden, nalkas vi fort den yttre skärgården och hinna inom ett par timmar den goda staden Ålesund. Denna stad är alldeles ett litet Bergen i miniatyr, Stora, hvitmålade varumagasin nere vid hamnen, oregelbundna gator, backar och prång i alla riktningar uppe i staden, samt hafsfjärdar med kala klippor uti, hvart man blickar ut från höjderna. En solnedgång af stor skönhet var det yppersta vi njöto i Ålesund, hvilken stad vi lemnade redan följande dag på morgonen. Hade vi haft tid på oss, skulle det varit af stort intresse att besöka den storartade Sjongshulen på Valderhoug. Denna är en grotta i två afdelningar. Den yttre skall vara 80 till 100 alnar djup samt hafva 50 alnars bredd till en höjd af 30 till 40 alnar; den inre, som öppnar sig i bakgrunden af den förra, är 25 alnar djup, af manshöjd samt håller ett par alnar i bredd. Nyligen lära ben af graflagda menniskor vara funna i denna håla, liksom förut i Stenvikshulen och Bremsnäshulen på Averön i närheten af Kristiansund. Huruvida man kan hänföra dessa grottfynd till samma aflägsna skede af stenåldern som grottfynden i Belgien m. fl. land, känner jag dock icke.

Norges småångbåtar äro långt ifrån renliga. Man skulle med fog kunna kräfva större stränghet, ordning och tukt om bord äfven i andra hänseenden. Särskildt vill jag varna de resande för restauratörernes präjeri.

Det är klart, att prisen måste vara höga på de stora båtarna, som gå mellan Hamburg och Vadsö eller mellan Kristiania och Tromsö, men så är också alt man får af yppersta beskaffenhet. När åter de små kust- och fjordbåtarna för sämre vara kräfva samma eller högre pris, är det intet skäl att låta sig nöja, utan anföra klagomål till kaptenen. Jag gjorde så på ångaren Erknö och fick också ett pris afkortadt med två femtedelar af beloppet, ett godt bevis på hur oblygt detta var tilltaget. På de ångbåtar, som amtskommunen i Norra Bergenhus' amt eger, måste restauratörerne nöja sig med de pris, som amtet bestämt; och på dessa ångbåtar njuter man på en gång af god restauration och måttliga pris.

Vägen mellan Ålesund och Molde går mestadels inomskärs. Endast mellan Harams kyrka och Drönen öppnar sig för Atlanterhafvet ett större gap mellan öarna. Där går också ständigt en mild dyning in, och man får nöjet af att se sjömännens godmodiga löje öfver de olägenheter, som landkrabborna lida af vattnet.

Men medan vi ännu hafva Söndmörs fjäll i sigte, må vi berätta ett par anekdoter från sjuårskriget på Erik XIV:s tid. Svenskarne hade under befäl af en fransman, Claude Collart, år 1564 intaget hela Trondelagen och Romsdals amt samt började att utbreda sig dels öfver Nordland, dels öfver Söndmör. Därvid kom också ett svenskt skepp ända ned till den här ofvan omtalade ön Valderhoug, och svenskarne stulo där i gårdarna alt, hvad de kommo öfver. En söndag kommo under gudstjensten 24 svenskar till Borgunds kyrka tätt vid Ålesund. De anfördes af en officer, som kallade sig »prinsen af Sverige», och som manade bönderne att

gifva sig under Sverige, emedan det eljest skulle gå tokigt för dem. Under den förlägenhet, som vållades af detta tal, uppstod en bonde, som hette Ole Gryten, och sade, att förslaget icke vore så galet, men att bönderne måste rådslå med fogde och länsman, innan de kunde bestämma sig. Han bad derför svenskarne att dröja kvar i åtta dagar. Desse gjorde detta, men Ole Gryten, han var ej sen att skaffa bud till de norska krigsskeppen, som också kommo och sköto det svenska plundrarefartyget i sank. Blott tre svenskar lyckades att komma i land på Valderhoug, men de svulto i hjäl, och deras lik påträffades till sist i en grotta, ännu kallad »Dödmandshulen», tätt invid den här ofvan nämda Sjongshulen. — En annan svensk höfding under detta krig, nämligen Mats Dalkarl, for vida omkring i Norge och drap »jutar». På gården Nogvad här i Haram drap han den fjärde i ordningen; men själf lärer han enligt allmogens sägen blifvit skjuten på Garlid, några mil söder om Trondhjem. Detta tillgick så, att en norrman klättrade upp på taket samt sigtade och sköt på Mats genom »ljoren» eller rököppningen, ett äkta fornnordiskt sätt öfverfalla. Men sägnen tillfogar uttryckligen, att norrmännen, för att kunna smyga sig på svenskarne på Garlid, huggit små löfträd och burit dem i sina händer, för att därmed inbilla svenskarne, att det var en skogsdunge de sågo. Detta är åter ett krigsknep, som en hvar literaturens vän erinrar sig från Shakspeares Macbeth, och som äfven, om jag ej missminner mig, förekommer i en isländsk saga. Det är säkert en urgammal, germanisk kringsfint.

Bland andra svenskar, som fordom gjort sig ett

rykte i Söndmör, må äfven nämnas en man, som hette Alexander. Han kom från Sverige hit år 1698 och vardt för sin tapperhet mot fanter och tjufpack af öfverheten nämd till »stodderkonge», d. v. s. väktare eller polisman i bygden. Om honom och hans bedrifter finnes en verklig sagostump. Ett af hans sluga påhitt må jag omnämna. Det var en stortjuf, som höll en hel bygd i skräck, och som till sist tog sitt residens i ett båtskjul på en ö, där ingen vågade sig på honom. I sin nöd sände bönderne bud på Alexander. Denne fann strax på råd. Han tog en kagge med bränvin, ett oxlår och några andra småsaker med sig, gick i en båt, rodde ut och lät ett par karlar förfölja sig i en annan båt. Under rop af: »Tag fast tjufven, tag fast tjufven!» drefvo nu desse Alexander bort till den verklige tjufvens gömställe. Denne, som nu trodde sig hafva fått en kamrat, öppnade sitt skjul för Alexander, hvilken med bränvinets hjälp snart fick sin fiende redlös. Därpå tände bönderne eld på båtskjulet och dråpo med Alexanders tillhjälp den druckne tjufven. Alexanders son Ole vardt sedan stodderkonge i Söndmör år 1758, men han vardt ej så fräjdad som fadern.

Dessa uppgifter har jag fått fatt på i L. Daaes »Bygdesagn», ur hvilka jag äfven vill meddela, att i Skoue socken finnes en holme, Jämtholmen, hvilken för omkring hundrade år sedan var en verklig röfvarborg, där tre svenskar, Isak, Ludvig och Magnus, söner af Isak Johansson från Jämtland höllo till. Till dem sällade sig sedan flere landstrykare af svensk härkomst, såsom Kristian Lindberg och Karl Magnus Palm. Efter Isakssönernes död innehade Lindberg och Palm holmen

och fortsatte sitt moderna vikingalif, tills de år 1776 vordo gripne och bestraffade. Lindberg kom dock ännu en gång till baka till holmen, och från Palm härstammar sannolikt det tattarfölje af detta namn, som omtalas i Eilert Sundts bekanta skrift om fantefolket.

Men nu är ångbåten hunnen in i Romsdalsfjorden och jag måste sluta. Mitt nästa bref skall, hoppas jag, innehålla slutet af den norska resan och föra oss upp till gränsfjället mellan Sverige och Norge.

Trettonde Brefvet.

På gränsfjället mellan Sulstuen i Norge och Skalstugan i Sverige fredagen den 13 Augusti 1875.

Sommarsill. Romsdalsfjorden. Öfverste Sinclairs tåg. Veblungsnäs. fjäll, som omgifva Romsdalen. Hotell Åk. Romsdalshornet. Troldtinderne. Molde och Björnsons »Fiskerjenten». Moldes blomsterrikedom. Fanestranden. Utsigten från Molde. Solnedgång i Molde. Märkvärdig växtlighet. Kristiansund. Peter Dass och Nordlands Trompet. Västerhafvets betydelse för Nordens klimat. Trondhjem. Breda gator. Domkyrkan och arkitekten Christie. Trondhjemsfjorden. Levanger. Stiklarstad. Verdalen. Afsked till Norge.

Här blåser en frisk vind öfver fjället. Det är, som om alla minnena från vår angenäma sommarfärd genom Norge på en gång omsusade oss. Till ett afsked från detta fagra och gästvänliga land vill jag därför nu korteligen sammanfatta våra reseintryck ända från Molde och hit.

Innan vi hunno till Molde, hade vi på flera ställen i Söndmör haft det nöjet att få se, huru sillen om sommaren instänges och fångas. Man ser flötena af näten ligga i stora kretsar ute på vattnet framför mynningen af en vik eller på hvar dera sidan om ett sund. Skaror af båtar och farkoster samlas till stället, och en mängd människor äro i flitig sysselsättning. Det är icke detta sommarfiske, som betyder så mycket i verldshandeln, men af hvad omfattning det dock är, kan man

inse däraf, att den instängda fisken, redan innan den samma upptages, beräknas efter tusental af tunnor. På ett ställe nära Ålesund ansåg man sig hafva sex tusen tunnor sill instängda i en liten vik, och man stälde sina anstalter därefter. Eget var att midt bland fiskebåtarna se stora båtar, lastade med hö, glida fram. Roddarne sutto i för och akter, höet häfde sig högt i luften; det hela liknade stora flytande stackar.

Molde är, såsom kändt, hufvudorten i Romsdals amt. Midt framför staden, som ligger på södra stranden af en i hafvet utskjutande halfö, utbreder sig till en bassin på ett par mil i genomskärning Molde- och Romsdalsfjorden, omgifven af en storartad rad af höga fjäll. Då vi anlände till Molde i går åtta dagar sedan, ämnade vi dröja i staden blott en timme och därpå med samma ångbåt fortsätta färden in till Veblungsnäs, därifrån det var vår afsigt att vandra in i dalen till foten af Romsdalshornet och Troldtinderne. Denna timme brukade vi emellertid till ett kort besök hos en gammal vän, sorenskriver R., domaren i orten. Oss till ökadt behag fogade det sig nu så, att han med samma ångbåt också ämnade sig in till Veblungsnäs för att där följande dagen hålla ting. I angenämt sällskap fortsatte vi altså färden och fingo god hjälp att sätta oss in i traktens geografi och de många fjälltopparnas namn och märkvärdigheter.

På flera ställen utmed kusterna hafva vi sett skeppsvarf, anlagda ute på landsbygden. Ett sådant här vid Moldefjorden vill jag omnämna, emedan det just i dagarne släpt i sjön det största handelsskepp, som ännu bygts i Norge. Detta var fullbordadt i vacker klipper-

byggnad och af väldiga dimensioner. En rätt stor ångbåt, som låg vid dess sida, såg nästan ut som en liten jolle emot den väldiga draken. Många vackra gårdar och bygder gledo vi efter hand förbi. Af särskildt intresse för oss svenskar var ett litet fjäll på fjordens östra strand »Klungenäskollen». Det var nämligen vid foten af detta, som den skotske öfversten Sinclair med sin skara, för att komma Sverige till hjälp, landsteg under Kalmarkriget 1612. Från Klungenäs tågade han, en djärfhet nästan utan like, uppför Romsdalen, tvärs öfver Dovrefjäll och ned i Gudbrandsdalen i afsigt att midt igenom detta farliga fjälland bana sig väg till Sverige. Men bönderne i Lesje, Våge, Fron och Ringebo samlade sig då till Kringen, en brant lid invid Glommen. På en fjälltopp på västsidan af älfven, där man väl kunde öfverse dalen och vägen, hade de stält en bondflicka, »Pillar-Guri», och på hennes signal med luren började de sitt anfall, hvilket lyktades så, att Sinclair med alt sitt folk stupade. En skald, själf bördig från Våge, Edvard Storm, har i en folkvisartad dikt af verklig skönhet, den norska »Sinclairsvisen», i slutet af förra århundradet skildrat denna händelse. Både Sverige och Norge ega altså hvar sin Sinclairsvisa, hvar andra vuxna i skönhet, ehuru skildrande helt olika tider och olike män.

Det är en egenhet med Romsdalsfjorden, att en mängd bärgskrefvor kring stränderna äro så väl skuggade för solen, att snö på åtskilliga ställen ligger kvar hela sommaren igenom ända nere vid vattnet. Eljest har Romsdalen på intet vis något hårdt klimat; vi skola tvärt om finna, att Romsdalen, ehuru liggande på samma polhöjd som norra Härjedalen och södra Jämtland, på

många ställen företer en växtlighet, som täflar med Skånes. Men eget nog är det, att ibland få se snödrifvor tätt bakom den finaste grönska.

När ångaren fäller ankar vid Veblungsnäs innerst i fjorden, öppnar sig en storartad tafla för den resandes ögon. Dalen, fyld af välbygda gårdar, goda åkrar och lummiga löfskogar, utbreder sig alldeles flat till en tredjedels mils bredd. Men rundt om denna jämna yta resa sig höga, branta fjäll på alla sidor, och bland dessa fjäll finnas några, som för sin form och kolorit räknas bland de märkligaste i landet, Också färdas hela sommaren en tallös skara turister här förbi, somlige kommande från, andre ämnande sig till Gudbrandsdalen. Äfven händer det ofta, att gräddan af gräddan utaf resenärers societet, rike engelsmän, mestadels tillhörande den förnämaste aristokratien, hvilka resa på egna stora ångskepp, här uppträder. Det är i synnerhet Hardanger och Romsdalen, som hedras med sådana besök. I Hardanger sågo vi i år två sådana stora ångare, den ena tremastad, den andra tvåmastad, båda verkliga praktexemplar af eleganta skepp, och kort före vårt besök vid Veblungsnäs hade ett dylikt ångskepp varit inne där.

I bakgrunden af dalen midt för Veblungsnäs, häfva sig Vengetinderne, kronan bland alla fjällen i Romsdalen, till en höjd af 5,792 fot. Man ser hela deras väldiga resning från ofvan till nedan. De se ut som en strandad hvalfisk, på hvilken alla refbenen äro synliga. Deras egendomliga rygg är nämligen genomfårad af många parallela dälder, hvilka alla äro fylda med snö, och hvilka gifva fjällets öfre del ett alldeles randigt utseende. Längst åt öster löpa de upp i två höga, hvassa

spetsar. Väster om Vengetinderne häfver sig det fräjdade Romsdalshornet, en klippa, som i en enda sammanhängande störtning reser sig till 4,872 fots höjd. Från Veblungsnäs ser man Hornet tydligen löpa upp i två, upptill flata spetsar; längre in i dalen sammanflyta båda till en enda. Midt emellan Hornet och Vengetinderne ser man på afstånd den väldiga hjässan af Kalskråfjället, från denna punkt skenbarligen lägre än Hornet, men i själfva verket mycket nära Vengetinderne i höjd. Till höger om Hornet stå åter Troldtinderne, som först blifva synliga högre upp i dalen, och som äro jämt lika höga som Kalskråfjället.

Vi gjorde under vår vistelse på Veblungsnäs två vandringar uppför dalen; den ena gången för att se in i den vilda sidodal, som under namn af Isterdalen mynnar ut i hufvuddalen midt för det berömda Hotell Åk, den andra gången för att få se Hornet och Troldtinderne på nära håll. Den skönaste punkten i dalen är utan all fråga gården Åk. Verkliga parker af rika löfskogar fylla sluttningarna af den kulle, på hvilken hotellets byggnader ligga, omgifna af väldiga törnrosbuskar och körsbärsträd. Åt alla håll visa fjällen sina skönaste former, och nedanför kullen skummar Raumaälfven. Som alt tillika lärer vara gjordt för de resandes trefnad och välbefinnande, finnes säkerligen intet landthotell i Norge, som är så berömdt som detta. Från Åk har man blott en half mil fram till foten af Hornet, en fullkomligt flat väg, än skuggad af löfskogar, än åter omgifven af åkrar och bondgårdar. Efter alt vi sett att döma, står Romsdalens allmoge i renlighet och annan hyfsning vida öfver befolkningen i Fjordarna och Sogn; men Hardan-

gers sköna drägter finnas här dock icke. I allmänhet äro också husen på bondgårdarna mycket stora. Kring Veblungsnäs hafva vi sett många tvåvåningshus med 6 à 8 fönster i rad. Detta ståtliga byggnadssätt, påminnande om det svenska Norrlands, är dock icke gammalt; det sträcker icke ens sina rötter ner i medeltiden, såsom byggnadsformen med svalgång kring öfvervåningen gör i Gudbrandsdalen. Däraf kommer det också, att man aldrig i Romsdalen ser några tvåvåningshus med konstnärlig utsmyckning. Emellertid aflades rökugnsstugorna här långt förr än i någon annan af Vestlandets nordliga bygder, och det är tvifvels utan denna omständighet, påskyndad af Romsdalens goda läge såsom öfre Gudbrandsdalens naturliga hamn vid Västerhafvet, hvilken lyft romsdalingen till en högre hyfsning, än hans grannar i söder uppnått.

Det var en dubbel glädje att vandra uppför Romsdalen i följe med ortens aktade domare. Alla mötande kände han, till alla hade han ett vänligt ord. Vi hörde mången utsaga till hans lof bland allmogen, och det var tydligt skönjbart, att folket såg upp till honom, såsom man fordom äfven hos oss såg upp till presten.

Den första kvällen hade vi tur. Vi voro visserligen den gången ej så högt uppe i dalen, men vi hade dock den lyckan att få se både »Kongen», »Dronningen» och »Bispen», tre fjäll uppe i Isterdalen, samt själfva Romsdalshornet i praktfull purpurglans, då solen gick ner. Den andra aftonen var oss vädret mindre gynsamt; så snart vi kommit förbi hotell Åk, började spridda små hvita skyar att haka sig fast vid fjällväggarna här och där. De lågo och fläktade fram och till

baka såsom små lätta bomullstappar, men snart växte de och vidgades, så att de bildade luftiga hvita bryggor tvärs öfver dalen, ja, sammanflöto, så att de danade ett bognande loft, hvilket dolde fjällväggarnas öfversta tinnar och gaflar. Det är dystert att vandra i fjälldalar under sådana förhållanden. Föga ser man, och det lilla, man ser, hotas man med att mista. Oss gynnade dock lyckan äfven denna gången. Då vi hunnit imemot foten af Hornet, skingrades molnen så mycket, att vi godt fingo se Troldtinderne, som ligga midt emot Hornet, skilda från det samma endast af den på detta ställe ytterst trånga dalen, och utom Troldtinderne äfven det allra mesta af Hornet själft. Men därvid hände det egendomliga, att vi, medan skyarna gingo, än fingo se Hornets väldiga nedra väggar, än åter, då dessa insvept sig i moln, Hornets lodräta, svindlande spets ensam uppe i luften högt ofvan skyarna. Romsdalshornet har gifvit upphof till otaliga utbrott af resandes förtjusning, och sällan kan man väl gå uppför dalen om sommaren utan att stöta på någon svärmisk lady eller långhårig elev från någon målarakademi, sittande på backsluttningen med en skissbok på knät. Som jag icke är i stånd att vidfoga någon sådan mer eller mindre artistisk konturteckning af egen hand, röfvar jag i stället några rader ur Turistföreningens Årbog, hvilka på ett ypperligt sätt återge mitt eget intryck af hornet. »Västligast i Romsdalen», skrifver Amund Helland, »kan du se gammal, grå gnejs och granit sätta till väders med skarpa piggar som tänderna på ett rofdjur i Troldtinderne; väldig och smärt reser den sig i Romsdalshornet. Kommer du dit någon gång, så gå bort till fjällsidan, det är icke många

steg från kungsvägen, och sträck handen upp på klippväggen, så långt du räcker, och sätt märke vid det ställe, dit du nådde! Gå sedan litet till baka, blott så mycket, att du också kan se den öfversta spetsen, och mät så din höjd med det gamla gnejshornets, så får du se, huru stort det är, och huru liten du är!»

Innan vi lemna Romsdalshornet, vill jag än ytterligare tillägga, att det går och gäller som obestigligt. Och erkänna måste jag, att jag säkerligen för intet pris skulle vilja våga försöket. Emellertid säges det, att en smed från Molde och en annan karl, för att vinna ett vad, för ett halft århundrade sedan, naturligtvis på den från dalen vända sidan, bestigit det och äfven kommit med lifvet ner igen, dock först sedan de af bäfvan för den förfärliga nedstigningen legat kvar två dygn uppe på toppen. Jag har äfven hört sägas, att de uppe på själfva spetsen skulle funnit ett litet tjärn med vatten.

Troldtinderne äro så många gånger tecknade med penna och ritstift, att jag ej länge skall uppehålla mig vid dem. Jag kan icke finna, att de gifva intryck af skönhet, utan fast mer af hemskhet och fasa. De bilda en sammanhängande fjällvägg, som i en båge omsluter Romsdalshornet, från hvilket de skiljas af den djupa, bugtande dalen. Deras nedra del döljes till största delen af ur (massor af nedrasade stenar), på hvilken ligga stora, branta snöfält. Den öfra delen lutar utåt och krönes af tinnar, gaflar och spetsar af förfärande vildhet. Somliga se ut som lefvande varelser, som ugglor och andra vidunder, hvilka satt sig till evig hvila på den yttersta fjällkanten. Då man minnes, huru mycket af gygjor och annat otyg, som blifvit till sten efter de

gamla sagorna, är det alls icke underligt, att man också kallat sådana vudunderligheter till fjäll som dessa för trolltinnar.

Den nedra delen af Romsdalen saknar blott en af det västra Norges yppersta naturskönheter, nämligen vattenfall. Så många flera skola däremot finnas i den blott några mil därifrån belägna, ensliga Ejkesdalen, hvilken vi dess värr ej hunno att besöka, men hvilken jag vill förorda för andra resande svenskar. En af denna dals forsar, Mardölaforsen, lärer bestå af två forsar, hvar dera på 600 fot, nedanför hvar andra. Denna dal har dessutom ett så mildt klimat, att till och med ett rätt stort valnötträd finnes där. En af dalens bästa inkomstkällor lärer för öfrigt vara hasselnötter, af hvilka i goda år skördas 150 à 200 tunnor.

På återvägen från Veblungsnäs till Molde hade vi nytt tillfälle att beundra Romsdalsfjordens på många punkter tjusande stränder. Synnerligast påminna de löfrika uddarna och de vackra gårdarna kring Vestnäs om de fagra bygderna kring Hardangerfjorden. Men ypperst af alt är dock staden Molde själf. Jag för min del har aldrig sett en så tjusande småstad; troligen finnes i hela Norden icke Moldes jämbörding. På skogshöljda sluttningar mot söder ligger staden, omgifven af grönska och i sitt inre prunkande med blomstergård vid blomstergård. Några steg blott från ångbåtsbryggan, och vi äro inne på stadens hufvudgata, som löper parallelt med stranden. Gamla hvitmålade magasin med gaflarna gatan och sjön skilja på några ställen körbanan från vattnet. Som fiskhandeln mestadels dragit sig till andra orter, finnes nu dock föga eller intet af den ber-

gensiska Tyskebryggens lukt. På den andra sidan af gatan stå åter enkla, men nätta boningshus, men ej tätt i hop, utan skilda från hvar andra af lummiga frukt-trädgårdar. Mellan husen och gatan löper dessutom en rad af öfverrika, prunkande blomsterterrasser, upfylda af alt det vackraste, som mellersta och södra Sveriges trädgårdskonst vet att frambringa. Då därtill lägges, att framsidan på nästan hvart enda hus är fullkomligt öfverhöljd med kaprifolium, murgrön och spalierrosor, ofta ända upp till takkanten på öfvervåningen, samt att de utspringande stentrapporna oftast likna verkliga löf-salar, genom hvilka man kommer in till gatudörren, så torde det icke vara för mycket vågadt att påstå, att Molde i fägring är pärlan bland Nordens småstäder. Vandrar man öster ut, så långt gatan och staden räcka, vidtager åter på landsbygden en trakt, ryktbar för sin utomordentliga skönhet, nämligen Fanestranden. Vä-gen, som till en half mils längd utgör en allé af plan-terade björkar och andra stora löfträd, löper tämligen nära fjordens strand. På den öfra sidan åter af vägen ligger villa vid villa, den ena öfverbjudande den andra i täck byggnadsstil, skuggiga parker och färgskiftande blomstergrupper. Här och hvar framblänka hvita sta-tyer och små vattenkonster. En villa tyktes vara bygd i den nationella allmogestilen och företedde särskildt en mycket vacker »stabbur» med framspringande öfvervå-ning och vackra utskärningar. Det är emellertid icke Moldes egna borgare, som i allmänhet ega dessa vackra landtgårdar, utan de rike köpmännen ute i Kristiansund. Som dessas egen stad ligger på tre kala klippöar längst ute i hafsbandet och således alldeles saknar en omgif-

ning, egnad till behaglig sommarvistelse, hafva de i stället köpt sig mark utmed Molde, dit de många gånger i veckan och med blott några timmars ångbåtsfart kunna komma.

Emellertid är Moldes naturfägring ännu på långt när icke skildrad. Det kan hända alla vackraste är nämligen den utsigt öfver fjorden, som man njuter under trädens kronor på Fanestranden lika väl som från fönsterna och lastbryggorna i staden. Romsdalsfjorden är, såsom jag förut sagt, en tämligen rund bassin. Men denna bassin genomskäres af hela rader med smärre och större flata holmar, bevuxna med furuskog. Det är kändt, att det är Molde, som Björnstjerne Björnson åsyftar i sin tjusande skildring af staden i början af andra kapitlet af Fiskerjenten, och det är en ypperlig bild han ger, då han säger, att holmarna midt i fjorden följa en och en efter hvar andra, liksom om de komme simmande. Men denna vidöppna, vackra fjord omgifves slutligen vid synkretsens rand af en rad fjäll, till hvilka man på ett enda ställe i Norden icke torde ega maken. Af en förekommande och välvillig moldebo har jag fått en konturteckning af detta fjällpanorama. Denna teckning upptager, utom en mängd lägre åsar och fjäll, icke mindre än 51 (säger femtioen) toppar af mer än två tusen fots höjd, alla på en gång fritt och tydligt synliga från alla öppna ställen i staden. Bland dessa fjäll är Skjorta borta i Ejkesdalen det högsta med icke mindre än 6000 fots höjd öfver fjordens vatten, Sju andra uppnå en höjd af öfver 5000 fot, tio en höjd af öfver 4000 och alla de öfriga omkring 3000 fots höjd. Dess värre hotades vi, fastän vi voro i Molde från i lördags till i

tisdags kväll, med att få se intet eller så godt som intet af all denna härlighet. Moln och dimmor höljde envist synkretsen. Men den sista kvällen gynnades vi dock af lyckan. Kort före solnedgången började molnmassorna att vältra sig undan, och topp efter topp tecknade sig skarp och blå emot himlen. Vi skyndade oss ned på en af bryggorna med hr H:s konturteckning i i handen. Det var som att bevittna en akt af skaparens verk i de första dagarna, då nu dimmornas kaos försvann, och fjälltopparnas dristiga linier i stället framträdde. Men knappast var all ting rent, så att vi kunde räkna det halfva hundratalet, förr än solen började sjunka ned i hafvet i väster. Och med ens ändrade sig taflan såsom genom ett trollslag. Det blåa vardt violett, det violetta dunkelrödt. Det var ej det skära, ljusa rosenskimret af vår härliga soluppgång på Sognefjorden, som här bländade oss, utan en dunkel blåröd färg af egendomlig skönhet. Hvart enda fjäll vardt genom denna belysning alldeles fristående, och snön skilde sig från det öfriga blott genom sin skarpare purpurglans. Luften, molnen, vattnet, ja, till och med träden och fönsterna i staden gåfvo sitt återsken, och hela näjden tyktes för några korta stunder genomgå liksom en förvandling från jordisk till öfverjordisk skönhet och sedan lika hastigt vända tillbaka igen till nattligt dunkel. Huru likna icke naturens stora skiften det inre mänskolifvets! Men ett enda sådant ögonblicks minne är en skatt för evärdligt, ty hvarje skön nedergång bådar en ändå skönare uppståndelse.

Att vi mådde godt i Molde behöfver ej sägas. Hos de vänner, hvilkas tillgifvenhet öppnade oss ett hem

att hvila ut uti, njöto vi för sista gången under denna sommar af norsk gästfrihet i det fulla och rika mått, som är oförgätligt. När vi öppnade vårt fönster om morgnarna, slog hafsbrisen in från den närbelägna stranden, men kryddad med doft af koprifolier och törnrosor, och när vi i våra nu tämligen slitna turistdrägter kommo till bords, hade vår värds muntra gästvänlighet vanligen samlat matsalen full af intressanta personer, hvilkas underhållande umgänge kom tiden att flyga oss förbi. Det är icke lätt att hinna norrmännen i okonstlad och förekommande vänlighet.

En punkt, som jag rekommenderar till hvarje resandes uppmärksamhet, är köpman D:s trädgård. Vi hade genom det hus, vi gästade, mycket lätt att få komma in där, men jag har skäl att tro, det hvarje resande skall mötas med samma beredvillighet. Denna trädgård ligger ej på Fanestranden, utan i backsluttningen ofvanför staden, och trädgårdens nuvarande grund utgjordes för några och tjugo år sedan af en stenbunden hagmark. Men konst ech natur hafva nu här stämt möte på ett sätt och med ett resultat, som väl är ensamt stående för en punkt så nordligt uppe i verlden. Vi måste komma i håg, att Molde ligger något längre i norr än Hernösand i Ångermanland, och ändå frodades här på kalljord en sådan samling törnrosor af de ädlare arterna, att vi knappast sett dem praktfullare i södra Sveriges yppersta trädgårdar. Bokar och lindar på omkring tjugu år hade fullt ut samma frodighet och kraft, som dessa träd visa på Omberg, och bakom grupper af dessa storbladiga praktväxter, som äro den nyare hortikulturens stolthet, stodo hela klippsidor öfverhöljda med fritt växande

murgröna. Jag bröt några murgrönsblad, hvilka i storlek täfla med små lönnblad. Vi hade på långt när icke tänkt oss något sådant här uppe i höga Norden; det var, som om vi försatts till Gotland eller Skåne. Men så lärer det också vara en kvinnas vård, som omhuldat, och hennes smak, som planlagt det hela, terrass efter terrass.

Men afresans stund nalkades. På måndagskvällen inkom Nordstjernen, ett af de stora ångskepp, som underhålla regelbunden trafik mellan Kristiania och Tromsö, och med detta fartyg, redan så godt som öfverfyldt af folk, lemnade vi Romsdalens lilla förtjusande hufvudstad natten mellan i måndags och tisdags. Faren då väl, I alla, som gjort vår vistelse där lika glad och angenäm som lärorik!

Det finnes några punkter utmed Norges västra kust, som utgöra en verklig fasa för alla icke sjötäta resande. En sådan är Jäderen nära Stavanger, en annan hafvet utanför udden Stadt, en tredje Hustadviken mellan Molde och Kristiansund. Men Hustadviken är visst icke någon vik i den vanliga betydelsen af detta ord. Långt därifrån! Det är tvärt om ett stycke kust på ett par mil, där fjällens grund stupar rätt ned i hafvet utan någon skärgård utanför. Men här kan gå sjö. Då Atlanten i ohäjdad vildhet bryter sina böljor mot fjällens fot, lärer skummet stå som hvita skyar långt in öfver åsarna, och ett baksvall af förfärande våldsamhet uppstår, hvilket reser vågorna tvärbranta redan långt ute i hafvet. Men vi, som under hela denna sommarfärd i Norge mått alldeles såsom dessa naturens söndagsbarn, hvilka icke få utstå några riktiga vedervärdigheter, vi gynnades äfven här af det yppersta väder, så att vårt skepp

blott gungades af en mild dyning, lagom stark att göra hvilan behaglig.

Då vi vaknade på morgonen, låg skeppet inne i Kristiansunds hamn. Detta var en märkvärdig stad. Bygd på tre kala klippöar, skulle den samma säkerligen vara ytterst afskräckande, om ej vinterns blida medeltemperatur medgåfve, att sjöfarten obehindradt kunde pågå året om. Det är synnerligast på Spanien, som Kristiansund utskeppar sina fiskvaror. Staden är så betydande, att den samma eger 7,000 invånare och en stor latinskola. Hvar människa har emellertid sin smak, och icke tycker jag, att det skall vara afundsvärdt att om kvällarna, eller på vinternatten, då man vänder åter från en bjudning, få sitta och kånka och ro kanhända i storm och snöglopp mellan de just icke så tätt helägna holmarna. Också fly, såsom jag förut nämnt, de rika familjerna för en stor del af året till de ståtliga villorna på Fanestranden vid Molde.

I Kristiansund lågo vi icke länge, utan styrde åter till hafs. Vi sutto och läste i en liten bok, som vi köpt i Bergen: »Peter Dass' Nordlands Trompet». Det är väl en bok, som är ensam i sitt slag i hela Nordens literatur, en lärodikt i egentligaste mening. Hela Nordland, fögderi för fögderi, socken för socken, är här beskrifvet på vers med makalös noggrannhet, men därtill också fiskets alla arter, allmogens, prestens och bondens lif på hafvet i gamla dagar och mycket mera därtill. Det hela är en märkvärdighet af allra största intresse för etnografen. Bokens storartade inre värde kan allra bäst inses däraf, att den samma, ehuru skrifven i slutet af sextonhundra- eller början af sjuttonhundratalet, lik-

visst ännu i dag är en folkbok, som icke lärer saknas hos någon enda bonde i Nordland. Peter Dass var själf prest i Alstahoug, och alt, som han skildrar på sitt gammaldags naiva sätt, träder oss till mötes med ögonvittnets naturliga berättarkonst.

Medan vi nu så mycket färdats utmed Norges klippiga kuster, hafva vi ofta lagt märke till kyrkor långt ute på de yttersta skären. Ehuru vi icke själfva haft den lyckan att få gästa någon sådan själasörjare ute bland bränningarna, hvilken måste, såsom Peter Dass säger:

»Fra Kirke til anden de Bölger hin blåe
Hver Söndag besvärligen plöye»,

så fingo vi dock genom en prest från denna trakt höra skakande skildringar från kyrkofäderna till Grips kapell, som ligger på en ensam klippa ett par mil till hafs utanför Kristianssund. Det måste gjuta sig en egen kraft uti en hänförd predikants ord, då han, så att säga upprykt ur dödens käftar, skall tala om de eviga tingen inför en menighet, som bokstafligen hemtar sitt bröd från dödens åker, ty så kan med skäl hafvet vid dessa kuster kallas, en menighet, i hvilken knappast en enda man finnes, som ej dagligen seglar öfver en faders eller frändes okända graf i djupet. Med dessa intryck i själen kan man icke utan den djupaste rörelse se dessa små kyrkor ute bland skären, och man förstår den ur hjärtats djup sprungna innerligheten i den gamle prestens dikt:

»Thi Nordland således beliggendes er:
Guds Lov måe forkyndes blant Öer og Skiär
Uagtet all Fare og Möye;

»Thi skeer det og tit at en talendes Mund
Måe söege sin Grav i den dybeste Grund
Og lukke blant Fiske sit Öye;

»Dog bör vi vort Embed forrette med Lyst,
Betänke, det er vor Samvittigheds Tröst,
Om Gud oss på Vandet vil kalde;

»Og döer vi på Reisen til Kirker og Sogn,
Da föres vi heden på Israels Vogn
Og for vores Herre måe falde.

»Hvad vil en Guds Tiener bekymre sig ved,
At ham er udvalt et Begravelses Sted,
Som Mennisken ikke kand finde?

»Om han ikke bäres af Venner her ud,
Han kand dog med Mose begraves af Gud,
Og lukkes så roelig derinde.»

Den kust, utmed hvilken vi seglat, var visserligen icke Nordlands, men dock en kust af alldeles likartad natur.

Detta varma haf, som sköljer Norges kust, är väl värdt ett omnämnande. Huru branta än västkustens klippor äro, så stupa de dock icke med ens så djupt ned, att de omedelbart nå ända till Atlanterhafvets fulla djup. Det går tvärt om en underhafsterrass utmed hela denna kust, en terrass af åtskilliga mils bredd, man vet ännu icke huru många. Det är ofvanpå denna terrass, som den varma strömmen från söder flyter längs kusten ända till Rysslands gräns och sannolikt ändå längre. Strömmens sträfvan att kasta sig till öster vållar, att han håller sig till kusten och med sitt varma

vatten uppfyller alla fjordar och gör klimatet vid deras stränder blidt året om. Det är just dessa bankar i djupet, denna stora terrass, som vidare hindrar, att kalla strömmar få flyta under den varma i motsatt riktning. Vore hafvet djupare, så att dylika kalla strömmar hade plats, skulle de tvifvels utan ganska snart afkyla den varma och därigenom också göra Norge obeboeligt såsom Grönland och med det samma äfven i betydlig grad rubba Sveriges blida klimat.

Utan dessa bankar, som sålunda vålla, att hela vattenmassan från ytan till bottnen året om har verkliga värmegrader, skulle säkerligen icke häller de stora fiskstimmen lockas in under land, där de nu ge upphofvet till en af landets yppersta näringskällor. Icke blott den med värme starkt mättade strömmen från ett sydligare haf, utan äfven självfva hafsbottnens daning är således orsaken till, att våra nordiska land icke blott äro beboeliga, utan också i stånd att uppbära en högre odling. Många klimatiska märkvärdigheter förefinnas emellertid härigenom vid Norges västkust, men tiden medgifver mig icke att omnämna dem. Blott en enda må anföras. Åska förekommer jämförelsevis föga i Norge. Men just på vintern utbryter ofta åska utmed västkusten under de starka stormar, som då rasa inåt land från det vidöppna hafvet. Och dessa åskväder äro, då skyarna gå lågt, mycket farliga. På kusten från Vestfjorden i Nordland och ned till Lister i söder hafva på halft annat århundrade omkring fyratio kyrkor under vinteråska träffats af ljungelden och nedbrunnit.

Sedan vi mot middagstiden i tisdags passerat de stora öarna Smölen och Hitteren, öppnade sig Trond-

hjemsfjorden för oss. Ju längre man kommer in i denna fjord, dess mera visar sig den samma alldeles olik de fjordar, vi förut sett på västkusten. Det stora, breda vattnet är omslutet af mycket bördiga och väl odlade stränder. Fjällåsarna äro mestadels skogiga liksom kring sjöarna i Sverige, och uppstiga hvarken med så vilda branter eller till sådan höjd, som fjällen i Söndmör och Nordfjord. Landets hela tycke hänvisar på en redan af ålder högt uppdrifven odling, och gårdarnas storlek och sädesfältens vidd tyda på en talrik och väl burgen allmoge. Närmast Trondhjem tyckes alt brukbart land vara upptaget, och udden, på hvilken Ladejarlarnes mäktiga ätt hade sitt stambol, lyser framför den öfriga stranden med sina tegars friska grönska.

Själfva staden Trondhjem har ett präktigt läge. Nidälfven, som från den tämligen stora Selbusjön i det hela flyter i nordlig riktning, gör nämligen, kort före sitt utflöde i fjorden och blott 400 alnar från den sammas strand, en tvär böjning åt sydost och därpå åter mot norr. På den härigenom uppkomna stora och alldeles flata halfön ligger nu staden, i sydväst och öster omsluten af älfven, i norr öppen för vindarna från fjorden och endast i väster med ett smalt ed sammanhängande med fastlandet. I allmänhet ligga icke stadens vackrare byggnader hvarken invid fjorden eller älfven, utan gömma sig i det inre. Vi landstego vid Bratören, den nordöstliga udden, samma plats, där det vigtiga Öretinget fordom hållits. När man kommer in i staden, märker man emellertid snart, att den samma är af betydenhet eller, än egentligare, att den samma planlagts med beräkning på att blifva en stor och praktfull stad.

Ingenstädes i Norden hafva vi sett gator af sådan bredd och i det hela sådana ansatser till storstadsmässighet som i Trondhjem. Hufvudgatan är Munkgatan, som utgår från domkyrkan i nästan rakt nordlig riktning. Munkgatan är bred som våra mer betydande torg och har på hvar dera sidan om körbanan alléer till gångbanor och dessutom ännu ett godt stycke mark mellan dessa alléer och husraderna. Vi förmoda, att denna plan ej är stadens älsta, utan har uppkommit efter någon af de stora eldsvådor, som förhärjat den träbygda staden. Då samma grundtanke, att plantera trädrader på gatorna, äfven finnes genomförd på flera andra gator, får staden ett ganska tilltalande tycke, på samma gång den samma vinner ett mycket godt värn mot framtida, alt för stora eldsolyckor. I detta stycke påminner Trondhjems anläggningsplan icke obetydligt om Karlskronas samt om det återuppbygda Gefles. Träbyggnader äro i Trondhjem till antalet öfvervägande, och särdeles Munkgatan företer åtskilliga verkliga palatser af trä. Bottenvåningarna äro utefter flera gator alldeles upptagna af butiker, bland hvilka åtskilliga äro ganska ståtliga, och den ej obetydliga handeln förorsakar, att dessa breda gator alldeles icke förefalla så folktomma, som man skulle väntat sig.

Det finnes väl knappast någon bildad svensk, som icke känner, att Trondhjems gamla namn var Nidaros, och att däremot med Trondhjem menades hela Trondelagen, hvilken fordom var landets yppersta bygd, rikets »kraft och kärne». Det var först, sedan konung Olaf Tryggvesön besegrat den störste af Ladejarlarne, Håkon, hvars död uti jordhålan på Rimol på ett så gripande

sätt är skildrad af Snorre Sturlesson, som den egentliga stadsanläggningen kan sägas börja. Konung Olaf gjorde begynnelsen genom att ett stycke söder om tingsplatsen år 996 uppbygga en kungsgård och en åt S:t Clemens helgad kyrka. Olaf Haraldsön upphjälpte sedermera dessa byggnader, och sedan han stupat vid Stiklarstad och förklarats för helgon, samt hans lik upptagits ur den grop på stranden, där det först nedlagts, sedan begrafts i vigd jord samt åter upptagits ur grafven och skrinlagts på Clemenskyrkans altare, förefans ett af de viktigaste element till utvecklingen af en medeltidsstad. Sagan om de under, som skedde vid helgonets graf, lockade människor från när och fjärran till orten. Handel uppstod, härbärgen för pilgrimerne anlades, handtverkerier och näringar framträdde, där det fans något att förtjäna. Sålunda uppstod staden Nidaros. Alt efter som S:t Olafs helgonarykte växte, tilltog också den stad, som inneslöt hans graf. Flere andre konungar grafiades rundt omkring i helgonets närhet, ärkebiskopsstolen upprättades år 1151, staden vardt skådeplatsen för en mängd ödesdigra, historiska händelser, och den ringa kyrka, som mottagit i sitt förvar den kunglige martyrens ben, måste afstå de samma till en annan, som bättre skulle vara egnad att utgöra ett värdigt minnesmärke öfver nationens skyddshelgon. Denna nya kyrka, konung Olafs fjärde lägerstad, påbörjades af helgonets egen son, konung Magnus den gode, men vardt ej färdig förr än under Harald Hårdrådes tid. Denne Harald, en af Nordens märkligaste krigshjältar, var konung Olafs halfbroder och hade i sin ungdom varit höfding för Väringarne i Miklagård. Såsom Nor-

ges konung flyttade nu Harald omkring år 1048 sin store halfbroders lik i den nya S:t Olafskyrkan. Självfva kistan tyckes hafva varit ett praktstycke af medeltida konst. Hon var nämligen, redan då liket stod i Clemenskyrkan, omgifven af svalgångar och öfvertäkt med ett lock, danadt som ett hustak och prydt med drakhufvud. Den nya kista, i hvilken Harald Hårdråde lade liket, skulle hafva varit ännu präktigare. Kung Harald klipte årligen likets hår och naglar liksom konung Magnus den gode och biskop Grimkell gjort före honom. Den sista gången, detta skedde, var år 1066, då Harald före det tåg til England, på hvilket han stupade vid Stanford Bridge, kastade helgonskrinets nycklar i sjön. Men icke häller i denna kyrka fick konung Olaf hvila i ro. Konung Olaf Kyrre påbörjade nämligen år 1077 en Kristkyrka, och denna kyrka, hvilken vardt konung Olaf den heliges femte hvilorum, är det, som småningom tillväxt i rikedom, prakt, vidd och skönhet, så att hon omkring år 1300 framstod såsom Nordens ädlaste byggnadsverk. Ännu i sitt förfall intager denna Kristkyrka, den nuvarande domkyrkan, sitt hedersrum bland Nordens tempel.

Det skulle vara ett alldeles för vidlyftigt ämne för ett turistbref att skildra Trondhjems domkyrkas märkvärdiga byggnadshistoria. Mycket af denna historia är dessutom ytterst dunkelt. Därför blott några korta antydningar! Olaf Kyrres Kristkyrka utvidgades först af biskoparne Jon Byrgesön och Eystein Erlandsön, hvilka bygde det präktiga korsskeppet. Eystein bygde dessutom »Kapitlet», en verklig pärla af medeltida smak, och det är sannolikt, att han också nedbrutit eller om-

bygt Olaf Kyrres hela Kristkyrka till ett kor, värdigt det nya tvärskeppet. Mellan hvar dera af dessa byggnadsföretag har Eystein varit i landsflykt och genom åsynen af utlandets präktiga domer eldats till sina stora och dristiga byggnadsidéer. Efter Eysteins död år 1188 fortskred byggandet mer långsamt, tills den myndige biskop Sigurd Eindridesön tog upp verket med större kraft och dels fullföljde arbetet på hvad som redan fans, dels också år 1248 lade grund till det västra långhuset. Omkring år 1300 stod kyrkan färdig i sin fulla prakt; då var åtminstone så mycket gjordt, som någonsin vardt gjordt på henne. Men genast började olyckornas långa rad. Under biskop Eilifs tid löstes Söderöarna (Hebriderna) från Trondhjems ärkebiskopsstol och kommo äfven i andligt hänseende under Skotland. Olofsskatten från Sverige indrogs samtidigt, och år 1328 drabbades kyrkan själf af en förödande eldsvåda. Sedan reste hon sig aldrig i sin forna prakt. Hela Norge sjönk i vanmakt genom Magnus Smeks usla regering, och digerdödens fasansfulla härjningar fullbordade eländet, så att detta sedan räkte i många åldrar. Det är klart, att reformationstidehvarfvet, åtföljdt af dansk öfverhöghet, alls icke varit egnadt att ur förfallet uppresa hvarken riket eller dettas sköna nationalhelgedom. Också har domkyrkan företett en tafla af krossad storhet, som måste hafva varit ytterst nedslående för hvarje fosterlandsvän. Därför hafva nu Norges storting samt enskilde fosterlandsvänner, sedan rikets frihet under mer än ett halft århundrade hunnit att väl befästas, och goda år ökat välmågan, beslutit sig för att med kraft uppresa templet igen, och de hafva uppdragit ledningen af

det storartade arbetet åt en man, som säkerligen med heder skall fullgöra sin uppgift. Denne man är den redan förut i dessa turistbref omnämde arkitekten Christie.

Då man från Munkgatan träder in på den af lummiga träd öfverskuggade kyrkogården, reser sig korsskeppets norra gafvel midt för ens ögon. Redan här hafva rundbåge och spetsbåge stämt möte. Den tunga portalen och bågarna i det lilla vackra kapell, som sluter sig till tvärskeppets östra vägg, visa således anglonormandisk rundbågsstil, sirad med rika, nästan öfverrika zigzag-ornament. Fönsteröppningarna och blindbågarna i gafvelns öfversta fält visa åter rena spetsbågar, medan i mellersta afdelningen två små grupper af blindbågar bestå af en mycket hög spetsbåge i midten och på hvar dera sidan en regelbunden halfcirkelbåge. Till vänster om tvärskeppet och med sin gafvel tätt intill det samma ligger, alldeles fristående och blott genom en smal gång förenadt med kyrkan, det lilla, utomordentligt vackra Kapitelhuset, som med sin rena rundbågsfris, sina fasta sträfvor och sina väl proportionerade fönster mycket godt sluter sig till tvärhusets anglonormandiska delar. Ofvanför tvärskeppets gafvelspets reser sig det grofva, nu så ynkligt afstympade midteltornet. Uti detta påminnas vi än ytterligare därom, att det är den engelska och icke den fransk-tyska medeltidsstilen, som varit föredömet för de arkitekter, som i skilda tidehvarf arbetat på domkyrkan. Ty då de franska och tyska katedralerna från det götiska tidehvarfvet antingen alls icke hafva något torn öfver midtelkorset eller också, liksom Notre-Dame i Paris

och Kölnerdomen, blott en takryttare, sätta de engelska katedralerna gärna det mest betydande tornet just öfver denna, kyrkans medelpunkt. Stundom krönes detta midteltorn af en väldig spira, såsom på katedralen i Lichfield, stundom åter, som om det vore en fästningsmur, af tinnar samt af småtorn i hörnen, såsom på katedralen i Canterbury. Hvilket dera slagets afslutning Trondhjemskyrkans midteltorn ursprungligen haft, känner man icke. Till vänster om detta midteltorn framskynta ofvanom kapitelhuset de höga, men gräsligt råa väggarna af korets midtelskepp och längst bort åt öster lyser den rika anglogotiska arkitekturens ornamentik i korets praktfulla åttkant. Till höger om midteltornet och nästan doldt af de höga träden utsträcker sig långt mot väster och numera fullkomligt i ruiner hela kyrkans västra långskepp. Man har yttrat tvifvelsmål om, huru vida denna västra afdelning någonsin varit färdig. Det märke efter midtelskeppets hvalfbåge, som synes i tornets västra vägg, synes mig dock undanrödja hvarje tvifvel. I själfva verket har denna del varit synnerligen vacker, men också, särdeles hvad västra fasaden angår, skäligen slarfvigt uppförd. Svåra sjunkningar hafva föranledt uppförandet af murstöd, som fullkomligt förderfva det hela. De fönstergrupper, bestående af två spetsbågiga systerfönster med en rund fönsteröppning uppe mellan spetsarna, hvilka grupper fordom gifvit dagern åt sidoskeppen till detta långhus, äfvensom den ihåliga, utsökt vackert huggna bladstaf, som i stället för fris löper under takkanten, och hvilken äfven återfinnes på Linköpings domkyrka, måste räknas bland de vackraste detaljer af gotisk konst i Norden. Den västra fasadens

långa spetsbågsgalleri med stora statyer har säkerligen varit ensamt i sitt slag i Norden.

Det är icke omöjligt att tänka sig kyrkans inre på den tid, då hon stod i sin fulla prakt. Då biskopen kom in i kyrkan från sin gård, som stötte intill tvärskeppets södra flygel, hade han framför sig det märkligaste af biskop Eystein Erlandssöns verk, kyrkans anglonormandiska tvärskepp. Nedtill pryddes detta rundtomkring af ett sådant rundbågsgalleri, som äfven vi hafva under fönstren i Linköpings domkyrka. Detta galleri afbröts på östra sidorna af de små kapell, i hvilka stilens egendomliga zigzag-ornament allra rikast och praktfullast framträder. Ofvanför dessa gallerier syntes de icke alt för stora fönsteröppningarna, likaledes omgifna af zigzag-ornament; ofvanför fönstren åter triforiernas vackra galleri, i hvilket två och två af en fin midtelpelare skilda rundbågar ständigt öfverhvälfdes af en tredje, stor rundbåge. Triforierna voro såsom bekant blott dageröppningar för den inuti muren belägna gång, genom hvilken man kunde gå rundt omkring kyrkan. Ofvanför triforierna gick ännu en annan dylik gång, clerestorium, som genom ännu större bågar öppnade sig inåt kyrkan, men som också hade fönster utåt och sålunda förmedlade ofvandagerns inträde i kyrkan. Detta tvärskepp prunkade altså med fyra bågrader ofvanför hvar andra. Hvalf fans icke i denna del, utan paneladt träloft med synliga bjälklag. Tvärskeppets perspektiv mellan norr och söder afbröts emellertid af två höga, väldiga spetsbågar, hvilka uppburo det stora midteltornets norra och södra murar. Tornets östra och västra murar hvilade på likadana spetsbågar, hvilka voro slagna

midt öfver det stora, mellan öster och väster utsträkta långskeppet. Men ej häller mellan dessa fyra stora bågar fans något korshvalf slaget. Det var tvärt om en egenhet för den anglogotiska stilen, att tornets inre murar voro synliga nedifrån kyrkan åtminstone till och med de stora fönsteröppningar, som genombröto dem. Ofvan dessa fönster var äfven tornet täkt med ett vackert träloft. Genom denna anordning föll ett rikt ljus från det inre af tornet ned öfver själfva korset, d. v. s. midten af kyrkan.

Flytta vi oss nu ned till kyrkans västra ända, öppnar sig därifrån ett storartadt perspektiv bort emot öster. Kyrkans midtelskepp var liksom i Upsala högre än sidoskeppen, men långt rikare och praktfullare. Sidoskeppen hade arkaturer under fönstren, och ofvanför sidoskeppens stora bågrader prunkade midtelskeppet efter all sannolikhet både med triforium och clerestorium, det senare insläppande dager från den öfra fönsterraden. Den rika dagern från tornresningen i midten måste hafva mäktigt ökat växlingen mellan ljus och skugga. Det tillhörde den engelska gotiken, att koret i öster afslöts med en rak vägg, genombruten af ett stort, praktfullt spetsbågsfönster. Men här har den konstnär, som fullbordat Trondhjems domkyrkas kor, vida öfverträffat sina förebilder, ja, åstadkommit ett verk, som utom storartad prakt och tjusande skönhet, därutöfver har det vigtiga företrädet, att det är ensamt i sitt slag. Samma land, som i den medeltida träarkitekturen åstadkommit en så själfständig skapelse som stafkyrkan, har altså äfven i stenarkitekturen frambragt ett originelt storverk, om också blott i ett enda

exemplar. Arkitekten har nämligon bibehållit den engelska stilens raka altarvägg, men ej såsom ändpunkt i kyrkans perspektiv, utan såsom genomgångsport till något ändå skönare. Hela denna vägg är nämligen genombruten af de mest fina och luftiga bågställningar, som den nordiska medeltidskonsten frambragt. Två vackra pelarknippen dela väggens nedra del i tre spetsbågsöppningar, den mellersta och största af dessa delas sedan genom två ännu smärtare pelare i tre mycket smala och högspetsiga genomgångar. Ofvanför dessa arkader är emellertid väggen än vidare genombruten både af triforium och af clerestoriets stora, af en fin pelare tvådelade, spetsbågiga midtöppning, som når upp ända till höjden af triumfbågens spets. På framsidan af denna fina pelare har korset med den korsfäste stått, och nedanför detta, fristående i de två bågöppningarna, hafva bilderna af aposteln och modern framträdt.

Hela denna vägg och dessa bågöppningar, som för öfrigt äro prydda med en stor rikedom af ornamentalt bildhuggeri, fantastiska figurer och smakfullt blomsterverk, tjänade dock endast till att vara den genombrutna slöja, genom hvilken man fick blicka in i det allra heligaste, den stora oktogonen, där S:t Olafs skrin stod. Detta högkor, i alla hänseenden ett mästerstycke, kan med sin omgång, sina smärta pelarknippen, sitt praktfulla triforium, sitt höga clerestorium, sina tre af bildhuggeriarbeten öfverflödande kapell, sina arkaturer af spetsbågar, som äro flätade i hvar andra, svårligen skildras med ordets hjälp allena. Tecknarens stift och målarens pensel skulle knappast ens göra till fyllest. Där finnas pelare, som från ofvan till nedan omkransas af bladverk

af makalös finhet, där stå smärta pelare fria inuti slingrande bladverk, där finnas kapitäl med rosor och liljor, som skenbarligen hänga fria på sina stjälkar, där finnas hufvud så karakteristiska, att man ovilkorligen frestas att tänka på porträttlikhet, där finnas också andra af så ideal skönhet, att de måste räknas bland medeltidens yppersta verk. Stenens naturliga varma färg framträder här så mycket mer öfverraskande, som byggnadskonstnärerne vetat sammanföra flera olika stenarter, Det mesta är uppfördt af svartgrå kalksten, de fina bildhuggerierna äro mest i talksten, blå skiffer finnes ock använd, och ändtligen prunkar koret med pelare dels af nästan svart, dels af hvit marmor. Aldrig har nordbons arkitektoniska fantasi fått jubla ut i sådan friskhet och frihet, som i detta verk. Jag vet väl, att en och annan detalj i detta kor stöter det arkitektoniska förståndet för hufvudet; men det hela genomsusas dock af en så varm och rik fläkt af skönhet, att man ovilkorligen, liksom vid Ole Bulls toner, måste låta all kritik fara och helt omedelbart hängifva sig åt det harmoniska lif, som så rikt strömmar genom hela detta storverk. I Borgund sågo vi medeltidskyrkan med väl beräknade medel framträda i mystisk, dunkel höghet för den fattiga menigheten i en sagofyld fjälldal; här åter står hon i prakt och glans och ter sig med snillets och konstens majestät i kufvande öfverlägsenhet gent emot själfva konungarne och de verldslige store midt i rikets hufvudstad och förnämsta bygd.

Om också kyrkans prakttid ej räkte länge, så hunno dock stora händelser att ske inom hennes murar. Hon var också i allo egnad att låta de höga presternes för-

rättningar på ett gripande sätt framträda för menighetens sinnen. Framskredo högtidliga tåg genom de långa perspektiven, eller syntes en klerk med sitt fladdrande ljus vandra genom triforiernas och clerestoriernas hemlighetsfulla gångar uppe i murarna, där den mörka gestalten än doldes inne i gången, än åter skymtade fram i de pelardelade öppningarna, så måste menige mans inbillning på det starkaste gripas. Men äfven på hörselns sinne viste prelaterne att verka. Det finnes i koret pilastrar och hvalfribbor, som äro ihåliga, så att de kunnat brukas till talrör. Med deras tillhjälp har en dold man kunnat låta sin röst på det hemskaste framträda uppe från korets högsta hvalf.

Ett ögonblick föreställer jag mig såsom synnerligen väldigt. Biskop Jörund hade råkat i delo med tre af sina kaniker. Striden upprörde både konungens och biskopens hof. Då de tredskande ej ville gifva med sig, lät biskopen en dag omedelbart efter gudstjänstens slut den isländske presten Laurentius plötsligt framträda, såsom en uppenbarelse från ofvan, vid korsets fot på clerestoriets bro högst uppe på den genombrutna korväggen och med skallande röst från höjden lysa de tre kanikerne inför den häpna menigheten i kyrkans bann. Detta skedde under kyrkans präktigaste tid år 1300.

Men vi få ej längre dröja i Trondhjem. Genom arkitekten Christies utmärkta välvilja och med honom själf till ledsagare fingo vi, ehuru hela korets inre nu står under restaurationsarbete, noga genomforska alt sammans och klättra upp till alla vackra punkter ända in under hvalfven. Blir detta verk en gång återställdt i sitt forna skick, och man kan nu åtminstone hafva

skäl att hoppas därpå, så har Norge rest sig ett fosterländskt monument för alla tidsåldrar, och arkitekten Christie skall få den hedern att med sitt snille och sin kraft hafva räddat från förgängelsen Nordens skönaste byggnadsverk från medeltiden.

I går tidigt på morgonen foro vi från Trondhjem med ångfartyget Nea. Fjordens stränder förete längre mot norr samma rika odling som närmast Trondhjem. Utanför halfön Frosten, där det gamla frostatinget hölls, summo äjdergässen till tusental rundt kring fartyget. Höjderna träda sedan alt längre till baka från stranden, och de odlade slätterna blifva alt större. Vid Levanger stego vi i land och började färden uppför den under ett par mil mycket breda och väl odlade Värdalen. Till vänster se vi på andra sidan älfven Stiklarstads kyrka med slätten, där Olaf den helige stupade. Högre upp, där dalen börjar att blifva högre och trängre, finnes vid vägen en utsigtspunkt, hvarifrån man öfverser hela den rika bygden med dess stora sädesfält och hundratals gårdar. Denna vidsträkta tafla med fjordens vatten och blånande höjder i bakgrunden gör en härlig och uppfriskande verkan, sedan man så länge som vi mestadels dvalts i trånga klyftor mellan skyhöga fjäll. Gårdarna i Värdalen prunka med stora, rymliga tvåvåningshus, och välmågan tyckes vara allmän.

Mellan Garnäs och Sulstuen tränger sig dalen plötsligen samman till en trång klyfta, i hvilken chaussén blott genom sprängning fått plats mellan älfven och det branta fjället. Det är Norges stora och vilda natur, som på detta sätt säger oss sitt far väl. På Sulstuen lågo vi i natt. Det är af ålder den öfversta gården i

dalen, och de isländska sagorna omtala ofta denna gård. Det var förbi denna gård, som konung Olaf drog från Sverige in i Norge, det var ock hit, som höfdingen Tore efter slaget vid Stiklarstad förföljde dem af konungens män, som flyktat uppför Värdalen. Det var också här, vid en liten fjällsjö ofvanför gården Sulen, som de båda isländske skalderne och kämparne Ram och Gunnlög Ormtunga ett par hundra år tidigare föllo i envig mot hvar andra och sålunda lyktade den skönaste och mest tragiska kärlekssaga, som Islands fornhäfder veta att omtala. Vi drogo upp till gården Sulen såsom pilgrimer, hvilka nalkas ett ställe, som varit dem kärt sedan barndomstiden. Ställets blodiga minnen, väl kända genom de isländska sagorna, stodo fram för vårt sinne såsom lifs lefvande.

Nu hvila vi ut en stund uppe på gränsfjället midt emellan båda brödrarikena. Stenen invid vägen säger oss, att vi stå 2000 fot högt öfver hafvet. Bakom oss döljer sig Värdalen för oss mellan kala, kullriga fjäll, framför oss utbreder sig Jämtland för vårt öga med oändliga slätter af skog. Det skall blifva oss en glädje att nu draga in i dessa för oss hittills okända bygder af fosterlandet. Men innan vi göra detta, vilja vi säga ett varmt far väl till det sköna, gästfria och minnesrika Norge. Hafven tack af hjärtat, I alle i stad och på land, i hvilkas hus vi gästat! Måtten I från besök i Sverige hemföra lika sköna och upphöjda intryck, som vi fått i edert land, måtte bekantskapen mellan svenskar och norrmänn leda till alt fastare vänskapsband mellan folken, och måtte välsignelse hvila öfver alla dem, som bo och bygga i Norges minnesrika dalar!

INNEHÅLL.

